

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Düzenleyen: bilginDK

2018-07-06

SEYYİD KUTUB KÜLLİYATİ 10

İSLAM TOPLUMUNUN SOSYAL VE
EKONOMİK TEMELLERİ

ÖZET 10. KİT

Hikmet Neşriyat : 14
Seyyid Kutub Külliyyatı : 10

Dizgi - Baskı
Fatih Gençlik Vakfı Matbaası
Kapak
Panel

Kapak Baskı

AKABE YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İSTANBUL — 1988

SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI

(ÖZET 10. KİTAP)

İSLAM TOPLUMUNUN SOSYAL VE EKONOMİK TEMELLERİ

Derleyen : İsmail Hakkı Şengüler

KLODFARER CADDESİ NO: 16/4

DİVANYOLU – İSTANBUL

Ücretsiz PDF Kitapları İçin: <https://rantey.org>

**Copright : Bu eserin yayın hakkı HİKMET NEŞRİYAT A. Ş.'ye
ait olup, kitaptan mütercimler ve yayınevi adı anıl-
madan kısmen de olsa iktibas edilemez.**

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
İslâm ve Câhiliyet Toplumu	9
İslâm Toplumunda Sosyal Dayanışma	13
İslâm Toplumunda Sosyal Adalet	45
İslâm Toplumunda Köleler	63
İslâm Toplumunda Huzur ve Barış	79
İslâm Toplumunda aile huzuru	95
İslâm Toplumunda Boşanma	111
Toplumun Huzuru	129
Mahvolan toplumlar	149
Toplumun ıslahı	155
Ferdî Mülkiyet	163
Gerçek Mülk Sahibi	187
Allah'ın Mülkü	193
Zekât Farızası	233
Zekat Müessesesi	245
İnfâk	255
İnfâk Psikolojisi	271

TAKDİM

Hikmet Neşriyat A.Ş. bugün «Seyyid Kutub Kütüphanesi»nin son halkasını teşkil eden 10. kitabı okuyucularına sunmanın mutluluğunu yaşıyor. Her şey Allah Teâlâ'nın izniyle başlayıp O'nun izniyle sona ermektedir. Hamd O'na, şükür O'nadır.

Onuncu kitabın içerdiği ana konu «İslâm Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Temelleri» ünvanını taşıyor. Seyyid Kutub bu başlık altında, toplumun temel taşlarını teşkil eden sosyal ekonomik esasları ele almakta ve İslâmî açıdan mukayeseli bir incelemeye tabi tutmaktadır.

Toplumun ekonomik, siyasi vb. yönleri nasıl ki bir takım temeller üzerine oturmuş ise, sosyal yönü de bazı temel ilkeler üzerine bina edilmiştir. İslâm toplumunun temel ilkeleri ise, İslâm'ın ana kaynağı olan Kur'an ve sünnettir. İslâm toplumunun sosyal yönü bu ilkelere dayalıdır. Bu ilkeler olmadan müslüman toplumun sosyal yapısı oluşamaz.

Ancak, müslümanlar bu iki ana kaynağı değerlendirirken, henüz çok yeni olan sosyal ilimlerin verilerinden de faydalanırlar. Bunun içindir ki, tümüyle batı kökenli olan sosyal bilimlerin verilerinden haberdar olmaları ve ondan ne denli faydalanacaklarını bilmeleri gerekir.

İşte hem Kur'an ve Sünneti, hem de sosyal bilimlerin ortaya çıkardığı sonuçları İslâmî bir anlayışla de-

ğerlendiren Seyyid Kutub gerek tefsirinde gerekse diğ-
er eserlerinde, bütünüyle bir sosyal yapı kurma ame-
liyesini amaçlamıştır. Bu sebeple, şimdiye kadar çoğu
tefsirci tarafından bir aşk ve sevgi kıssası olarak ele
alınan Yusuf Peygamber (a.s.)'in kıssasında bile mü-
ellif, İslâm toplumunun temel müesseselerini görmeye
çalışır, ve —belki de ilk defa olarak— bu kıssada son
derece muazzam yapıya sahip bir sosyal sistemin sak-
lı bulunduğunu ortaya koyar.

Seyyid Kutub bu arada İslâm toplumunun ekono-
mik temellerine de parmak basıyor. Bilindiği gibi top-
lum hayatında ekonominin yeri inkar edilemez. An-
cak, topluma yön veren biricik faktör de ekonomi de-
ğildir. İslâm, ekonomiyi ne Marksizm gibi toplumsal
yapının ana temeli sayar, ne de Kapitalizm gibi ana
ilke saymıyor görünüp öte yanda kapitali her şeyin
ana unsuru haline getirir. İslâm, kapitali bir vasıta de-
ğeri olarak kabul ederken, onsuz ana değerlere ulaşıl-
masının mümkün olamayacağını da bilir. İslâm top-
lumunda ekonomik yapı, bu sisteme dayalı olarak be-
lirli standartlara kavuşturulmuştur. Elinizdeki eserde
Seyyid Kutub'un, bütün bunları en ince detaylarına
kadar ele alıp işlediğini göreceğiz.

Takdim etmek bizden, faydalı ve hayırlı olmasını
takdir buyurmak Allah'tandır.

İSLÂM VE CAHİLİYET TOPLUMU

İslâm'a göre toplumlar, İslâm ve İslâm dışı olmak üzere ikiye ayrılır. İslâm toplumu, Allah'ın kitabında özelliklerini belirtmiş olduğu toplumdur. Kur'an'ın çizdiği toplum modeline uymayan toplumlar ise Câhiliyet toplumlarıdır.

Seyyid Kutub, bir sosyal bilimci olarak Câhiliyet kavramına geniş bir muhteva kazandırmış ve Câhiliyetin bir model olduğunu, tarihin seyri içinde gelmiş geçmiş bir yaşayış tarzı olmadığını, her devirde Câhiliyet hayatı yaşayan toplumlar bulunduğunu belirterek, Câhiliyet ve İslâm'ın birbirinin karşıtı iki ayrı dünya görüşü, hayat sistemi ve medeniyet anlayışı olduğunu açıklamakta ve ikisinin hiçbir şekilde birleşemeyeceğini ifade etmektedir.

İslâm'la Cahiliyeti tarif ederken diyebiliriz ki :

Herhangi bir şekilde yolun ortalarında buluşulma imkânı bulunmayan tam bir ayrılığın özündeki farklılıkları izah edebilmek için son derece keskin bir çizgiye gerek vardır. Çünkü ihtilâf inançların özünde, düşüncelerin esasında, nizamın hakikatinde ve yolun mahiyetindedir.

Çünkü tevhid ayrı bir yoldur, şirk ayrı bir yol... Ve ikisi aslâ birleşmez. Tevhid insanı varlıklarla birlikte Allah'a yönelten, eşi ve benzeri bulunmayan Rabbe tevcih eden bir yoldur. İnsanın inancını, değer ve ölçüsünün, gideceği yolun, edep ve ahlâkının, hayat ve varlık hakkındaki bütün tasavvurlarının kaynadığını kesin olarak belirten bir nizamdır. Mü'minin her şeyini aldığı bu kaynak, eşi ve benzeri bulunmayan Allah Teâlâ'dır. Bunun için de iman hayatı bütünüyle bu esaslara dayanır.

Mü'min yolda yürürken gizli veya açık hiç bir şekilde şirke bulaşmaz.

Bu kesin ayrılık hem dâvet edenler için, hem de dâvet edilenler için zaruridir. Çünkü daha önce bir inanca bağlanıp da sonra sapıtmış olan topluluklarda iman düşüncesiyle cahiliyet düşüncesi birbirine karışır. Bu tip topluluklar mücerret olarak her türlü sapıklıklardan karanlıklardan ve dönekliliklerden uzak olan iman esaslarına karşı daha azılı topluluklardır. Bunlar hiç inanç sahibi olmamış topluluklardan daha azgın olurlar. Çünkü sapıklık ve döneklilik içerisinde bocalayıp dururken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar. İnançlarıyla yaptıkları karmakarışık olduğundan sağlamla bozuğu ayırmak mümkün olmaz. Hattâ bazı zaman dâva adamları bile onlara vardımçı oldukları takdirde düzeleceklerini düşünebilirler. Halbuki bu tutum yanlıştır. Ve bu yanılma son derece tehlikelidir.

Şurası muhakkak ki, Câhiliyet Câhiliyettir, İslâm İslâm'dır. Aralarında çok büyük farklar vardır. Gidilecek yol bütünüyle Câhiliyetten çıkıp tümüyle İslâm'a girmektir. Takip edilecek metod bütün şekilleriyle Câhiliyetten sıyrılıp çıkmak ve bütün emirleriyle gelip İslâm'a sığınmaktır.

Yolda atılacak ilk adım dâva adamının Câhiliyet sisteminden ve hareketlerinden tam olarak sıyrılıp ayrılması ve bunun şuuruna ermesidir. Yolun ortasında buluşma imkânı bırakmayacak kadar ayrılmak... Câhiliyet ehlinin ancak tamamen Câhiliyetlerinden çıkıp bütünüyle İslâm'a girmeleri halinde yardımlaşabileceklerini kabul ederek bunun dışında bir dayanışma imkânı bırakmayacak kadar ayrılmaktır. Yama yok. Taviz vermek yok. Yolun ortasında buluşma yok, Câhiliyet ne kadar İslâm kılığına bürünürse bürünsün ve müslüman olduğunu ne kadar iddia ederse etsin anlaşma yok. Bu şeklin, dâva adamının şuurunda kesin olarak yer etmesi, konulması gereken ilk temel taştır. Dâva adamı kendisinin ayrı bir yolda, Câhiliyet mensuplarının ayrı bir yolda olduğunu kabul etmelidir. Onların kendilerine göre dinleri, kendinin de kendine göre dini olduğunun şuuruna ermelidir. Gittikleri yolda birlikte tek bir adım dahi atamayacaklarını kabul etmelidir. Onun vazifesi kendi yolunda yürümektir. Hiç taviz vermeden, kendi dininden az veya çok fire vermeden... Tam olarak uzaklaşmak, kesin olarak ayrılmak ve açıkça kesip atmak... Yapılacak iş...

«Sizin dininiz size, benim dinim banadır». (Kâfirun, 6)

Bugün İslâm dâvasına bağlanan ve bu dâveti yürütenler böylesine kesinliğe, böylesine ayrılığa ve böylesine farklılığa ne kadar muhtaçtırlar. Kendilerinin İslâm'ı sapık bir Câhiliyet ortamında ve daha önce onu tanıdıkları halde uzun süre ondan uzak kalmanın «kalplerini karartıp ve çoğunun da fasıklar olduğu» nu kabul ederek yeniden İslâm'ı kurmaya çalıştıklarını iyice fark etmeye ve anlamaya ne kadar muhtaçtır...

Verilecek tavizlerinin bulunmadığını, yolun ortasında buluşmalarının imkânsız olduğunu, ayıpları düzeltmenin, yırtıkları yamamanın ve nizamları birbirine ilîştirmenin mümkün olmayacağını kabule ne kadar muhtaçtırlar. Yapacakları işin, ilk devirde İslâm ile Câhiliyet arasında olduğu gibi yeniden İslâm'a davet etmek olduğunu ve tam olarak Câhiliyetten ayrı-lıp sıyrılmak olduğunu kavramaya ne kadar muhtaçtırlar...

«Sizin dininiz size, benim dinim banadır»...

İşte benim dinim düşüncesini, değer ölçüsünü inancını ve her şeyini bütünüyle Allah'tan alan, başkasını O'na ortak koşmayan, hayatın bütün yönlerini ve davranışlarını Allah'a yönelten saf tevhid inancı...

Bu kesin ayrılık olmadan karışıklık devam edecek, tavizler sürecektir, yamalar yamanmaya çalışılacak ve karanlıklar kalkmayacaktır. Böylesine güçsüz, cılız ve karmaşık esaslarla İslâma dâvet olmaz. Çünkü ancak ve ancak açıklıkla sarahatle ve yigitce İslâm'a dâvet edilebilir...

İşte dâvete giden ilk yol :

«Sizin dininiz size benim dinim banadır». (Kâfirûn,

6)

İSLÂM TOPLUMUNDA SOSYAL DAYANIŞMA

Her kişinin, her türlü baskıdan uzak, mutlak bir vicdani hürriyet ve hiç bir kayıt ve sınırla bağı olmayan mutlak bir eşitlik duygusu ile beslenen sınırsız ve sonsuz bir hürriyete sahip kabul edildiği bir hayat, dosdoğru bir yol alamaz. Böyle bir duygu, toplumu yok etmek için yeterli olduğu gibi, bizzat ferdin kendisini de ortadan kaldırmak için yeterlidir. Toplumun yüce bir takım menfaatleri vardır. Bireylerin hürriyetlerinin o noktada son bulması kaçınılmazdır. Bizzat fert için kendi hürriyetinden yararlanması sırasında belirli sınırların önünde durmasında bir takım faydalar vardır. Böylelikle duygu, şehvet ve zevklerinin peşinden gidip, seviyesiz bir noktaya düşmemiş olacaktır. Diğer taraftan hürriyetinin başkalarının hürriyeti ile çatışmaması, bunun sonucunda sonsuz anlaşmazlıkların ortaya çıkmaması, hürriyetin bir cehennem ve azâp halini almaması ve kısa vadeli kişisel çıkarların sınırları içerisinde hayatın gelişme ve mükemmelleşmesinin duraklamaması için de bu sınırlamalara uymak gerekir. Kapitalist düzenin tanıdığı hürriyetin ve onun beraberinde getirdiği şehvî-hayvanî hürriyet teorilerinin verdiği sonuç, işte böyle olumsuz sonuçtur.

İslâm'a gelince : O, ferdi hürriyeti en güzel şekil-

leriyle, insani eşitliği en ince anlamlarıyla tanır. Fakat bu hürriyet ve eşitliği gelişi güzel tanımaz. Toplumun değeri ne ise o derece hesaba katılır, insanilik de gerektiği gibi değerlendirilir. Bu nedenle, bireysel hürriyetin karşısında bireysel yükümlülükleri koyar. Bununla birlikte, kişiyi de toplumu da içine alan sorumluluk ve yükümlülükleri topluma yükler. İşte «Sosyal dayanışma» diye adlandırdığımız budur.

İslâm, bütün şekil ve suretleriyle sosyal dayanışmayı ortaya koymaktadır. İslâm'a göre; kişinin bizzat kendisi, kişi ile yakın akrabası, kişi ile toplum, belirli bir toplum ile diğer toplumlar, belirli bir nesil ile ardarda gelen diğer nesiller arasında dayanışma söz konusudur.

İslâm'da kişi ile o kişinin kendi nefsi arasında dayanışma vardır. Ferd, nefsini şehvî arzularından alıkoymakla, onu kötülüklerden temizleyip arındırmakla, nefsini doğru yola yöneltip onu kurtuluşa doğru yöneltmekle ve nefsini tehlikelere atmamakla yükümlüdür!

«Azıp, dünya hayatını tercih edenin, varıp kalacağı yer cehennemdir. Rabbinin azametinden korkup kendini şehvî arzulardan koruyana gelince; onun da varıp kalacağı yer mutlaka cennettir.» Nâziât, 37-41)

«Nefse ve onu şekillendirene, sonra da ona kendisi için, kötü ve iyi olanı öğreteneye yemin olsun ki, nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Nefsinin gerçek yüzünü gizleyen ise hüsrandır.» (Şems, 7-10)

«Kendi ellerinizle (kendinizi) tehlikeye atmayın» (Bakara, 195.)

İnsan aynı zamanda nefsinin temiz fitratını bozmadan nimetlerden faydalandırmakla, ona çalışmak ve dinlenmekten hak ettiğini vermekle ve onu ezmemek ve zayıflatmamakla da yükümlüdür :

«Allah'ın sana verdiği (mal) ile âhiret yurdunu ara, dünyadan nasibini de unutma.» (Kasas 77)

«Ey Âdemoğulları, her mescide gidişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi giyinin. Yeyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez». (A'râf, 31)

Ferdî yükümlülük mükemmeldir. Her insan ameli ile karşı karşıya kalır. Her insan hayır veya şerr olsun, iyilik veya kötülük olsun, kendi nefsi için kazandıklarıyla başbaşadır. Ne dünyada ne de âhirette onun yerine hiç bir kimse cezalandırılmaz.

«Herkes kazandığına karşılık bir rehindir.» (Müddessir, 38)

«Yoksa, Musa'nın ve vefakâr İbrahim'in «suhuf»-larında şu hususlar bildirilmedi mi? Kimse kimsenin günahını yüklenmez. İnsan için çalıştığının karşılığından başka bir şey yoktur. İnsanın yaptığı amelin karşılığı mutlaka görülür. Sonra yaptıklarının karşılığı ona tamamen verilecektir.» (Necm, 36-41)

«Herkesin kazandığı (hayır) kendi lehinedir, yaptığı (kötülük) de kendi aleyhinedir.» (Bakara, 286)

«Artık kim doğru yola giderse, bu kendi lehinedir. Kim de saparsa, ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların vekili değilsin.» (Zümer, 41)

«Kim de bir günah kazanırsa onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur.» (Nisâ, 111)

Bununla, kişinin nefsine karşı tavrının bir gözetleyici tavrı olduğu ortaya çıkıyor.

Sapıtırsa ona doğru yolu gösterir, ona meşru tüm haklarını verir; hata ederse onu hesaba çeker ve nefsinin yükünü üzerine alır. Böylelikle İslâm, her kişiden iki ayrı şahsiyet ortaya çıkartıyor. Bunlar karşılıklı olarak birbirlerini gözetlemekte, hayır ve şerde yardımlaşmaktadırlar. Bütün bunlar, bu kişiye mükemmel

vicdani hürriyet ve tam bir insani eşitlik karşılığında sağlanıyor. Böylece hürriyet ve yükümlülükler biribirine denk olmakta ve biribirlerine yardımcı olmaktadır.

Kişi ile yakın akrabası arasında da yardımlaşma vardır :

«Rabbin kestnlikle emretti ki, ancak kendisine ibadet edin, anne ve babaya iyilik edin. Anne ve babadan biri yanında yaşlanır ve düşkünleşirse, bezginliğini hissettirir bir şekilde, onlara «öf» bile deme, azarlama, onlara güzel ve tatlı sözler söyle. Onlara merhametle tavazu kanatlarını indir. Onlar için, Rabbim! : “Onlar beni küçüklüğümde yetiştirken nasıl merhametli davrandırsa, sen de onlara öylece merhamet eyle” diye dua et.» (İsrâ, 23-24.)

«Biz insana, ana-babasına karşı iyi davranmasını emrettik. Annesi onu kat kat meşakkat içinde karnında taşımıştır. Çocuğun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. Biz insana : «Bana ve anne-babana şükret» dedik. Kıyamet günü dönüş ancak Bana’dır.» (Lokman, 14)

«Allah’ın kitabında akraba olanlar miras hususunda birbirlerine mü’minler ve muhacirlerden daha yakındırlar.» (Ahzâb, 6)

«Anneler, çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Bu hükmü, emzirmenin tamamlanmasını isteyen içindir. Annelerin yiyecek ve giyeceği gücünün yettiği ölçüde çocuğun babasına aittir. Herkes, ancak gücünün yettiğiyle mes’ul tutulur. Ne anne çocuğu yüzünden, ne de çocuk kendisinin olan baba, çocuğu yüzünden zarara uğratılsın.» (Bakara, 233.)

Aile içerisinde böyle bir dayanışmanın değeri onun aileyi ayakta tutan direk olmasından ileri gelmektedir. Aile ise toplum yapısının ilk taşıdır. O’nun değeri onun

aileyi ayakta tutan direk olmasından ileri gelmektedir. Aile ise toplum yapısının ilk taşıdır. O'nun değerini kabul etmek kaçınılmaz, bir mecburiyettir. Aile, insan fıtratında var olan değişmez eğilimleri, merhamet ve sevgi duyguları, ihtiyaç ve maslahatın gerekleri üzerinde kurulur. Kişi aile ocağı içerisinde büyürken etrafında cinsine has bir takım ahlâkî kurallar ve âdâp ile karşılaşır. Aslında bu kural ve âdâp da «hayvani ibâhilik = her şeyi mübah gören, hayvanlara yakışan başıboşluk» ve «İlkel bir keşmekeşlik» seviyesinin üstünde bulunan her toplumda bulunur.

Komünizm : «Bencillik ve mülk edinme duygularını geliştiriyor, servetin ve devletin fertler adına mâlik olma düşüncesinin yaygınlaşmasını önüyor» gerekçesiyle aileyi ortadan kaldırmaya çalışmıştır... Fakat görünen kadarıyla bu konuda tam bir başarısızlığa uğramıştır. Çünkü Rus halkı aileye bağlı bir halktır. Aile düzeninin yalnızca sosyolojik bir düzen olmayıp biyolojik ve psikolojik bir düzen olmasının yanında ayrıca bu düzenin, Rus toplum yapısında, tarihinde ve ruhunda da önemli bir yeri vardır. Bir kadının bir erkeğe tahsisi, biyolojik bakımdan en uygun ve çocukların neseplerinin belirlenip eğitilmesi açısından da en iyi yoldur. Diğer taraftan birkaç erkek değiştiren bir kadının belirli bir süre sonra kısırlandığı veya doğan çocuklarının normal olmadığı tesbit edilmiştir. Ruhî bakımdan ise, sevgi ve merhamet duyguları aile atmosferinde ve başka herhangi bir düzene oranla daha hayırlı bir gelişme gösterir. Kişiliğin oluşturulması da aile ortamı içerisinde, başka herhangi bir düzendekinden daha hayırlı olmaktadır. Son savaşın deneyleri şunu ispatlamıştır ki : Birçok dadı tarafından eğitilen çocuğun kişiliği önemli sarşıntılar geçirir ve çözülür. Sevgi ve yardımlaşma duyguları onda geliş-

me göstermez. Nitekim babasız çocuklar da aşâğılık kompleksine kapılır. Bundan, var olmayan bir babayı hayâlinde canlandırarak kaçmaya çalışır. Hayâlindeki bu baba ile ilişki kurar ve onu çeşitli şekillerde düşünür.

Aileyi gerektiren etkenler, biyolojik ve psikolojik etkenlerden ibaret değildir. Diğer taraftan erkeği ve kadını bir araya gelmeye zorlayan ve onları yuva kurmaya, çocuk yetiştirmeye iten bir takım zorunluluk ve maslahatlar daha vardır. Ayrıca bir ailenin bireylerini birbirine bağlayan, nesiller boyunca onların iyilik veya kötülük konusunda yardımlaşma hâlinde olmalarını sağlayan, onlardan sosyal bir bütünlük meydana getiren ilişkileri de bunlara eklemek gerekir.

İslâm'da aile fertleri arasındaki böyle bir yardımlaşmayı en güzel şekilde açıklayan hususlardan biri de, aşağıdaki âyetlerde açıklanmış olan miras konusudur :

«Allah size evlatlarınızın miras taksimi hususunda, erkeklerin paylarının kızların iki katı olmasını emretmektedir. Eğer bütün çocuklar kız olup ve ikiden de fazla olursa, bunların payı, ölenin bıraktığı malın üçte ikisidir. Eğer mirasçı bir tek kız ise mirasın yarısı onundur. Eğer ölen ana ve baba ile birlikte çocuklar da bırakmışsa ana ve babanın herbirinin terekeden payı altıda birdir. Şayet ölenin çocuğu yokda, mirasçı olarak ana ve babası kalmışsa, ananın payı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri varsa terekenin altıda biri ananıdır. Bu paylar, ölenin borçları ödenip, vasiyeti de yerine getirildikten sonra hak sahiplerine verilir. Baba ve çocuklardan, hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu, siz bilemezsiniz. Bu, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah, "Âlîm'dir, Hakîm'dir" her şeyi çok

iyi bilendir, hükküm ve hikmet sahibidir. Eğer hanımlarınızın çocukları yoksa, bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Şayet çocukları varsa bıraktıkları mirasın dörtte biri sizindir. Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirildikten ve varsa, borcu ödendikten sonra verilir. Eğer siz çocuk bırakmadan ölürseniz, geriye bıraktığınız mirasın dörtte biri hanımlarınızındır. Şayet çocuklarınız varsa, bıraktığınız mirasın sekizde biri hanımlarınızındır. Bu paylar, yaptığınız vasiyetler yerine getirilip ve varsa borcunuz ödendikten sonra verilir. Eğer ölen bir erkek veya kadın usul ve fûrû olmayıp, zayıf bir derece ile vâris olunuyor da kendisinin bir erkek veya kızkardeşi bulunuyorsa, bunlardan herbirinin miras payı terekenin altıda biridir. Eğer mevcut olan kardeşler bundan daha çok iseler, bu takdirde kardeşler mirasın üçte birini zarara uğratılmaksızın aralarında eşit olarak taksim ederler. Bu paylar ölenin vasiyeti yerine getirilip ve varsa borcu ödendikten sonra verilir. Bunlar, Allah tarafından bir emirdir. Allah her şeyi bilen ve yarattıklarına çok yumuşak davranandır.» (Nisa, 11-12)

«Ey peygamber! Senden fetva isterler. De ki : “Size usul ve fûrû bırakmadan ölen kimse hakkında Allah fetva verir. Eğer bir kimse ölür ve onun çocuğu bulunmaz da sadece bir kızkardeşi bulunursa, bıraktığı mirasın yarısı onundur. Ölen kızkardeş ise ve çocuğu da yoksa erkek kardeşi terekenin hepsini alır. Eğer varis iki kızkardeş ise, terekenin üçte ikisini alırlar. Eğer kardeşler erkek ve kadın olmak üzere ikiden çok iseler, bir erkeğin payı, iki kadının payı kadardır. Allah size sapıklığa düşmemeniz için bunları açıklar. Allah, her şeyi çok iyi bilendir.» (Nisâ, 176.)

İlk iki âyette kendisinden söz edilen vasiyyet, borcun ödenmesinden sonra arta kalan mirasın üçte birini aşamaz ve mirasçı olana yapılamaz. Çünkü mirasçı

için vasiyyet yoktur.» (1) anlamında Hadis vardır. Vasiyyet, ailevi yakınlık dolayısıyla miras bırakan tarafından gözetilmesi gereken kimselerin gözetilmesi ve ona iyilik yapılması ile çeşitli iyilikler için gerekli harcamalarda bulunmak amacıyla terekeden bir miktarın harcanabilmesi için meşrû kılınmıştır.

İslâm'ın getirmiş olduğu bu «miras düzeni» aynı ailenin bireyleri arasında ve birbirini izleyen nesiller arasında bir yardımlaşma bulunduğunun açık delilidir. Üstelik bu düzen, toplumu rahatsız edecek şekilde büyümesini önlemek amacıyla servetin parçalanmasını sağlayan yollardan bir tanesidir.

Burada şunları söylemekle yetinelim : İslâm miras düzeninde, aile içerisinde çalışma ile karşılığı, yükümlülükler ile faydalar arasında bir adalet, bir denge vardır. Çalışıp çabalamalarının ürünü, kısa hayatıyla sınırlı olmayacak, aksine çocuklarının ve torunlarının bu üründen faydalanacağını göz önünde tutar. Bu inancı taşıyan bir baba, çalışırken tüm gayret ve kabiliyetini ortaya koyar ve yapabileceği üretimin azâmisini yapar. Bunda ise hem kendisinin, hem devletin, hem de insanlığın faydası vardır. Ayrıca bunda, harcadığı emek ile karşılaştığı mükâfat arasında bir denge bulunmaktadır. Evlâtları ondan bir parçadır. Onlardan kendisinin devamını ve hayatının uzayışını hissederek.

Evlâtlara gelince, baba ve annelerinin çalışmalarından yararlanmaları âdil bir şeydir. Çünkü malî veraset bağı koparılsa bile, ana-baba ile çocuklar, bedeni ve aslî yeteneklerinin pek çoğunu, ana ve babalarından miras alırlar. Onların miras olarak aldıkları

---

(1) Mesâbîh'üs-Sünne'de rivâyet edilmiş ve 'Hasen'dir, denmiştir.

bu istidatlar hayatları boyunca onlardan ayrılmaz, iyi veya kötü olsun geleceklerinde önemli rol oynarlar. Çocukların ise ne bunları geri çevirmek ne de düzeltmek imkânları vardır. Devlet veya toplum da anne ve babasından çirkin bir yüz miras almış bir çocuğun yüzünü istediği kadar çalışsın değiştiremez. Anne ve babası çocuklarına bir takım bozuk hâller miras bırakmış ise, devlet veya toplum ona sağlam ve sağlıklı bir karakter veremez, erken yaşlanmaya ve çokça hastalanmaya elverişli bir yapı miras bırakmışlarsa, sağlıklı ve uzun bir ömür o çocuğa verilemez. Çocuk bütün bunları istemese bile miras aldığına göre, anne ve babasının gayretlerinin maddi ürünlerini de miras alması âdil bir şeydir. Tâ ki yükümlülüklerle mü-kâfatlar arasında bir dereceye kadar da olsa, bir denge sağlanmış olabilsin.

Hız. Musâ (a.s.)'nın Allah'ın sâlih kulu ile ilgili kıssasında, Kur'an-ı Kerim, babalar ile çocuklar arasındaki yardımlaşmaya bir örnek vermiştir. İlk olarak bu sâlih kuldân şöyle söz ediliyor :

«Musa ve adamı kayaya vardıklarında, nezdimizden kendisine rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan kendisine ilim öğrettiğimiz salih kullarımızdan birini buldular. (Kehf : 65.)

«Musa ve salih kul yollarına devam ettiler. Nihayet bir köye varıp halkından yemek istediler. Halk ise onları misafir etmedi. Musa ve salih kul orada yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler. Salih kul hemen onu doğrultuverdi. Bunun üzerine Musa : «İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın» dedi.» (Kehf, 77.)

O memleket ahalisi onlara yemek vermekten geri kalmalarına rağmen, o sâlih adam duvarı doğrulttu. Sonra da ona duvarı düzeltmenin sırrını şöylece açıkladı :

«*“Ücretsiz düzelttiğim duvar ise, şehirde iki yetim erkek çocuğun idi. Duvarın altında kendilerine ait bir hazine vardı. Babaları salih bir kimseydi. Rabbin, onların rüştlerine erip hazinelerini bizzat kendilerinin çıkarmalarını istedi. Bu, Rabbinden bir rahmettir. Ben bunları kendiliğimden değil, Allah’ın emriyle yaptım. İşte sabredemediğim şeylerin içyüzü budur.”*» (el-Kehf, 82.)

Böylece iki çocuk babalarının salih olmasından yararlandılar ve kendilerine bıraktığı málâ ve menfaate mirasçı oldular. Bu ise şüphesiz ki, adaletin ve hakkın tâ kendisidir.

Mahın belirli bir yerde hapsedilmesinden korkulduğu takdirde, nizâm-ı ilâhî ile hükmeden yönetici, durumu düzeltmek için gerekli tedbirleri almak imkânına sahiptir. İslâm’ın kendisi de, böyle bir düzenlemenin belirli yollarla yapılmasını garantilemektedir.

Kişi ile toplum, toplum ile fert arasında da dayanışma vardır. Bu tekâfül, ferde de topluma da bir takım yükümlülükler yüklemekte ve her birisine bir takım haklar tanımaktadır. İslâm öngördüğü bu tekâfül ile toplum ile ferdin maslahatlarını görme, manevî ve maddî hayatın çeşitli alanlarındaki yükselişlerinde birinin diğeri aleyhine kusurlu davranmasından dolayı ona ayırım gözetmekten ceza verme noktasına bile yükselmektedir.

Her iki kişi ilk olarak kendi işlerini güzel yapmakla yükümlüdür. İşin güzel yapılması ihsân ise, Allah’a ibâdettir. Çünkü özel çalışmanın meyvesi, toplum için bir mülktür ve sonunda yararı da topluma aittir :

«*De ki : “Dilediğinizi yapın. Çünkü hareketinizi Allah da, Resûlü de, mü’minler de görecektir”*» (Tevbe, 105.)

Her kişi bir bekçi gibi ve onunla görevliymişesine toplumun maslahatına gereken dikkati göstermekle yükümlüdür. Hayat engin bir denizdeki gemi gibidir. Ondaki bütün yolcular o geminin selâmetinden sorumludurlar. Hiç kimse bireysel özgürlük adına, kendisine düşen yeri delemey :

«Allah'ın hududunda duran ile onun dışına çıkan şuna benzer : Bir topluluk bir gemide yerlerini paylaştılar. Onların bir kısmını geminin üst tarafına, bir kısmını da alt tarafına yerleştirdi. Alt tarafındakiler su almak istediklerinde, üsttekilere giderlerdi. Bir seferinde dediler ki : Biz, payımıza düşen kısımda bir delik açsak da üstümüzdekilere zarar vermesek.

Eğer üsttekiler, alttakileri istekleriyle başbaşa bıraksalar, birlikte helâk olurlar. Yok eğer onları alıkoyarsalar, bunlar da berikiler de, birlikte kurtulurlar». (1)

Bu hâdis, nazari mânaların dış görüntüsünü ele alan ve ilmi gerçeklerin etkilerini düşünmeyen ferdi düşünüş karşısında, faydaların nasıl içiçe ve aynı olduğunu, bu gibi durumlarda kişi ile toplumun görevlerinin neler olduğunu ortaya koyan güzel bir tasvir ve mükemmel bir tablodur.

Fakat maslahatını gözetmekten muâf bir kişinin varlığı söz konusu değildir. Her kişi toplumda hem bir çoban, hem de sürüden bir parçadır :

«Hepiniz birer çobansınız ve her biriniz sürünüzden mes'ulsünüz». (2)

İyilik yapmak ve iyiliği emretmek İslâm'ın kabul ettiği sınırlar içerisinde, dayanışmanın yararı açısından gereklidir.

«Hepiniz birer çobansınız ve her biriniz sürünüzden mes'ulsünüz».

---

(1) Buhari ve Tirmizi rivayet etmiştir. Lafız Buhari'nindir.

(2) Buhari ve Müslim.

«İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzere yardımlaşmayın.» (Maide, 2.)

«Bir de içinizden öyle bir topluluk bulunsun ve herkesi hayra çağırsın, iyiliği emr etsin, kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar.» (Âl-i İmran, 104.)

Başlıbaşına her fert iyilik ile emr etmekten sorumludur. Bunu yapmayacak olursa, günahkârdır ve günahı dolayısıyla ceza görecektir :

«O gün, cehennem zebanilerine şöyle denilir : “Alın, bağlayın onu! Sonra, alev alev yanan cehenneme atın! Sonra da onu, yetmiş arşın uzunluğundaki zincire vurun! Çünkü o, dünyadayken yüce olan Allah’a inanmazdı. Yoksulu yedirmeyi teşvik etmezdi. O yüzden bugün onun, burada samimi hiç bir dostu yoktur. Onu ancak, günahkârlar yer.”»

Yoksula yemek yedirmeye teşvik etmemek ise, küfrün ve dini yalanlamanın alâmetlerinden biri sayılmaktadır.

«Dini yalanlayanı gördün mü? İşte yetimi şiddetle iten, yoksula teşvik etmeyen odur.» (Mâun, 1-3.)

Her kişi gördüğü münkeri gidermekle yükümlüdür :

«Sizden kim bir münker aklın ve şeriatın kabul etmediği şey görürse, onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmeyen diliyle, ona da gücü yetmeyen kalbiyle değiştirsin. Bu ise imanın en zayıf hâlidir». (1)

Toplum içerisinde meydana gelen her münkerden kişi o münkere ortak olmasa da işte bu şekilde olumlu bulunuyor. Çünkü toplum bir birliktir, münker ise toplumu rahatsız etmektedir. Toplumu korumak ve himaye etmek ise her ferdin görevidir.

---

(1) Müslim. Ebû Davut, Tirmizi, Nesâî rivâyet etmiştir.

Üyelerin bazıları tarafından meydana getirilen münkerlere karşı toplum susacak olursa, sorumlu tutulur ve dünya ve ahirette de eziyet ve ceza ile karşı karşıya kalır. Toplum, her ferdini doğru yola getirmekle yükümlüdür :

«Biz, bir ülkeyi yok etmeyi dilediğimizde, oranın zevk düşkünlerine, hakka uymalarını emrederiz. Fakat onlar dinlemeyip yoldan çıkarlar. Artık o ülke, yok olmayı hak eder. Biz de orayı tamamen helâk ederiz. (İsrâ, 16)

İsterse o memleket halkının çoğu itaatten çıkmamış olsunlar. Çünkü onların ittaatten çıkmaya karşı ses çıkarmamaları kendilerinin toptan helâk olmalarına neden olmuştur :

«Fitneden sakının. Çünkü o, içinizden, sadece zulmedenlere dokunmaz. Bilin ki Allah, azabı çok şiddetli olandır.» (Enfâl, 25)

Bunda bir zulüm yoktur. İçinde ahlâksızlığın yayıldığı, açıkça münkerin işlendiği ve değiştirilmediği toplum, çözülmüş dağılmış ve yok olmaya yüz tutmuş bir toplumdur. Böyle bir topluma isabet eden helâk ise, tabii bir durum ve kaçınılmaz bir sonuçtur.

İsrailoğulları kendileri arasından gelen peygamberler diliyle lânetlenmeyi hak etmiş, devletleri çökmüş, güçleri yok olmuştur. Çünkü onlar münkeri değiştirmiyor ve ondan birbirbirlerini alıkoymuyorlardı :

Hadis-i şerif'te şöyle buyurulmaktadır :

«İsrailoğulları günahlara daldığında, alimleri onları alıkoymaya çalıştı, onlar ise vazgeçemediler. Bu sefer alimleri de onlarla beraber oturup kalkmaya, onlarla yeyip içmeye koyuldular. Bunun üzerine Allah Teâlâ kalplerini birbirlerine çarptı ve onları Davud ve Meryem oğlu İsa'nın dilleri üzerine lânetledi.»

Yaslanmış iken oturdu ve buyurdu :

«Hayır, nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki o isyan eden günahkârları hakka zorla çekmedikçe siz de aynı tehlikeden kurtulamazsınız». (1)

Gerçek mü'minlere gelince, onlar, haklarında Kur'an-ı Kerim'in şöyle buyurduğu kimselerdir :

«Erkek ve kadın mü'minler, birbirlerinin Allah için dostudurlar. İyiliği emreder, kötülüğü yasaklar. (Tevbe, 71)

Bazıları : *«Ey iman edenler, siz kendi nefislerinizi islâh etmeye bakın. Kendiniz doğru yolu bulunca, sapmalar size zarar veremez.» (Mâide, 105), meâlindeki âyetin, münkere karşı susmayı ve onu değiştirmeyi caiz kıldığını anlamış idi. Hz. Ebu Bekir (r.a.) onları, bu âyeti yanlış anlamaları dolayısıyla uyarmak istedi ve dedi ki :*

«Ey insanlar, sizler bu âyet-i kerime'yi okuyorsunuz... Şüphesiz ki siz, âyeti asıl maksadından başka türlü anlamaktasınız. Ben Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyururken işittim :

İnsanlar bir zâlimi gördüklerinde, onu zulümden alıkoymazlarsa, umulur ki pek yakında Allah hepsini cezalandırır.

Ve ben ayrıca Resûlullah'dan işittim ki :

İçinde günahların işlendiği ve bunları değiştirmeye güçleri yettiği halde değiştirmeyen her bir toplumun, toptan cezalandırılması umulur.» (2)

İslâm'a uygun olan tefsir budur. Kendi arasında dayanışma hâlinde olan, birlik içerisinde bulunan İslâm ümmeti, hidâyet üzerine dosdoğru yol aldığı takdirde, münkeri def etmek ve bütün gücüyle onu değişt-

---

(1) Ebû Dâvud, Tirmizi.

(2) Ebu Dâvud, Tirmizi.

tirmek için çalıştığı sürece; diğer insanların sapıklık üzere olmaları bu ümmete herhangi bir zarar getirmez.

Toplum, içinde bulunan zayıfları himaye etmekten, onların maslahatlarını gözetip korumaktan sorumludur. Gerektiğinde onları himaye etmek için savaşmak bile onun görevleri arasındadır.

«Size ne oluyor da, kadın, erkek ve çocuklardan güçsüz olanlar : *“Ey Rabbimiz! Halkı zalim olan memleketten bizi çıkar. Kendi tarafından bize bir dost gönder. Ve yine kendi tarafından bize bir yardımcı gönder”* diye yalvarırken, Allah yolunda savaşmıyorsunuz?» (Nisa, 75)

Zayıfların mallarını reşid olana kadar korumak da toplumun görevidir :

«*Evlene çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin. Eğer rüşde erdiklerini açıkça görürseniz mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler de mallarına sahip olacaklar endişesiyle onları israf ederek, tez elden yemeyin. Zengin olan, onların malını yemekten çekinsin. Fakir olan ise, meşru surette yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman, verdiğinizde dair şahit tutun. Hesap görücü olarak Allah yeter.*» (Nisa, 6)

Hadis-i Şerifte de şöyle buyurulmaktadır :

«*Dul kadının ve fakirin ihtiyaçlarını karşılayan, Allah yolunda cihad eden veya geceleri namaz kılıp gündüzleri oruç tutan gibidir.*» (1)

Toplum, fakir ve muhtaçlarına yeteri kadar geçimlik sağlamaktan da sorumludur. Devlet, zekât mallarını toplar ve onları yerlerine harcar. Zekâtтан kendilerine düşen hisse, bu muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamaya yetmezse, ihtiyaçlarını kapatacak kadar gücü

---

(1) Buhari, Müslim, Tirmizi ve Nesai

yetenlere kayıtsız şartsız vergi konur. Eğer tek kişi aç gecelerse, ona yiyecek sağlamak için çalışmadıkça, ümmetin tümü günahkâr olur :

«Hayır, hayır! Siz yetime ikram etmiyorsunuz. Birbirinizi yoksulları yedirmeye teşvik etmiyorsunuz. Mirası, helâl haram gözetmeden yersiniz. Malı pek çok seversiniz. Hayır! Böyle yapmayın. Üzerinde olanlar yıkılıp, yeryüzü dümdüz olduğu zaman. Rabbin ve sâf sâf olan melekler, karşısında çıktığı zaman. İşte o gün, cehennem getirilecek, yine o gün insan, her şeyi anlayacaktır. Fakat bu anlamının ona ne faydası olacak? O gün insan : “Keşke hayatım için bir şeyler yapsaydım” diyecektir. O gün, Allah’ın yaptığı azabı kimse yapamaz. O’nun vurduğu bağı da kimse vuramaz.» (Fecr, 17-26)

Hadis-i Şerifte de buyuruluyor ki :

«Bir bölgede ki insanlar arasında aç bir kimse sabahlarsa, Allah’ın himâyesi onların üzerinden kalkar».

(1)

«Kimin fazla bir bineği var ise, onu bineği olmaya versin. Kimin fazla azığı var ise ,onu azığı olmaya versin.» (2)

«Kimin iki kişilik yemeği var ise, beraberinde üçüncü bir kişi götürsün... Dört kişilik yemeği olan da beşinci veya altıncısını da beraber götürsün.» (3)

İslâm ümmeti tek bir vücut gibidir. Aynı şeyleri hisseder. Bu vücutun herhangi bir organı rahatsızlanacak olursa diğer organlar da onun rahatsızlığına katılır. Yüce Resûl çok çarpıcı ve güzel benzetme ile bunu şöyle anlatmaktadır :

«Sevgilerinde, merhametlerinde ve şefkatlerinde mü'minler, bir vücut gibidirler. Bu vücutun bir organı

---

(1) İ. Ahmed b. Hanbel, Müsned. 4880, hadis.

(2) Müslim ve Ebû Dâvud.

(3) Buhari ve Müslim.

rahatsızlığından dolayı şikâyetle bulunursa, vücudun diğer kısımları da uyumsuzlukla ateşlenmekle, ona katılır.» (1)

Mü'minin mü'minle olan yardımlaşmasını da şöyle bir ifade ile dile getirmiştir.

«Mü'min, mü'min için bir kısmı öbür kısmını güçlendiren bir bina gibidir.» (2)

Bunlar hayattaki yardımlaşma ve dayanışma için hayâlin tasavvur edebileceği en yüce örneklerdir.

Sosyal suçlarla ilgili cezalar da bu esastan hareketle konulmuş ve gereği gibi ağırlaştırılmıştır. Çünkü yardımlaşma, dâr'ül-İslâm'da ancak herkesin hayatının, malının ve korunması gereken herşeyinin korunması esası üzerine gerçekleştirilebilir.

«Müslümanın her şeyi, müslümâna haramdır. Kanı, ırzı ve malı.» (3)

Bu nedenledir ki öldürme ve yaralamalarda kısas, uygun bir ceza olarak teşri edilmiş, ceza açısından öldürme suçu, küfür gibi görülmüştür :

«Kim bir mü'mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir.» (Nisâ, 93.)

«Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı cana, haklı bir sebep olmadıkça kıymayın. Kim mazlûm olarak öldürülürse biz onu velisine (mirasçısına, öldürülenin hakkını isteme konusunda) bir selâhiyet vermiştir.» (İsrâ, 33.)

«Biz Tevrat'ta onlara şunu farz kıldık : Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ile kısâs yapılır. Yaralarda da kısâs vardır.» (Maide, 45.)

Kur'an kısâsı teşvik etmiş ve onu ümmet için bir hayat kabul etmiştir :

---

(1) Buhari ve Müslim.

(2) Buhari ve Müslim.

(3) Buhari ve Müslim.

«Ey akıl sahipleri, kısısta sizin için hayat vardır. Tâki (katilden) sakınıınız.» (Bakara, 179.)

Kıyas gerçekten de bir hayattır. Katilden alıkoy-makla, taşkınlığı durdurmakla (toplumun varlığını ve canlılığını koruyup, birbirine sıkı sıkıya bağlamakta özellikle) o, bir hayattır.

İslâm, zinâ suçu için de şiddetli bir ceza koymuş-tur. Çünkü o, bir saldırı, hürmet edilmesi gereken şe-yi hafife almaktır. Zinâ ile toplum içinde ahlâksızlık yayılır, zinâ sebebiyle de kısa bir süre sonra toplum-da bir çözülme başlar, nesepler karışır, sulplerinden ol-mayan çocukları kendilerine nisbet etmekle, babala-rın duyguları aldatılır.

«Zinâ eden kadınla, zinâ eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe ina-nıyorsanız, bunlara Allah'ın dinini tatbik hususunda acıyacağınız tutmasın.» (Nûr, 2)

İslâm namuslu ve böyle bir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara zinâ isnâd edip onlara iftirada bulu-nanların ve yalan yere ırzlarına leke sürenlerin ceza-sını da seksen değnek olarak belirlemiştir. Çünkü böyle bir iftira suçu, zinâ suçuna oldukça yakındır. Böyle bir şey, şeref ve namusa bir saldırdır. Düş-manlığı ve kini tahrik eder, işitilerek ahlâksızlığın yayılması sonucunu doğurur :

«Namuslu kadınlara zinâ iftirasını atıp, sonra da dört şahit getiremeyenlere seksener değnek vurun ve ebediyyen onların şâhitliklerini kabul etmeyin.» (Nûr, 4.)

Hırsızlığın cezasını da ağırlaştırmıştır. Çünkü hır-sızlık, Dâr'ül-İslâm'daki insanların güvenliklerini or-tadan kaldırır, onların huzurlarını kaçırdır, aralarında-ki karşılıklı güveni yok eder. Bu nedenle bu suçun ce-zasını da elin kesilmesi şeklinde belirlemiştir :

«*Erkek ve kadın hırsızların yaptıklarının karşılığı ve Allah tarafından bir ceza olarak ellerini kesin.*» (Maide, 38.)

Bunu bir kişiden çalınmış bir mala kıyas ettiklerinde, bazıları bugün bu cezayı pek aşırı bulabilirler. Ancak İslâm, bu konuda meseleyi toplumun güvenliği, selâmeti ve geleceğinin güvenliği açısından ele almıştır. Nitekim İslâm bu hususta şartlarının niteliğini ve ondan gözetilen maksadı da gözönünde bulundurmuştur. Hırsızlık gizlilik içerisinde gerçekleştirilen bir suçtur. Gizlilik içerisinde işlenen suçların cezaları artırılmalıdır ki, onu işlemek isteyen ondan vazgeçsin veya endişesi, telâşi ve cezadan duyduğu korku dolayısıyla kendisine veya hırsızlığına dair bir takım ip uçları bırakınsın. Hırsızlık öyle bir suçtur ki, bunu işleyen bu yolla haram kazancını artırmak ister. Ceza ise elin kesilmesidir. Böyle olması ile, bu yollardan elde etmek istediği haram kazanca bir son verilmek ve bundan âciz bırakılmak istenmiştir.

Bununla birlikte bu kesin ceza, eğer kişinin kendi açlığını veya çocuklarının açlığını gidermek gibi bir zorunluluk altında yapılmışsa, uygulanmaz. Genel kural : «*Muztarr* (bir yasak işlemek zorunda kalmış, çaresiz) için zorluk yoktur». şeklindedir :

«*...Fakat kim mecbur kalırsa saldırmamak ve haddi aşmamak şartıyla onun üzerine günah yoktur.*» (Bakara, 173)

Had ise herhangi bir şüphenin varlığı dolayısıyla kalkar :

«*Hadleri şüpheler ile (varlıkları halinde def'ediniz).*»

(1)

---

(1) İbn Adıyy, el-kâmil, Abdullah b. Abbas'tan ve Ebû Hanife, Müsned.

Açlık da bir şüphedir. İleride geleceği gibi, Hz. Ömer (r.a.) de halifeliği döneminde bu noktadan hareket etmiştir. (1)

Dâr'ül-İslâm'da yaşayanların güvenliğini tehdit edenlere gelince, bunların cezası öldürülmek veya asılmak veya el ve ayakların çapraz kesilmesi veya sürgün edilmektir :

«Allah ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde (yol kesmek suretiyle) fesadçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları yahut (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çapraz kesilmesi, yahut da (bulundukları) yerden sürülmeleridir.» (Mâide, 33)

Çünkü fesatçılık yapmak ve karışıklık çıkarmak üzere bir araya gelip toplanmak, bireysel suçlardan daha büyük ve daha sert bir şekilde cezalandırılmaya, kökü kazınmaya daha lâyıktır.

İşte İslâm bu şekilde bir sosyal dayanışmayı, tüm şekil ve suretleriyle birlikte öngörür. Kişinin ve toplumun 'Külli hedef'lerinin birliğine dair görüşünü tekâmül ve umuma uygun olarak bunları ortaya koyar. Bu nedenle kendisini rahatsız etmeyen ve toplumun da yolunu kesmeyen sınırlar içerisinde ferde hürriyetini mükemmel bir şekilde tanır. Topluma da gerekli haklarını tanır, bu haklara denk olarak da aynı zamanda onu bir takım yükümlülüklerle mükellef tutar. Tâ ki hayat dosdoğru ve düz yolunda ilerlesin ve ferdin de, toplumun da eşit şekilde hizmetini gördüğü yüce hedeflerine ulaşsın.

İşte, sosyal adalet, mutlak vicdanî hürriyet, mükemmel insanî eşitlik ve güçlü sosyal dayanışma esas-

---

(1) Muhammed Kutub, İslâm ile Materyalizm'e Göre İnsan, «Suç ve Ceza» bölümüne bak.

ları üzerinde kurulur ve insani adalet de bunlarla gerçekleşir.

Sosyal dayanışma üzerinde konuşurken ve dini inançların bu konudaki etkinliklerini anlatırken yardım, sadaka, iyilik ve bilhassa zekât kelimeleri üzerinde durur bunları zihnimizden geçiririz.

Sunu kesinlikle belirtmek isterim ki : Ne bu kelimeler, ne onların ifade ettikleri geniş mânâlar, ne de çevredeki tesirleri, İslâm inancı gibi bir inancın toplumsal dayanışmada oynadığı rolü oynayamazlar.

İslâm'da toplumsal dayanışma tekâmül etmiş tam bir nizamdır... Bu nizam dayanışmanın bütün mânâlarını ihtiva etmektedir. Çerçevesi içerisine ve müessir unsurları arasında; yardım, iyilik, sadaka, zekât vb. kelimelerin medlülleri her ne kadar girerse de, onun mahiyetini ifâ edemezler... Evet bu medlüller bu nizamın bazı vasıtalarıdır ama onun kendisi değildirler. Çünkü vasıtalar, mahiyetten başkadır.

İçtimai teminat yahut içtimai güven terimlerinin ifade ettiği gibi, İslâm'da içtimai tesanüt hangi surette olursa olsun mücerret maddi yardım anlamına gelmez. Maddi yardım İslâm'da tesanüdün çeşitli kollarından sadece biridir. Hem sonra, bu ve benzeri yardımlar, dayanışma düzeninin esas temeli değil onun gerçekleşmesini sağlayacak vasıtalaradır.

Şimdi, İslâm'ın anladığı şekilde toplumsal dayanışma gerçek mahiyetini açıklamaya çalışalım :

İslâm dini sosyal dayanışmaya, kişinin ruhunu, vicdanını, şahsiyetini terbiye eden; aile nizamını kurup düzenleyen ve koruyan; ferdi devlete bağlayan rabitaları da aynı zamanda içine alacak sosyal münasebetleri deruhte eden ve İslâm toplumuna hâkim mali muameleleri, iktisadi alâkaları düzenleyen bir nizam olabilmesi için gereken itinayı göstermiştir.

Böylece görürüz ki, iyilik, bağış, sadaka hattâ zekâtın medlûlleri dahi, İslâm'ın itina ettiği ve günlerden bir gün gerçek hayat sathında tatbik ettiği toplumsal şumullü anlamı karşısında erir ve küçülüp gider.

İslâm dini, başlangıçta, sosyal dayanışmayı kişinin kendisiyle olan alâkasının bağları haline getirdi. Kişiyi Allah karşısında nefsinden mes'ul kıldı. Onu tezkiye edip temizlemekten, şehvetlerinden kurtarmaktan, sapık ideolojiler karşısına büyük bir enerjiyle çıkarak zaptetmekten mes'ul saydı.

Bu nefsin, iyiliğe ve kötülüğe eğilecek kabiliyete sahip olduğunu bildirerek, onu sahibinin bir yol seçmesini, seçtiği yolun da mes'uliyetini yüklenmesini belirtti. Kur'an'da şöyle buyuruluyor :

«Allah yarattığı nefislere, hayır ve şer yolunu açıkça göstermiştir. Kim nefsini hayır yoluna götürürse kazanır. Şer yoluna götürenler de muhakkak kaybederler».

Aynı zamanda kişiyi, nefsini, fitrî yaradılışını ifsat etmiyecek sınırlar dahilinde eğlendirmekle; ona hakkı olan vazifeleri ve istirahatleri, yormadan, zayıflatmadan tanımakla vazifelendirmiştir :

«Allah'ın sana vermiş olduğu imkânlarla âhireti kazanmağa çalış. Bu arada dünyadaki nasibini de unutma.» (Kasas, 77)

«Senin kendinin, kendi üzerinde hakkı vardır».

Seçme hürriyeti karşılığında İslâm, ferdi mes'uliyeti ikrâr etmiştir. Her insan yaptığı şeylerden mes'uldür. Kendisi için kazandığı iyilikse, iyiliktir. Kötülükse kötülüktür :

«Her insan kazandığının rehinidir.» (Müddessir, 38)

«Bir kimsenin kabahati başka bir kimseden sorulmaz.» (En'âm, 164)

Böylece insan, nefsi karşısında hem gözetleyici hem de mes'ul durumuna geçmektedir. Ona kötü yola

saptığında, doğru yolu gösterir, meşru haklarını tanır. Hata işleyecek olursa, sorguya çeker. Sapıklıktan onu doğru yola döndürme vazifesinde ihmalkâr davranırsa bunun mes'uliyetini kendisi yüklenir.

Bu durumda İslâm, her fertte iki şahsiyet meydana getirmiştir. Birbirlerini hayır ve şer yolunda aynı eşitlikle gözetleyen, murakebe eden ve yardımlaşan iki şahsiyet...

Kişinin nefsiyle kendi arasında cereyan eden böyle bir dayanışma sistematik mahiyette eğitici olur. Ferdin vicdanını uyarır, hassasiyetini artırır, şahsiyetini olgunlaştırır. Nitekim, hürriyet ve mes'uliyet, fert şahsiyetinin idareci unsurlarıdır.

Böylesi, dış tezahürleriyle, sadece şahsi bir tesanüt gibiyse de gerçekte ve genel mânâsıyla İslâm'ın istediği muhite ait içtimai bir tesanüt keyfiyetine ha haizdir. Kişiyi bu şekilde terbiye etmek ve yetiştirmek, onu içtimai hayata hazırlamak demektir. Bu çeşit yetiştirmenin içtimai hal ve gidişte muhite ait tesanüde muayyen neticeleri vardır. Çünkü; İslâm, kişiye bu adımı; vicdan, ikaz, hassasiyetini artırma adımını arttırdıktan sonra, onu, yardımlaşmaya, toplum ile tesanüde doğru sevkeder. İşte o zaman birinci merhalede sonra ikinci adımı atmaya kabiliyetli ve iyimser bir zemini hazır bulur.

Bundan sonra İslâm, içtimai tesanüdü, ferdin nefsinde aile kucağına intikâl ettirir. Aile ocağını sağlam ve dayanıklı tesanüt esasına göre inşa etmeye başlar.

Bu dayanışmada refah ve sıkıntı adilâne dağıtılmış, haklar ve vazifeler ölçülü şekilde tanzim ettirilmiştir. Çünkü aile, içtimai yapının ana ve ilk yapı taşıdır. Şayet bu yapı tesanüt temelleri üzerine inşa et-

tirilecek olursa, cemiyete sonunda, dört başı mamur, sağlam, sızıntısız bir bina garanti edilebilir. Devletin üzerinden böylece pek çok içtimai mes'uliyet kalkmış olur. Çünkü bu mes'uliyetlerin ekserisi aile muhiti içerisinde kendiliğinden giderilecektir.

Aileden meydana getirilen bu çeşit bir dayanışma, sadece ekonomik bir dayanışma olmayıp tekâmül etmiş, muntazam, insani bir dayanışma şeklini arzeder. Bu dayanışma yavrulara gereken ilgiyi ve itinayı göstermeyi, onları hayata, bedeni, zihni ve ruhi yönlerden hazırlamayı; aynı zamanda evlâtların da anne ve babalarına ihtiyarlıklarında aynı ilgi ve itinayı göstermelerini; bütün bunların yanı sıra maddi harcamaları ve bu harcamalara iştirâki ihtiva etmektedir.

İçtimai yapıda ailenin değerini ve oynadığı rolle birlikte yıkmak, içtimai tesirini yok etmek için bazı materyalist çevreler de komünistler gibi aile nizamının bencillik duygularını geliştirdiği, mülkiyet sevgisini artırdığı, paranın dağılımına mani olduğu, devletin fertler üzerindeki tahakkümü zayıflattığı iddiasında bulunurlar. Buna rağmen ailenin önemini itiraf etmekten kaçınmak mümkün değildir... Aile, beşeriyetin fitri yaradılışındaki değişmez temayüllere dayanmaktadır. İslâm kendi içtimai yapısı içerisinde ona baş köşeyi vermekle en doğru şekilde çağrışım yapmış ve ihtiyacı gidermiştir. Hem sonra toplumun ılık kucağında ve etrafında beşeriyete has bir küme ahlâk ve edepler yetişmektedir ki, gerçekte bunlar hayvanî başboşluktan kurtularak yükselen cemiyetin öz ahlâki nüveleridir.

Yine aile nizamı serbest hayvani ihtilâtın dahi vazgeçmeyeceği biyolojik ve psikolojik yönden çok faydalı, hem de nesil için daha başarılı sonuçlar vermektedir. Psikolojik yönden ise, sevgi, şefkat, acıma ve

yardımlaşma duyguları, aile kucağında diğer herhangi bir müesseseden daha çok gelişmektedir. Aynı zamanda kişiliğin oturması, şahsiyetin gelişmesi yine ailede diğer muhitlere nazaran daha elverişli olmaktadır.

Çocuk bakım yuvalarının şimdiye kadar ortaya koyduğu tecrübeler bunu doğrular.

Anna Froyd ve Drothy Birlingham'ın yazmış oldukları «Ailesiz Çocuklar» adlı eserde :

«Birkaç annenin (hemsirenin) bakımı altında yetişen çocuğun şahsiyeti sarsılır ve çözülür. Aynı şekilde kendi bakıcısına, kendi yaşındaki diğer çocukların ortak çıkması, o çocuktaki, sevgi ve yardımlaşma duygularını geliştirmemektedir». deniyor.

İslâm, aileyi içtimai nizamın esas temeli yaptığı; dayanışmayı da bütün mânâsıyla bu ailenin kanunu haline getirdiği zaman sosyal dayanışmaya, insanlığın fitrî yaradılışı ile içiçe olabilen en derin iyilik ve tekâmül kabiliyetini gerçekleştiren fitrî temeli atmış oluyordu.

Aile dahilindeki bu toplumsal dayanışmadan, ah-lâkî vazife mesuliyetleri yanı sıra mali hak ve vazifeler vücut buluyordu. İslâm aile çerçevesi içerisinde kuvvetlinin acize bakmasını kararlaştırıyor, yakınlar arasında miras düzenini koruyordu.

Bu hususta İslâm hukuku zaviyesinden bazı ihtilaflar olmasına rağmen bizi ilgilendiren tarafı bu değil önemli olan ailede dayanışmanın kesinlikle mevcut oluşu, sıkıntı ve refahta fertleri arasında, İslâm cemiyetinin esasını teşkil eden adâlete dayanılarak eşitlikle iştirakin sağlanmasıdır.

Aile ocağından sonra toplum alanına geçeriz. Toplumun, bütün ilişkileri içine aldığını ve yalnız mali çevreler dahilinde kalmadığını görürüz.

Fert ile cemiyet, cemiyet ile fert arasında dayanışma vardır. Bunun neticesi olarak da her birine ayrı ayrı mes'uliyetler ve bu mes'uliyetler karşılığı haklar terettüp eder.

İslâm bu dayanışmada her iki tarafın çıkarını denkleştirecek kadar ileri gitmiş, vazifesini ve mes'uliyetini yerine getirmeyen taraf için gereken müeyyide ve cezalarda aynı eşitliği göstermiştir.

Dediğimiz gibi bu dayanışma sadece maddi sınırlar içerisinde kalmaz. Hayatın diğer bütün kollarını içerisine alır. Burada, toplumu, şerden, bayağılıktan, fuhuştan, fesattan kurtarmak, himaye etmek için hâkim önünde de, mahkûm önünde de aynı metânetle durulur. Her ferdin bu dayanışmada kendine düşen bir rolü vardır. Resûlullah (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyuruyor :

«Sizlerden hanginiz bir kötülüğü görürse onu derhal doğru yola kendi eliyle getirsin. Gücü yetmezse diliyle uğraşsın. Buna da gücü yetmezse kalbiyle o kötülüğü yersin. Ki bu da imânın en zayıf şeklidir».

Günün birinde bazı müslümanlar Allah'ın :

«Ey imân edenler, siz kendinize bakın, siz doğru yol da olursanız, sapıklıklardan size zarar gelmez». (Mâide 105) diyen sözlerinden, kendilerine kötülükler karşısında sükût etme ve ilgisiz kalma müsadesini çıkarmışlardı. Fakat ilk halife Ebu Bekir (Allah ondan razı olsun) onları ikâr etti ve :

«Ey insanlar siz bu âyeti okuyor ve kastedildiği anlam dışında kullanıyorsunuz. Ben peygamberin «Şayet insanlar bir kötülüğü görür de onu yok etmeye çalışmazlarsa, Allah bunun cezasını çektirebilir» dediğini duydum.» sözleriyle doğrulttu.

Gerçekte, mevzubahis âyetin İslâm hedeflerine intibak eden sahih anlamı budur. Âyetteki bütün mak-

sat ferdi mesuliyeti ikrardır. Kişinin supjektif cemiyette maddi yahut objektif tesirleri bulunmayan sapıklıkları yalnız kendisini ilgilendirir. Diğerlerine ona doğru yolu göstermek, kötülüğü önlemek düşer. Fakat, sapık doğru yola dönmez bu supjektif, yani gayri maddi eğiliminde ısrar ederse kendi kazandığını kendisi çeker. Sonunda tereddüp edecek cezaları ondan başka kimse yüklenmeyecektir.

Mükellef her fert hususi işlerinde son derece titiz olmaya mecburdur. Çünkü yapacağı işlerin verimi cemiyete aittir. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyuruyor :

«Allah bir kişinin yaptığı işi itinâ ile yapmasından hoşlanır».

Her ferde iş bulmak, cemiyetin yahud cemiyet yerine vazife alan hükümetin vazifesidir. İslâm'da içtimai tesanüt aslında sadaka veya bağış düzeni değil, o sadece sonunda ve her şeyden önce özel kabiliyetleri doğuran hazırlama ve yetiştirme nizamıdır.

Allah'ın Resûlüne bir şahıs iş görebilecek kudrette olduğu halde el açtığı zaman, Peygamber ona para vermemiş, sadece bir balta temin ederek odun kırmasını ve bu işten kazanacağı para ile geçinmesini emretmiştir. Kendisine de tekrar gelmesini, halinin nasıl olduğunu görmek istediğini söylemiştir. O böylelikle adama iş âletlerini temin etmekle kalmamış ayrıca yolunu gösterip sonuna kadar da onu kontrol ederek muvaffakiyet derecesini ve verimini araştırmıştır.

Bu tutumuyla Peygamber (s.a.v.), kuvvetlinin iş yapma hakkını, devletin de bu kuvvetliye iş verme yollarını ve usullerini gösterme görevini, yine toplumsal dayanışmanın cemiyet ile fert arasındaki dayanışma prensibine götüren açık ve şumüllü şekliyle tatbik ederek bizlere göstermiştir.

Bu prensibin tatbik edilebilmesi için de İslâmiyet faiz ile işlem yapılmasını yasaklamıştır. Faizin yasaklanması toplumsal dayanışmadan ayrı bir şey değildir.

İslâm, kişinin meşru yollardan kazandığı mallar için ferdi mülkiyet hakkını tanırsa da, bunlar yanında başka bir prensibe daha yer verir.

Bu prensip :

Kazanılan bütün malların Allah'ın olduğu ve Allah'ın bu toplumun selâhiyetine bıraktığıdır :

«Allah'ın, sizlerin yetkisine bıraktığı mallardan fakir ve muhtaçlara sarfediniz.» (Bakara, 267)

«Onlara, Allah'ın size tevdi ettiği mallardan veriniz.» (Âyet)

Allah'ın mallarının selâhiyetini elinde tutan toplumu temsil etmesi itibariyle, kişinin; hak sahibinden hükmi yahut gerçek bir malâ sahip kılma akti olmadıkça ferdi mülkiyeti muteber sayılmaz.

İşte bu iki prensibe dayanarak İslâm, faizi yasaklamaktadır. Faiz, gayrimeşru bir kazançtır. Çünkü malın, mal getirmesi mümkün değildir. Kazanç ancak iş karşılığı olur.

Aynı zamanda, mal cemiyetin mülkiyetinde olduğundan ve ferdin vazifesi ondan yararlanmaktan öte gitmediğinden, toplumun başka fertlerinin de bu mala ihtiyacı olduğunda yahut yararlanmak istediklerinde içtimai dayanışmayı tahakkuk ettirmek bakımından ferd onlara faizsiz borç vermekle mükelleftir.

Faizli işlemler düzeni yürürlükte kaldığı müddetçe, doğru şekliyle toplumsal tesanüdü gerçekleştirmek mümkün değildir. Mal, para sahiplerinin elinde hapis-tir. Onlar başkalarının bu maldan, adalet ve dayanışma esasları dışında kalan faizi almadıkça bir işte kul-

lanarak yararlanmasına razı olmazlar. Toplumsal dayanışmayı gerçekleştirme babında İslâm'ın ilk koyduğu esas, paranın onu ticarete, sanayide, ziraatte, piyasada kullanacak her muktedir toplum fertlerinin yararına, iş adamlarının faydasına açık ve serbest bırakılmasıdır.

Son olarak zekât konusuna ve sadakaya geliriz. Bu konuyu bilhassa en sona aldım ki, çoğunun zannettiği gibi İslâm'da toplumsal dayanışmanın tek kaidesinin zekât ve sadaka olmayıp bunların, pek çok unsurlardan sadece biri olduğunu belirtmiş olayım. Zekât ve sadaka prensibi, iş yapma, gücü yetenlere iş sahaları bulma, faizsiz borç verme, parayla çalışacak herkese karşılıksız, eşit fırsat ve hak tanıma, yararlanmalarını sağlama kaidelerinden; aile fertleri arasındaki tesanütten ve zorluklar karşısında yardımlaşmadan; toplum önünde sadece mali yönden değil, hayatın bütün kollarında ferdi mes'uliyetten; toplumsal dayanışmayı, ferdi ve toplumu saran bir terbiye durumu getirdikten; cemiyeti her çeşit tecavüzlerden; isterlerse bu tecavüzler halktan, yahut hâkim sınıftan gelsin, müdafaa ettikten sonra gelen bir kaidedir.

Netice itibariyle bu kuralların sonuncusu olan zekâta gelmiş bulunuyoruz.

Burada görüyoruz ki : Zekât, fertlerin vicdanlarına ve takdirlerine bırakılmayan belirli ve önceden kesinleştirilmiş bir ödemedir. Devlet onu alır, gerekirse uğrunda savaşır. Çünkü o, elden ele verilen ferdi bir bağış, faziletlinin muhtaca uzattığı bir yardım değildir.

Binaenaleyh bazılarının zekâtı itham ettikleri o çirkin manzara ortadan kaldırılmış olur. Onlar zekâtı, yardım için uzanan bir ele, fazilet sahibi bir elin bağışı olarak görürler. Bu görüş zekât aleyhine girilen

antipatiyle, nizamı iyi bilmeyenler, yahut bilip de gerçeği belli maksatları uğrunda gölgelemek isteyenler tarafından çıkarılmıştır.

Sadakalarda da, bir yaratığın kendi cinsinden bir yaratığa iyilik yapıyormuş düşüncesi var gibiyse de, İslâm'ın bu düşüncüyü şiddetle reddettiğini görürüz. İslâm, verilen sadakaların Allah'a ödünç verilmiş olduğunu söyler. Sadakalar, insandan insana bir fazilet gösterisi değildir. Bu işlemde kârlı olan kimse malı harcıyandır. O bu malı, gösteriş ve büyükmeye lüzum hissetmeden kendisi için takdim etmiş durumdadır :

«Sarfettiğiniz her türlü hayır sizin kendiniz içindir. Siz ancak Allah'ın rızası için ve onun uğrunda sarfetmelisiniz. Yaptığınız her hayır sarfiyatının mükâfatı sizlere hakkı ile ödenecek, zulme uğramıyacaksınız».

«O kimse kimdir ki : Allah'a iyilik için ödünç vermeyi istesin. Allah onun verdiklerini artıracak, katlıyacaktır. Onun mükâfatı büyük olacaktır».

Buna göre sadakayı veren kişi, muhtaç kimseye iyilik etmiş durumda değildir. O, sadece Allah'a ödünç vermiştir. Mükâfatını Allah'tan alacaktır. Sadakayı alan muhtaç kişi ise arada bir vasıttan başka bir şey değildir.

Kısaca sizlere açıklamış olduğum «İslâm'da Sosyal Dayanışma»nın gerçek hali işte budur. Bilmeliyiz ki, bu tesanüt ferdin ve cemiyetin terbiyesinin nizamıdır. Ailenin desteklenmesi ve himaye edilmesidir. Cemiyetin fertlerinin ve hükümetinin münasebetlerini çevreleyen düzendir. Son olarak bu dayanışma nizamı çeşitli alanlardaki mâlî bağları kontrol eden iktisadi bir nizamdır. Bu nizam, işi ve üretimi ön vasıtası olarak kabul etmiştir. Şayet onu faiz ve iş kanunlarında

takibettiğimiz kadar, diğer kanunlarda da takip etseydik iktisadi şubelerinin hepsini birden içine almış olduğunun farkına varırdık.

Böyle olduğu için de bu nizam hayatın şumullü nizamı haline gelmiştir. Zihinlerde çok kere belirdiği gibi, o yalnız iyilik, sadaka, fedakârlık düzeni değildir.

İslâm bu düzeniyle; beşeriyetin bugüne kadar gerçekleştiremediği ve hâlâ da gerçekleştirmek için çırpınıp durduğu seçkin bir cemiyeti kurabilmiştir.

İSLÂM TOPLUMUNDA SOSYAL ADALET

Ulûhiyet, kâinat, hayat ve insan ile ilgili İslâmî düşünüşü genel çizgileriyle kavramadan «İslâm'da sosyal adalet»in özelliğini kavrayamayız. Sosyal adalet, İslâm'ın bütün öğretilerinin kaynaklandığı bu ana esasın bir dalından başka bir şey değildir.

İslâm insan hayatının tümünü düzenlemeyi üzerine alırken çeşitli yönlerini rastgele ve birbirinden ayrı ve darmadağın bir şekilde ele almaz. Çünkü İslâm'ın ulûhiyet, kâinat ve hayat ile ilgili külli ve mükemmel bir düşünüşü vardır. Bütün incelik ve teferuat bu düşünüşten çıkar; bütün nazariye ve teşri'leri, cezaları, ibâdet ve muameleleri onunla sıkı sıkıya bağlıdır. Böylece hepsi bu mükemmel ve geniş kapsamlı düşünüşten kaynaklanır. Fakat insanın görüşüne de hiç bir durumda zincir vurulmaz, hiç bir problemde diğer problemlerden ayrı olarak ele alınıp çözülmeye çalışılmaz.

İslâm'ın külli şekildeki bu tasavvurunun bilinmesi, hakkında araştırma yapacak olana esas ve kurallarını anlamayı, cüz'î şeyleri külli esaslara bağlamayı, zevkle ve inceliklerine kadar çizgi ve yönelişlerini incelemeyi, onu içiçe, mükemmel bir düzen, parçalanmaz bir bütün olarak görmeyi, bütün parçalar ve he-

defleri bir arada bulunmadıkça hayatta hiç bir semere vermeyeceğini görmeyi çok kolaylaştırır.

İslâm hakkında araştırma yapacak olan, İslâm'ın yönetim ile ilgili görüşünü veya mal ile ilgili veya toplumlar ve kişiler arasındaki ilişkiler hakkındaki görüşlerini araştırmadan önce, ilk olarak onun ulûhiyyet, kâinat, hayat ve insan hakkındaki kapsamlı düşüncesini açıklığa kavuşturmak yolunu seçmelidir. Çünkü bütün bunlar, onun bu külli tasavvurundan çıkar ve İslâm'ın bu tasavvuru (düşünüşü) anlaşılmadan, bu özel konuların doğru bir şekilde ve derinliğine anlaşılmaları mümkün değildir.

Doğru İslâmî düşünüş, İbn Sinâ ve İbn Rüşd veya Fârâbi'de veya «İslâm Filozofları» diye adlandırılan benzerlerinde aranmamalıdır. Bunların felsefeleri yalnızca Grek felsefesinin bir takım gölgelerinden ibarettir. Özûyle İslâm ruhuna yabancıdır. İslâm'ın köklü ve mükemmel düşüncesi, onun doğru ve sağlıklı kaynaklarında, Kur'an-ı Kerim'de, Hadis'te, Resûlullah (s.a.v.)'in siretinde ve ameli sünnetlerinde aranmalıdır. Bu esaslar, İslâm'ın bütün öğreti, teşri, ve muamelâtının kaynağını teşkil eden «İslâmî Düşünüşü» derinliğine kavramak isteyen bir araştırmacı için yeterlidir.

İslâm, yaratan ile yaratılan, kâinat, hayat ile insan, insan ile kendi nefsi, kişi ile toplum, kişi ile devlet, bütün insanlık toplumlarının kendi aralarındaki ve nesiller arasındaki ilişkileri teker teker ele almıştır. Bunları külli ve toplayıcı bir düşünce çerçevesinde, çeşitli teferruat ve açıklamalarında ana çizgileriyle göz önünde bulundurmuştur.

Bu düşünüş ile ilgili geniş açıklamaların yeri bu kitap değildir. Bu, «İslâm Düşüncesinin Esas ve Husu-

siyetleri» (1) adı altındaki bir eserimizde ele alınmıştır. Fakat «İslâm'da Sosyal Adâlet» konusunda söyleyeceklerime bir giriş olmak üzere, sadece genelde bazı konu başlıklarına işaret etmekle yetineceğim.

Yaratıcı, yaratılanlar, kâinat, hayat ve insan konularında insanlık, geniş kapsamlı bir tasavvura sahip olmaksızın uzun asırlar geçirmiştir.

İnsanlara Allah tarafından bir peygamber gönderildikçe, onlardan az bir kısmı peygamberin getirdiklerini kabul ediyor, çoğunluk ise yüz çeviriyordu. Sonra da toptan o peygamberden yüz çevirip, sapık Câhili bir takım tasavvurlara yönelerek irtidât ediyorlardı. Bu, İslâm'ın en mükemel tasavvur ve en geniş kapsamlı nizam ile geldiği ve hayat için bu iki esas üzerine, hem tasavvur, hem de şeriatın bir arada varlığını bulduğu olay olarak yaşanan bir düzen gerçekleştirdiği zamana kadar devam etti.

Yaratan ile yaratılan (kâinat, hayat ve insan) arasındaki ilişki, bütün yaratıkların kendisinden türediği «doğrudan irade»dir.

«Bir şeyin olmasını dilediği zaman, O'nun emri sadece "Ol" etmektir. O da hemen oluverir.» (Yasin, 82)

Madde veya kuvvet türünden olsun yaratan ile yaratılan arasında hiç bir istisna yoktur. Bütün varlıklar, O'nun mutlak iradesiyle doğrudan doğruya var olur. Koruyan, düzenleyen ve işleri yürüten de O'nun mutlak iradesidir :

«Her işi yerli yerinde O tedbir ve idare eder, âyetleri O açıklar.» (Ra'd, 21)

«Göğü izni olmadıkça, yerin üzerine düşmekten O tutuyor.» (Hacc, 65)

---

(1) Bu eserin birinci kısmı yayınlandı. «İslâm Düşüncesinin Özellikleri»ni ele alır.

«Ne güneşin aya erişip çatması, ne de gecenin gündüzü geçmiş olması gerekmez. Hepsi de ayrı ayrı bir felekte (yörüngede) yüzerler.» (Yasin, 40)

«Bütün mülk elinde bulunan Allah'ın şânı ne yücedir. O, her şeye kadir olandır.» (Mülk, 1)

Mutlak İrade'den meydana gelen bu varlık âlemi, mükemmel bir bütünlük arzeder. Bu âlemin her bir parçasında, diğer parçalarla olan ilişkileri gözönünde bulundurulur. Onda var olan her şeyde, gözönünde bulundurulan bu mükemmel uyum ve bütünlükte bir hikmet vardır.

«O, her şeyi yaratıp ona düzen vermiş, onun kadelerini tayin etmiştir.» (Furkan, 2)

«Şüphesiz ki biz her şeyi bir takdir ile yarattık». (Kamer, 49)

«Yedi göğü bir ahenk ve nizam içinde yaratan O'dur. Sen, Rahman olan Allah'ın yaratışında bir düzensizlik göremezsin. Gözünü göğe çevir, bak! Bir aksaklık görebiliyor musun? Sonra, gözünü iki defa daha çevir, bak! Göz, umduğunu bulamadan bitkin ve perişan bir halde sana dönecektir.» (Mülk, 304)

«O, yeryüzünde sabit dağlar yerleştirdi. Ve oraya bereketler verdi. Orada yaşayanların rızıklarını takdir etti.» (Fussilet, 10)

«Allah O'dur ki rüzgârları gönderir de onlar bir bulut kaldırırılar, derken Allah bunu gökte nasıl dilerse öyle yapar, sonra onu parçalar haline getirir. Görürsün ki yağmur aralarından çıkıp durmaktadır. Kullarından dilediklerine isabet edince, bakarsın ki onlar sevinirler.» (Rum, 48)

Bunlara benzer daha niceleri...

Açıkça ortaya çıkıyor ki, her bir varlığın, var olmanın gayesi ile uyum hâlinde olan belli bir hikmeti vardır; ilk olarak varlığın kendisinden südür ettiği,

sonra da kendisiyle korunup düzenlediği «bu irâde» her bir varlığın kâinat ile uyumunu ve kâinata olan külli faydasını gözönünde bulundurur.

Bütün varlıklar, bir, mutlak ve mükemmel olan ilâhî irâdeden doğrudan doğruya sudûr etmiş olmaları hükmüyle; bütün parçaları mükemmel bir birlik, yaratılış, düzen ve hedefleriyle biribiriyle uyum hâlinde oldukları için varlık âlemi, genel olarak hayatın varlığında, özel olarak da hayatın en yüksek basamağında insanın bir düşmanı değildir. O, Allah'ın mahlûkudur. O, hayatın ve insanın hedeflerinden farklı bir hedefi olmayan bir arkadaştır. Canlıların görevi de, tabiat ile savaşmak değildir. Onlar, tabiatın kucağında büyüyüp gelişmişlerdir. O da, onlar da bir ve mutlak irâdeden sudûr etmiş tek bir bütün olan bu varlık âleminin birer parçasıdır. Bizzat insanın kendisi dost bir ortam içinde ve dost bir takım varlıklar arasında yaşamaktadır. Allah Teâlâ yeri yarattığında :

«O yeryüzünde sabit dağlar yerleştirdi. Ve oraya bereket verdi.» (Fussilet, 10)

«O yeryüzüne, sallanıp çalkalanırsınız diye, sâbit ve muhkem dağlar koydu.» (Nahl, 15)

«Yere gelince, onu da bütün mahlûkatın faydası için alçattı.» (Rahmân, 10)

«Yeri sizin faydanız için hor ve emre âmâde kılan O'dur. O halde onun sırtlarında yürüyün, Allah'ın rızından yiyin.» (Mülk, 15)

«O, yerde ne varsa hepsini sizin faydanız için yarattı.» (Bakara, 29)

Gökyüzü de bütün yıldızlarıyla, kâinatın diğer kısımları ile birlikte mükemmel bir kısımdır. Onda ve yerde bulunan her şey, diğer kısımlarıyla uyum hâlinde, yardımlaşma içinde ve dosttur :

«Dünya göğünü kandillerle süsledik ve onu âfetlerle koruduk.» (Fussilet, 12)

«Biz yeri bir beşik, dağları birer kazık yapmadık mı? Uykunuzu dinlenmeniz için yarattık. Geceyi örtü yaptık. Gündüzü geçim vakti yaptık. Üstüne sapasağlam yedi gök bina ettik. Onda parıl parıl parıldayan bir kandil astık. Onunla tane, bitki ve ağaçları birbirine sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye; o sıkıcı bulutlardan şarıl şarıl akan bir su indirdik.» (Nebe, 4-6)

İşte İslâm inancı bu şekilde Allah Teâlâ'nın, insanın Rabbi olduğunu, bütün bu kuvvetleri onun dostu ve yardımcısı olsunlar diye yarattığını açıkça belirtiyor. İnsan için bu dostluğu kazanmanın yolu ise, onun bu güçlerini inceleyip, onları tanıması ve onlarla yardımlaşmasıdır. Eğer bu güçler, bazan ona eziyet ediyorsa bunun nedeni onun bu güçleri yakından tanımaması ve onların esaslarına göre yönetildikleri kanunları bilmemesi yüzündendir.

Allah Teâlâ bununla birlikte canlıları ve insanları, bu dost kâinatın kucağında, ihtimamsız, inâyetsiz ve yardımsız bırakmamaktadır. Onun direkt irdesi bütün kâinat ile aynı zamanda kâinattaki bütün varlıklar ile ilişki hâlinedir :

«Muhakkak Allah, yok olmasınlar diye, göklerle yeri tutmaktadır. Eğer onlar zevâl bulsalar O'ndan başka bunları tutacak hiç bir kimse yoktur.» (Fâtır, 41)

«Yaşayan her bir canlının rızkı Allah üzerinedir. Onların hayattayken yerleştiği, ölümden sonra da konulduğu yeri O bilir.» (Hûd, 6)

«Andolsun ki biz insanı yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler verdiğini biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız.» (Kâf, 16)

«Rabbimiz buyurdu ki : Bana duâ edin ben de sizin duânızı kabul edeyim.» (Gafir, 60)

«Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de, onları da biz rızıklandırıyoruz.» (En'am, 151)

Belirli bir düzen altında birleştirilmiş olan tüm varlıklar tek bir irâdeden sudûr ettiği için, insanlar diğer parçalarıyla yardımlaşma ve uyum hâlinde oldukları kâinattan bir parça oldukları için, kişiler de kâinat ile uyum ve yardımlaşma halinde bulunan birer hücre oldukları için; insan fertlerinin de kendi aralarında uyum ve yardımlaşma içinde olmaları kaçınılmazdır. Bu nedenle İslâm, insanlığı bir bütün olarak tasavvur eder. Onun parçaları aslında birbirinden farklıdır. Farklı yollara gidiyorlar ki, sonunda bir kısmı diğer bir kısmı ile yardımlaşabilsin. Böylelikle bütün varlık âlemiyle yardımlaşabilecek noktaya gelebilsin :

«Ey iman edenler sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık. Birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık.» (Hücûrat, 13)

Allah Teâlâ'nın koymuş olduğu kanun ve metoda uygun olarak bu yardımlaşma ve uyum sağlanamadıkça insanlığın hayat düzeninin düzelmesine imkân yoktur. Bütün insanlığın faydasına olmak üzere bu düzenin gerçekleştirilmesi gerekir. Tâ ki bu metodun dışına çıkanları tekrar ona geri çevirebilmek için kuvvet kullanmak mübah olabilsin :

«Allah'a ve Resûlüne savaş açanların, yeryüzünde (yol kesmek sûretiyle) fesadçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, ya el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut (bulundukları) yerden sürülmeleridir.» (Maide, 33)

«Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle döğüşürse, hemen aralarını bulup barıştırsın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecavüz ediyorsa siz, o tecavüz eden

(zümre) ile Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Eğer (Allah'ın emrine) dönerse, artık adaletle aralarını bulup barıştırın ve âdil davranın». (Hücûrat, 9)

«Eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmı ile önleyip savmasaydı yeryüzü muhakkak fesada uğrardı.» (Bakara, 251)

Aslolan yardımlaşmak, tanışmak ve uyum içerisinde olmaktır. Kim bu asıl kuralın dışına çıkarsa her yol denenerek geri döndürülür. Çünkü kâinatta geçerli olan Allah'ın Sünneti'ne uymak, kişi ve toplumların isteklerine uymaktan önce gelir. Diğer taraftan hepsi arasındaki yardımlaşmanın varlığı, uyum içerisindeki kâinatın onun yegâne yaratıcısının gayesine uygun düşer.

İnsanı cins ve fert olarak ele alırsak, onun mütakâmil bir birlik arzettiğini, görünüşüyle farklı kuvvetlerinin gerçekte bir hedefe yönelik olduklarını; bu konuda onun, kuvvetleriyle görünüşte farklı, gerçekte bir olan kâinatın durumunda olduğunu göreceğiz.

Kâinat ve insandaki güçlerden habersiz, onlar hakkında kapsamlı bir düşünceye sahip bulunmaksızın, insanlık uzun dönemler yaşadı. Uzun dönemler ruhi güçlerle maddi güçleri biribirinden ayırarak yaşadı. Birinin varlığını ortaya koyabilmek için öbürünü inkâr etmek zorunda kaldı. Veya ikisinin de varlığını kabul etmesi hâlinde aralarında bir çelişki ve bir düşmanlık var kabul etti. Bütün öğretilerini de bu güçler arasında temelde bir çatışmanın varlığı esası üzerine kurdu. Birinin ağır basması da, mutlaka diğerinin hafiflemesine bağlı görülüyordu. İki kefedен birisinin ağır diğerinin hafif basması da kaçınılmaz kabul ediliyordu. Çünkü onların görüşlerine göre çatışma insanların ve kâinatın yapısında değişmez bir esastır.

Değiştirilmiş hristiyanlık ve ona benzeyen diğer dinlerdeki bu büyük esastan, hayat ve hayattan faydalanma, kişinin ve toplumun ona doğru yol alışı, insana bakışı ve onun yapısında yer alan güç ve kabiliyetlerle ilgili pek çok teferruat çıkmaktadır.

Bu kuvvetler ile diğerleri arasındaki savaş uzun süre devam etti. İnsan da bu savaş içerisinde İslâm gelinceye kadar, hiç bir karar veremeden şaşkın bir hâlde kalakaldı.

İslâm uyum hâlinde mükemmel bir şekil ortaya koydu, bunun eğriliği ve pürüzü yoktu. Çatışmaya, düşmanlığa yapısı içerisinde yer vermeyen bir şekildi bu. İslâm, bütün güçleri ve kabiliyetleri bir arada toplamaya, arzu, eğilim ve istekleri bir süzgeçten geçirmeye hepsinin hedefleri arasında bir uyum sağlamaya ve kâinat, hayat ve insan yapısında bunların mükemmel bir birlik ve âhenk meydana getirdiklerini itiraf etmeye geldi. Kâinat düzeninde yeryüzü ile göğü, din nizâmında dünya ile âhireti, insan düzeninde ruh ile cesedi, hayat düzeninde de ibâdet ile ameli bir arada bulundurmamak... Ve hepsini bir arada, birleştirilmiş bir yola koymak üzere geldi. O da, Allah'a giden yoldur. Hepsini tek bir hâkimiyete boyun eğdirmeye geldi. O da, Allah'ın hâkimiyetidir.

Kâinat, bilinen «zâhir»den ve bilinmeyen «gâib»den meydana gelen bir «vahdet»tir. Hayat, maddi ve ruhi güçlerin bir arada bulunmasından meydana gelen bir «birlik»tir. Bu güçler birbirlerinden ayrıldı mı, mutlak bir çözülüş görülür. İnsan da, gökyüzüne gözlerini dikmiş arzularla, yeryüzüne bağlı isteklerden oluşan bir «birlik»tir. İnsanın yapısı içerisinde, biri ile diğeri arasında herhangi bir kopukluk yoktur. Çünkü kâinatın yapısıyla gökler arasında veya bilinen

ile bilinmeyen arasında herhangi bir kopukluk yoktur. Bu dinin tabiatında da, dünya ile âhiret arasında herhangi bir kopukluk yoktur. Çünkü kâinatın yapısıyla gökler arasında veya bilinen ile bilinmeyen arasında herhangi bir kopukluk yoktur. Bu dinin tabiatında da, dünya ile âhiret arasında veya hayat ile ibâdet arasında veya inanç ile şariat arasında herhangi bir ayrılık yoktur.

Bütün bunların ötesinde ezeli ve ebedi bir güç vardır. Bu gücün ne bilinen bir başlangıcı, ne de hakkında bir şey söylenebilen bir sonu vardır. Kâinat, hayat ve insanlar üzerinde hâkim olan nihai güç O'dur. İşte o, Allah'ın kuvvetidir.

Fani olan insan, bu ezeli ve ebedi kuvvetle temas kurabilir. Bu, onun hayattaki hedefidir. Zorluklar karşısında bu kuvvetten yardım ister. Mihrabda kıldığı namazla gökyüzüne doğru yükselirken bu kuvvetle temas kurabilme imkânı bulunduğu gibi, geçimi ve hayatını sürdürmek için çalışırken de aynı imkâna sahiptir.

Kişi (nâfile) oruç tutup bedeninin bütün lezzetlerinden alıkoyarken âhiret için çalışmak imkânına sahip bulunduğu gibi, hayatın temiz bütün rızıklarından faydalanarak oruçsuz olduğu hâlde de aynı imkâna sahiptir. Elverir ki, bunu da öbürünü de yaparken kalbi ile Allah'a yönelmiş olsun.

Namazıyla, ameliyle, faydalanmak veya kendini mahrum bırakmakla içindeki her şeyiyle dünya, cennetiyle, cehennemiyile mükâfatı ve cezasıyla âhirete giden biricik yoldur.

Bu, kâinat ile hayat, hayat ile canlılar, toplum ile fert, ferdin istekleri ile karşı koyuşları, nihayet din ile dünya ve yeryüzü ile gök arasındaki barışı gerçekleştiren birliktir.

Bu birlik, barışı, ne bedeninin yararına ne de ruh yararına yapıyor. Bilâkis her birisini yapmak istediklerinde serbest bırakıyor. Tâ ki bu çalışmaları birleştirebilsin ve böylece hayra, iyiliğe ve gelişmeye yönelebilsin.

Bu birlik, barışı, kişinin veya toplumun, ya da bir grubun adına başka bir grubun, veya bir nesil adına başka bir neslin yararına da yapmıyor. Her birisinin ayrı ayrı hak ve ödevleri vardır. Bu hak ve ödevler de adalet ve eşitlik kanununa göre onlara verilmiştir.

İslâm tüm kâinat güçleri arasında «vahdet-i sağlama» dinidir. Şüphe yok ki o; TEVHİD DİNİ'dir. Bu, İlâh'ın tevhidi, hayatın başladığı günden beri bütün peygamberlerin bu bir olan «DİN'in müjdesini vermekte birleştikleri dindir. (1)

«Hakikat şu (tevhid ve İslâm dini,) ile inanç, sistem maneviyât ile maddiyât; iktisadî değerler, dünya ile âhiret; yeryüzü ile gök arasında «Vahdet» birlik dinidir.

İşte bu muazzam vahdetten onun; bütün yasamaları, fârizaları, yönlendirmeleri, suçlarla ilgili cezaları, yöneten ve iktisadî siyaset ile, ganimetlerin ve borçların dağıtımını, hak ve vazifeler ile ilgili kuralları ortaya çıkar. Ayrıca diğer bütün teferruat da bu muazzam esas içerisinde bulunmaktadır.

İşte İslâm'ın ulûhiyyet, kâinat, hayat ve insan hakkındaki görüşünün tabiatında varolan bu kapsamlılığı idrâk ettiğimiz zaman, onunla birlikte «İslâm'da Sosyal Adalet'in Ana Çizgilerini» de kavrayabileceğiz.

O, herşeyden önce insan hayatının bütün yönlerini ve esaslarını kapsayan «insanî» bir adalet'tir. Si-

---

(1) Müellifin «Kur'an'da Edebî Tasvir» adlı eserinin «Kur'an'da kıssa» bölümüne bakınız (ç).

nırlı, iktisadi bir adaletten ibaret değildir. Buna göre o, hayatın görünen bütün kısımlarını ve ondaki bütün çalışma alanlarını ele alır. Nitekim duygu ve yaşayışı, his ve düşünceleri de ele alır. Bu adaletin ele aldığı değerler, yalnızca iktisadi değerlerden veya genel olarak maddi değerlerden ibaret değildir. Bu adalette, aynı zamanda ruhi ve manevi değerler de bulunmaktadır.

Muharref Hristiyanlık insana yalnızca ruhi arzuları açısından bakıp, arzularını serbest bırakmak için maddi isteklerini baskı altında bulundururken; komünizm insana yalnızca maddi ihtiyaçları açısından bakıp, insanlığı hattâ bütün kâinatı yalnız maddi bakımdan değerlendirirken İslâm insanın ruhi arzularıyla hissi isteklerini birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak görmekte, onun manevi ihtiyaçları ile maddi ihtiyaçlarının birbirinden koparılamıyacağını kabul etmektedir. İşte bu İslâm, kâinata ve hayata içinde kopukluk bulunmayan bu kapsamlı görüşle bakmaktadır. İslâm ile hristiyanlık ve komünizm arasında yol ayrımı burasıdır. Bu yol ayrımı, İslâmın her şeyiyle Allah'ın düzeni olmasından, hristiyanlığın insan eliyle değişikliğe uğratılmış olmasından, komünizm ise katıksız bir şekilde insan vehminden ibaret bulunmasından dolaydır.

Diğer taraftan İslâm açısından hayat, özel manada müslümanlar arasında, genel anlamda tüm insanlık fertleri arasında, esasları belli, şekilleri sınırlı, merhamet, sevgi yardımlaşma ve dayanışmadır. Hristiyanlık açısından da böyle olmakla beraber, açık ve belli hükümler üzerine kurulu değildir. Belli ve sınırlı bir şekli yoktur. Komünizm açısından ise hayat, sınıflar arası bir çatışma ve bir mücadeledir. Bir sınıfın diğer bir sınıfı ortadan kaldırması ile bu mücadele son bu-

lur ve böylece büyük komünizm rüyası gerçekleşir. Açıkça görülüyor ki Hristiyanlık, göklerin melakûtunda insanlara görünen hayâl âleminin bir rüyasıdır. İslâm ise insanın, yeryüzünde yaşayan muşahhas bir gerçek halindeki ebed arzusudur. Komünizm de, belirli bir kuşakta ortaya çıkan, insanlığın gelip geçici bir kinidir.

İşte İslâm, Sosyal Adaleti gerçekleştirmek yolunda, bu iki ana çizgi üzerinde yol alır. Bunlardan biri : Mutlak dengeli ve uyum hâlindeki birlik (vahdet,) diğeri de kişi ve toplumlar arasındaki umumi dayanışmadır. Bun yaparken de, insanın fıtratındaki ana unsurlara riayet eder ve insanın güç ve kabiliyetini de bilmezlikten gelmez :

«Gerçekten insan mal ve servete pek düşkündür.»
(Âdiyât, 8)

Hayır, mala karşı bu sevgiyi insan kendisi veya kendisi ile ilgili şeyler için besler. İnsanın fıtrat ve tabiatında cimrilik bulunduğunu belirtmek konusunda da şöyle buyrulur :

«Zaten nefislerde cimrilik hazırlanmıştır» (Nisâ, 128)

Bu cimrilik insanın nefsinde her zaman hazırdir. İnsanın yapısındaki bu şaşırtıcı fıtratın ifadesi ile ilgili edebi bir ifade de yer almıştır :

«De ki : “Rarbbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, o zaman harcamaktan tükenir korkusu ile cimrilik ederdiniz.” Zaten insan çok cimridir.» (İsra, 100)

Allah'ın rahmetinin her şeyi kapladığını açıklamakla birlikte, rahmetinin bu genişliğine rağmen insan fıtratındaki cimrilik duygusunun terbiye edilmeden bırakılması hâlinde, hangi boyutlara ulaşacağını da açıklıyor.

İslâm prensiplerini ortaya koyarken, öğütlerini verip yöneltmelerde bulunurken, kişinin kendisi için sevdiği bir takım şeylerin varlığından gâfil değildir ve onun yapısında bulunan derin cimriliği de unutmaz. Fakat o, gösterdiği hedefleriyle ve hükümleriyle insanın kendisini başkalarına tercih etme duygusunu ve cimriliğini tedavi eder. İnsana kaldırabileceğinden fazlasını yüklemeyiz. Aynı zamanda da toplumun ihtiyaçlarından, yararına olan şeylerden, çağlar ve nesiller boyunca kişi ve toplum hayatının yüksek gayelerinin varlığından gafil kalmaz. .

Kişinin hırs ve arzularının toplum aleyhine azgınlaşması adalet ile çelişen sosyal bir zulüm olduğu gibi, toplumun, kişinin fırsat ve kabiliyetlerinin aleyhine azması da aynı şekilde zulümdür. Üstelik bu, yalnız belli bir kişiye yapılan bir zulümden ibaret kalmayıp bizzat toplumun kendisine de yapılmış bir zulüm olur. Eğitim ve isteklerini yok etmek suretiyle kişiyi ortadan kaldırmanın kötü tesirleri, onu hak ettiği şeylerden mahrum bırakmak noktasında durmaz. Bilâkis bunun tesirleri, toplumun onun bütün kabiliyetlerinden faydalanma imkânlarını garanti altına alıp, kişinin hürriyeti, istek ve arzuları için de gereken sınırları koyduğunda; hayatın yüce hedefleriyle çatışmayacak toplumun ve bizzat kişinin kendisinin zarar görmeyeceği sınırlar içerisinde, onun serbest hareket edebilme hakkına sahip bulunduğunu unutmamak gerekir. İslâm'a göre hayat bir yardımlaşma ve bir dayanışmadır; savaş, anlaşmazlık ve düşmanlık değildir : Toplumun da, ferdin de bütün gayret ve kabiliyetleri serbest bırakılmalıdır. Duygulara set vurmak, mahrumiyet altında kalmak değildir. Haram olmayan her şey mübahtır. Kişi, Allah'ın çizdiği ve kendisiyle Allah'ın

razı olduğu şekilde hayatın yuce hedeflerini gercek-
lestirdigi her calismasindan dolayi sevap kazanir.

Islâm'in hayata bakis açisinin genisligi, hayatın temeli sayilan iktisadi değerlerin disındaki diğer değerleri de gözönünde bulundurmasi; onu toplumda âdil bir denge saglamaya, insanlik dairesinin sınırları içerisinde adaleti gerceklestirmeye daha muktedir kilar ve onu komünistlerin anladigi şekilde, adaleti daracak sınırlar içerisinde yorumlamaktan kurtarir. Komünizme göre adalet tahakküme dayalıdır. Bu adaleti pratikte gerceklestirememiş olmasına rağmen ücretlerde eşitlik arar ve iktisad' farklıligi kabul etmez. Islâm'a göre ise adalet, insani bir eşitliktir ki, bütün değerlerin kendilerinde var olan iktisadi değerler ile birlikte dengeli olmalarına dikkat edilir. Eşit fırsatlar tanınip, bundan sonra hayatın yuce hedefleriyle çatışmayan sınırlar içerisinde kabiliyetler serbest bırakılır.

Çünkü Islâm'a göre değerler bir arada ve pek çok olduğu için, bunların birlikte olmaları hâlinde adalet daha kolay gercekleşir. Bu nedenle Islâm, fıtrat ile çatışan, farklı kabiliyetlerin varligi gerçeği ile çelişen, ileri istidatları engelleyen, onlarla zayıf kabiliyetleri bir sayan, kabiliyet sahiplerini kendilerinin ve toplumların yararına kabiliyetlerini kullanmaktan alıko-
yan ve bunların ürünlerinden toplumu da, tüm insanları da mahrum bırakan aritmetik eşitligi kabul etmez.

Fertlerin tabii kabiliyetlerinin farklı olduğunda lâf ebeliğine gerek yok. Biz gizli bir takım kabiliyetlerin varlığında muğâlâta yapsak bile ameli hayatın yolunda devam etmesi gerçeği karşısında böyle bir şey yapamayız. Bazı kişilerin sıhhatli, ilerlemeye el-

verişli ve güçlü olarak bir takım fitri kabiliyetlere, bazılarının da hastalanmaya ve zayıf kalmaya elverişli bir yapıya sahip oldukları konusunda muğâlâta yapmayız. Canlıların yaratılmasından sonra âletler, fabrika düzeninde olduğu gibi insanları aynı kalıba dö-kemedikçe herkesin tüm kabiliyetlerinde eşit kılınması mümkün değildir.

Bir takım kimselerin daha üstün bedeni, fikri ve ruhi kabiliyetlere sahip olduklarını inkâr etmek manasızdır ve bunun münakaşasına da lüzum yoktur. Bunları hesaba katmak ve verebileceklerinin en fazlasını verebilmeleri için onlara fırsat tanımak zorundayız. Bundan sonra ürünlerden topluma yararı açısından gerekli gördüklerimizi alırız. Yoksa bu ileri kabiliyetleri zayıf kabiliyetlerle eşit kılmakla, çalışmaktan alıkoymakla, onları ümmete ve insanlığa yasaklamakla zulmederek yollarını kesmeyiz.

İslâm fırsat eşitliği ve herkes arasında adalet prensiplerini açıkça ortaya koymuştur. Bundan sonra da çalışma ve gayret ile ilerlemek için kapıyı açık bırakmıştır. Ayrıca İslâm, kendi toplumunda asil bir takım değerler de yerleştirmiştir. Bunlar ise, iktisadi değerlerden başka değerlerdir :

«Şüphesiz ki sizin Allah katında en şerefliiniz, takvâca en ileri olanınızdır.» (Hücûrat, 13)

«Allah içinizden iman edenlerle kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini yükseltir.» (Mücâdele, 11)

«Mallar ve çocuklar dünya hayatının süsüdür. Bâki kalacak iyi amel ve hareketler ise Rabbinin katında sevap ve amel bakımından daha hayırlıdır.» (Kehf, 46)

Açıkça ortaya çıkıyor ki, İslâm'ın hesaba kattığı, iktisadi değerlerin dışında kalan bir takım değerler

daha vardır. İslâm bunları «gerçek değerler» olarak ele alır ve onları, insanlar arasında mali rızıkların farklı olması hâlinde toplum içinde dengeyi sağlamak için bir araç olarak mütâlaa eder. Söz konusu mali farklılıklar ise elbette ki gayret ve kabiliyetlerin farklı olması gibi makul nedenler dolayısıyla olabilir. Yoksa İslâm'ın kesinlikle yasakladığı, red edilmiş yollardan olamaz.

O hâlde İslâm, servette aritmetik eşitliği şart koşmuyor. Çünkü servetin kazanılmasında eşitlik şartına karşıdır. Çünkü servetin kazanılması eşit olmayan bir takım kabiliyetlere bağlıdır. Mutlak adalet, rızıkların farklı olmasını, insanların bir kısmının diğerinden rızkının daha bol olmasını gerektiriyor. Elbette ki bu, herkese eşit fırsatların tanınmasıyla «insani adalet»in gerçekleştirilmesi ile birlikte olacaktır. Hiç bir kimsenin önüne soy, asalet, cins ve çalışmayı engelleyen bağlardan hiç birisi dikilmez. Köklü bir takım değerleri daha İslâm hesaba katar. İnsan vicdanını, sırf iktisadi değerlerin baskısından tüm anlamıyla kurtarır, bunlara makul olan gerçek yerlerine koyar, imânî değerlerin farkına varamayan veya önemlerini küçümseyen ve yalnızca mala en büyük ve asıl değeri veren toplumların yaptığı gibi, onlara gerçek ötesi bir değer vermez.

İslâm, malın bu şekilde değerlendirilmesini reddeder. Hayatın bir lokma ekmek, bedeni şehvet ve bir miktar paradan ibaret olmasına razı olmaz... Fakat o, herşeye rağmen herkes için yetecek miktarı, bazan da ondan fazlasını tavsiye eder. Bunun da bilhassa özel mülkiyet veya üretim sağlayan çeşitli çalışma yollarıyla olmasını tercih eder. Tâ ki bir taraftan kişi üzerindeki yoksulluğun, diğer taraftan da rızık kaynaklarını elinde bulunduran tarafın baskılarını kaldır-

sın... İslâm, dünya zevklerinden faydalanmaya ve şehvetlere alabildiğine serbestlik veren ve hayat seviyeleri arasında farklılıklar doğuran lüks yaşayışı da haram kılar. Mallarda fakirler için ihtiyaçları kadar ve topluma yarayacak, kendisindeki dengeyi, ölçüyü ve gelişmeyi gerçekleştirecek şekilde bir takım haklar ortaya koyar. Böylelikle İslâm, maddî ve manevî, hayatın hiç bir yönünden gâfil kalmaz, ona gereken ehemmiyeti vermekten geri kalmaz. Böylece bütün bu yönler aynı kalıpta eriyip, birbirine sıkı sıkıya bağlı bir «birlik» halinde ortaya çıkabilsin; onların birliği de kâinatın, hayatın ve insanın birliği ile gereken uyumu sağlayabilsin.

İSLÂM TOPLUMUNDA KÖLELER

Köleliğe gelince durum değişiyordu. Zira bu, iktisadî ve içtimai bir mesele idi. Cariyeleri kullanmak, esirleri köle yapmak âlem-şümul ve devletler arası bir âdetti. Sosyal problemlerin dış yönünü ve yerlerini değiştirmeden önce onun esas sebep ve âmillerini değiştirmek icâb ediyordu. Devletler arası prensipler toplu anlaşmaları, devletler arası ittifakı gerektirir. İslâm, köleliği asla emretmemiştir. Kur'an'da esirleri köleleştirmek mevzuunda, hiç bir hüküm varid olmamıştır. İslâm geldiği zaman köleliği; iktisad âleminin üzerine oturduğu cihanşümul bir esas olarak bulmuştu. Esirleri köleleştirmek, devletler arası bir örfü. Savaşan her millet, esirleri köleleştiriyordu. Elbette ilk hamlede hâkim olan sosyal bir nizamı, devletler arası bir konuyu halletmekle oyalanamazdı İslâm...

İslâm önce köleliğin menbanı, doğuş yerlerini kurutmuştur. Önce kontrolü imkânsız olan toplumsal bir sarsıntı ortaya çıkarmadan, köleliği zamanla ilgâ etme yolunu seçmiştir. Bu da ancak kölelere münasip hayat şartlarını hazırlamak ve insani değerlerini en son hududuna kadar teminat altına almakla mümkün olurdu...

İslâm, ilk olarak meşrû harp esirleri ve köle nesilleri dışındaki kölelik kaynaklarını kuruttu... Çünkü o günün örfüne göre İslâm düşmanı toplumlar müslü-

man esirleri köleleştiriyorlardı... Yeryüzünde iktisadî, içtimai düzenlerin kaidesi haline gelen, örflere muhalif olan bir hükmü İslâm, o gün cemiyetlere zorla kabul ettirecek kudrette değildi. Eğer İslâm, esirlerin köleleştirilmesini önleyen bir prensip getirseydi, bu sadece müslümanların elinde bulunan esirlere münhasır bir icraat olacaktı. Halbuki orada müslüman esirler, köleliğin kötü neticeleriyle karşı karşıya bulunuyorlardı. Bu ise İslâm düşmanlarının müslümanlara karşı açgözlülüklerini artırmak demektir. Eğer İslâm, müslüman devletin iktisadî durumunu düzenlemeden önce, fiilen mevcut olan köleler nesline hürriyet vermeyi kararlaştırmış olsaydı; onları tutanlara da bu köleleri bırakmalarını söyleseydi; o zavallılar gelir kaynağı olmadan, bakıcısı bulunmadan yeni doğan cemiyet hayatını bozan ahlâkî sükûttan kendilerini koruyacak yakın kimseleri bulunmadan terk etmiş olacaktı. İşte meydana gelen, kökü derinlere inen bu durumlardan dolayı, Kur'an esirleri köleleştirmek mevzuunda hiç bir hüküm vaz' etmemiştir. Ancak şu kadarını söylemiştir :

«Savaştta kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onları sindirip perişan edince de esir alın ve sıkı tutun. Sonra ya bir lütuf olarak karşılıksız serbest bırakın veya teslim karşılığı fidye alın. Harp ağırlığını kaybedip sona erinceye kadar, kâfirlere karşı böyle yapın.» (Muhammed, 4)

Bununla beraber İslâm, köleleştirilmemek mevzuunda bir hüküm koymamıştır. Müslüman devleti duruma göre, muamelede serbest bırakmıştır. İki taraftaki esirlerden bir kısmı, icab-ı halinde karşılıklı olarak değiştirilir. Yahut da fidye alınarak serbest bırakılır. Ay-

---

(1) Muhammed : 4.

nı zamanda müslüman devlet, düşmanların pratik tatbikatına veya teamülüne göre dilediğini de köleleştirebilir. Çok çeşitli olan kölelik kaynaklarının kurulmasıyla kölelerin sayısı ciddi azalıyordu. Geriye kalan bu pek az miktarı da müslüman cemaatin içine katılarak, müslüman kitlenin potasında eritiyor ve sonra da bağlarını keserek hürriyet bahşetme yolunu tutuyordu. Köleye hürriyet bahşediyordu... Efendisiyle anlaşarak, fidiye karşılığında hürriyet isteme hakkına sahipti. Hürriyetini istediği andan itibaren çalışma, kazanma, mal, mülk edinme hürriyetine de sahip olurdu. Fidyesini ödeyebilmek için başkasının yanında çalışabilirdi. Böylece fiilen hürriyetin dayanaklarından istifade etmiş oluyordu. En sonunda da müslümanlardan alınan zekâtlardan Beytü'l-Mâl (devlet hazinesi) ona yardım ediyordu. Aynı zamanda hürriyetini elde edebilmesi için, müslümanlar ona malî yönden de destek oluyorlardı. Ve yine zina gibi günahlara kefarete olarak köle azad etme, bu yardım fonunun açık bir görüş örneğidir. Hata ile adam öldürmenin kefareti de bir köle azadıdır. Bu metodla kölelik, zamanla kendiliğinden ortadan kalkacaktı. İslâm köleliği bir defada ilgâ etseydi, şüphesiz ki büyük sarsıntılar meydana gelecek ve cemiyette en çok sakınılması gereken bozukluklar baş gösterecekti... Bundan sonra İslâm cemaatında çoğalan kölelere gelince bu, yavaş yavaş İslâm'dan uzaklaşmanın meydana getirdiği sonuçtur. Köle çoğalmıştır. Fakat mes'uliyet İslâm'ın değildir... İnsanların İslâm nizamından az çok inhiraf ettiği devirlerde, tam olarak tatbik edilmeyen İslâm'a suç yüklenemez... Daha önce İslâm'ın tarihi nazariyesini anlatmıştık. Bu inhiraftan doğan haller, İslâm sayılmaz. Böylece İslâm tarihinden bir halka da kabul edilmez. İslâm hiç değişmedi. Prensiplerine yeni

prensipler de eklenmedi... Değişen sadece insanlardır. Onlar İslâm'dan uzaklaştılar. İslâm'la alâkaları kalmadı. Ve İslâm'ın mübarek halkasından kopuverdiler...

Kim İslmî hayatı yeniden getirmek isterse, o kişi İslâm prensiplerini, tarih boyunca İslâm'a intisap eden toplulukların bıraktıkları yerden değil, direkt olarak İslâm'ın sağlam temellerinden almaya başlamalıdır.

İslâm nizamını, İslâm i'tikadını; ister hareket bakımından geliştirmek, ister nazari bakımdan tahakkuk ettirmek yönünden olsun, bu hakikat cidden çok mühimdir. İslâm tarihinin vak'alarını anlamak, İslâm tarihi nazariyesi üzerindeki düşünceler konusunda gördüğümüz büyük hatadan dolayı, hakikî İslâm hayatı ve İslâm'da hareket tasavvuru konusunda gördüğümüz şiddetli dalâlet ve hata yüzünden burada bir daha tekrar ediyoruz... Bilhassa, müsteşriklerin hatalı İslâm tarihi tetkiklerinin, etüdlerinin tesiri altında kalan saf kimselerin, bu yanlış tarih anlayışına aldananların bulunmasından dolayı tekrar ediyoruz...

Bundan sonra âyet-i kerimenin akışının, akla gelebilen sorular karşısında İslâm prensiplerini takrir ettiğini görüyoruz :

«Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar? De ki : “İhtiyaçlarınızdan artanı.” Allah size âyetlerini böylece açıklıyor. Olur ki dünya âhiret hususunda iyice düşünürsünüz.» (Bakara, 219)

Ne infak edeceklerini, bir kere daha sormuşlardı. O سوال, cins ve cihet bakımındandı. Burada gelen cevapsa, miktar ve derece bakımındandır. Lüks ve israf dalmadan, şahsi nafakadan artan her şey infak edilebilir. İnfak derece derecedir. Evvelce de belirttiğimiz gibi önce yakınlar, sonra ötekiler. Yalnız zekât bölüne-

mez. Bizim görüşümüze göre bu hüküm zekât âyeti-ni nesh ve tahsis etmemiştir. Zekât farızası, ödenmeden asla sorumluluktan kurtulunmaz. Ve infak hususundaki yönlendirme daima bâkidir. Zekât müslüman Beytü'l Mal'ın hakkıdır. Allah'ın şeriatını tatbik eden hükümet onu toplar ve belirli yerlere sarfeder. Ancak Allah'ın kullarına bırakılan geride bir takım vazifeler kalır. Zekât çok kere malın fazlasının hepsini ihtiva etmez. Bu âyet-i kerimede açıkça anlatıldığı gibi, ihtiyaçtan artan her şey infak edilebilir. Peygamber buyuruyor :

«Zekâtta başka da malda fakirlerin hakkı vardır.»

(1)

Zekâtı veren kişi, kendi isteği ile Allah rızası için verir. Şayet mal sahibi vermezse Allah'ın şeriatını tatbik eden devlet, onu alır. Müslüman cemaatinin hayrına sarfeder.

«İşte böylece Allah size âyetlerini açıklıyor.» (Bakara, 219)

Bu beyan tefekkürü coşturup dünya ve âhiret işlerinde tedbir alınması içindir. Sadece dünyayı düşünmek insan aklına, insan gönlüne, varlığın hakikati hakkında, hayatın arzu ve istekleri konusunda kâmil bir suret sunamaz. Durumlara, değerlere ve ölçülere göre sağlam bir düşünce oluşturmaz. Dünyayı çok kısa ve neticesiz bir hayat saymak, hiç bir zaman için sağlam bir düşünce ve sağlam bir hareket olamaz. Infak meselesi bile, bizzat dünya ve âhiret hesabına muhtaçtır. Infak; kişinin eksilen malının karşılığında gönlüne temizlik, duygularına temizlik bahşeder. Ay-

---

(1) İmam-ı Cessas Ahkamü'l-Kur'an, adlı eserinde Şüreyk'in Ebû Hamza'dan o da Amirden, o da Kays'ın kızı Fatma'dan, o da Peygamberden yaptığı rivayeti nakletmektedir.

nı zamanda yaşadığı cemiyete sulh, selâmet ve sadâkat verir. Yalnız bunlar, her fert için şayan-ı dikkat şeyler olmayabilir. İşte o zaman âhiret şuuru, orada görülecek cezalar, oradaki değer ve ölçüler infak kefesini ağırlaştırır. Nefis ona güvenir. Gönül onunla sükûnete erip müsterih olur. Böylece terazinin dengesi doğrulup dışı parlak, kendisi kalp olan değerler tercih edilmez.

«Sana yetimlerden soruyorlar. De ki : “Onların işlerini düzeltmek, kendileri için daha hayırlıdır. Eğer onları aranızda alırsanız onlar sizin din kardeşlerinizdir.” Eğer Allah dileseydi sizi zor durumda bırakırdı. Şüphesiz Allah Aziz’dir, Hakim’dir. Her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir.» (Bakara, 220)

Sosyal dayanışma, İslâm toplumunun esas kaidesidir. Müslüman cemaat, aralarında bulunan zayıfların maslahatını gözetmekle mükelleftir. Yetimler ise, babalarını kaybetmeleri yüzünden küçük ve zayıftırlar. Bu yüzden de toplumun himaye ve korumasına muhtaçtırlar. Kendilerini korumak, mallarını himaye etmek. Bazı yetim vâsileri yetimlerin yemeklerini kendi yemeklerine, mallarını da ticaret için kendi mallarına karıştırıyorlardı. Çoğu zaman kaybeden yetimler oluyordu. Yetimlerin malının korunması için âyet indi. İşte o zaman müttakiler sakındılar. Yetimlerin yemeklerini yemeklerinden ayırdılar. Her adamın yanında bir yetim oluyordu. Yetime kendi malından yemek yapıyordu. Artanını da, yine onun için saklıyordu. Yetim ya sonra gelip yiyordu, yahut da yemek bozulup kalıyordu. Bu kadar titizlikle şiddet İslâm’ın tabiatına muhalifti. Bunun da üstünde çok zaman yetimler zararlı çıkıyordu. Kur’an bu sefer müslümanları hareketlerinde kolaylığa ve itidâle, yetimlerin hayrını gözetmeye, onların maslahatı dahilinde tasarrufa çağırırdı.

Yetimler için islâh, onların yemeğini ayırmaktan daha hayırlı idi. Karıştırmakta ise, yetimlerin faydası tahakkuk ettiği takdirde bir engel yoktu. Yetimler, vasilerinin kardeşleridirler. İslâm'da herkes birbirinin kardeşidir. Herkes, büyük müslüman ailesinin âzasıdır. Allah kimin bozguncu, kimin de ıslah edici olduğunu bilir. Sakınılması gereken, işlerin zahiri görünüşü değildir. Niyet ve semere mevzuubahistir. Şüphesiz ki Allah, müslümanları zorlamaz, yormaz, tekel-lüfatında üzerlerine ağır meşakkatler yüklemeyiz. Allah isteseydi, onlara ağır vazifeler yüklerdi. Fakat istemiyor. O; Aziz ve Hakîmdir. O, dilediğine Kadir'dir. Hayır, kolaylık ve salâh'tan başka bir şey istemez. Böylece İslâm, işlerin hepsini Allah'a bağlıyor. Her şeyi hayatın çevresinde yürüttüğü i'tikadını, asıl mihveriy-le birleştiriyor. İşte i'tikada dayanan şeriatın özelliği budur. Şeriatı infaz teminatı, eğer vicdanın derinliklerinden coşup gelmezse, asla dışardan getirilemez.

Müslümanların birbirleriyle münasebetleri; tamamen farklı bir keyfiyet arzeder. Müslümanlar, memleketleri farklı dâhi olsa, aslâ savaş ve mücadele diye bir şey düşünülmez aralarında... Adam öldürme fiili, ancak İslâmî bir ceza icabı veya kısas sebebiyle tezahür edebilir. Çünkü müslümanlar arasında inanç birliği vardır ki; bundan daha sağlam bir birlik ve akitte bağından daha kuvvetli bir bağ düşünülemez. Bunun içindir ki müslüman müslümanı katiyen öldürmez, çünkü aralarında böyle kuvvetli bir bağ vardır.

Fakat hâtâen birisini öldürmek, daima mümkün. Hâtâen katil olanlar için de çeşitli hükümler konmuştur. Kefaret gibi kurtuluş yolları gösterilmiştir. Ama kasden bir mü'mini öldürenin hiç çıkacak kapısı yoktur; kefareti diye bir şey yoktur onun için! Çünkü ir-

tikâp edilen bu cürüm, bütün hesapların ötesindedir, İslâm'ın koymuş olduğu cezanın hududunu aşmıştır.

«Hata dışında bir mü'min, diğer bir mü'mini öldüremez. Kim bir mü'mini hata ile öldürürse, bir mü'min köle azat etmesi, bir de ölünün ailesine diyet teslim etmesi gerekir. Ancak, ölünün ailesinin bağışlaması müstesnadır. Eğer ölen, size düşman olan bir kavimden olur da mü'min olursa, öldürenin sadece bir köle azat etmesi gerekir. Eğer ölen, sizinle aralarında antlaşma olan bir kavimden ise, öldürenin, ölenin ailesine diyet teslim etmesi ve bir mü'min köle azat etmesi gerekir. Bunu bulamayan kimsenin Allah tarafından tevbesinin kabulü için arka arkaya iki ay oruç tutması gerekir. Allah, «Alim'dir, Hakîm'dir» her şeyi çok iyi bilendir. Hüküm ve hikmet sahibidir.» (Nisa, 92)

Âyet-i kerimede zikredilen hükümler, dört çeşit ihtiva eder. Bunlardan üçü hâtâen, biri de, kasdi adam öldürmeye dâirdir. Hâtâen adam öldürmek, beşeri zâaf icabı daima mümkündür. Bu fiil; aynı memlekette yaşayan kimseler arasında mümkün olduğu gibi, ayrı ayrı yerlerde yaşayan ve ayrı ayrı milletlere mensup olan müslümanlar arasında da mümkündür.

Kasden adam öldürmeye gelince; âyetlerin umumi akışı, önce böyle bir cürmü tamamen reddediyor, âdeta imkânsız kabul ediyor. Böyle bir şenaati, müslümanın diyenin işleyemeyeceğini zımnen ifade ediyor. Hakikatte bütün kâinat, bir müslümanın kasden akıtılan kanına denk olamaz. Bir mü'minin, mü'min kardeşini kasden öldürecek derecede onunla olan alâkasını koparması, imanın şanından değildir. Ucunda, bütün dünya saltanatı mevzubahis olsa dahi, değmez bu fiil... İslâm, mü'minler arasında, bütün dünyaya bile değişilmeyecek bir alâka kurmuş, bir bağ tesis

etmiştir. Bu bağ; sağlam ve sıkı bir bağıdır. Kesin ve kuvvetli bir bağıdır. Şerefli ve yüce bir alâkadır. Ve İslâm, bu bağın muhafazasını bütün müslümanlara farz kılmıştır. Bu rabıtayı parçalayacak her davranışı, şiddetle yasaklamıştır. Hiç bir halde buna müsaade etmemiştir...

Şimdi hâtâen katle dair ahkâmı tekrar arz edelim :

«*Hata haricinde bir mü'min diğer mü'mini öldüre mez.*» (Nisa, 92)

Hâtâen adam öldürmek, hiç bir hayati hadiseyi ihmâl etmeyen İslâm'a göre bir ihtimâldir. Realiteye göre de, vukuu daima mümkündür. Bir müslümanın, kardeşinin yanında bulunması, onun arkasında destek olması büyük bir meseledir. Hakikaten büyük bir mesele!... Ve cidden eşsiz bir nimettir!... Müslümanın, bu nimeti kendisinden izale etmeyi arzulaması nasıl tasavvur edilebilir?... Hele hele kasden bunu yok etmeye çalışması nasıl düşünülebilir?... Samimi müslümanlar hakkında bunu düşünmek, cidden zor!...

Müslüman?... Allah'ın halifesi!... Yeryüzünün efendisi!... İnsanlığın hidâyet rehberi!. Evet, müslüman böyle bir varlık!. Her müslüman, böyle bir varlığı devam ettirmenin zarûretine inanır; O'nun Allah nezdindeki değerini takdir eder. Öyleyse, bir müslümanın böyle bir varlığı katletmesi nasıl mümkün olur?... Çünkü Allah, müslümanlara ruhunda bu duyguyu lütfetmiştir; bu yakınlığı vermiştir. Onları, bu duygularla önce Resûlünün huzurunda birleştirmiş, sonra da ulvileştirerek kendi zâtı ehadiyetinin huzurunda kalplerini kaynaştırmıştır.

Hâtâen vuku bulan bir katil hadisesinin üç hâli bulunduğunu daha önce zikretmiştik. Şimdi bunları teker teker arzedelim :

Birinci hal : Bir insanın, memleketinde yaşayan mü'min bir insanı hâtâen öldürmesi. Bu durumda kefarete olarak, mü'min bir köle azad etmek ve maktulün vârislerine de diyet vermek icap eder. Köle azad etmek; öldürülen insana karşılık bir nevi cemiyete insan kazandırmak gayesine mebnidir. Aynı zamanda İslâm'ın köleliği kaldırmak ve beşer cinsi arasında müsavi bir hürriyet ruhu yerleştirmek için takip etmiş olduğu siyasetin tabii bir sonucudur. Diyet vermeye gelince; bu husus, maktulün geride bıraktığı kimselerin ruhi isyanlarını teskin, onların istemiyerek yapacakları bir kötülüğe karşı tabii bir mânia ve kaybettikleri insana karşı bir nevi bedeldir. İslâm, katile bu cezaları vermekle beraber, maktulün vârislerine de afla, merhametle muamele etmelerini telkin ediyor. Ve bu hususun, İslâm cemiyetinde bir müsamaha ve yardımlaşma ruhu doğuracağını imâ ediyor :

«Bir mü'mini yanlışlıkla öldürenin, mü'min bir köleyi azad etmesi ve öldürülenin ailesi bağışlamadıkça ona diyet ödemesi gerekir.» (Nisa, 92)

İkinci hâl : Dâru'l-harpde, İslâm'a karşı icabında muharebe edecek kimseler arasında yaşayan bir mü'mini öldürmek. Bu durumda sadece mü'min bir köle azad etmek icap eder. Bu, öldürülen insanın bir nevi karşılığı ve İslâm'ın kaybettiği insan unsurunun bedelidir. Ayrıca müslümanlarla savaşılan tarafa bir diyet ödemek lâzım gelmez. Çünkü böyle bir diyet, muharip düşmanların, daha çok müslüman öldürmelerine yardım edecektir. Bu durumda maktulün vârislerini razı etmek ve gönüllerini almak diye bir şey de düşünülemez. Çünkü kâfirler arasında bulunan mü'minin vârisinin de kâfir olacağına şüphe yoktur. Her şeyin ötesinde onlar müslümanlara düşmanlar ve on-

larla muharebe ediyorlar. Öyleyse bunlar bir mü'mine varis olamazlar ve kendilerine diyet de verilmez.

Üçüncü hâl : Müttefik bir devlette yaşayan mü'mini öldürmek. Burada, öldürülen insanın mutlaka mü'min olacağına dair âyeti kerimede bir katiyet yok. İfade mutlak olarak kullanılmış ve öldürülenin mü'min olacağı tahsis edilmemiştir. Fukaha ve müfessirlerin bir kısmı da, âyeti, bu mutlak manasiyle mütâlâa ederler. Böyle bir katil hadisesinde; mü'min bir köleyi azad etmek ve maktul mü'min olmasa da, vârislerine diyet vermek icab eder. İki devlet arasındaki ittifak, bunu icab ettirir. Müttefik devlete mensup bir insan kanının aynen bir müslümanın kanı gibi masum mütâlâa edilmesini iktiza ettirir.

Fakat mevzuun başındaki şu ifade; âyeti kerimenin, mü'minin katli ile alâkalı olduğu hususunu teyid eder :

«Hata haricinde bir mü'min diğer mü'mini öldüremez.»

Müteakiben maktul mü'minin çeşitli halleri beyan edildikten sonra serdedilen şu ifade ile, öldürülenin düşman bir millete mensup olmasından dolayı meydana gelecek karışıklıktan kaçınılması telkin ediliyor :

«Eğer o mü'min size düşman bir millettense, mü'min bir köleyi azad etmek gerekir.» (Nisa, 92)

Bu âyet aynı zamanda üçüncü hâldeki mü'min bir köleyi azad etmek kanaatine sahip olanları desteklemektedir. Şu kadar ki : Öldürülen mü'min ise onun mukabili olarak mü'min bir köleyi azad etmek icabeder. Öldürülen mü'min değilse, imân şartı aranmadan mutlak bir köleyi azad etmek kâfi gelir.

Birçok rivayetlerde vârid olmuştur ki, Resûlullah, müttefik devletlerden öldürülen insanlardan bazıları

için diyet vermiştir. Fakat maktullerin adedince köle azad edildiği rivayet edilmemiştir. Böyle olunca, bu meselede diyetin gerektiği ortaya çıkıyor ve bu keyfiyet, âyet-i kerime ile değil de Resûlullah'ın fiili tahakkuk etmiş oluyor. Aslında âyet-i kerimelerin üzerinde durduğu mesele, hangi halde olursa olsun bir mü'minin öldürülmesi mevzuudur. O mü'min; ister İslâm yurdunda müslümanlar arasında yaşasın, ister Daru'l-harpte İslâm'a savaş açan kimseler arasında yaşasın ve ister müslümanların müttefiki bir devlette yaşasın. Âyet-i kerimenin zahiri, her üç halde de öldürülenin mü'min olacağını ifade ediyor.

Hâtâen katil meselesi böyle...

Amden katle gelince; şüphesiz o, büyük bir cürümdür. Hiç bir mü'minin irtikâp edemiyeceği bir cinayettir. İmânla bağdaşması mümkün olmayan bir şenattir. Onun içindir ki, köle ve diyet, bu cinayete kefarete olamaz. Böylelerinin cezasını takdir bile mümkün değildir; ancak Allah'a havale edilebilir.

Kim de bir mü'mini kasden öldürürse onun cezası da içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lânet etmiş ve büyük bir azab hazırlamıştır.

Evet, bu bir cinayettir. Ama sadece, haksız olarak bir insanı öldürmekten ibaret de değildir. Aynı zamanda Allah'ın, müslümanlar arasında tesis etmiş olduğu yüce bir duyguyu mahvetmektir... Allah'ın kurmuş olduğu sağlam ve güzel alâkayı koparmaktır... Cemiyet ve dini ayakta tutan aziz bağları paramparça etmektir. Ve bu, çok kötü bir zulümdür. Ne imân kabul eder bunu, ne inanç!

Bunun içindir ki, bu fiili irtikâb edenlere çok ke-re müşrik damgası vurulur. İbn Abbas (r.a.)'ın da dahil olduğu birçok ulema, böylelerinin tevbesinin dahi

makbul olmayacağını söyler. Fakat diğer bir kısım ulema, şu âyet-i kerimeye istinad ederek, tevbesinin makbul olabileceğini ifade ederler :

«Allah, kendisine şirk koşulmasını katiyen bağışlamaz; onun dışında dilediği kimseleri bağışlar.» (Nisa, 47)

Bu kanaatte olanlar, âyeti kerimedeki; *«cehennemde ebedi kalıcıdırlar»* ibaresini de; *«uzun müddet kalacaklardır»* şeklinde tevil ederler.

Câhiliyet devrinin basit Arabı, İslâm'ın ulvi tebliğâtına mazhar olduktan sonra, beşer nev'inin müm-taz örneği haline geldi. İslâm gelmeden önce, her yerde olduğu gibi Arabistan'da da birbirini öldürme fiili câri idi... Fakat Allah'ın eşsiz nizâmı İslâm gelince, bakıyoruz ki, insanlar bir anda değişiyorlar... İslâm'a giren o insanlar; babalarının, yavrularının ve kardeşlerinin ktillerinin rahatça yaşadıklarını, yeryüzünde serbestçe dolaştıklarını müşahade ediyorlar. İçleri burkuluyor tabi. Acı, yakıcı bir heyecan duyuyorlar. Ama ne yapabilirler ki, artık müslüman olmuşlar. Onları öldürmek fikri, hiçbirinin gönlüne sığmıyor; vicdanları el vermiyor; imânı müsaade etmiyor. Bir lâhzacık dahi olsa, bir müslümanın kanına girme şenaatini havsalalarına sığdıramıyorlar; kabul edemiyorlar. En yakıcı, en acı, en ızdıraplı anlarında bile böyle bir şeyi hatırlarına getiremiyorlar. Bu bir tarafa; İslâm'ın onlar için koymuş olduğu herhangi bir hakkı eksik kılmayı bile düşünemiyorlar.

Bu duygu!... Hâtâen dahi olsa cinayetten kaçınma duygusu!... Mücahid ve fedakâr mü'minlerin kalplerini her türlü kötülükten temizleyen, orada Allah'dan başka hiç kimseye hayat hakkı tanımayan bu duygu!... Allah yolunda fedakârlık duygusu!... Zahirin bile olsa İslâm'ı itiraf edenlere dokunmama şuuru!...

Ne yüce fâzilet bunlar! Ne büyük ruhi olgunluktur bu, Rabbim!...

«Ey iman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman iyice araştırın. Size selâm verene, dünya hayatının menfaatini gözeterek : «Sen mü'min değilsin» demeyin. Allah katında çok ganimetler vardır. Daha önce siz de öyle idiniz. Allah size lütufta bulundu. O halde iyice araştırın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.» (Nisa, 94)

Bu âyet-i kerimenin nüzulu hakkında bir çok rivâyetler vardır. Hülâseten nakledecek olursak :

Resûlullah (s.a.v.)'ın terkib ettiği seriyyelerden biri, yoluna devam ederken bir adama rasgeldi. Yanında oldukça yüklü bir ganimet bulunan adam, onlara selâm verdi. Yâni böylelikle, müslüman olduğunu ifade etmiş oldu. Fakat seriyyede bulunan müslümanlardan bazısı, bunun kendilerinden kurtulmak için bir hile olduğunu kabul ederek onu öldürdüler.

Bunun üzerine, müslümanların bu hareketini kınayan ve bu fiilin tekerrürünü yasaklayan âyet-i kerime nâzil oluyor. Mü'minlerin gönüllerindeki şaibeleri dağıtıyor; ganimet sebebiyle cinayet irtikâbını yasaklıyor. Verilecek hükümde acele ve kesin hareket edilmemesini emrediyor.

Şüphesiz bütün dünya, arzın bütün ziynet ve ihtişamı, müslümanlarla aynı kategoride düşünülemez. Kâinat, bir müslümanla kıyas bile edilemez. Müslüman; cihada çıkarken, savaş arzusu ve adam öldürme ihtirasından ziyade, İslâm'ın hidayet meş'alesini beşeriyete takdim etmek ve Allah yolunda fedakârlıkta bulunmak dâvasındadır. Ne olduğunu araştırmadan her gördüğünün kanını akıtmak sevdası yoktur onda. Çünkü müslümanın kanı azizdir; mukaddestir; akıtıl-

ması caiz değildir. Bunu, her müslüman böylece bilmelidir. Yüce Allah, imân edenleri şüphesiz görüyor. Câhiliyet bataklığından henüz kurtulmuşlar; Câhiliyet devrinin saçmalığından ve gayesizliğinden, mal ve meta ihtirasından yeni sıyrılmışlardır. Allah, bunları da biliyor şüphesiz. Buna rağmen onlara yine de yüce ufuklar, ulvi hedefler gösteriyor. Nefislerinin kötülüklerinden temizlenmelerini telkin ediyor; İmkân bahşediyor; fırsat hazırlıyor. Mü'minler de... Daha dün Câhiliyet sefaletinden kurtulan insanlar da hidayet ışığını kendilerine rehber yapıyorlar. Cihaddaki maksadın, Câhiliyet devrinde olduğu gibi, dünyevi ihtirasların tatmininden ibaret olmadığını görüyorlar. Kendileri için vaz'edilen ilâhi nizamın ve bu nizamın ihtiva ettiği müeyyidelerin değerini takdir ediyorlar. Sonra yavaş yavaş ilk heeycanları kayboluyor, Câhiliyet devrindeki fırtınalar diniyor ve hayat, istikâmet buluyor.

İSLÂM TOPLUMUNDA HUZUR VE BARİŞ

Kur'an'ın tabiriyle İslâm toplumu bir huzur ve barış toplumdur. İslâm'ın sağladığı huzur; önce mü'min kafalarda yer eder. Kendi dünya görüşü bakımından huzurlu bir zihin yapısına sahip olan mü'min; bunu âilesinde, içinde yaşadığı toplumda, bağlı bulunduğu İslâm câmiasında ve nihâyet bir üyesi olduğu insanlık aleminde göstermeye çalışır. Böylece mü'min hayatının her safhasında inanmanın huzuru içinde sulh ve selâmete girer.

İslâm'ın sağladığı bu huzur ortamını muhtelif yönleriyle ele alan Seyyid Kutub «Dünya Barışı ve İslâm» «İstikbâl İslâm'ındır ve «Fizılâl'il-Kur'an» isimli eserlerinde özetle şunları söylemektedir :

Ferdin vicdanındaki huzur, ancak İslâm'daki huzur ve barıştan faydalanmak suretiyle kurulabilir... İslâm'ın düşüncesi budur. İslâm dünya barış ve huzurunu sarsılmaz bir temel üzerine kurmak isterken evvelâ vicdanın derinliklerinden başlar.

İslâm nizamında ferdin esaslı bir değeri vardır. Ferd, toplum binasının temel taşıdır. İnancın ilk tohumu onun vicdanında yetişir. Davranışlarında da bu gizli inanç görülür. Bir gerçek halini alır. Hatta bizzat insan, insanın canlı örneği olur.

İslâm, ferdin vicdanında huzur ve barış tohumunu eker. Bu huzur ve barış, hayatı ilerleten müsbet anlamda bir barıştır. Her şeye boyun eğen, ferdi rahatlık ve selâmeti temin etmek yolunda yüksek prensiplerin ayaklar altında çiğnenmesine rıza gösteren menfi mânada bir barış değil... Âhenk içinde, uyumlu ve olumlu anlamda bir barış... Yoksa arka üstü yatmaktan, uyuşukluktan, sönüklük ve durgunluktan ibaret bir barış değil... Toplumu, toplumun problemlerini, hedeflerini, bütün insanlığı ve insanlığın ihtiyaç ve arzularını, dinî ve ahlâkî prensipleri... Bunların hepsini bir âhenk içinde dikkate alan bir barış...

İslâm, daha başlangıçta insan mantığı ile dinî inanç arasında barış akteder. Çünkü İslâm, sâde, açık, düğümsüz olup, gizli kapaklı tarafı olmayan bir inançtır.

Allah... Hiç bir şeye benzemez. Herşeyin yaratıcısıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah tarafından, insanlara, benzeri olmayan tek Allah'a ibadet etmek yolunu göstermek için gönderilmiştir. Bütün varlıkları yaratan Allah birdir, ne doğurmuştur, ne doğurulmuştur... Hz. Muhammed (s.a.v.) de O'nun bir kuludur Hem insan, hem tanrı ve yeryüzünde peygamber, gökte Rabb değildir.

İslâm'da, insan mantığını hayrete düşüren, insan vicdanını ızdıraba mahkûm eden, gün yüzüne çıkmaktan korkup kaçan, anlaşılmaz, çözülmez muammalar diye bir şey yoktur. Çünkü bunlar olunca, insan ya iman edip mantığına isyan eder yahut da mantığına sarılıp onun kumandası altında inkâr yoluna sapar. Yahut bu ikisi arasında tercih yapamaz ve kararsız, ızdıraplı, vicdan azabı içinde kalır...

İslâm'da bir insanın en yüksek kuvvete ulaşmasını düşünmek zor değildir. İnsan ruhunda o kuvvet-

le ilişki kurabilecek güç mevcuttur. İnsanın en basit fertleri bile fevkalâde olmayan tecrübelerinde bu ilişkiyi duyarlar. Ancak onların ruhunda bu ilişki gelip geçici bir takım anlardan ibaret kalır. Fakat, Hz. Muhammed, Hz. İbrahim (a.s.)'lar gibi peygamberlerin ruhlarının o büyük kuvvetten destek istemeleri, ondan bir şeyler telâkki ve kabul etmeleri son derece mümkün olan şeylerdir.

Bu şekilde bir vahyi düşünmenin güçlüğü söz konusu değildir. Hristiyanlıktaki ülûhiyet ile insanlığın birleştiğini düşünmenin doğurduğu güçlük ile; ve üç bir, bir üç düşüncesinin güçlüğü ile, tanrının, Âdem (a.s.)'ın işlediği günahıtan beşeriyeti kurtarmak için, kendi oğlu suretinde yeryüzüne inmesini düşünmek güçlüğü ve daha buna benzer kilisenin hristiyanlığa kattığı evhamı düşünmenin güçlüğü ile kıyas ettiğimiz zaman, bunun güç denilebilecek bir yanı olmadığı görülür.

Bütün bu uydurmalar, aslında olmadığı halde hristiyanlığa sonradan katılmıştır. İlk kaynaklarında hristiyanlık, Allah'ın bütün peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği tek dinin bir şeklidir. Allah'a şerik koşmayan ve beşeriyeti (şerike) kulluk etmekten kurtaran tevhid dininin şekli. Fakat birçok tanrıları olan Romalılar hristiyanlığı kabul ederken, tertemiz tevhid inancının yerleşmesi için kalplerini çok tanrılıktan kurtaramadılar. Ve işte bütün o hurafeler buradan başladı. Eklene eklene bugün kilisenin tanıdığı, kabul etmiyenleri taat-ı ilâhiyeden uzak, ebedi mahrumiyete mahkûm saydığı resmi hristiyanlık haline geldi.

Fakat hristiyanlığın bu duruma düşmesi hristiyan münevverlerini daimi bir düşünce ve vicdan âzabına sürükledi. Çünkü onlar, ya mantıklarının sesini

dinleyecekler, ki bu takdirde mü'minler safından çıkıp münkirler zümresine iltihak edeceklerdir; veya kilisenin kurduğu uydurmalarından ibaret olan inançlarını muhafaza etmek için akıllarını feda etmek zorunda kalacaklardır. Yahut da hurafelerden nefret eden mantıkları ile inanca olan ihtiyaç arasında bocalayıp devamlı bir ruhi ızdırap içine düşeceklerdir.

İslâm da, az kalsın hristiyanlığın uğradığına uğrayacaktı. İnsanın hurafe ve uydurmalara olan rağbeti, İslâm'ın açıklık ve sadeliğini örtmeğe ve Abdullah'ın oğlu Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ehl-i beytin seçkin simaları ve bilhassa Hz. Hüseyin (r.a.)'ın etrafında heykellenmeğe başladı. İslâm'ın ruhu ile bağdaşmayan hurafeler uydurulmağa ve geniş halk tabakalarında İslâm'ın açık ve sade gerçeklerinden daha fazla kabul görmeğe başladı. Fakat, bizzat İslâm'ın binası ve esasları yine de mahfuz kaldı. Çünkü, ruhu ve mahiyeti o kadar açık ve sade idi ki, bu hurafelerle, karışık renkler onun bünyesine giremedi, etrafında dağılıp kaldı.

Hristiyanlıkta kilisenin bizzat kendisi bu renk karışımını benimsedi ve idare etti. Çünkü bu, kilisenin kütle üzerine olan nüfuzunu artırıyordu. İnancı çözülmiyen bir düğüm haline getirerek onu muammalar atmosferi içinde göstermeği kilise bilerek yapıyordu. Bu suretle kilise insanların hayatı ile ilgili vazifesini garanti altına alıyordu. Zira, böyle olmasaydı da hristiyanlık, aslında olduğu gibi, sade, açık ve herkes tarafından anlaşılır mahiyetini muhafaza etseydi, o zaman, din adamları ne yapacaktı? Dinlerini bizzat anhyabildikleri zaman, ibadetlerini vasıtasız yerine getirebildikleri ve yaratanları ile bizzat münasebet kurabildikleri zaman, din adamlarına ne gibi bir ihtiyaçları olurdu? Bunun için bu gizliliklere, bu rû'ya ve hu-

rafelere şiddetle ihtiyaç vardı. Ancak bu takdirde insanlar, inanç sırrını çözmesi ve bu muazzam esrar dünyasının perdesini kaldırması için, kiliseye sığınarlardı. Ve bu suretle kilise nüfuz ve iktidarının bütünlüğünü elinde bulundurur ve insanlar, dini, ruhi hayatlarında, yanlarında günah çıkaran, veyahut belli mertebeye erişmiş olan papaz bulunmadan bir adım atamazlar.

İslâm'da ise kilise diye bir şey olmadığı gibi, dini ibadetlerin kendisi olmadan ve ferdin, onların vasıtası olmadan Allah'ı ile karşı karşıya gelmesi mümkün olmayan «Ekliros» heyeti (ruhanî heyet) de yoktu. İslâm kendisini, insan düşüncesini yalnız hurafe ve vehimden değil, tabiat kanunlarını aşan mucizenin bile kiskacından kurtarmakla görevli sayar. Bunun için insan düşüncesini, tabiat dışı olayları kabule zorlamak istememiştir. Beşerin aklına yaptığı hitabı, kendisinin açıklığına, sadeliğine ve ihtiva ettiği gerçeklere dayanarak yapmıştır... Ve güneşin tutulması, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in oğlu İbrahim'in öldüğü güne tesadüf edince, bunu gören insanların «Güneş İbrahim'in ölümü dolayısıyla tutuldu» diye bağırdıkları zamanda. Hz. Muhammed (s.a.v.) bu hurafeyi, İslâm inancının açıklığını perdelememesi için derhal reddetti. Ve güneşin Allah'ın alâmetlerinden bir alâmet olup, kimsenin ölümü sebebiyle tutulmayacağını ilân etti. Bu keskin görüş ve apaçık doğrulukla insanları, ruhlarında bâtil ve gizli inançlara ait olan gizli eğilime uymaktan menetti. Yeni dinin propagandası için bu gibi olayları hiç bir zaman istismar vesilesi yapmadı. Çünkü bu ve benzeri hurafeler dinin, yani müslümanlığın esasına tamamen aykırı idi.

Bu sadelik ve açıklığı ile İslâm, ferdin mantığı ile inancı arasında barış akdeder. Ve bu suretle ferdin

ruhunda, muharref hıristiyanlığın meydana getirdiği ızdırabın canlanmasını önler. Efsanenin Hak ile batılın karışımından ibaret olan, gün yüzüne çıkmaktan korktuğu için ışıktan ve açıklanmaktan kaçıp gizlenen ve ancak günlük duaları ile uzun nağmeli duaların atmosferi içinde yaşayan inançların müzmin ızdırabından ruhunu kurtarır.

Evet! Şüphesiz ki insan topluluğu, bu uçsuz bucaksız kâinat ve muazzam tabiat karşısında tanrısını, kendi arzu ve acıları ile ilgilenerek yanında ona yakın hissetmeğe derin bir ihtiyaç vardır. Kilise, insandaki bu derin temayüle cevap vermek için, bu efsaneleri kurmuş ve Âdem (a.s.)'ın günahına keffaret olmak üzere insanların acılarını yüklenmek için, Allah'ı yeryüzüne indirmiş, yahut, insana merhamet ettiği için, tek oğluna bu günahları yüklenme vazifesini yüklemiştir. Kilise daha bunun gibi ruha ızdırıp ve akla hayret veren ve çözümü mümkün olmayan bilmece-leri de bunun için ortaya koymuştur. .

İslâm bu derin ihtiyaca cevap vermektedir. Fakat o, cevabını tanrının tanrılığına ve birliğine uygun olarak verir. Allah'ın insana yakın olduğunu ifade eder. Dualarını kabul ettiğini bildirir. İnsanı unutmadığını, onu murakebe etmekten gaflet etmediğini söyler :

“Kullarım sana beni sorduklarında de ki : “Muhakkak ben onlara daima yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasını kabul ederim.” Öyle ise bana dua edin ve bana iman edin ki, doğru yola erişmiş olasınız.” (Bakara, 186)

“Ve Rabbiniz şöyle buyurdu : “Bana dua edin ki, duanızı kabul edeyim.” (Gâfir, 60)

“Üç kişinin bulunduğu yerde dördüncü ancak O'dur; beş kişinin bulunduğu yerde de altıncıları ancak

O'dur, bunlardan az veya çok, nerede olurlarsa olsunlar mutlaka onlarla beraberdir.» (Mücadele, 7)

«Biz ona şahdamarlarından yakınız.» (Kaf, 16)

Bu suretle insan, akılları şaşırtan efsanelere ihtiyaç duymadan, Allah'a olan sıkı bağlılığını bulur, Allah'ın merhametini, himayesini ve her dâuasına icabet ettiğini hisseder.

İslâm, ferdin kesin ihtiyaçları ile ruhi istekleri arasında da barış akteder. Fakat bunu insanda olan hayati ihtiraslarla birlikte, bir bütün olarak insana yöneltir. İhtiraslarla ihtiyaçların her ikisi bir âhenk içinde bulunur. İslâm yalnız bu âhenge aykırı ve olgun hayatın ilerlemesine engel olan ihtirasların önüne geçer.

Bunun için İslâm, daha ilk anda, insan tabiatında gizli olan temelli hayat ihtiyaçlarını kabul eder. Ve normal bir durumda kaldıkları müddetçe, bunlarda, yükselme temayülüne aykırı hiç bir unsur görmez. Çünkü bu temayül de ihtiyaç gibi insan tabiatında gizli bulunan temelli bir hususiyettir.

İslâm, ruh temizliğine ve şehvani tesirlerden kurtulmağa dâvet ederken, insandaki hayati ihtirasları söndürmeyi ve insandaki yaşayış güçlerini atalete uğratmayı kasdetmez. İslâm, insanı nefsine kumanda etmeğe ve şehvani arzuların kölesi olmamaya dâvet eder. Onu gelişi güzel sıçrayışlar ve itişler altında kıvranan bir mahlûk olmaktan kurtarmak ister. İrade, hayattan faydalanmak hususunda insanı hayvandan ayıran yegâne hususiyetten başka bir şey değildir.

«İnkâr edenler dünyada zevk ve safa ile yaşarlar ve hayvanlar gibi yiyip içerler.» (Muhammed, 12)

İnsan kendini bilip, kendine sahip olduğu zaman bedeninin de hakkı olan hayatın iyiliklerinden faydalan-

ması lâzım geldiğini ve Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram saymaması gerektiğini bilmesi icabeder. Allah'ın helâl kıldığı şeyler : Sağlam bir niyetin arzu ettiği zevk ve faydalanmaların hepsini içine alır.

İslâm anlayışına göre hayata ait olan tabii ihtirasların hepsi kötü değildir. Hayatın uzamasını istemek de ruhen temiz kalmak isteyenlerin tabii bir arzusu sayılır. Hayatın uzamasını istemek, hayatı yaratan Allah'ın isteğine uygundur. Şu halde hayatın uzaması iyi yolda olmaya aykırı değildir. İşte bu suretle İslâm, insan bünyesindeki yaşayış ihtirasları ile yaratılıştaki derin ve ruhi istekleri arasında bir âhenk kurar ve her ikisinden, ifrat ve tefritten iç çatışma ve çarpışmadan uzak bir birlik meydana getirir.

İslâm'da hayattan faydalanmağa olan dâvet, yükselmeğe olan dâvet ile omuz omuza yürür. Ve bu suretle her ikisinden, mahrumiyetten uzak, haddi aşmaktan uzak bir itidal meydana gelir.

Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır :

«Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi giyinin. Yeyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü, Allah, israf edenleri sevmez. De ki : "Allah'ın, kulları için varedtiği ziyneti ve temiz rızıkları kim haram etti?" De ki : "Bunlar, dünya hayatında, iman edenler içindir. Âhirette ise yalnız onlar için olacaktır." İşte Biz, âyetleri bilen bir kavim için böylece geniş olarak açıklarız.» (A'raf, 31-32)

Âyet-i celiledeki «Fevahış» kelimesi «fuhş»dan gelir. Fuhş, itidal sınırını aşmak demektir ki, tatbikatta haksız yere zulmetmek ve Allah'a eş koşmak gibi fitratı bozan, adalete ve hayatın tekdüze kanununa aykırı olan işlere kadar varır.

Böylece insani güçler, hayatı kurmak ve ilerletmek hususunda çalışma sahası bulur. İnsan, bekası

için zaruri olan hayat gerçekleri ve hayatın kendisi ile beraber devamı ile yüksek arzuları arasında sıkışıp kalmaz. Böylece hayatın muhafazası ile ilerlemesi arasındaki âhenk tamamlanır. Bu âhenk, insanın inancına uyarak vicdanında tamamlanır; davranışına uyarak cemaat çevresinde tamamlandığı gibi. Bu suretle insan, vicdanı ile kendisi arasında iç huzur ve barışına, kavuşur.

Yine böylece İslâm, «Freud» ve kendisine uyanların doktrinlerini kendisi üzerine bina ettikleri, kaçınılmaz bir zaruret saydıkları ve yaşayış şartları, terbiye ve öğretim sistemleri ile ve kendilerinde ferdin rekabet etmesini köklü kılmak hususunda vicdanın toplum yerine geçtiği istekleri söndürmekle, cemiye-
tin ferde yüklediği bir lâ'net telâkki ettikleri «ruhun tatmin edilmemiş istekleri»nin sebeplerini tedavi eder. Daha ilk adımda, ferdin istek ve zaruretlerini kabul eden, bu isteklerde bir kötülük ve düşüklük görmiyen, bunların meşru'luğunu, ciddiliğini ve en mühimi ferdin şahsiyetinde çözülmeyi gerektirmiyen ve toplumun çevresinde ferdi hayvani bir tepetaklaklığa götürmiyen emîn ve dosdoğru sınırlar içinde kaldığı müddetçe temizliğini de kabul eden İslâm inancının atmosferi içinde bu «ruhun tatmin edilmemiş olan istekleri» ya azalır, yahut büsbütün ortadan kalkar.

İslâm, bu esasında saf ve tabii istekleri ele alırken inceden inceye düşünür. Kadının erkekten ziyade zînete olan temayülünü bildiği için, bazan erkeğe haram kıldığı şeyleri kadınlara helâl kılar. Kadının yaratılışında süse ve güzel görünmeğe olan arzusuna uyarak bunu yapar. Erkeğe altın yüzük ile ipekli kumaşı israf saydığı için ve erkekte bunların bir gurur anlamı taşıdığını nazari dikkate alarak fakirlerin kalplerini kırmağa ve bu suretle onlara eza vermeğe vesile ola-

cağı için, erkeğe yasak ederken kadına helâl kılar. Bu hususta kadına yasakladığı şey ancak açık saçıklık ve kadının değerini düşüren haysiyetsiz davranışlardır. Çünkü burada mes'ele, hayatan pürüzsüz bir faydalanma safhasından hayvani bir sıçrayış ve coşkunluğu arama safhasına geçer. İşe yolların ayrıldığı noka da budur!.

Bu suretle tatmin edilmemiş olan şeyler, İslâm inancının atmosferinde kaide dışı ve hasta hallere münhasır kalır. Sağlam tabiatlarda muvazene ve âhenk tamamdır. Izdırap faktörleri tesir yapabilecek duruma geçemez. Bunun için, müslüman ferd, ruhunda emniyet ve huzur içinde yaşar.

İslâm, insanın zaruri olan ihtiyaçlarını kabul etmek ve bunlarla ruhi istekleri arasında yalnız bir denge kurmakla kalmaz; bunun ardından titiz, uzak görüşlü, gerçeğe uygun bir adım daha atar. Atar, çünkü insanda yanlış yapmak, kusur işlemek saiklerini kabul eder. İslâm'da, yanlışlık yapmak ve unutmak neticesinde meydana gelen her şey tamamen affedilir. Hiç bir muahezeye uğramaz... İslâm'ın Peygamberi (s.a.v.) : «*Ümmetinden yanlış ve unutkanlık mes'uliyeti kaldırılmıştır.*» (1), buyurur. Günah ve ciddi kusura gelince, bunun için tevbe kapısı her an açıktır. İsteyen istiğfar etmek, temizlenmek için, o kapıya doğru, ayaklarında pranga olan bir suçlu gibi kısıp adımlarla yürür. Kimse onu Allah'ın rahmetinden kovamaz. Onunla Allah arasında hiç bir kapı kapanmaz. Kendisiyle Rabbi arasında da hiç bir vasıta bulunmaz.

---

(1) Kurtubi'nin zikrettiği hadistendir. Kurtubi şöyle diyor : Ebu Muhammed Abdü'l-Hak, bu hadisın sahih olduğunu söyledi. Asiyli «Fevaid»inde, İbn'ül-Münzir «el-İknâ» adındaki kitabında, bunu zikretmektedir.

Ferdin ayağı kayıp bir günah işledi mi önündeki yollar kesilmez ve artık kovulmuş, kaybedilmiş, mel'un bir kimse olmaz. Zifiri karanlığın hükmü altında da-ima ezilip kalmaz. Çünkü orada nur, orada yol, orada müşfik, merhametli tevbe eli vardır. Tevbenin cömert eli ona beraat ve âfiyet ihsan eder. Onu bol bol ferahlık ve rahatlık içinde gölgelendirir. De ki :

«Ey Muhammed! Kullarıma Ben'im adıma şunu söyle : "Ey kendi aleyhlerine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Muhakkak ki O, "Gafûr'dur, Rahîm'dir" çok affeden ve çok merhamet edendir.» (Zümer, 53)

Allah İslâm'da : İntihar, kendi bedenine eziyet etmek veya ruhunu nesiller boyunca pis vücutlarda yaşatmak gibi günahlar müstesna, günahların tevbesini kabul etmiyecek bir şekilde kulunu, ebediyen rahmetinden uzaklaştırmaz. Günahın keffareti için de tanrının yeryüzüne inip kendisini çarmıha germek suretiyle günahları yüklenmesine lüzum yoktur. O bütün günahkârların yaratandır. Ve kendisini asmadan, eziyete katlanmadan onları günahlardan temizlemeye kadirdir. Aynı zamanda onun günah çıkaran papaza ve «suçları itiraf kürsüsüne» de ihtiyacı yoktur. Günahlar, insanın başı üstünde, ferdin kendisinden kaçıp kurtulmasına imkân olmayacak bir surette de asılı olarak durmaz.

İslâm, her insanın, pişman olarak, tevbe ederek günahında ısrar etmeden tanrısına yönelmesini serbest bırakır. Bu suretle Allah günahkâra rahmet kapısını açar. Onu kulları arasına kabul eder. Ona af ve rahmetini ihsan buyurur. Rahmet kapısı her an açıktır. Allah'ın rahmetinden ümidi kesmek diye bir şey

yoktur. Şu halde her günahkâr izin istemek üzere rahmet kapısını çalsın. Hatta hiç izin almadan rahmet kapısına doğru yürüsün :

«Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşmeyin, çünkü ancak Allah'ı inkâr eden kimseler Allah'ın rahmetinden ümitlerini keserler.» (Yusuf, 87)

İslâm bu hususta o kadar ileri gider ki, insan ilk bakışta İslâm'ın, tevbe etmeleri için insanlara günahı güzel göstermeğe çalıştığını sanır. Allah'ın Resûlü (s.a.v.) şöyle buyuruyor :

«İnsanoğullularının hepsi çok günah işleyicidirler. Günahkârların en hayırlısı da tevbe edenleridir.» (1)

Yine Allah'ın Resûlü (s.a.v.) :

«Ruhumu kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, siz günah işlemeseydiniz, Allah sizi götürüp yerine günah işleyip istiğfar eden bir kavim getirirdi. Onların günahlarını mağfiret ederdi.» buyurmaktadır. (2)

İslâm'ın burada günaha süs verdiği anlaşılsın. O, yalnız tevbeyi kolaylaştırıyor. Günahkârların kalplerini ümitle dolduruyor. Karanlıkta kalmış ruhlarının yolunu aydınlatıyor. Korkuya dalmış, meşakkat içindeki günahkâr ruhlara rahatlık ve emniyet bahşediyor ki, bunlar ebediyen ızdırap ve şaşkınlık içinde karsız bir halde ezilip kalmasınlar.

Bunu da İslâm, insanın uyanık olmasını farz kıldığı, insanı kendi nefsi ile murakebe etmekle mükellef tuttuğu, yasak edilmiş olan şehvetlere, kadın, mal ve evlâd fitnesine aldanmaması için ihtarda bulunduğu ve şerri, vesvese veren ve aldatan bir şeytan olarak tasvir ettiği anda yapmaktadır :

---

(1) Tirmizi.

(2) Müslim.

«Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşlere, besili atlara, hayvanlara ve ekinlere karşı duyulan aşırı istek, insanlara süslü gösterildi. Oysa bunlar, sadece dünya hayatının geçici malıdır. Varılacak güzel yer ise, Allah'ın katındadır. Ey Muhammed! De ki : "Size bundan daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah'tan korkanlar için Rableri katında, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Allah, kullarını çok iyi görür." Onlar şöyle derler : "Rabbimiz! Şüphesiz biz iman ettik. Günahlarımızı bağışla ve bizi cehennem azabından koru!" Onlar, sabredenler, doğru söyleyenler, itaat edenler, mallarını Allah yolunda harcayanlar ve şehir vakitlerinde af dileyenlerdir.» (Âl-i İmrân, 14-17)

«Ey Âdem! Sen ve zevcen cennette kalın. Dilediğiniz nimetlerden yeyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Sonra zalimlerden olursunuz.» Şeytan onlara, kendilerine görünmeyen avret yerlerini göstermek için vesvese verdi ve şöyle dedi : "Rabbiniz size bu ağacı sadece ikiniz de melek olmayasınız veya cennette ebedi olarak kalmayasınız diye yasakladı." Ayrıca onlara : "Şüphesiz ki ben, size nasihat edenlerdenim" diye yemin etti. Böylece onları aldatarak ağaçtan yemeye sevketti. Ve o ağacın meyvesinden tadınca, avret yerleri onlara görüldü. Başladılar cennet yapraklarıyla ayıp yerlerini örtmeye. Bunun üzerine Rableri onlara şöyle nida etti : "Ben size bu ağaçtan yemenizi yasak etmedim mi? Ve size, şeytan, sizin apaçık bir düşmanınızdır demedim mi?" Âdem ve zevcesi Rablerine şöyle yalvardılar : "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer Sen bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, şüphesiz, hüsrana uğrayanlardan oluruz." Allah dedi : "Bir kısmınız diğer bir kısmınıza düşman olarak cennetten inin. Yeryüzünde sizin için bir

müddete kadar, yerleşme ve geçim imkânı vardır.» (A'raf, 19-24)

Fakat İslâm, insan ile şeytan arasındaki mücadeleyi, insanları daimi bir vicdan azâbı içinde bırakmak, şahsiyetlerini kırıp parçalamak, kuvvetlerini dağıtmak için değil, onları şer ve günah ihtiraslarına karşı uyanık olmağa dâvet etmek, neticede Âdem ile Havva'nın evlâtlarına, şeytanın vesvesesine kapılmamayı tenbih için bu suretle tasvir etmektedir :

«Ey Âdemoğulları! Şeytan, atalarınızı avret yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü şeytan ve tarafları, sizin onları göremediğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz ki Biz, şeytanları, inanmayanların dostları yaptık.» (A'raf, 27)

Aynı zamanda İslâm, Âdem (a.s.)'ın işlediği hatanın, keskin bir kılıç gibi insanoğlunun başı üstünde durduğunu söylemez. Ve bunun için Allah'ın, «Allah'ın oğlu» suretinde yeryüzüne inmesi gibi akıllı hayrete düşüren bir keffaret yoluna gitmez. Mesele bundan çok daha kolay ve basit bir şekilde halledilir :

«Âdem Rabbinden kelimeler aldı. Günahının bağışlanmasını istedi. Rabbi de tevbesini kabul etti. Çünkü O, tevbeleri kabul eden ve daima merhametli olandır.» (Bakara, 37)

Bundan, sonra bu kolaylık, ancak günahında ısrar eden kimseye karşı gösterilmez. Açık olan bütün kapılar, ancak günahından vazgeçmiyene kapanır :

«Kim bir kötülük işler ve hataları kendisini kuşatırsa, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi olarak kalacaklardır.» (Bakara, 81)

Çünkü devamlı günah kalbi karartır, kapatır, vicdanı körletir ve bunun için de bağışlama kapıları kapanır ve günahkâr cezasını görür.

İslâm, bu bahşedilmiş olan fırsatlardan, ancak merhamete lâyık olmıyan ve merhameti aramıyan ve merhameti aramıyan kimsenin faydalanmasına imkân bırakmaz. Tevbe edenlerin birçoklarına İslâm, vicdan huzuru ve ruhî itminan bahşeder. Ve onlardan uyanıp pişman olmaktan başka bir şey istemez. Uyanıklık ile pişmanlık ise şahsiyeti parçalayıp yıkmaz. İzdirab da vermez. İslâm tarihi kalp uyanıklığı son haddine varmış, fakat ruhları da itminanın zirvesine ulaşmış şahsiyetler yetiştirmiştir. Bunlar hayatta yapıcı ve insanlığın kalkınması için bütün varlıkları ile çalışmış, gerçekten hayat ve aksiyon adamları arasında sayılırlar. Bunların başında da, Allah'ın Resûlü (s.a.v.)'nden sonra İslâm'ın iki kurucusu ve koruyucusu olan Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer (r.a.) gelir. Bunlar kalpteki derin uyanıklık ile şuurdaki sağlam itminan ve hayattaki yönelme birliği ile şahsiyeti bir arada yürütmüş en mükemmel iki örnektir.

İSLÂM TOPLUMUNDA ÂİLE HUZÛRU

Ev, insanın barınağı ve istirahat yeridir. Evin gölgesi altında çocukluk doğar, gençlik hareket eder ve bütün özelliklerini ve seciyyesini, evdeki özelliklerle seciyyesinden alır. Onun havası içinde serbest nefes alır, keyfiyet kesbeder, toplum sahnesinde meydana gelen ve tarihin seyrinde rol oynayan ne kadar işler ve hâdiseler vardır ki, bunların bilinmiyen sebepleri, yuva ile ilgili faktörlerin arasında gizlidir.

Evinde huzurdan faydalanmıyan fert, huzurun değerini hiç bir zaman bilemez. Aslâ onun zevkini tadamaz. Sinirleri savaş halinde olup, ruhî ızdırap içinde kıvranırsa, fert asla huzur meydana getiren bir âmil olamaz.

İslâm, ferdin vicdanına ve devlet halindeki topluma yöneldiği anda yuvadaki huzurun ilk tohumlarına da yönelir; onları dikkat nazarına alır. Bunların hepsi birbirine bağlıdır. Biri olmadan diğeri olamaz. Aralarında kuvvetli bağıllık vardır.

İslâm, evvelâ yuva münasebetinin parlak, ince, kendisinde karşılıklı şefkatin parladığı; rahat, hayır ve faziletin yayıldığı bir tasvir ve ifade ile söze başlar :

«İçinizden huzura kavuşacağınız zevceler yaratmak ve aranızda sevgi ve şefkat meydana getirmek de Al-

lah'ın varlığına delâlet eden alâmetlerdendir.» (Rûm, 21).

«...Kadınlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz...» (Bakara, 187)

Bu münasebet, kalbin kalp ile birleşmesi, huzur ve kararın birleşmesi, sevgi ve şefkatin birleşmesi, örtünüp korunmanın ve süslenip güzelleşmenin birleşmesidir. Şüphesiz ki, bu tasvir ve ifade için seçilmiş olan sözlerde bile şefkat, incelik ve bunların arasında hayır, fazilet ve rahatlık hissedilir. Muhakkak bu, şu sağlam ve İslâmî bağ için farz kıldığı birleşme gerçeğinin en mükemmel bir ifadesidir. Meseleyi böyle tasvir eden İslâm, diğer taraftan da, bu mukaddes bağın bütün gayelerini düşünmektedir ki, en mühimi evlatların meydana gelmesi ile hayatın devamını ve uzamasını temin etmektir. Bütün bu gayelerin temizlik ve suçsuzluk içinde gelişmesini lütfeder, temizlik ve ciddiyetini kabul eder, bunların yönelimleri ile icapları arasında âhenk kurar. Bütün bunları :

«Kadınlarınız tarlalarınızdır...» (Bakara, 223) düsturunda ifadelendirir. Bu suretle hayrı ve nesli çoğaltmayı da düşünür. İslâm bu barınağı, bu evlat yetiştirme yuvasını, bu karar ve istirahat yerini bütün himaye ve teminatı ile kuşatır. Ve İslâm'daki külli anlayış gereğince yalnız ruhu aydınlatmakla iktifa etmez. Bunu, fâni nizam ve müeyyidelerle tamamlar.

Evvelâ : Bu mukaddes bağ kurulurken (yani nikâh yapılırken), gönül rızası olmadan kadın evlendirilemez. Her iki taraftan olan gönül rızasının, şuurdan doğma ve gerçeğe dayanan gönül rızası olabilmesi için kadın erkeği gördüğü gibi, erkeğin de kadını görmesi zaruridir. Bir hadis-i şerifte :

«Kadına bak (gör). Çünkü, görmek aranızdaki ünsiyetin varlığını temine yarar.» buyuruluyor. (Şu'be'

nin oğlu Muğire'nin rivayet ettiği bu hadisin, Mesâbih, hasen hadislerden olduğunu söylüyor.)

Saniyen : Nikâhta açıklık yani aleni olmak ve herkese duyurmak zarureti vardır. Şu halde suç gibi gizli kapaklı olarak bu bağı kurmak mümkün değildir... Şahitlerin şehadeti karşısında taraflarca icap ve kabulün bulunması lâzımdır. Bu suretle bu bağı tesisinde hiç bir gizlilik ve şüphe gölgesi kalmaz. Hattâ duyurmayı daha fazla temin için davul çaldırmak bile müstehâptir.

Salisen : Nikâhta devam niyeti zaruridir. Evliliğin muvakkat bir zaman için olduğunu niyet eder, açıklarsa, bu nikâh akdedilmiş sayılmaz. Çünkü nikâhtan, bu mukaddes bağdan maksad, sükûn ve istikrar, tarafların huzur içinde buna dayanması ve güven içinde bunun gölgesi altında hayatlarını kurmalarıdır.

İslâm, evin atmosferini ve bu atmosfer içinde yetişen yavrunun himayesini hazırlamak maksadıyla aile nafakasını erkeğe yüklemiş ve farz kılmıştır ki; anaya zaman ve kalp huzuru bakımından henüz tüyleri bitmemiş olan yavruya lâzım gelen şefkat ve itinayı göstermeğe, yuvanın nizamını, temizliğini ve neşvesini hazırlamağa fırsat versin. Kazanmak için çalışmak, çalışma şartlarının altında mahvolmak, saatlerine bağlı ve gücünü iç ve dışta dağıtmak zorunda kalan ana, yuvanın mutlu ve neşeli havasını hazırlamağa, orada doğup büyümekte olan çocuklara hakkını ve onların tam terbiye ve himayesini vermeğe imkân bulamaz. Vazifeli, çalışan kadınların evleri otelden farklı olmaz ve evin ruha rahatlık veren kokusu orada bulunmaz. Bir evi gerçekten ev yapan ve orada ruha rahatlık ve ferah veren kokunun yayılmasını temin eden ancak evin hanımıdır. Ananın sahip olmadığı evde şefkat-

ten eser yoktur. Vaktini, gücünü, ruh takatini çalışmakla yok eden kadın, zevce yahut ana, evin atmosferini sıkıntı ve usançtan başka birşeyle doldurmaz.

Şüphesiz ki, zaruretlerin itmesi neticesinde kadının, her şeye rağmen çalışmak için evinden çıkması da mübahtır. Fakat, zaruret olmadan gönül rızası ile insanların bunu yapması, işte bu, gerçeklerin tersyüz edilmesi demektir. Bu, hem kadın hem onun bağlı bulunduğu yuva için büyük bir haksızlıktır.

İslâm ailesi istikrarı temin ve evde kargaşalık ve anlaşmazlığı önlemek için, aileyi yönetme görevini erkeğe vermiştir. İslâm bunu, kurulmasını şiddetle arzu ettiği düzen siyasetine uygun olarak yapmaktadır. O siyaset ki Hz. Peygamber (s.a.v.) insanlara hep, içlerinden birinin başkanlığı ve idaresi altında yaşamayı emretmişti. Hattâ iki kişi bir iş üzerinde görev aldıkları zaman birinin idareci olması gerekiyordu.

Geminin emniyetini korumak için yönetme işini birine (kaptana) vermek zaruridir. Ev gemisinde de bir idareciye ihtiyaç zaruridir. İdare ve nizamı korumakla mükellef olan bir idarecinin bulunmasına ihtiyaç vardır. Yuvanın selâmeti için bu idareyi erkeğin yüklenmesi şarttır.

İslâm, erkeğe idarecilik vazifesini yüklemiştir. Çünkü her işin bir idareci ve kumanda altında yapılmasını prensip olarak kabul eden umumî İslâm nizamı, bunu gerektirmektedir. Bu işe erkeği seçmiştir, çünkü yaratılışı ve tecrübeleri bakımından bu vazifeyle aile müessesesini teşkil eden fertlerden en elverişlisidir.

Bu suretle mesele sadeliği ve açıklığı ile arz edilince, zamanımızdaki boş gezenlerin bu nizamın etrafında çiklet gibi çiğneyip dolandırdıkları manasızlıklar meydana çıkar. Ve bu manasızlığı, hayat, gönül

ve kalplerdeki boşluğun doğurduğu ve münakaşa konusu olarak ortaya attığı anlaşılır. Bu, İslâm'ın yuvadaki huzur halkalarından bir halka olmasını ve oradaki istikrar ile âhengin teminatı olmasını kastedtiği bir nizamdır. Fakat gerçeklerin ters görüldüğü, ciddi-yetten uzaklaşıldığı zamanlarda, kırıntılarla kabuklardan başka toplumun ehemmiyet vereceği şey kalmaz.

Ev huzuru ile güveni temin için, açık saçıklık ve kadın-erkek müsterek hayatı yasak edilmiş, kadınların vekar ve haysiyetini korumaları ve bunu yıkacak davranışlardan korunmaları emredilmiş, hattâ bu emir evvelâ Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında mü'minlerin analarına (Hz. Peygamber Efendimizin zevcelerine) tevcih edilmiştir :

«Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle; herhangi bir ihtiyaç için dışarıya çıkarken, dış örtülerini üzerlerine alıp örtünsünler.» (Ahzab, 59)

«Ey Muhammed! Mü'min erkeklere söyle, gözlerini zinadan sakınsınlar; ırzlarını ve namuslarını korusunlar. Böyle davranmak onlar için daha temiz ve daha hayırlıdır. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. Ey Muhammed! Mü'min kadınlara söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını ve namuslarını korusunlar, görünmesi zaruri olanlar hariç zinetlerini göstermesinler. Baş örtülerini yanlarına sarkıtsınlar. Zinetlerini kendi kocalarından veya babalarından veya kocalarının babalarından veya kendi oğullarından veya kocalarının oğullarından veya kendi kardeşlerinden veya kardeşlerinin oğullarından veya kız kardeşlerinin oğullarından veya kadınlarından veya sahip oldukları cariyelerden veya cinsî iktidarı olmayan hizmetçilerden veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlayacak çağı-

da olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerini başkalarına bildirmek için ayaklarını da vurmasınlar. Ey mü'minler! Hepiniz Allah'a tevbe edin ki, kurtuluşa eresiniz.» (Nûr, 30-31)

Kadının kocasından emin olup ona karşı huzur içinde olması hakkı olduğu gibi, kocasının da karısına karşı emniyet ve huzur içinde olması hakkıdır. Yine her iki tarafın, biri diğerine karşı olan duygularını —eğer büsbütün değiştirip yoldan çıkmağa ve suç işlemeğe kadar götürmezse— herhalde sarsan, aradaki mukaddes rabıtayı tehdit eden ve bu mukaddes rabitanın atmosferindeki güven ve iç huzurunu gideren dış tesir ve teşviklere kapılmaması gerekir.

Kadın- erkeğin serbest hayat yaşadığı ve kadının bütün zinetleri ile açık-saçık dolaşıp kendisi ile birlikte fitne ve şehveti uyandıran şeytanların serbest dolaştığı topluluklarda, her gün ve her an duygularda değişiklikler ve bunun ötesine geçen yoldan sapıtmalar meydana gelmektedir.

Bazıları şöyle bir görüş ileri sürerler :

«Kadın ve erkeğin serbest olarak müşterek hayat geçirmesi duyguları geliştirir. İnsanda gizli kalmış olan kuvvetleri harekete getirir, erkek-kadın her iki tarafa konuşma ve muâşeret âdabını öğretir ve onları sürçmeden koruyacak olan bir tecrübeye sahip kılar. Hayat arkadaşının tam, hattâ suç unsurunu dahi içine alan bir tecrübe neticesinde seçilmesi, tecrübe ve rızaya dayandığı için, her iki arkadaşı birbirine karşı bağlar..» şeklinde ülkemizdeki papağan kuşları ile oradaki ahlâk kaçkınlarının ifadeleri, gerçeklerin yalanladığı boş lâkırtılardan ibarettir.

Evet: Hayattaki gerçeklerin yıktığı boş lâkırdılardır bunlar. Duygulardaki devamlı değişikliklerin,

boşanma ile ve diğer hâdiselerle yıkılan hanelerin ve o topluluklarda gerek zevc gerekse zevce tarafında aile müessesesine karşı işlenen hiyanet ve cinayetlerin yalanladığı boş lakırdılar.

Bir gerçektir ki, kadın ile erkeğin serbest yaşadığı bir toplulukta tam bir tecrübe zevc veya zevcenin hayatta daha kuvvetli, daha olgun ve daha câzip biri ile karşılaşmasını engellemez. Şu halde böyle bir hâdisse karşısında da ne olur?

Zevc veya zevceden hangisi olursa olsun, ya bu yeni aşkın karşısında yoldan sapar, ya da buna karşı mukavemet gösterip şaşkın ve ızdıraplı bir duruma düşer... Bunlardan hiçbiri iç huzuru ile yuva huzuruna götüren yol değildir... İnsanların fuhşa sapması ve hayvanlar gibi başıboş bir şehvet hayatına düşmesi de meselenin diğer yönü.

Kadın-erkek müşterek hayatının duyguları olgunlaştırıp insandaki gizli kuvvetlerin tertemiz bir surette harekete geçmesini sağlayacağı hurafesine gelince, bunun gerçeikle ilgisini anlamak için Amerika'daki liselere devam eden kız-erkek talebe arasında gayri meşru münasebetin neticesi olarak gebe kalmış olan kızların yüzde kaç nisbetinde olduğunu sorsunlar. Çünkü gebe kalmış olan kızların nisbeti bazı şehirlerde % 48'e ulaşmıştır. Birbiriyle serbest görüşüp tanışma neticesinde meydana gelen evlenmelerden sonra mutlu vuvalara gelince, bunun Amerika'da boşanma ile yıkılmış olan hanelerin yıkılmamış olanlara nisbetle sayısını sorsunlar. Bu sayı karışık hayat çoğaldıkça zaman atlamaktadır. Bu korkunç nisbet aşağıda gösterdiğimiz şekilde ilerlemektedir.

1890 Yılında	%	6
1900	»	% 10
1910	»	% 10
1920	»	% 14
1930	»	% 14
1940	»	% 20
1946	»	% 20
1948	»	% 40

Geri kalanı da, başı boş şehvetlerle karı ve kocanın karşılaştığı her yeni kadın ve erkekte rasladığı çekici unsurların bol bol bulunduğu karma toplulukta duygularda meydana gelen terslik ve değişikliğin doğurduğu sonsuz ızdırap ve yıkıcı şehvetlerin altında kıvranan evlerdir. Bu kayıtsız şartsız serbest hayat içinde karı ve koca yeni şehvetler peşinde koşar ve koca için yeni bir kadın, karı için yeni bir erkek, bütün çekici vasıfları ile şehvet timsali olarak sahneye çıkınca, bu yeni aşk ve şehvet kasırgasının karşısında yuvalar yıkılmağa başlar. Bu hayatta karı veya kocanın, moda dünyasındaki yeni bir elbiseden, bir parça zinet eşyasından bir farkı yoktur.

Kadın-erkek müsterek hayatın ve serbest temasların insani duyguları temizleyen ve geliştiren bir hareket olduğunu ve serbest temaslardan ibaret olan bu tecrübenin hayat eşini seçmekte önderlik edeceğini ve böyle bir yolla hayat eşini seçmenin ancak kurulacak ailede istikrar temin edeceğini iddia eden hayali ve mânasız nazariyeleri beşeriyetin bir daha ele alıp onlardan vazgeçmesi zamanı artık gelmiştir.

Bunlar mantıki gibi görünen bir takım nazariyelerdir. Fakat, gerçekte bilhassa Amerika'da son noktasına varmış olan tecrübe, bu görünürde parlak olan mantıkla alay etmektedir. Şu halde kadın erkek ser-

best hayatı, duyguların temizlenmesinden ziyade, nefsanî sıçrayışlara sınırsız ve kayıtsız boyun eğmekten ibaret olan hayvanî bir yaşayışa insanı sürüklemiştir.

Serbest hayat ve bu serbest hayat içinde, serbest temaslar neticesinde eşini seçmek, ne eşlerin aile yuvasında birbirine bağlılığı ne de aile hayatında istikrar ve sebatı temin etmiştir. Yalnız bir şeyi temin ettiği söylenebilir : Devamlı ayrılık, her gün sayısı artan boşanmalar ve sonu gelmiyen açlıkl...

Muhakkak ki bu husus ile ilgili olan Amerika'daki tecrübe ve acı gerçekler Preud ve benzerlerinin fikirlerini çürütüp yerlere sermiştir.

Bu acı tecrübe, iştirmek arzusunda olanlara şöyle haykırmaktadır : Kadın ve erkeğin devamlı bir surette serbest ihtilâtı, devamlı bir şehvet heyecanını icabettirir. Bu takdirde ise, bu heyecan ya son noktasına ulaşarak, az zaman sonra yeniden canlanmak üzere muvakkat bir süre için söner; veyahut fiili gayesine ulaşamaz ve bu sefer, bir sinir gerginliği ile arkasından gelen bir takım hastalıklara yol açar.

Yalnız ilmi samimiyet, Amerika'daki gerçek tecrübenin ışığı altında bu nazariyeleri yeniden bir ele almayı gerektirmeye yeter. O tecrübe iki, insandaki cismanî hırsızların, kadın-erkek serbest hayat ve teması ile sönmiyecek kadar derin ve kuvvetli olduğunu açık olarak göstermektedir. Kebapların kokusunu koklamakla aç bir midenin açlığı giderilmez. Giderilmesi şöyle dursun gittikçe iştahı açar. Yağlı yemeklerle de midenin açlığı ancak bir zamana kadar giderilir. Ondan sonra bu yağlı yemeklere karşı midede daha fazla bir istah uyanır. Bedenin açlığı da midenin açlığı gibidir. Her ikisi daimidir. Allah Teâlâ bunun böyle devamlı olmasını dilemiştir. Çünkü hayatın devamı an-

cak bu iki sonu gelmiyen açlığa bağlıdır. İşte bu nazarıye ve hayallerin önünde, Amerika'daki acı tecrübe bu suretle haykırmaktadır!

İslâm bütün bunları nazar-ı itibara almış ve değerlendirmiştir. Bunun için İslâm namuslu ve haysiyetli olmayı emreder. Serbest müşterek hayatı yasaklar. Gözleri şehvet uyandıran yerlere bakmaktan meneder. Açık saçıklığa izin vermez. İslâm, vicdanların rahat olmasını, ruhların mutmain olmasını, yuvaların hidayet içinde bulunmasını ister. İslâm ne zevcin ne de zevcenin mülkü olan yuvanın selâmet ve huzurunu temin etmeğe çalışır. Karı ile koca yuvada yalnız yeni yetişen çocukların bekçisi, emanetçisi ve emniyet içinde bulunması lâzımgelen yuvada yeni hayatların koruyucusudur.

İslâm, toplumda fuhşun yani, her çeşit ahlâksızlığın yayılmasına şiddetle karşıdır :

«Fuhşun mü'minler arasında yayılmasını isteyenler için acı acı işkenceler vardır.» (Nûr, 19)

«...Zinaya yaklaşmayınız. O çok kötü bir iştir, yolu kötü bir yoldur.» (İsrâ, 32)

Fuhşun yayılmasının, toplumun temellerini yıkmak hususunda fâhiş tesiri vardır. Fakat bizi burada yalnız fuhşun, yuvanın emniyet ve selâmetine olan tesiri ile İslâm'ın buna verdiği ehemmiyet ilgilendirmektedir.

Yukarıda söylediğimiz gibi İslâm, önce koruyucu tedbir ve sebeplerle işe başlar : Namuslu olmayı emreder, serbest açık-saçık dolaşmayı haram kılar, müşterek hayat imkânlarını kapamağa çalışır, fitneden korur, fuhşu kesin olarak yasaklar ve onu inkâr ile şirk yanında sayar, fuhuştan korunmayı kolaylaştırmak için kudreti olanların evlenmesini emreder. Evlenmek isteyip de hali vakti yerinde olmıyan kimsele-

re, müslümanları yardım etmeğe çağırır. Evlenme imkânı olmıyan bir kimsenin cismani heyecanını azaltmak için, oruç tutmağa dâvet eder. Ve şöyle buyurur :

«Gençler! Evlenmeğe gücü yeten evlensin, çünkü evlilik göz ve şehvetin kötü yolda kullanılmasını önler. Kudreti olmıyan da oruç tutmalıdır, zira, oruç şehveti kırar. (1)

İslâm, ata biniciliğin yanında bunu da düşünerek ata binmek gibi diğer bedeni sporları da teşvik eder.

Şüphe yoktur ki, mutedil ve tek düzen İslâmî terbiye, açık-saçıklığı yasaklamak suretiyle fitneyi uyandıran sebeplerden ve yerlerden uzak bulunmak, serbest konuşmak ve muâşerete yanaşmak, kuvvetli bir zaruret olmadıkça serbest müşterek hayattan kaçınmak ve bütün bunların yanında bir de oruç ve bedeni sporlarla meşgul olmak, vakti hali yerinde olan kimselerin vaktinde evlenmesi gibi tedbirler, nefsi ve bedeni bir zamana kadar zabt ve muhafaza etme bakımından müsbet birer âmil sayılırlar.

Ülkemizdeki papağan kuşları ile oradaki yoldan sapmışlar :

«İnsanın nefsi ve bedeni ihtiyaçlarının böyle bir zabt ve rabt altına alınması, ister istemez arzuların şuur altına sıkıştırılıp kalmasını gerektirir» diyorlar. Çünkü onlar cemiyetin şu bozuk ve ahlâksız düzenden başka bir düzen üzerine olmasını düşünemiyorlar. Taşkın gençlerin iffetsiz kadınlara musallat olmasından, bakışların gözlerin içine saldırmasından ve şehvanî arzuların dudaklarda olgunlaşmasından başka bir cemiyet şekline akıl erdiremiyorlar. Bozuk ve ahlâk dışı manzaraları gösteren filimler, şehvet sahnesi

---

(1) Buhari rivayet etmiştir.

haline gelmiş olan gazete sahifeleri ve radyolardaki kadınlaşmış erkeklerle erkekleşmiş kadınların sesleri ile bu bozuk cemiyet düzeninde bütün bunlardan başka bir yanda refah ve şımarıklık ile işsizlik, bir yanda da mahrumiyet ve ahlâki yönde çözülme ve bütün bunların etrafında da ırz ve namus tüccarları ve ahlâksızlık simsarları ile temayüz etmiş olan bu düzenden başka bir düzen düşünemiyorlar.

Evet! Bu saydığımız berbat unsurları içine alan bir cemiyet içinde insanın nefesine hâkim olması mümkün değil gibidir. Çünkü fitneyi uyandıran ne kadar âmil varsa bunların hepsi serbest ve hareket halinde bulunmaktadır. Şekli bu olan bir cemiyet içinde nefsi zaptetmek, yuvada huzur ve selâmeti temin etmek zordur. Fakat İslâmî bir cemiyet, esasında bunların hiçbirine yer vermez. İsraflı ve şımarık bir hayata karşı koyar, onu yasaklar. Mahremiyet ile mücadele eder, onun önüne geçer. Açık-saçıklığı, kadın ve erkeğin serbest müsterek hayatını önlemeğe çalışır. Bundan sonra da hayat boşluğunu Allah ve insanlık yolundaki büyük himmetlerle doldurur; boş zamanların ciddi çalışmalarıyla doldurulmasını sağlar. Bunun için İslâmî toplumda hayatlarını ne ile dolduracaklarını bilemeyen ve bulamıyan, boş gezen kadın ve erkekler bulunamaz. İslâm, yalnız şehvet, ahlâksız hareketler, balolarda, gece toplantılarında vakit geçirmek şımarık bir hayat sürmeye imkân bırakmaz.

İslâm; içki kadehlerinin damarlardaki kanı heycana getirmesine ve yarı çıplak kadınların göğüsleri, dudakları ve şehvani bakışlarıyla erkeği kendi şehvet cazibesine kaptırmalarına imkân verdikten sonra erkekleri nefislerini zaptetmek ve şehvani arzularına hâkim olmakla mükellef tutmaz. O meseleyi bütün etrafı ile ele alır. Daha ilk adında fitne ve

ahlâksızlığa götüren sebeplerin yolunu kapatır. Bundan sonra zorluklara mâruz kalmadan insanın kudreti dahilinde olan şeyleri yapmasını emreder.

Bütün bu tedbirlere rağmen yine de fuhşiyat meydana gelirse, o vakit aile ve yuvanın huzur ve selâmeti ile birlikte cemiyetin sarsılmasını temin gayesi ile kendini fuhşiyata kaptırmış olan kadın ve erkeklere tatbik edilmek üzere zecrî tedbirlere başvurur ve :

«Zina etmiş olan kadın ve erkeğe yüz sopa vurunuz. Ve Allah'ın dinini tatbik hususunda, Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsanız merhamete düşmeyiniz. Onlara yapılan bu işkenceyi mü'minlerden bir kısmı seyretsin. Zina etmiş olan erkek ancak zina etmiş olan kadında veya müşrik bir kadınla nikâhlanabilir. Zina eden kadını da zina etmiş olandan veya bir müşrikten başkası nikâhlayamaz. Bu, mü'minlere haram kılınmıştır.» (Nûr, 32) buyurur. Ve şu da muhakkaktır ki Hz. Peygamber (s.a.v.) sopa ile değil, taşlama ile cezalandırmıştır. Kendisinden sonraki halifeler de taşlama cezasını tatbik etmişlerdir.

Buradaki papağan kuşları ile oradaki sapıtmışlardan bu cezanın pek kaba ve merhametsizce olduğunu işitirsin. Evet, kabadır! Fakat ailelerin yıkılması, vicdanların azap ve ızdırab içinde bırakılması, nesepelerin, kimin nesi olduğu belli olmayacak bir şekilde karıştırılması.. Acaba bütün bunlar merhamet mi, kaba sayılmıyan şeyler mi? Evet, kabadır. Çünkü her bakımdan israf içinde yüzen şımarıklarla Allah'ın emrine uyanlar —bu kabalık ve merhametsizlikle vasıflandırdıkları halde— yumuşak, narin vücutları üzerinde sopaların acısını hissederler. Onlar İslâm'daki cezaları merhametsizlik ve mânasızlıkla vasıflandırır- lar. Fakat esasında onlar, ilkel, hayvanî hayata dönü- şü savunanlardır.

İslâm, nazariyatta bu ağır cezayı tesbit etmekle beraber, bunu ancak şüphe götürmeyen kesinleşmiş hâdiselerde ve evlilik dolayısıyla bekârlara nisbetle şehveti tatmin edilmekte bulunan evlilere tatbik eder. Evli olmıyan erkek ve kadınlara tatbik edilen ceza çok daha hafiftir, yüz sopayı geçmez.

Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur : «*Şüphe bulunan yerlerde cezaları tatbik etmeyiniz.*» (1) Çünkü şüpheli suçlar açıkta, insanların görebileceği şekilde yapılmış suçlar olmadığından, bunlara daha hafif cezalar vermek yerinde olur. Zinada lâzım olan; âdil olduklarında şüphe edilmeyen ve herbirinin zina suçunun vâki olduğunu teker teker kesin olarak ifade etmesi gereken dört şahidin göremiyeceği bir yerde ve şekilde bu suçu işlemiş olanlara yalnız ta'zir ile iktifa edilir; taşlama veya yüz sopa cezası tatbik edilmez.

İslâm'a göre evlerin masûn olduğu, yani zorla girmenin ve kapıları zorlamanın yasak olduğu gözönünde bulundurulursa, cezanın tatbiki için İslâm'ın şart kıldığı şekilde dört şahidin görebileceği zina suçunu tesbit etmek için ekseriyetle ancak bu suçun görülebilecek umumî bir yerde işlenmiş olması lâzımdır. Bu ise fuhşu yaymak ve alenen ırz ve namusa tecavüz demektir ki, hiç bir selim akıl sahibi böyle bir suça tatbik edilen cezanın kabaca ve merhametsizce olduğunu söyleyemez.

Doğru ve yanlış ithamların yapılmasını önlemek için İslâm, namuslu bir kadına iftirada bulunup, bunu dört şahit ile isbat edemiyen kimseye sopa cezası, itimattan mahrumiyet ve şehadetten iskat cezaları ile cezalandırır :

---

(1) Hârisî ve Ebu Hanîfe'nin müsnedi.

«İffetli kadınlara zina isnat edip de sonra bu iddialarını doğrulayacak dört şahit getiremeyenlere seksen seğnek vurun; onların şahitliklerini de ebediyen kabul etmeyin. İşte onlar, fâsıkların ta kendileridir. Ancak, bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar, bu hükmün dışındadır. Çünkü Allah «Gafûr'dur, Rahim'dir» bağışlaması ve merhameti boldur.» (Nûr, 4-5)

İslâm iftirayı böyle bir ceza ile cezalandırır ki, iftira ve onunla birlikte vicdan ve yuvalarda ızdırıp yaygın hal almasın. Toplumda kötü dedikodular meydana gelip itimat yerine şüphe ve korku yerleşmesin :

«Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmeyiz. Zulme uğrayan müstesnâdır. Allah Semî ve Alîm'dir.» (Nisa, 148)

İtham, zevc tarafından vâki olur ve isbat edecek dört şahidi de yoksa İslâm, evin hususiyetini ve dört şahidin bulunması imkânsızlığını nazar-ı itibara alır. Zevc, doğruyu söylediğine dört defa Allah'ı şahit gösterirse ve beşincide, «Yalan söylüyorsam Allah'ın lâneti üzerime olsun», derse İslâm bunu affeder, iftira cezasını tatbik etmez. Kadın da, kocasının yalancı olduğuna dört defa Allah'ın şahit getirir ve beşincide, «Kocam doğru ise Allah'ın lâneti üzerime olsun» derse, cezadan kurtulur :

«Hanımlarına zina isnat edip de, kendilerinden başka şahitleri olmayanların şahitliği, doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah'ı şahit tutup yemin etmesiyle olur. Beşinci defasında, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını diler.» (Nûr, 6-7)

İSLÂM TOPLUMUNDA BOŞANMA

Şüphesiz ki, boşanma, şu yuva peteğinin emniyet subobudur. Yine muhakkak o, Allah'ın en çok nefret ettiği bir helâldir. Şu var ki, boşanma kendisinden başka bir yolla huzuru temin etmek mümkün olmadığı bir zamanda, yuvadaki gerçek huzurun temini için, zaruretin mübah kıldığı bir mekruhtur. Ve yine muhakkak ki, o, gerçek bir mantığın itirafıdır ki, inkârında sahte bilginlerin spekülâtif manevralarının bir ifadesi olmadığı gibi, hayalperest şairlerin de varlığını ortadan kaldıramadığı bir gerçektir. Aile hayatında öyle durumlar olur ki, karı-kocalık hayatının devamına imkân kalmaz. Bu gibi hallerde zevc ile zevceyi, kendi arzularının hilâfına birbirine bağlı kalmaya zorlamak hiç bir hayır temin etmediği gibi, huzur ve selâmet namına da bir şey sağlamaz.

İslâm evliliğin mukaddes bağını koparmak hususunda acele etmez. Anlaşmazlığın daha ilk safhasında onu yıkmaya koşmaz. Onun kuvvetini muhafazaya gayret eder. O, kendi kendini yıkarken yıkılmamasını temine çalışır. Ancak yeniden ayakta tutma yollarına başvurduktan, büsbütün ümidi kestikten ve bu mukaddes bağın devamına imkân kalmadığını gördükten sonra, onu çözülp, dağılmaya terkeder.

İslâm, erkeklere :

«Kadınlarınıza iyi muamele yapınız, onlarla iyi ge-

çininiz. Eğer hoşunuza gitmezlerse, yine onlarla iyi geçinmeğe çalışınız umulur ki, bir şey hoşunuza gitmediği halde, Allah orada çok hayır ihsan eder.» (Nisâ, 19) buyurmakta ve hoşlanmadıkları evlilik hayatlarında onları sabretmeğe teşvik etmekte, meçhûl bir hayır ve ihsan kapısını açık bırakmaktadır. «Bir şey hoşunuza gitmez de, gitmediği halde, Allah orada büyük hayır ve ihsanlarda bulunur.» Nedir o hoş gitmeyen zevcelerdeki hayır? Allah'ın erkeklere sakladığı bu hayır nedir ki, bu yüzden o hayrı elden çıkarmak caiz olmuyor? Bu, belli değil; bütün mesele o hayra sıkı sıkı sarılmak ve onun büyüklüğüne inanmak! Vicdani duyguları yaratmak, hoşnutsuzluğu ezmek ve ondan ileri gelecek şerlerin önünü almak için, bundan daha belîğ bir ifade var mıdır?

Meselenin hoşnutsuzluk ötesine geçtiği ve sevginin çekilmez bir geçimsizlik ve nefret haline dönüştüğü zamanda da, boşanma, İslâm'ın ilk öne sürdüğü hal çaresi değildir. Önce, başkalarının aracı olması ve bir anlaşma teşebbüsü ile işe başlanır :

«Eğer koca ile karının aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Barışmak isterlerse, Allah, onları uyuşmaya muvaffak kılar. Şüphesiz ki Allah, “Âlîm”dir, Habîr’dir” her şeyi çok iyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.» (Nisâ, 35)

«Bir kadın eğer kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüzçevirmesinden korkarsa, karı kocanın aralarında anlaşarak sulh olmalarında bir mahzur yoktur. Sulh daha hayırlıdır.» (Nisâ, 128)

Bu iki kişinin araya girmesi işi halletmezse, o vakit meselenin tam ciddiyet kesbettiği anlaşılır. Evlilik hayatının devamı imkânsız hal almış demektir. Bundan sonra karı ile kocayı bu ızdırab hali içinde bırak-

mak, bunu artırmaktan başka bir mâna taşımaz. Selim akıl bu gerçeği olduğu gibi kabul edip bu çekilmez hayata son vermeği gerektirir. İster istemez gerektirir. İslâm, razı olmadığı halde bu bağlılığa son verir. Zevce ile zevceyi birbirinden ayırır. İstemediği halde ayırır. Çünkü, boşanmak Allah'ın hiç sevmediği bir helâldir. Belki de bu ayrılış zevce ile zevcenin kalbinde eski zevciyet hayatının doğması için yeni bir arzu uyandırır. Çünkü, çoğu zamanda birşeyi kaybettikten sonra yeniden ele geçirmeği isteriz. Ve mahrumiyetten sonra onun iyiliklerini takdir ederiz. Ayrılmağa gittikten sonra da fırsat yine büsbütün elden bırakılmamıştır :

«Boşanma iki defadır. Bundan sonra kadınlar ya iyilikle tutulur, veya güzellikle bırakılır.» (Bakara, 229)

Burada —duhûl vâki olmuşsa— birinci talâktan sonra üç ay kadar bir iddet zamanı da vardır. Zevce hâmile olduğu hallerde bu iddet, doğum yapıncaya kadar devam eder. Bu iddet zamanı içinde kocanın, karıya nafakasını vermesi ve cimrilik göstermemesi lâzımdır. Yine bu müddet içinde koca pişmanlık duyduğu takdirde, zevcesine dönebilir ve yeni bir muamele yapmadan, zevciyet hayatlarına başlayabilirler. Buna (ric'i talak = dönülebilin boşanma) denir ki, bu gibi boşanmalardan sonra yeni bir muamele müşkilâtına mecbur tutulmadan, karı ile koca eski hayatlarını devam ettirebilirler.

İddet süresi içinde boşanmadan vazgeçilmezse, boşanma gerçekleşmiştir. Fakat, bundan sonra da fırsat büsbütün elden çıkmış değildir. Karı ile koca, isterlerse, yine müşterek hayata dönebilirler. Fakat bu sefer, ancak yeniden nikâh akdetmek suretiyle dönmek mümkündür.

Bu, ilk tecrübedir. Karı ile kocanın biri diğerine karşı olan duygularını ve ayrılma sebeplerinin ciddiyetini ortaya koyar. Bu sebepler yeniden yüz gösterir, yahut başka sebepler ortaya çıkar ve zevci, bir defa daha boşamayı isterse, o zaman üçüncü bir boşanmadan başka bir fırsat kalmaz. İkinci boşanma âkibetin kötülüğünü ihtar mânasını taşır. Karı ile koca, zevciyet hayatının yeniden başlayıp devam edilebileceğini düşünür ve gönüllerinde birbirlerine karşı sevgisinin kaldığını hissederlerse, eski hayatlarına dönebilirler.

Üçüncü boşanma vâki olduktan sonra ise mesele değişir. Bu sefer ayrılma sebebi derindir ve kuvvetlidir. Yeniden eski hayata dönmek teşebbüsü fayda vermez. Karı ile kocanın her ikisinin başka bir yol aramaları kendileri için daha hayırlıdır. Zevc bu hususta acele etmiş, veya bu işi oyuncak saymışsa, yaptığının cezasını görmesinde de hayır vardır :

«Eğer koca (üçüncü bir defa) kadını boşarsa, kadının başka bir koca ile evlenmedikçe, kendisine helâl olmaz.» (Bakara, 230).

Fakat bu yanlış olarak, yaygın hale gelmiş olan ve İslâm'ın aslâ kabul etmediği «Hulle» yolu ile bir evlenme değildir. Kadının gerçekten ayrılmamak niyetiyle başka bir erkekle evlenmiş olması lâzımdır. Bundan sonra kadın, herhangi bir sebeple yeni kocasından ayrılır veya yeni kocası ölürse, eski kocasının kendisini nikâhlaması mümkün olur.

İslâm'ın bu hususta boşanmanın her adımı ve her merhalesinde kadına karşı iyi muamele yapılmasını, nafakasında cimrilik gösterilmemesini, iddet süresi içinde kalplerin yeniden birbirine karşı ısınmasını gerektiren ve ayrılığın giderilip eski hayatın yeniden başlama imkânlarını sağlayan her türlü güzel mu-

ameleye başvurulmasını tavsiye ettiğini unutmamalıyız :

«Kadınları boşadığınız zaman, iddetleri sona ererken onları güzellikle tutun, veyahut güzellikle bırakın, zulmetmek üzere onlara zararlı olacak şekilde tutmayın. Böyle yapan muhakkak kendine zulmetmiştir.» (Bakara, 231)

«Ey Peygamber! Kadınları boşadığınız zaman; iddetlerini dikkat nazara alarak boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz Allah'tan sakının; onların apaçık bir fuhuşta bulunmaları müstesna, evlerinizden dışarı atmayın.»

«Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman iddetleri içinde boşayın ve iddeti hesaplayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Apaçık bir edepsizlikte bulunmadıkça onları evlerinden çıkarmayın. Onlar da çıkmazlar. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilmezsün, belki de Allah, boşanmadan sonra yeni bir durum meydana getirir. Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları, güzelce nikâhınız altında tutun veya onlardan güzellikle ayrılın. İçinizden, adalet sahibi iki kişiyi yaptıklarınıza şahit tutun. Şahitliği de, Allah için yapın. Allah'a ve âhiret gününe iman edenlere bununla öğüt verilir. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir kurtuluş yolu gösterir.» (Talak, 1-2)

Sonra şunu da unutmamalıyız ki, kadının boşanma hakkını elinde tutmak şartını ileri sürmesi de haklıdır. Bu takdirde kadın, boşanma bâbında erkeğin haiz olduğu aynı hakların hepsine sahip olur.

İşte İslâm'da boşanma bundan ibadettir... Bir emniyet sibobudur ki, ancak kaçınılmaz hallerde çalışır. Vukuunu önlemek, arayı bulmak ve yeniden müşterek hayata dönmek teşebbüslerinden sonra başvuru bir müessesedir. Zevc ile zevcenin her ikisinin duygula-

rını, davranışlarını, davranışlarındaki yanlışlarını değerlendirmeye hususundaki hataları ile, duygularındaki hatalarını kendilerine gösteren fırsatlar zinciridir.

Şu halde bu nizamı tenkid etmek, onun kusurundan bahsederek boşboğazlık yapanların yaygarası niye? İslâm, kadını daima erkeğin ağzından çıkan bir sözün tehdidi altında bulunduran bir nizamdır, diyorlar!

Boşanmanın İslâm'daki gerçek mahiyeti onların dedikleri gibi midir? Yoksa, kalpler İslâm'ın esastan ayrıldıktan, toplum İslâm nizamından uzaklaştıktan ve hüküm İslâm'ın elinden çıktıktan sonra mı onların dedikleri şekli almıştır?

Evet, tekrar edelim ki, boşanma, Allah'ın en çok nefret ettiği bir helâldir. Ancak zaruretin mübah kıldığı bir mekruhtur. Kalplerin bozulduğu, ahlâkın çözüldüğü, bağların gevşediği, aldırışsızlığın yaygın hale geldiği bir zamanda mes'ul olan toplumun bozuk düzenidir; yoksa, İslâm'ın uzak görüşlü, hikmet ve akla dayanan nizamı değil. Bunun tedavisi de, mübah olanı kayda bağlamak helâl olanı haram kılmak suretiyle değil; hükmü, nizam koymayı ve terbiye salâhiyetini İslâm'ın kendisine vermekle olur. O zaman da İslâm, bütün toplumu kendi talimatına uygun bir hale koyar, İslâm'ın kanunları; İslâm'ın hükmettiği bir dünya, İslâm üzerine kurulmuş bir nizam ve İslâm'ın terbiye ettiği bir toplum için meydana getirilmiştir.

Kaldı ki ben, toplumumuz gibi hasta ve sapıtmış bir toplumda boşanmanın kayda bağlandığını farzediyorum. O takdirde kadının aradığı ne, arzu ettiği şeref nedir? Kocasını kendisinden attığı zamanda kanununmu onu kocasına bağlı saymasını istiyor? Yoksa, zevc boşanmayı oyuncak haline getirdiği halde, buna rağmen, kocasının evinde zorla durdurulma-

sını mı arzu ediyor? Başı boş kadınların, kadın için aradığı bu şeref nasıl bir şereftir? Allah onların şerefini korumayı istiyor, onlar ise bundan kaçıp, yoldan sapıyor ve ucuzlaşıyorlar.

Evlilik mukaddes bir bağıdır. Tarafeynin kabul ve rızası üzerine kurulur. Her iki tarafın kabul ve rızası ile devam eder. Boşanma müessesesi ise, bu bağı şerefli esasları üzerine kurulmuş olarak devamını temin eder. Bütün bunlardan sonra bu mukaddes bağ koparsa, bu, o bağı devam etmeğe artık elverişli olmadığını gösterir. Ve bu halde zevc ile zevcenin başka, yeni bir hayat aramaları her iki taraf için hayırlıdır :

«Eğer karı ile koca ayrılırsa, Allah her birini nimetinin bolluğu ile yoksulluktan kurtarır, Allah her şeyi ilmi ile kuşatan ve hükmünde hikmet sahibidir.» (Nisâ, 130)

Birden fazla kadınla evlenme müsaadesi... Muhakkak ki, o da, icabı halinde boşanma gibi, kendi sahasında emniyet sibobu vazifesini gören ikinci bir zurettir. O, İslâm'ın aldığı kesin ve sosyal tedbirdir ki, bununla fertlerin mizacından ve zevc ile zevcelerin arzularından daha büyük mahzurları önleme gayesini güder.

Bu meselenin ele alınması gereken bölüm «Toplumda huzur ve barış» bölümü idi. Çünkü, bu bölümle olan ilgisi daha fazladır. Bununla beraber söz konusu ettiğimiz «Yuvada huzur» bölümüne de yabancı değildir. Çünkü gerek ferd, gerek toplum ve gerek bütününü ile insanlık, bütün bunlar, gerçekte ve İslâm'ın hayat ile ilgili olan düşüncesinde birbirine bağlı, yardımcı ve tek mihvere bağlı meseledir.

İslâm'daki birden fazla kadınla evlenme meselesi etrafında büyük gürültüler koparılmıştır. Acaba top-

lum hayatındaki bu korkunç âfet dedikleri, gerçekten, denildiği gibi bir âfet midir? Yahut, günün birinde korkunç bir âfet olmak imkânını taşıyan bir müessese midir? İslâm'ın getirdiği bu ruhsatı bir kayda bağlamaya veya büsbütün ortadan kaldıran bir kanun yoluna gitmeğe ihtiyaç var mıdır?

Ben bakıyor ve düşünüyorum da, her sosyal problem için kanunî bir müdahale ile düzeltme kaydı altına alma yoluna gitmeğe ihtiyaç olduğunu kabul edebildiğim halde, bir kadından fazla kadınla evlenme, meselesinde böyle bir şeye asla ihtiyaç olmadığına inanıyorum. Çünkü, bu, kendi kendine çözülebilen bir mes'eledir. Ve ancak toplumun kendisine ihtiyaç duyduğu ve zaruretlerin gerektirdiği bir yer ve zamanda bulunabilir.

Bu, öyle bir meseledir ki, nazariye ve kanunlardan ziyade, burada, sayı son hükmünü verir. Bu meselenin ağızlarda çığnänen sakız haline nasıl geldiğine ve münakaşa konusu olarak ele nasıl alındığına bir türlü akıl erdiremiyorum.

Her millette erkek ve kadın vardır. Evlenme çağına girmiş, şartları haiz ve evlenmeyi arzu eden erkeklerin sayısı ile evlenme çağına girmiş ve evlenmek isteyen kadınların sayısı arasında muvazene bulunduğu zamanda bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi bi'l-fiil imkânsız olur. Çünkü sayıların hükmü kesindir. Matematik bir kesinlikle buna imkân kalmaz. Herhangi bir erkeğin diğer bir kadınla evlenme gücünde bulunması, cemiyet içinde kendisine koca bulamamış olan, sayı bakımından fazla bir kadının mevcut olmasından başka bir mâna ifade etmez. Bu kocanın gerçekten bulunmaması ile hükmen bulunmaması arasında bir fark yoktur. Yani evlenme çağına girmiş olan kadınların sayısı, erkeklerinkinden daha çok olması

ile evlenmeye elverişli erkeklerden, veya her bakımdan evlenme şartlarını haiz erkeklerden, veyahut evlenmeye, gücü yetip de evlenmek isteyen erkeklerin sayısından daha çok olması meseleyi değiştirmez.

Evlenebilen kadınların sayısı, hakikatte veya hükmen erkeklerin sayısından fazla olmadığı zamanlarda, yukarıda söylediğimiz gibi, erkeğin, istese dahi birden fazla kadın bulması imkân haricinde olur ve mesele, sayı bakımından, çözüm yolunu kendisi bulmuş demektir.

Toplumda kadın-erkek muvazenesi bozulduğu zamanda ise, evlenebilen erkeklerin sayısı, kadınların sayısından daha az olur. Bu azlık, harplerden ve erkeklerin kırılmasına sebep olan âfetlerden ötürü olur; iktisadi, sosyal ve ailevi sebepler dolayısıyla, erkeklerin evlenme şartlarını haiz olamamasından da ileri gelir. İşte bu şartlar içinde bulunan bir cemiyette erkeğin birden fazla kadın alabilmesi imkânı belirir.

Şimdi, bu şartlar içinde bulunan bir toplumun durumunu ele alalım. Buna en yakın misal olarak Almanya'yı gösterebiliriz. Yani, yaşları 20 ilâ 25 arasında her gencin karşısında yine bu yaşlarda üç kızın bulunduğu Almanya'yı. Bu, apaçık sosyal bir buhrandır ki, toplumun menfaati ile birlikte, kadın ve erkeğin ve bunların yanında insan ruhunun da duygularını hesaba katmak zorunda olan kanun koyucu bu durum karşısında ne yapabilir?

Burada üç hal çaresinden başka bir yol yoktur :

Birinci hal çaresi : Her erkeğin bir tek kadınla evlenmesidir ki, bu takdirde diğer iki kadın, hayatında koca yüzü, yuva, çocuk ve aile yüzü görmeden hayatın bu zaruretlerinden mahrum kalmakla karşı karşıyadır.

İkinci hal çaresi : Her erkeğin bir kadınla evlenip diğer iki kadınla yahut onlardan biri ile, onların da yuva, çocuk ve aile hayatını yaşamadan, hayatlarında yalnız erkeğin yakınlığını duyabilmeleri için, gayrimesru bir hayat sürmesinden ibarettir. Bu şartlar içinde diğer iki kadın veya biri, kadınlığın derin icaplarına uyarak çocuk sahibi olduğu zamanda, bunu, ancak suç yolu ile yapmış olur, kendisi itham altında kalarak babası malûm olmıyan bir evlâd sahibi olur. Bu suretle kendisini de, ma'sum çocuğunu da cemi-yetin suçlu birer ferdi haline koyar.

Bu zikredilen hal çarelerinden hangisi insanlığa daha yakışan, erkek ve kadının şeref ve haysiyeti hatta kadının şerefi ile birlikte menfaatini korumaya daha elverişlidir?

Bu öyle bir vaziyettir ki; saydığımız üç çözüm yolundan sadece İslâm'ın gösterdiği yol selâmete götürebiliyor. Şairlerin hayale dayanan duyguları ile fertlerin benliğine dayanan isteklerinin, veya mânasız, serseriyané bir takım düşüncelerin burada yeri yoktur. Bu, ictimai ve ruhî bir zarurettir, hayati bir zarurettir ve bu zaruretin, gerçeğe dayanan ameli sınırlar içinde halli gerekir; hayal ve boş kuruntularla değil... Dinlerinin birkaç kadınla evlenmeyi yasak ettiği Almanya, bugünlerde bu zaruret ile karşı karşıya kalmış ve neticede, müslüman olmadıkları halde, İslâm'ın verdiği hal çaresinden başka bir çözüm yolu bulamamıştır.

Denilebilir ki : «Bugün kadın, kendi başına çalışabilecek bir durumdadır. Şu halde erkeğe ihtiyaç göstermeden de yaşayabilir.»

Böyle bir iddia, tabiata, yaradılışa ve gerçeğe karşı söylenmiş olan yalanların en büyüğüdür. Çünkü, ka-

dının erkeğe olan ihtiyacı, erkeğin kadına olan ihtiyacı gibi, yalnız yemek içmekten ibaret değildir. Hattâ yalnız cismanî arzuların tatmininden de ibaret değildir. Bilâkis her kadının varlığında, bir erkek bulma arzusu, derin ve ruhî bir ihtiyaçtır... Bu ihtiyaç, kadının kadınlığını duyma ve itiraf etme ihtiyacıdır. Erkeğin de kadına karşı olan duygusu, kadınınkinden farklı değildir. Bunun için bir kadının bir erkeğe meftûn olması, erkeğin nazarında büyük bir değer taşır. Bunun da sebebi, erkeğin de kadına olan ruhî ihtiyacında aranmalıdır. Bu hâdise, maddecî doktrinlerden bazı dar görüşlerin, kadının erkeğe karşı olan ihtiyaç duygusunun iktisadî bir sebebe dayandığından ibaret olduğunu ileri sürdükleri hurafenin bâtil olduğunu meydana koyar. Kadın, yalnız nafakasının temini için erkeğe muhtaç değildir. Çünkü erkek de, kadın tarafından nafakası temin edilmediği halde, kadın tarafından gösterilen meftûniyet neticesinde büyük bir sevinç ve şeref duymaktadır. Bu, hayatın kurulması, imârı ve gelişmesi için yüksek iradenin, erkek ve kadın cinsinin ruhlarına verdiği bir ihtiyaçtır.

Şu halde, yeryüzünde kadınlarla erkekler arasında sayı bakımından var olan dengesizlik veya bûsbütün muvazenesizliği gerektiren ahvâl ve şartlar ortadan kalkmadığı müddetçe, en şerefli hal çaresi ve en sâlim tedbir, İslâm'ın meşru kıldığı ve meseleyi rakamların hükmüne havale edip, bizzat kendisinin kendi sorununu halletmeğe bıraktığı, işte o birden fazla kadınla evlenme müsaadesinden ibarettir. Çünkü, o, ancak gerçeği aksettiren yalansız bir istatistiğin kadınlarda sayı fazlalığı gösterdiği yerde olabilir. Sayı fazlalığından ileri gelen zaruret bulunmadığı zaman, insan istese dahi, orada, birden fazla evlenme hâdisenin meydana gelme ihtimali yoktur.

Ben, bizdeki; bedihiyatı kavrayamıyarak aklını kullanarak değil de, diline geleni sakız gibi düşünmeden çiğneyen boşboğaz kadın ve erkek serserilerin karşısına çıkıyor ve soruyorum : Hiç Mısır'da evlenmek isteyen öyle bir delikanlıya rastladın mı ki, evlenmek istediği halde, öte tarafta haris, şehvetperest ve azgın bir adamın birkaç kadınla evlenmesi neticesinde kadın kıtlığı meydana gelmiş de bu yüzden zavallı evlenmekten mahrum bırakılmış olsun?

Evet! Öyle halleri de biliyor ve tanıyorum ki, orada, tabii olmıyan bir sıçrayış, yahut birdenbire elde edilen bir bolluk, veya hayvani şehvet bir adamın birden fazla kadınla evlenmesine sebep olmuştur. Fakat bu gibi hallerde, İslâm'ın aşağıda açıklayacağımız ayrı bir görüşü vardır. Bununla beraber yine soruyorum : Acaba birden fazla kadınla evlenmiş bu adam diğer erkeklerin herbirinin elinden bu birden fazla kadını kapıp da mı alıverdi? Yoksa toplumda kocasız kalmış bir kadın vardı da onu mu aldı? Bir gerçektir ki, o adam, kocasız kalmış, koca bulamamış olan bir kadını bulmasaydı, hayvani şehvetini, gayri tabii olan şehvetini, gayri tabii olan sıçrayışını ve âniden elde ettiği refahın hararetini, ikinci bir evlenme volu ile tatmin etmeğe muktedir olamazdı... Bu, münakaşa götürür mü?!

Denebilir ki, iktisadi ve sosyal bir takım faktörler bazı erkeklere birden fazla kadınla evlenme imkânını bahşedip, diğerlerini bu fırsattan mahrum bırakmaktadır. Şu halde, toplumda kocasız kalmış kadınların bulunması, gerçekten erkekler sayısının azlığına değil, ancak bazı erkeklerin iktisadi ve sosyal kudretlerinin noksanlığına delil olabilir.

Evet, bu iddia doğrudur. Fakat bunun çaresini, ârızı bir tedbir olan «birden fazla kadınla evlenme»

hakkını sınırlamakta değil, toplumdaki bu düzensizliği meydana getiren iktisadî ve sosyal durumu islah etmekte aramak gerekir.

Mesele İslâm'a bırakılırsa, bu sosyal buhran ile iktisadî düzensizliğe meydan vermezdi. Çünkü İslâm, mahiyeti icabı, toplumda, her yönde denge, âhenk ve tek düzen olma halini gerçekleştirir. Bütün fertlere korunma tedbirleri verir. Bu tedbirlerden biri de kadına verdiği şart koşma hakkıdır. Bir kadın evlenme esnasında kocasının bir başka kadınla evlenmemesi şartını öne sürebilir. Bu takdirde, bu şart devamlı olarak tahakkuk eder. Etmediği takdirde de kadın boşanma talebinde bulunur.

İslâm, meseleyi bir bütün olarak ele alır ve bu suretle tedaviye çalışır. Fer'i meseleler de kendi kendini halleder. Kadın ve erkeklerden cahil ve mânasız gürültüler koparan serserilerin istediği gibi, iki adım ilerisine geçmiyen dar görüşlü hal çareleri ile durumu teker teker ve birbirinden ayrı olarak mütalâa etmez.

İslâm, aynı zamanda toplum içinde bir kadınla yetinmeyen, birçok kadınları da elde etmek isteyen ve buna şerefli ve meşru evlenme sınırları içinde muvaffak olamayınca, bu sefer fuhuş çevresinde herhangi bir tarzda muvaffak olan anormal erkeklerin de mevcud olduğundan habersiz değildir. Bunların bu hareketleriyle toplum zedelenip sarsıldığı gibi, kadın ile yuva da aynı şekilde sarsıntıya uğrar, şüphe ve sû-i zanlarla dolar, yuvada emniyet ve huzurdan eser kalmaz.

Şu halde, koruyucu bir ihtiyat tedbiri cümlesinden değil midir ki, bu gibi anormal tabiattaki erkeklere meşrû' ve şerefli evlenme bâbında daha kesin bir fırsat verilsin. Bunların, çapkınlık ve hilekârlığa, kendi-

leriyle birlikte başkalarının da namusunu kirletmeğe başvurmalarına, insanlar arasında açıktan fuhşun yayılmasına sebep olmalarına; her bakımdan ve her yönden kirli metres hayatına sapmalarına niçin açık kapı bırakıp toplum zedelensin! Böyle olacağına; birden fazla evlenme diye adlandırılan meşru ve şerefli müesseseyi kabul etmek bir ihtiyatî tedbir değil midir?

İslâm insanoğlundaki bu gibi arzuları dikkate almayabilirdi. Bir kadınla iktifa edinceye kadar veya yok olup gidinceye kadar bu arzulara karşı zoraki tedbirler alması, cezalar tesbit etmesi mümkündü. Ama yukarıda belirttiğimiz gibi ortada bir dengesizlik vardır. Yeryüzündeki kadın sayısı ile erkek sayısı arasında çok büyük dengesizlik mevcuttur. Bu yüzden mesele, sayıların hükmüne terkedilmiştir. Çünkü sayılar sınır kabul etmeyen en iyi hakemdir.

Burada denebilir ki, mesele dediğiniz gibi ise, niye İslâm birden fazla evlenmede bir sınır tesbit etmiş de bunu hayatın icaplarına ve rakamların hükmüne bırakmamıştır?

Bu, demagoji olmaktan ileri geçmeyen bir itirazdır. Çünkü, düşünmeliyiz ki, İslâm'daki bu müsaade bir zarurettir. Zaruret yerlerinde ise, sınır ihtiyaca göre tâyin edilir ki, burada ihtiyacın son haddi dörtten fazlayı geçmez. Çünkü, normal olarak kadın sayısının fazlalığı dördün üstüne çıkmaz. Hattâ dörde bile pek az zamanlarda ulaşır. Aynı zamanda sayıyı sınırlamak, bunun kaide değil zaruret olduğunu ifade eder. Kur'an dilinde bu müsaade adalet şartına bağlı olarak ifade edilmiştir :

«Eğer adalet gösteremiyecğinizden korkarsanız, ancak bir kadınla iktifa ediniz.» (Nisâ, 3)

Buradaki adaletten nafaka, davranış ve mali, bedenî ve ruhî bakımdan yeterli olabilme manası kasde-

dilmiştir. Hayattaki görünüşlere tesiri olmayan şahsi ve kalbi duyguya gelince, bu hususta âdil olmak insanın elinde değildir. Bütün istenilen şey, diğer kadını kocasızmış gibi bir duruma düşürecek şekilde kalpdeki duygunun açığa vurulmamasıdır :

«İsteseniz de kadınlarınız arasında adalet göstermeğe hiç bir zaman muvaffak olamayacaksınız. Şu halde birine karşı gönlünüzdeki sevgiyi tamamıyla göstermeyin ki, diğer hanımınızı kocası yokmuş gibi bir vaziyette bırakmış olmayasınız.» (Nisâ sûresi, 129)

Mes'eleye tek bir açıdan bakanlar hata ediyorlar. evet, birinci hanım zararlı duruma düşmektedir. Fakat bu birincisi hiç bir zaman, koca bulamamış olan ikinci hanım yerine kendini koyacak kadar insafli olmayacaktır. Acaba bu, ikincisinin yerinde olsaydı, töhmet altında bulunan bir metres olarak değil de, şerefli bir aile olarak erkek tarafından kendisine uzanan eli kabul etmiyecek miydi? Aynı zamanda bundan başka bir takım durumları düşünmemiz gerekir. Kocasının ayrılmak istemediği, fakat muntazam bir hayat sürme imkanlarını kaybetmiş olan hasta bir kadını, kocası tarafından sevildiği halde evlât yapamıyan bir hanımı ve buna benzer diğer halleri de nazarı dikkate almamız icabeder.

İslâm, birden fazla kadınla evlenmeye müsamaha etmekle kesin olarak huzuru temin etmeyi ve bütün haller ve şartları gözönünde bulundurarak hayatı tanzim etmeyi istemiş ve hayatın arzuları ile zaruretlerini düşünmüş, zararlarla kaderleri tartmış ve zararların en hafif ve şerefliisini seçmiştir. Boş gezen erkek ve kadınlara gelince İslâm, onları hesaba katmak zorunda değildir, onların serseriliklerinden çok daha ciddi olarak mes'eleleri ele alır.

Bundan sonra İslâm'ın, yuva ile birlikte dikkate aldığı aile emniyetine verdiği önemi, aile arasındaki münasebetleri nasıl düzenlediğini ve aile fertleri arasındaki karşılıklı dayanışma ve garantileri nasıl tesbit ettiğini görmek için, karı ile kocanın şahıslarını bir yana bırakalım. Karşılıklı dayanışmada bir takım hukuk ve vecibeler, meziyet ve mükellefiyetler vardır ki, bunların hepsi karşılıklı itimada, hayat ve istikbal bakımından mutmain olmağa ve hayatta emniyet ve istikrar duygusuna dayanır.

Bir gerçektir ki, annelik şefkati, doğan çocuğa tek başına bakmaya kâfidir. Yine bir gerçektir ki, babalık şefkati de çocukla annenin nafakasını temin için harekete geçmeyi gerektirme bakımından yeterlidir. Şu var ki İslâm yalnız kalpte gizli olan bu duygu ile yetinmez. Buna ayrıca açık bir takım sorumluluklar da ekler. İslâm'ın bu husustaki davranışı, hayatın bütün cephelerindeki davranışından farklı değildir. Muhakkak İslâm, inancı yayar, harekete getirir, vicdanı coşturur, heyecanlandırır, fakat tekliflerini gizli, anlaşılmaz bir halde bırakmaz. Onları, yalnız vicdan ve duyguya havale etmez. Kesin ifade ile sınırlandırır ve kanun yolu ile te'yid eder. Çocuğa ait olan hakkı ifade ederken böyle yapmıştır :

«Emzirme müddetini tamamlamak isteyen babalar için anneler çocuklarını tam iki sene emzirirler. Çocuğun babasına da, uygun bir şekilde annelerin yiyecek içmesi ile geçimini sağlaması borcudur. Hiç kimse gücünün dışında birşeyle mükellef tutulmaz. Ne anne çocuğu dolayısıyla zarara sokulur, ne de baba...» (Bakara 233)

Ana ile babaya gelince, onların da mukabil hakları vardır —çünkü İslâm'da her hakkın karşılığında bir vecibe bulunur— ki, bunlara babalık ve analığa ya-

kısan hürmet, taat, edep ve terbiye ile; yaşlandıkları zaman kendilerine gösterilmesi gereken şefkat ve iyi muameleyi de eklemek gerekir. Kur'an'ın bu mânaları taşıyan ifadesi incelik, şefkat ve hürmet parıltıları ile doludur :

«Rabbın, O'nāan başkasına tapmamanızı ve ana babaya iyilik etmeyi emir buyurmuştur. Eğer senin yanında onlardan biri veya her ikisi ihtiyarlıyacak olursa, onlara “ÜF” bile deme, onları azarlama, her ikisine de tatlı söz söyle. Onlara şefkat, merhamet göstererek tevazû kanatlarını ger ve : “Yarabbi! Küçükten beni şefkat ve merhamet duyguları ile yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet et” de.» (İsrâ, 23-24).

«Biz insana, ana-babasına karşı iyi davranmasını emrettik. Annesi onu kat kat meşakkat içinde karnında taşımıştır. Çocuğun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. Biz insana : “Bana ve anne-babana şükret” dedik. Kıyamet günü dönüş ancak Bana'dır.» (Lokman, 14)

Bu âyetlerin birincisinde ana-babaya iyi muamele etmekle Allah'a kulluk etmenin yanyana, ikincisi de ana-babaya şükretmekle Allah'a şükretmenin beraber olarak zikredilmesine dikkat etmek lâzımdır. Bu beraberliğin gizli kalmayan bir mâna taşıdığı mukahhak-
tır.

Bu karşılıklı garanti ve dayanışma, ailenin bütün fertlerini içine alır. Önce en yakın akrabadan başlayarak yakınlık derecesi nisbetinde sıra ile bütün hısım ve akrabalar, üzerine düşen vazifeleri yapmakla mükellef olduğu gibi, mirasta da en yakın akrabadan başlayarak aynı sıra ile herkes hissesini alır. Bu suretle ailede bir nevi sosyal garanti sağlanmış olur. Tabiidir ki bu, devlet ve toplum için düşünülmüş olan garantilerden ayrı olarak tesbit edilmiştir. Toplum ve

devletin mükellef bulunduğu garantiler, yeri gelince söz konusu edilecektir.

Bu kesin ölçüde düşünölmüş olan ailevi garanti ve dayanışma, buna yukarıda zikrettiğimiz yuva işlerine ait İslâmi nizamları da ekledikten sonra, bütün bunlar, yuvanın çatısı altındaki huzur ve emniyetin esaslarını teşkil ederler. İslâm'ın bu husustaki özel görüşü, bu bölümün baş tarafında arzettiğimiz esastan ibarettir : «Yuvasında huzurdan faydalanamıyan ferd, hiç bir zaman huzurun kıymetini bilmiyecek, zevkine varamıyacak, huzur âmili olamıyacaktır. Daima sinir gerginliği ve devamlı bir ruhi ızdırap içinde bulunacaktır.»

TOPLUMUN HUZÖRU

Toplumda menfaatler birbiriyle karışır, ihtiyaçların biri diğeri için itecek hale gelir, alıp vermeler tekrarlanır. Yine cemiyette fertler, biri diğeri için yerini alır, topluluklar arasında muameleler yapılır. Kuvvetler karşılıklı harekete geçer, mukadderat müsabakaya başlar, toplum içine fert, yuva, aile bunların hepsi girer. Bütün bunları, hepsinin hayatını içine alan, hepsinin yönelişlerini temsil eden, her yönde onlara tesir edip onlardan tesir alan bu kalın sur çevirir.

Bazı ictimai doktrinler, fertler arasındaki münasebetin daima bir itişme ve barış münasebeti olduğunu, sınıflar arasındaki münasebetin devamlı bir mücadele ve düşmanlık münasebeti olduğunu, fertlerle iktidarlar arasındaki münasebetin de daima, bir ezme ve zorlama münasebeti olduğunu farzederken İslâm, bütün bunlar arasındaki münasebetlerin sevgi ve merhamet, yardımlaşma ve dayanışma, selâm ve emniyet olduğunu kesin olarak tesbit eder. Hayatlarının dayandığı kaidenin, hukuk ve vecibeler arasında karşılıklı âhenk, borçlar ve ganimetlerin arasında uygunluk, çalışma ile karşılığı arasında denge kaidesi olduğunu söyler. Hepsi için mukadder olan gayenin, hayatın devamından ve ilerlemesinden, hayattaki bütün canlılık, azim ve çalışma ile hayatın yaratıcısına yönelmekten ibaret bulunduğunu esas prensip olarak kabul eder.

İşte bu sebeple her düzenleme ve üretim gibi, ferdi ve sosyal her hareket ve faaliyet çeşitli yönelişler ile kuvvetler, fertler ve topluluklar arasında âhenk kurulan umumî huzura varır. Çünkü orada kinleri ve düşmanlıkları harekete getiren günlük ve geçici menfaatlerin ufkundan daha yüksek bir ufuk vardır.

Bir gerçektir ki, garbın doktrinleri, meydana geldikleri çevre ile olan menfaatin ötesinde bir hedef tanımayan ve insanda, görünenin ötesini araştırma ve elde etme unsurunu kabul etmiyen madde medeniyeti, çevresi ile mantıki bir çatışma halindedir. Bunun için hayata bu maddi düşünce hükmettiği zaman, artık orada toplumun sınıfları arasındaki şiddetli mücadeleden başka birşeyin bulunmasına imkân yoktur. Yine orada çalışma ve üretim şartlarını düzenleyen kanunlardan başka birşey bulunmaz. Bu sebeple «sınıflar mücadelesi» kaçınılmaz, kaçınılması ümid edilmez maddi bir gerçek halini alır. Ve onu bilmemezlikten gelmeğe imkân yoktur.

Fakat, hayata İslâm düşüncesi gibi bir düşünce hükmettiği zaman, İslâm'ın toplumsal nazariyelerinin tatbikatta müessir olmağa başladığı zaman ve İslâm kanununun, mesleğini geçim vasıtası yapmış olan din adamlarının değil, Allah'ın istediği gibi tatbik edilmeğe başladığı zaman, işte o zaman, «Sınıflar mücadelesi» gibi «maddi cebrilik» de gerçeğe ve mantığa dayanmayan mücerret bir iddiadan ibaret kalır. Çünkü o, maddi fikirlerin hâkim olduğu ve hayatta, hayatın yüksek hedefleri düşüncesini kabul etmeyen muayyen bir çevreden destek bularak, İslâm'ın çevresinden başka bir çevre ve nizama hükmetmektedir.

Şüphesiz İslâm, bu şumüllü huzur ve barışı sadece ferdin veya sadece topluluğun menfaatine uygun

olarak koymaz. Bir sınıfın başka bir sınıfa veya bir iktidarın başka bir iktidara zıt olan çıkar ve menfaatini de esas olarak almaz. Onu, hepsinin menfaatleri üzerine ve hepsinin menfaatleri için meydana getirir. Her çalışana çalıştığının karşılığını, her ihtiyaçlıya muhtaç olduğunu verir. Neticede mutlak adaleti gerçekleştirmek için her ferdin, cemaatin ve hükûmetin sınırlarını çizer. Bunun için o, bir sınıfın diğerine zulmedip sömürmesine mani olan yegâne kanun, materyalist doktrinlerin kaçınılmaz saydığı bitmez tükenmez mücadelenin önüne geçen yegâne hukuk sistemidir. Materyalist doktrinler bu çatışmayı batı topluluklarında görmüş; sonra buna, gerçekte İslâm bundan uzak olduğu halde, müslüman olduğunu iddia eden topluluklarda da rastlamıştır. Esasında ise bu, belirli bir çevrenin, İslâm'daki hayat temellerine aykırı olan esaslar üzerine kurulmuş bulunan bir çevrenin gerektirdiği mahalli ve geçici bir hâdisedir.

Şimdi İslâm'ın, hayat sahasında tam adalet üzerine kurulmuş olan şumullü huzur ve barış ile ilgili külli düşüncesini nasıl gerçekleştirdiğini görelim.

İslâm, toplum binasını kurarken, fertlerin gönül ve vicdanlarından işe başlar. İşte orada, ruhların tâ derinliklerinde sevgi tohumlarını eker ve merhamet havasını estirir. Tertemiz insan sevgisini, her türlü entrikadan uzak insani merhamet havasını estirir. İnsanları, tek bir nefisten meydana geldiklerini hatırlatmağa yöneltir. Vicdanlarında nesep ve yakınlık duygularını uyandırır. Kendilerinin, Allah yolunda, ilk neş'etleri ile varacakları son bakımından, kardeş olduklarını hatırlatır. Bu ince duygularla kalpleri yumuşayınca, müsamahalı olmağa, huzur ve barış içinde bulunmağa daha ziyade yanaşırlar. Anlaşmazlık ve

çekişme sebepleri kuvvetini kaybeder. Huzur ve barışı gerçekleştirmek gayesiyle İslâm'ın va'zettiği kanun ve nizamların muvaffak olması imkân dahiline girer. Bu sevgi ve merhamet duygusu, kanun ve nizamların güvencesi altında gelişir. Hayat; kolaylık, rahatlık ve müsamaha içinde akıp gider :

«Ey insanlar! Sizi bir tek candan yaratan, ondan eşini vâredden ve her ikisinden de pek çok erkek ve kadınlar meydana getiren Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve akrabanın haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah, sizi daima görüp gözetendir.» (Nisâ, 1)

Bu suretle bütün insanlık bir tek soyda ve bir tek ilâhda birleşerek tek nizam haline girer. Ayırıcı ve çekişmeyi gerektiren âmiller kaybolur. Milliyet, cins, renk, dil ve din ayrılıklarına rağmen bütün insanları içinde barındıran bu derin, sağlam ve büyük bağlılığın meydana gelmesinde bu âmiller tesirsiz kalır.

Müslümanlara gelince, bunlar, herkesten fazla birbirine daha yakındırlar. Bu, Allah yolundaki kardeşliğin ve İslâm'ın kan ve soy bağlarından daha kuvvetli saydığı inanç birliğinin neticesidir :

«Bütün mü'minler kardeşirler...» (Hucûrat, 10).

«Mü'minler, birbirini sevmek ve birbirine merhamet etmek bakımından cesed gibidirler; âzası acıyınca bütün cesed aynı acıyı hisseder.» (1) Onlara Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle hitabeder : *«Biribirinize öfkelenmeyiniz, hased etmeyiniz, sırt çevirmeyiniz; kardeş olarak Allah'ın kulları olunuz!»* (2) Mü'minlerdeki iman sevgiye bağlıdır; o kadar ki, insan kendisi ile bir din kardeşi arasında aslâ ayırım yapmaz :

---

(1) Buharî ve Müslim rivayet etmiştir.

(2) Kütüb-i Sitte'de rivayet olunmuştur.

«Sizden hiç bir kimse kendisi için sevdiğini mü'min kardeşi için de sevmedikçe, gerçek mü'min olamaz.» (1) İslâm mü'minlere üç günden fazla dargınlığı haram kılar. Bu üç gün içinde öfkelerini yatıştırırlar ve yine dostluk ve yakınlıklarını devam ettirirler :

Bir müslümanın üç günden fazla mü'min kardeşiyle dargın durması ve ondan ayrı kalması helâl değildir. Bundan sonra buluşup birinin diğerine yüz çevirmesi aslâ caiz olamaz. İki dargın kişiden en hayırlısı da önce selâm verip dargınlığa son verendir. (2)

Merhamet, sevginin öz kardeşidir. Allah defalarca kendisini merhametle vasıflandırmaktadır. Peygamberini (s.a.v.) merhametli, şefkatli kılmakla minnettar bıraktığını söylemektedir :

«Allah'ın rahmeti sebebiyle onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer sen sert ve katı kalpli olsaydın etrafından dağılırlardı.» (Âl-i İmrân, 159)

Mü'minleri de, kendilerine merhametli ve şefkatli peygamber göndermekle minnettar kıldığını buyurur :

«Size içinizden sıkıntıya düşmenizden korkan, size son derece düşkün mü'minlere şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir.» (Tevbe, 128)

Katı kalpliliği ve merhametsizliği imansızlık ve yalancılık alâmeti kılar :

«Ey Muhammed! Dini yalanlıyanı gördün mü? Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmaya teşvik etmiyen kimse işte odur.» (Mâûn, 1-3)

Merhamet yalnız müslümanlar için değil, bütün insanlar için istenen bir şeydir :

---

(1) Kütüb-i Sitte'de rivayet olunmuştur.

(2) Nesef dışındaki beş kitapta rivayet olunmuştur.

«Yeryüzünde yaşayanlara merhamet edin ki, göktekiler de size merhamet etsin.» (3)

İslâm yalnız bu kadarla kalmaz. Merhamet duygusunda bir adım daha ileri atarak, bunu yalnız bütün insanlara değil, bütün canlılara teşmil eder. Bu duygu, incelik ve şefkat, insan kalbinden bütün canlılara karşı yönelerek yayılır. İslâm'ın şefkatli Peygamberi (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır :

«Adamın biri yolda giderken fazla susamış olduğunu hisseder. Ve rastladığı bir pınara inip su içer. Yola çıkınca, susuzluktan dilini çıkarmış toprağı yalayan bir köpeğe rastlar. Ve kendi kendine “bu köpek de benim gibi susamış; benim önce duymakta olduğum susuzluk acısını çekiyor.” dedikten sonra kuyuya döner; mestini su ile doldurup köpeğin ağzına tutarak ona su içirir. Allah da bu adamın günahlarını mağfiret eder. Dinleyenler : “Ey Allah'ın Resûlü! Hayvanlara yaptığımız iyilik karşısında mükâfatlanacak mıyız?” diye sorarlar. Peygamber (s.a.v.) : “Evet, her canlı mahlûka yapılan hayır karşılığında ecir vardır”» buyurdu. (1)

Bu, coşan merhamet duygusunun son noktasıdır ki, buna ancak bütün canlılar arasında kuvvetli bağlılığın bulunduğunu kabul eden bir inanç ulaşabilir. Merhamet coşkunluğunun bu derecesini yalnız şu sonsuz varlık dünyasında, yaratanın birliği ile yaratılanların birliğini, arada Allah'ın yarattığı olmak bakımından bir fark olmadığını sezen bir iman meydana getirir. Bu inanç «insan» ruhunu bütün bu canlıların en üstünü yapan ve yeryüzünde bütün canlılara karşı Allah'ın halifesi olmağa yükselten bir inançtır.

İslâm, kalplerde sevgi ve temizliği gerçekleştir-

---

(3) Ebu Dâvûd ve Tirmizi rivayet etmişlerdir.

(1) Buharî ve Müslim rivayet etmiştir.

mek için, müslümanları bu gayeye ulaştıran şahsi ve sosyal ahlâk ile yetiştirmeye çalışır. Kalplerde kin ve düşmanlığın meydana gelmesini önleyen bir terbiye verir. Ahlâk ve kanunun her ikisini vasıta olarak kullandığı halde, kanundan yararlanmadan önce, bu yüksek ahlâk ve terbiyeden faydalanır. Çünkü terbiyeli davranış, güzel ahlâk, iyi muamele, bunların hepsi sosyal hayatın atmosferinde hoşnutluk, güler yüzlülük ve güven meydana getirir ki, çoğu zaman kanundan da müstağni kılar.

İslâm gururlanmayı, üstünlük ifade eden davranışları sevmez :

«İnsanları küçümseyip, yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; şüphesiz ki Allah büyüklük taslayan ve övünen hiç bir kimseyi sevmez. Yürüyüşünde tabii ol, sesini kıs; çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.» (Lokmân, 18-19)

«Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen ne bastıkça yeri yarabileceksin, ne de yüce dağlara ulaşabileceksin.» (İsrâ, 37)

«Muhakkak bana Allah, kimsenin kimseye zulmetmemesi ve kimsenin kimseye karşı bulunmaması için, alçak gönüllü olmanızı vahyetti.» (1)

İslâm bu hususta insanların tabiatlerini nazarı dikkate alır. Çünkü insanlar böbürlenenden hoşlanmaz, övünenleri sevmezler. Onlardan canları sıkılır. Ve bunlar kimseyi şahsen tedirgin etmeseler bile, yine mağrur insanlara kızarlar. Çünkü bunların mücerred gururlu davranışları, öteki insanları rahatsız eder. Elinde olmadan kibirli insanlara karşı nefret duyarlar.

---

(1) Müslim ve Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

İslâm, çoğu zamanda başkasına bir zarar getir-miyen gururdan da hoşlanmaz. Bunu kötü saydıktan sonra, insanların şeref, duygu ve değerleri ile alay mâ-nasına gelen herşeyi haram kılmıştır :

«Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha hayırlıdır-lar. Kadınlar da başkalarını alaya almasınlar. Çünkü onlar, berikilerden daha hayırlı olabilirler. Birbirinizi ayıplamayın. Birbirinizi kötü lâkablarla çağırmayın. İman ettikten sonra bir mü'minin fasıklıkla anılması ne kötü şeydir. Tevbe etmeyenler işte zalim olan onlardır. Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan sakının. Çünkü, zan-nın bazıları günahıdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın, kimse kimseyi çekiştirmesin; sizden biri ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Ondan tiksiniyorsunuz. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah tevbeleri daima kabul eder, çok merhametlidir.» (Hucurât, 11-12)

İslâm, insanın en ince duygularını gözönünde bu-lundurur. Hattâ bu yüzden, konuşmaya iştirak etme-yen üçüncü bir şahsın huzurunda iki kişinin birbiri-ne fısıldamasını yasak eder :

«Üç kişi bir meclisde bulunduğu zaman üçüncüyü bir yana bırakarak, ikisinden biri diğeriyle fısıldaşma-sın. Çünkü bu, üçüncü şahsı gücendirir.» (1) Bu, ince olduğu kadar yüksek bir terbiyedir.

İyilik ile sadakayı başa kakmanın yasaklanması da bu yüzden olmuştur. Çünkü bu kötü bir huydur. İyilik gören ve sadakayı alan tarafa da aynı zamanda ezâdır, şerefleri ile oynamaktır. Bunun için bunları başa kakmak sadaka ile iyiliği, iyilik olmaktan çıkarır. Teşekkürü gerektirecek yerde kin ve intikam duygu-larını uyandırır.

---

(1) Buhari, Müslim, Tirmizi ve Ebû Dâvud rivayet etmişlerdir.

«Ey iman edenler! Allah'a ve âhiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını dağıtan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakarak ve eziyet yaparak boşa çıkarmayın. Onun misali, üzerinde bol toprak bulunan ve üzerine şiddetli yağmur yağıp kendisini çıplak bırakmış olan kaya gibidir. Kazandıklarından hiç bir şey elde edemezler. Allah, inkâr eden bir topluluğu doğru yola erdirmez.» (Bakara, 264)

İslâm, ahlâk telkini hususunda yalnız yasaklayıcı tedbirlerle iktifa etmez. Sevgi ve dostluk duygularını galeyâna getirmek için âmir hükümler de koyar. İnsanlar arasında güzel konuşmaya dâvet eder :

«Kullarıma söyle en güzel şekilde konuşsunlar.» (İsrâ, 53)

«Ve insanlarla güzel güzel konuşun.» (Bakara, 83)

«Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeli ile karşılık verin, veya aynıyla mukabele edin.» (Nisâ, 86)

İslâm, her yerde, her insana, tanıdığına tanımadığına selâm vermeğe dâvet eder. Aradaki insanı bağ, kalpleri birleştirmek, emniyet ve huzuru temin etmek için, tanışmak ve selâmlaşmak için tek başına kâfidir :

«Küçük büyüğe, yürüyen oturana, azlık kalabalığa selâm verir.» (2) Hz. Peygamber (s.a.v.)'e sordular :

«Müslümanlığın hangi şekli daha güzeldir?»

Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu :

«İkram eder, yedirirsin ve tanıdığına, tanımadığına selâm verirsin.» (1)

Kötülüğe iyilikle mukabelede bulunmağa çağırır :

«Sen kötülüğü en güzel şekilde önle, o zaman aranızda düşmanlık bulunan kişinin yakın bir dost gibi olduğunu görürsün.» (Fussilet, 34)

---

(2) Buharî rivayet etmiştir.

«*Ve o Rahman olan Allah'ın kulları, yeryüzünde tevazu' içinde yürürler ve cahiller kendilerine lâf attıkları zaman selâmetle deyip geçerler.*» (Furkân, 63)

İslâm, yapılan fenalıkları bağışlamaya, öfke anında nefse hâkim olmaya, haset etmek için değil, bağışlamak ve öfkesini gidermek için uğraşmaya da çağırır :

«*Kim sabredip affederse, şüphesiz ki bu, mutlaka azmedilip yapılması gereken işlerdendir.*» (Şûrâ, 43)

«*Eğer affeder bağışlarsanız, Allah da sizi affeder, çünkü, O, daima bağışlayan, merhamet edendir.*» (Teğâbün, 14)

«*Onlar ki, öfkelerini yenerler ve insanların kendilerine karşı olan kusurlarını bağışlarlar.*» (Âli İmrân, 134)

«*Ve öfkelendikleri zamanda bile bağışlarlar.*» (Şûrâ, 37)

İslâm, alım-satım ve borcu aramak gibi muamelelerde iyi kalpli olmağa çağırır : «*Allah, alıp-sattığı zaman ve borcunu aradığı zaman insanca davranan kişiye rahmetini ihsan buyursun.*» (2) Alış-verişte emanete hiyanet etmemeye çağırır :

«*Birbirinize güvenirseniz, güvenilen kimse borcunu ödesin.*» (Bakara, 283)

Ticaret muamelelerinde samimiyet ve dürüstlüğe çağırır : «*Alıcı ile satıcı, pazarlık yerinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyerdirler. Doğruyu söylemiş ve malın ayıplarını açıklamışlarsa, açıklamışlarsa, alış-verişleri hareketli olur; malın ayıbını gizlemiş, yalan söylemişlerse, alış-verişlerinde bereket yoktur.*» (3)

*
**

---

(1) Buhari rivayet etmiştir.

(2) Buhari ve Tirmizi rivayet etmiştir.

(3) Buhari, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi ve Neseî rivayet etmişlerdir.

İslâm, müslümanları kin ve hased uyandıran kumar yerlerinden uzak tutar. Çünkü orada kin ve hasedin derecesi, haram kazanç ile açık zarara göre yükselir ve alçalır.

İçki meclisleri de böyledir. Çünkü orada insanın hareketleri akıl ve irade kontrolünün dışında kalır.

«Şüphesiz şeytan kumar ve içki ile aranızı düşmanlık, kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçmez misiniz?» (Mâide, 91)

İşte böylece şahsî ve sosyal ahlâk hayatın havasını temizlemek, kalplerde sevgi ve muaşeret duygularını yaymak işini görür. Toplumun dış dünyası ile duygu dünyasında huzurun kurulmasına yardım eder.

Sonra İslâm, cemiyetin bütün fertlerini müşterek bir menfaat bağı ile birbirine bağlar. Kalplerinde yardımlaşma ve dayanışma şuurunu; her ferdin üzerinde bütünün yararına olan vazife duygusunu kuvvetlendirir. Ferdin hürriyet sınırlarını müşterek menfaat ve maslahatın yanıbaşında çizer. Cemiyette, ferdin tek başına gerçekleştiremeyeceği müşterek hedeflerin bulunduğu şuurunu herkese verir. Bu hedeflere ulaşabilmek için, hepsinin arasında yardımlaşmanın zarurî olduğunu gösterir :

«Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz. Devlet başkanı çobandır, güttüğünden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve güttüğünden sorumludur. Kadın, kocasının evinde çobandır, güttüğünden sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının çobanıdır, güttüğünden sorumludur. Erkek evlât, babasının malının çobanıdır. Bütününden sorumludur. Ve hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz.» (1) «Al-

---

(1) Kütüb-i Sitte'den rivayet edilmiştir.

lah'ın hudutları içinde bulunan ve o hudutlar üzerinde duran kimsenin durumu, bir gemiyi paylaşmış olan kimseler gibidir. Bir kısmına geminin üst tarafı, kimine de alt tarafı düşmüştür. Alt tarafındakiler susayınca, üstündekilere gidip : "Size zarar vermeden bizim payımıza düşen kısımda bir delik açsak da susuzluğumuzu gidersek", derler. Üst taraftakiler bunların isteklerini yapmalarına göz yumarlarsa, hepsi helâk olurlar. Yok, ellerinden tutup mâni' olurlarsa, alttakiler de, üsttekiler de kurtulurlar.» (2)

Topluluk, aralarında bulunan zayıfları gözetmek, onların mal ve canlarını himaye altında bulundurmakla sorumludur :

«Sakın öksüzü incitme, el uzatanı da azarlama.» (Duha, 9-10)

«Dini yalanlıyanı gördün mü? Yetimi itip kakan, yoksulu doyurmağa yanaşmayan işte odur.» (Mâûn, 1-3)

«Yetimleri, evlenme çağına gelene kadar deneyin; olgunlaşmış olduklarını görürseniz; mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler de mallarına sahip olacaklar endişesiyle onları tez elden yemeyin. Zengin olan iffetli olmağa çalışsın, mallarına el sürmesin. Fakir olan uygun bir şekilde, gördüğü iş karşılığı olarak ihtiyacı nisbetinde yesin.» (Nisâ, 6)

Hadiste şöyle buyrulmuştur : *«Yanında iki kişilik azığı olan kişi üçüncüyü çağırsın, dört kişilik olan da beşinci veya altıncıyı yemeğe dâvet etsin.» (Kütüb-i Sitte) «Fazla bineği olan kimse olmayana versin fazla azığı olan da olmayana versin.» (3)*

Yardımlaşma prensibini gerçekleştirmek için, topluluk arasında hasedleri uyandıran faizi haram kıl-

---

(2) Buharî ve Tirmizî rivayet etmişlerdir.

(3) Müslim ve Ebû Dâvûd rivayet etmişlerdir.

mıştır. Bir fakirin bir zengine müracaat edip kendisinden borç istemesini ve bunun ihtiyaçlı durumunu fırsat sayarak bu zenginin fakir kardeşine haram bir vergi yüklemesi ve icabında fakiri hâkim huzuruna çıkaracak fazla bir değer tesbit etmesi kadar muhtacı öfkeliendiren birşey yoktur.

«Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimse gibi kabirlerinden kalkarlar.» (Bakara, 275)

«Ey iman edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalmış hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız, Allah ve Resûlüne karşı savaş açmış olduğunuzu bilin.» (Bakara, 278)

Bir mal, ihtiyaçlıya verilirken, şüphesiz faizsiz, ödünç olarak verilmesi lâzımdır. Topluluk içinde sevgi ve dostluk yardımlaşma ve dayanışma ruhunu yaymak için, böyle yapmak gerekir :

«Borçlu darda ise, durumu düzelinceye kadar beklemelidir.» (Bakara, 280)

Borcu aramanın yolu, borçluyu zorlayıp sıkıştırmadan iyi kalplilik ve güzel davranış olmalıdır. İnsan topluluğuna lâyık olan budur.

Yine yardımlaşma prensibini gerçekleştirmek için İslâm ihtikârı yasaklamış ve muhtekirleri lânetlemiştir. Çünkü onlar, fırsat kollayan kimselerdir. Haksız kazançlarını tüketicilerin kanlarından elde eder ve tüketicilerin kinlerini galeyana getirip toplulukta düşmanlık havasını yayarlar; yardımlaşma tohumlarını öldürürler :

«Kim ki ihtikâr yaparsa, yoldan sapıtmıştır.» (1) Müşteriyi aldatmayı, ölçü ve tartıdaki eksikliği de haram kılmıştır :

---

(1) Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizi rivayet etmişlerdir.

«İnsanlardan bir şey ölçüp alırken, tam alan, onlara bir şeyi ölçüp veya tartarken de eksik tutan hilekârların vay haline!» (Mutaffifin, 1-3)

«Kim ki satış esnasında bizi aldatırsa, bizden değildir.» (2)

...İnsanlara, eşyaların eksik ve taşımaları gereken değerden düşük olarak verilmesini haram kılmış, bunu yeryüzünde fesat çıkarmak saymıştır :

«...İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.» (Hûd, 85)

Sonra müslümanlara, toptan Allah'ın ipine, yani Kur'an'a sarılmalarını emreder ki, bu mihver etrafında birleşip buluşsunlar. Bu emir onlara, Allah yolunda beraber ve birlik olduklarını, Allah yolunda yardımlaşmalarını bildirir ve Allah'a itaatte onları bir araya toplar :

«Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın. Ve sakin ayrılığa düşmeyin. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Birbirinize düşmandınız da kalblerinizin birbirine ısındırdı. O'nun nimetiyle kardeşler oldunuz. Bir ateş çukurunun kenarında idiniz de Allah sizi oradan kurtardı.» (Âli İmrân, 103)

«...İyilik ve takvada yardımlaşın. Günah işlemekte ve düşmanlık yapmakta yardımlaşmayın.» (Mâide, 2)

Bu, bütün fertlerin etrafında buluşup birleştiği rabitaların rabitasıdır. Birleşirler; kendilerini bir araya toplayan birliği ve kendilerini bu birliğe götüren zarureti hissederler. Şüphesiz ki bu, sosyal huzurun değerli temel taşlarından biridir.

---

(2) Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizi rivayet etmişlerdir.

HAYATIN YÜKSEK HEDEFLERİ

Bütün bundan sonra —yahut bundan önce— İslâm, müslüman toplumda huzur ve barışı, ferdin ve topluluğun sınırlı ve dar olan şahıs dünyasından, daha yüksek ve geniş ufuklara doğru çevirir. Bir gerçektir ki mücadele, harcanacak yer bulamayan birikmiş, bastırılmış kuvvetten ve bu kuvvetin yükselmesine müsait olmayan hareket sahasının darlığından doğar. Bu da, ruhun ufukları daralıp hayat hedeflerinin belli olmadığı ve hareket, çalışma ve hayal sahasının ancak küçük, ferdi ve içtimai fakat sınırlı bir sahadan ibaret olduğu zaman olur.

İslâm, bütün bunları iyice bildiği için, ferdi ve topluluğu küçük ve yakın hedefler çemberinden kurtarır. Kayıtsız ve sınırsız hayatın yüksek hedeflerinin hareket sahasında serbest bırakmak için bunu yapar. Ferdi kısa ömürden ibaret olan darlıktan kurtarıp büyük ve genel hayatın geniş boşluğunda serbest bırakır. Irkçı görüşlerin dar sahasından alıp insanlığın yüksek ve şümüllü ufuklarına yükseltir.

İşte o zaman fert, yalnız şahsı için değil, bütün insanlık için yaşadığını duyar. O zaman topluluk, yalnız kendi nesli için değil, bütün insanlık için yaşadığını farkederek. O zaman müslümanlar, yeryüzünün vâsileri ve yeryüzünde Allah'ın vekilleri olduğunu anlarlar. Şahıslarının kendi mülkleri olmadığını, çalış-

malarının yalnız kendilerine ait bulunmadığını, hayatlarının gaye değil, ancak vesile olduğunu görürler. Bu durumda ise, hepsini yüksek ve şümullü hedefler beklerken, küçük ve değersiz ferdi çarpışma için, ne vakit vardır ne de saha!

«(Siz), insanlar için ortaya çıkarılmış iyiyi emreden, fenalıktan alıkoyan ve Allah'a iman eden hayırlı bir ümetsiniz.» (Âli İmrân, 110)

Yine müslümanlara şöyle der :

«Allah şüphesiz, Allah yolunda savaşıp, öldüren ve öldürülen mü'minlerin canlarını —Tevrat, İncil ve Kur'an'da söz verilmiş bir hak olarak— cennetine karşılık satın almıştır. (Tevbe, 111)

Ve yine şöyle buyurur :

«İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten meneden bir topluluk bulunsun. Kurtuluşa erişenler yalnız onlardır...» (Âli İmrân, 104)

Bu suretle başlarını ve gözlerini dünyaya islâh edip düzene koymağa, iyiyi emredip kötülükten alıkoymağa, herkesi içine alan umumî ve insanî düzeni gerçekleştirmeğe doğru kaldırıp yöneltir. Canlarına, şahsi mallarına ve yakın menfaatlerinin hepsine gelince, onları uygun bir fiyatla hattâ daha hayırlı ve devamlı birşey karşılığında satmışlardır; çünkü onların canlarını ve mallarını Allah satın almıştır.

Müslümanlar, yeryüzünde Allah iradesinin üstün gelmesi huzur ve barışın sağlanması için mücadele etmekle mükelleftirler. Bu yüksek gayenin gerçekleşmesi yolunda fertlerin şahsi değeri, menfaatleri, şehvet ve nefsanî arzuların ehemmiyeti mânasızdır.

«Hiç bir fitne kalmayınca ve din tamamıyla Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.» (Enfâl, 39)

«Allah iradesinin üstün gelmesi için cihad eden kimse, Allah yolundadır.» (1)

«Allah yolunda cihad yapmayan topluluğu Allah zilletle uğrattır.» (2)

Zayıfları himaye altına almakla da vazifelidirler. İnançları, tâbiyetleri ne olursa olsun, kimin tarafından zulme uğramış olursa olsunlar, uğradıkları zarar ve eza'dan onları korumak vazifeleridir :

«Size ne oluyor da, kadın, erkek ve çocuklardan güçsüz olanlar *“Ey Rabbimiz! Halkı zalim olan memleketten bizi çıkar. Kendi tarafından bize bir dost gönder. Ve yine kendi tarafından bize bir yardımcı gönder”* diye yalvarırken, Allah yolunda savaşmıyorsunuz?» (Nisâ, 75)

Fenalığı değiştirmekle mükelleftirler. Bu fenalığın devlet adamı tarafından veya halk tarafından yapılmış olması, fert veya bir topluluk tarafından meydana getirilmiş olması meseleyi değiştirmez. Kimin tarafından olursa olsun, kötülüğü değiştirmekle mükelleftirler. Onlar yeryüzünde nizam ve düzeni sağlayan Allah'ın seçkin kullarıdır. Düzen ve doğruluğun sağlanması, suçların ortadan kaldırılması onlara bağlıdır :

«Sizden bir fenalık gören kimse onu değiştirsin. (3) Değiştirmezlerse, helâk olmağa ve âzaba hak kazanırlar : *«İnsanlar bir kimsenin zulmettiğini gördükleri zaman ona mâni' olmazlarsa, o zalime vereceği azaptan Allah'ın onlara da vermesinden korkulur. Allah'a kâsem ederim ki, ya iyiyi emredeceksiniz, fenalıktan alıkoacaksınız... veyahut bunları yapmazsanız, Allah kalplerinizi birbirine çarpacaktır.»* (4)

---

(1) Beş sahih Hadis kitabında rivayet olunmuştur.

(2) İlk Halife Hz. Ebû Bekr'in sözüdür.

(3) Buharî rivayet etmiştir.

(4) Ebû Dâvûd ve Tirmizi rivayet etmişlerdir.

İslâm, bu yüksek teklifleri insanlara yüklerken, onları hedefleriyle birlikte yükseltir ve harcanmamış güçlerini, ferdi ilgilendiren sahada değil, insanlık sahasında harekete yöneltir. Bu sahadaki çalışma neş'esi, topluluktaki küçük küçük düşmanlıklardan, ihtirasların meydana getirdiği kinlerden alıkoyar. İslâm, terazinin bir kefesine yüksek hedefleri, bir tarafına da insanların arzu ve ihtiraslarını koyar ve baştan onları bu ikisinden birini seçmekte serbest bırakır :

«De ki : Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, elde ettiğiniz mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticaret, hoşunuza giden evler sise Allah'dan, Peygamberin'den ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevgili ise, Allah'ın emri gelene kadar bekleyin. Allah, günahkâr topluluğu doğru yola erdirmez.» (Tevbe, 24)

Muhakkak ki bunlar, Allah'ın bu ümmete nasip ettiği, insanlara vasıllık etme teklifleridir :

«O kimseler ki, onları yeryüzüne yerleştirirsen namaz kılarlar, zekât verirler, iyiyi emreder ve fenalıktan alıkoyarlar.» (Hâc, 41)

Böylece sizi insanlara örnek olmanız ve Peygamberlerin de size örnek olması için, orta yolu tutan bir ümmet kıldık.» (Bakara, 143)

Bu tekliflerin hepsi bütün hayatı yüksek ufuklara bağlı kılan Allah'a kulluk etmenin gerektirdiği şeylerdir :

«Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yarattım. Onlardan bir rızık istemem ve beni doyurmalarını da istemem.» (Zâriyât, 56-57)

Böyle bir hava içinde, ferdi çatışma ve kinlere, iç savaş ve düşmanlığa mecbur kalmadan, ferdin ken-

dini tesbit etmesi ve içindeki yükselme arzusunu gerçekleştirmesi mümkün olur. Çünkü saha, herkesi içine alabilecek kadar geniştir. Ve yeryüzünde hayat sofrasının kırıntıları etrafında horozların mücadeleye girişmesini gerektirmeyecek kadar genişlik vardır.

MAHVOLON TOPLUMLAR

Nitelikleri yukarıda geçen İslâm toplumuna mukâbil acı felâketlere ma'ruz kalan Câhiliyet toplumu, her zaman aynı felâketlerle yüzyüze gelmiştir. Günümüzde ekonomik refâhın zirvesine ulaşan Câhiliyet toplumları, mensûblarının kafa yapısından, aile ve toplum hayatlarına kadar her alanda korkunç kötülöklere sahne olmaktadır.

Geçmiş Câhiliyet ile, günümüz Câhiliyeti arasında ilgi kuran Seyyid Kutub şöyle diyor :

Göröyoruz ki Allah Teâlâ kendi emrinden uzaklaşan ve peygamberlerine (a.s. karşı çıkan kasabalar halkını birer birer yakalayivermiştir. Ve biz bu ihtârın boşanma ile ilgili hükümler sadedinde varit olduğunu göröyoruz. Ve böylelikle boşanmayla alâkalı hükmün bu külli kanuna bağlandığına şahit oluyoruz. Bu irtibat da gösteriyor ki, boşanma konusu yalnızca bir aileyi veya eşleri ilgilendiren konu değil, bilâkis bütünöyle İslâm ümmetini alâkadar eden bir konudur. Bu mevzuda mes'uliyet İslâm ümmetine aittir. Bu hususta ilâhi hükmünden mes'ul olan, ümmetin bizzat kendisidir. Bunda Allah'ın emrine çıkmak mâ-

nasınadır ki bu suçu işleyen fertler sadece mes'ul olmaz, onun yanı sıra bu muhalefetin vuku bulduğu kasabalar veya milletler hesaba çekilir. Allah'ın hayat nizamından uzaklaşan kitleler ve toplumlar azaba çarptırılır. Çünkü bu din itaat edilmek, emri yerine getirilmek için gelmiştir. Çünkü bu din hayata hükmetmek için gelmiştir. Kim bu şahsi durumlarda da olsa Allah'ın emrine karşı gelirse onun başına gelecek felâketler daha önceki kasabalar halkının başına gelenlerdir. Ve bu Allah'ın ebediyen şaşmaz bir kanunudur.

Bu kasabalar yaptıklarının vebalini tatmış ve işlerinin sonu hüsrân olmuştur. İlerdeki hesap günü gelip çatmadan önce tatmışlardır onlar cezalarını. Doğrusu sonra yeryüzünde Allah'ın nizamından yüz çeviren ve emrinden uzaklaşan nice milletler, kavimler ve kasabalar ve vebalin acı semeresini tatmışlardır. Biz de bunun nice acı misallerine şahit olmuş bulunuyoruz. Bizden önce geçen atalarımız bu misallerin pek çoğunu görmüşlerdir. Yaptıklarının vebalini bozgunklukla, fakirlikle, kıtlıkla, zulüm ve azgınlıkla çekmişlerdi. Dehşet dolu bir hayat sürerek; emniyet, huzur ve güvenden mahrum olarak yaşamışlardı. Biz bu ihtarın ne şekilde doğru olduğunu bugün çok iyi biliyoruz.

Bütün bunların üzerinde Allah'ın emrine isyan edenleri bekleyen, hayat nizamından yüz çevirenler için hazırlanmış olan şiddetli, can yakıcı bir azap vardır. Bu azap konusunda, söyleyenlerin en doğrusu olan Allah şöyle buyurmaktadır :

«Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır.» (Tâlâk, 10)

Gerçekten de bu din toplu bir hayat nizamıdır. Hususi birlikleri ve düzeni olan bir İslâmî toplum hayatı

kurmak için gelmiştir. Bu toplumun bütün hayatına hükmetmek için gelmiştir. Binaenaleyh bu nizamın ve bu hükümlerin mes'ûlû doğrudan doğruya toplumdur. Ve bu toplum bu ilâhî hükümlere muhalefet ettikçe muhakkak daha önce geçmiş olan ve Rablerinin, Peygamberlerinin emrine karşı çıkan kasabalar halkının başına gelenler onların da başına gelecektir.

Bu ihtarlar ve uzun sahnelerin karşısında iman eden akıl sahiplerine sesleniliyor. Onlar ki akıllarıyla imanı bulmuşlardır. Onlara kendilerine bu zikri indiren Allah'tan korkmaları bildiriliyor :

«Allah size gerçekten bir Kur'an indirmiştir.» (Talak, 10)

Ve bu Kur'an'ı Peygamberin (s.a.v.) şahsına karıştırarak mücessem bir hale getiriyor. Onun yüce şahsının bu zikrin kendisi veya onun ifadesi olduğunu belirtiyor :

«Size içinizden ayetlerimizi okuyan bir peygamber gönderdik.» (Bakara, 151)

Bu ifade geniş manalara gelen doğru ve derin bir gerçeğe dokunmaktadır.

Gerçekten de Allah katından gelen bu zikir Sadık Peygamberin (s.a.v.) şahsiyetinin ardından kendilerine geçmiş ve bizzat onların ruhuna işlemiştir. Ve Peygamberin (s.a.v.) şahsiyeti onun hakikatlerinden hiçbirisini engellememiştir.

Bu âyetin işaret ettiği ikinci mâna da şudur : Hz. Peygamberin (s.a.v.) şahsiyeti bir zikir haline dönüşmüş, o bu zikrin mücessem bir sureti haline gelmiş ve böylece o Kur'an gerçeklerinin canlı bir tercümanı olmuştur. Gerçekten de Hz. Peygamber böyle idi. Nitekim Hz. A i ş e (r.a.)'de «*onun ahlâkı Kur'an'ın kendisiydi.*» derken bu vafına işaret etmiştir. Ve böylece

Kur'an hayat karşısında ona yön veren biricik güç olmuştur.

Zikir, nûr, hidayet ve ihsan nimetlerinin ötesinde bir başka nimet daha vardır ki ebediyen kalacakları cennet nimetidir bu. Bu rızkın, rızıkların en güzeli olduğu ve yeryüzünde hiç bir rızkın onunla kıyaslanamayacağı belirtilmektedir :

«Allah ona gerçekten güzel bir rızık vermiştir.» (Talak, 11)

Bu rızkı veren dünya ve âhirette rızık verici olan Allah'tır. Ama bu rızıkların en güzeli, onun en güzel rızkı seçişi en üstün bir seçiştir.

Böylece bir kere daha rızık noktasına dokunulmuş oluyor ve cennet rızkının yanında dünya rızkının önemsiz olduğuna işaret ediliyor. Daha önceki bölümlerde ise dünya rızkının bollatırılacağı vaad edilmişti.

«Yedi göğü ve yerden de bir o kadar yaratan Allah'tır. Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve ilminin her şeyi kuşattığını bilmeniz için, Allah'ın emirleri, göklerle yer arasında inip durmaktadır.» (Talak, 12)

Yedi kat göğün ne manaya geldiğini, hangi mesafeleri ve buutları ihtiva ettiğini biz kesin olarak bilmiyoruz. Yedi kat yer de böyle. Bu yedi kattan murat bizim bildiğimiz yeryüzünün bir katı olup geriye kalanların Allah'ın ilminde yer alan gezegenler olması muhtemeldir. Metinde geçen bir o kadar tabirinin mânası yeryüzünün de gökyüzünün bileşimine ve hususiyetlerine sahip olduğu olabilir. Ama mâna nasıl olursa olsun bu âyetleri bizim bilgimizin ulaştığı neticelelere tatbik etmek için çalışmaya ne lüzum vardır, ne de zaruret, zira bizim bilgimiz, kâinatı bütünüyle ihata edememektedir. Bu itibarla kesin olarak Kur'an'ın anlatmak istediği gerçek budur diyemiyoruz. Ve bu hu-

susta söyleyeceğimiz söz ancak insanlığın kesin olarak kâinatın bileşimini anladığı ve bildiği an doğru olabilir... Ama nerede o?...

Biz bu hakikatin ruhî alandaki ve sağlam bir iman tasavvurunun inşası konusundaki işaretlerine temas etmekle yetinelim.

Yedi gök'e ve yerden bir o kadarına işaretle bu korkunç kâinata temas edilmesi insanı kendinden geçiriyor ve gönlü yaratıcının kudret sahnelerinden bir sahneyle yüz yüze getiriliyor. Onun mülkünün genişliğini gösteriyor. Bu mülkün genişliği karşısında bütün bu yeryüzü ve bir o kadarı daha çok basit kalıyor. Bırakın bu yeryüzünde cereyan eden hadiselerden herhangi birisini, bırakın bir kocanın boşadığı karısına verdiği üç-beş kuruşu veya bir hanımın boşandığı kocasından almaktan vazgeçtiği üç-beş lirayı...

Bu yedi gökyüzü ve yerden bir o kadarının arısına iner Allah'ın emri. İşte burada anlatılan emirler de onlardan birisidir. Öyle ise bu emir gerçekten önemli bir emirdir. İnsanların tasavvur edebilecekleri zaman ve mekân düşünceleriyle ve beşerî ölçülerle kıyaslandığı zaman akılları durduracak dehşettedir. Halbuki bu emri; yücelerin yücesi, ötelerin ötesi göklerde ve yeryüzünde bulunan bütün yaratıklar kulak verip dinlemektedir. Bunu Allah'ın apaçık âyetlerini okuyan peygamber getirmiştir. Bu emri, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için açıklamaktadır. Göklerle yeryüzü arasında inip duran bu emir mü'min gönüllerde Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve O'nu dileğini yapmaktan hiç bir şeyin âciz bırakamayacağı inancını yerleştirmektedir. Allah'ın ilminin bütün eşyayı kuşattığı ve bu engin mülkünde hiç bir şeyin O'nun bilgisinden uzak kalmadığı, kalplerin içinden ge-

çen hiç bir duygunun ondan gizlenemeyeceği inancını vermektedir.

Bu ifadelerin ise burada iki bakımdan büyük önemi vardır.

a — Şöyle ki, bu hükümleri emreden Allah her şeyi ilmiyle kuşatmıştır. Binaenaleyh bu hükümleri emreden Allah her şeyi ilmiyle kuşatmıştır. Bütün bu şartları bilmekte kendi menfaat ve kabiliyetlerinden haberdar bulunmaktadır. Öyle ise onun emirlerine uymak lâzımdır. En ufak bir şekilde O'ndan yüz çevirmek gerekir. Çünkü bu emirler her şeyi ilmiyle kuşatan ilim sahibi tarafından verilmiştir.

b — Bu hükümler doğrudan doğruya vicdanlara terk edilmiştir. Ve bu vicdanlardaki hassasiyetin yegâne teminatı Allah'ın her şeyi bilip gördüğünü bilmektir. Hiç bir konuda Allah'ın kalplerde olanı bilen takvasından müessir bir teminat olamaz.

TOPLUMUN İSLÂHI

Hakikatte yüce fedakârlıklar ve ciddi gayretler, öncelikle toplumu hayır esasları üzerine ikame etmeye yöneltmelidir. En hayırlı toplum şüphesiz ki Allah'ın emirlerine uygun toplumdur...

Bütün toplum bozulduğu, Câhiliyetin zulmü ve diktası hakim olduğu zaman cüz'î çalışma ve çabalarının manası yoktur. Bu durumda meseleyi esasdan halletmeye çalışmak, fidanı kökten yetiştirmek şarttır.

Bu ise herşeyden önce sağlam bir iman ile olabilir. İmanın hakikatini ve hayat nizamındaki yerini iyice bilmeyi gerektirir. Bu seviyede bir iman işte bütün itimat noktasını Allah'tan alır. Yol ne kadar uzarsa uzasın hayrın zaferine olan güvenini hakka bağlar. Mükâfatını Allah'tan ister. Yeryüzünde bu vazifeyi yüklenenlerin mükâfatlandırılmasını hiç bir kimseden beklemez. Dalâlete, sapıklığa düşmüş toplum ve cemiyetten takdir seslerinin yükselmesini istemez. Nerede olursa olsun, Câhiliyete mensup kimselerden yardım dilemez.

Gerek Kur'an-ı Kerim'de, gerekse Peygamber (s.a.v.)'in hadisi şeriflerinde iyiliği emir ve münkerden nehiy hususunda varid olan hükümlerin tamamı müslüman toplumda yaşayan bir müslümanın üzerine düşen vecibelerden söz etmektedir. Bunun için-

dir ki Resûlullah (s.a.v.) «*Cihadın en faziletlisi zalim devlet adamına karşı söylenen hak sözdür.*» buyuruyor.

Allah'ın buyruklarını dinlemeyen toplumlara gelince, bu tip toplumlarda yasaklanması icabeden en büyük münker ki bütün kötülükler bu kötülükten doğmaktadır. Ve Allah'ın ulûhiyetini terketmektedir. İşte kökü ta derinliklere kadar inen bu en büyük kötülük ve çirkin işe karşı her müslûmanın engel olma vazifesini yapması, aslında bu büyük kötülüğünü bir kolu, bir dalı ve ona bağlı bir parçası olan cüz'i kötülükleri yasaklamaya dalmadan önce bütün kuvvetini bu noktaya toplaması şarttır...

Boşu boşuna çaba sarfetmek şüphesiz ki manasızdır. Hayırlı ve salih kimselerin tabiatı itibariyle yukarıda zikrettiğimiz ilk kötülükten nefret eden, cüz'i kötülüklerle mukavemet etmek ve karşı koymak için sarfedecek enerjisi yoktur... O ilk kötülük Allah'a karşı gelme cür'eti göstermek, ulûhiyetin hususiyetlerini şahıslara vermek, Allah'ın ulûhiyetini yok etmek kötülüğüdür.

Bu ilk kötülüğün zaruri neticelerinden ve münakaşaya mahal bırakmayacak şekilde acı semerelerinden birisi olan cüz'i kötülüklerle mukavemet ederek boşu boşuna enerji kaybetmenin bir mânası yoktur, lüzumsuzdur da...

Allah'ın buyruğunun hâkim olmadığı toplumlarda işlenen kötülükler hususunda hangi esasa dayanarak insanları yargılayabiliriz? Onlara yaptıkları bir işten dolayı «bu kötüdür, sakının yapmayın» diyebilmeniz için yaptıkları şeyi hangi ölçüye göre değerlendireceğiz? Siz ona «bu yaptığın kötülüktür» dediğiniz zaman şurdan burdan gelen beş on kişi size «hayır» derler. «Bu kötülük değildir» derler. Eski zamanda bu gibi şeyler kötülük sayılıyordu ama dünya hergün değiş-

mektedir, toplum her zaman ileriye doğru koşmakta-
dır. Bunun için de değır ölçüleri değışik olmaktadır
derler.

Öyle ise biz her işi ölçebileceğimiz sabit bir niza-
ma sahip olmalıyız. Herkes tarafından kabul gören bir
değır ölçüsüne sahip olmalıyız ki, iyiliğı ve kötülüğü
ona göre ölçüp değırlendirelim. Durum bu olunca bu
ölçüsünü nereden alacağız? Bu nizamı nereden getice-
ceğiz?

İnsanların kendi takdirlerinden, örflerinden, arzu
ve heveslerinden mi? Bütün bunlar her an değışmek-
tedir. Bir hal üzerine sabit olduğı görülmemiştir. Öy-
leyse bunlara uyduğumuz takdirde kılavuzsuz boşlu-
ğa doğru gidiyoruz demektir. Feneri yanmayan bir
okyanusta kayboluyoruz demektir. Bütün bunlardan
sonra işe değır ölçüsünü yerleştirerek başlamamız ge-
rekmemektedir. Ve bu değır ölçüsünün de sabit olması,
insanların arzu ve heveslerine göre değışmemesi şart-
tır. Bu değışmez ölçü Allah'ın ölçüsüdür...

Ama cemiyet ve toplum evvelâ Allah'ın hâkimiye-
tini kabul etmiyorsa ne yapabiliriz? Toplum Allah'ın
buyruklarına göre hareket etmiyorsa elimizden ne ge-
lir? Hatta Allah'a çağırın kişilerle alay ediliyor, dalga
geçiliyor, kötü karşılanıyor, ağır eziyetlere düçâr edi-
liyorsa ne yapmalı?

Böyle bir cemiyet ve toplumda hayatın muhtelif
yönlerini kaplıyan cüz'i ve değışik şeylerde ölçü ve
değırlerin bulunmadığı, görüş ve arzuların birbiriyle
çatışır olduğı basit meselelerde iyiliğı emredip kötü-
lükten yasaklamanız gülünç ve boş bir çalışmadan, lü-
zumsuz enerji kaybından başka birşey olur mu?

Hiç şüphe yok ki ilk yapılacak iş bir hüküm, bir
ölçü, bir hâkimiyet kaynağı ve muhtelif görüş ve ar-

zular belirlediği zaman baş vuracak bir yönde birleşmek, ittifak etmektir.

İşte o zaman en büyük maruf (iyilik) olan Allah'ın hâkimiyetini kabul etmek ve emrini yerine getirmek lâzımdır. En büyük kötülük olan Allah'ın ulûhiyetini inkârdan yasaklamaktır. Yapı; ancak temel atıldıktan sonra mümkün olabilir; öyleyse dağınık olan enerjiler birleştirilmeli ve hepsi de tek bir cepheye yığılmalıdır. Bu cephe de bütün yapıların üzerine konacağı temeli yerleştirmektedir!

İnsan bazen fer'i meselelerde «iyiliği emir ve kötülüğü yasaklama» hususunda enerji sarfeden iyiliği emir ve kötülüğü yasaklamasıyla birlikte İslâm toplumunun üzerine oturduğu temel yıkılmış iken basit meseleler üzerinde çalışan safdil insanlara rastlıyor; zaman zaman onlara hayret ediyor zaman zaman da acıyor!

İktisâdi hayatının bütünü faiz esası üzerine oturan bir toplumda insanları haram yemekten alıkoymanın ne anlamı vardır! Faizin hâkim olduğu bir cemiyette bütün mallar harama dönüşür ve bir tek kişi tek bir helâl şeye malik olamaz orada... Zira sosyal ve içtimai nizamı, iktisâdi hayatı bütünüyle Allah'ın buyruğuna dayanmamaktadır. Ve o toplum başlangıçta Allah'ın ulûhiyetini terketmiş demektir.

Zorlama hali müsnesta zinayı suç saymayan bir cemiyette fık ve fücûru yasaklamasının manası nedir? Zorlama hallerinde bile Allah'ın buyruklarına göre cezalandırmayan bir cemiyette insanları kötülüklerden vazgeçirmek için çalışmak ne mâna ifade eder?. Çünkü o toplum evvelâ Allah'ın ulûhiyetini terketmiş demektir!...

Bir cemiyet içki içmeyi mübah ederken, içki reklamları her tarafta dolaşıp dururken, herkesin gözü

önünde sarhoş olup açıkça nâra atarak huzuru bozan içkili birisini cezalandırma yoluna gidilmezken sizin, insanları içkiden yasaklamamızın ne mânası vardır? Açıkça rezalet çıkaranların bile Allah'ın hududu ile cezalandırılmadığı yerde içkinin fenalığı hususunda sarfedeceğiniz gayretin ne önemi vardır. Evvelâ o cemiyet Allah'ın emirlerini kabul etmiyor demektir!...

Allah'ın hâkimiyetini kabul etmeyen, dolayısıyla Allah'a ibadet etmeyen bir toplumda insanları dine küfretmekten men etmenizin ne önemi vardır? O cemiyet bu durumuyla zaten Allah'dan başka çok çeşitli rabler edinmiştir kendisine. Değer ve ölçülerini o rabler koyar. Dolayısıyla küfreden de, küfredilen de Allah'ın dininde değildir. Her ikisi de ve o yolda olan cemiyet te tamamen kendilerine değer ve ölçü vaz'edenlerin dininde demektir?!...

İşte bütün bu durumlar karşısında marufu (iyiliği) emir ve münkeri (kötülüğü) nehyin (yasaklamamızın) ne manası kalır. Bırakın küçük günahlardan nehyetmeyi, büyük günahlardan nehyetmenin ne mânası vardır? En büyük günahlardan daha büyük olan günah nehyedilmemektedir orada... Allah'ı inkâr, Allah buyruklarını hayattan uzaklaştırma, günah!...

Görüyorsunuz ya mesele bu safdil kimselerin sarfettiği gayret ve enerjinin ötesinde, çok daha büyük, çok daha geniş ve çok daha derindir. Bu gibi hallerde ne kadar büyük olursa olsun, hatta Allah'ın hududu bile olsa fer'i meseleler peşinde koşmaya zaman yoktur. Allah'ın hududu evvelâ Allah'ın hâkimiyetinden başka hâkimiyet tanımamayı kabulle başlar. Bu kabul edilmedikten ve pratik bir hakikat olarak Allah'ın rububiyeti ve hâkimiyeti kabul edilmedikten sonra, fer'i mevzularda sarfedilerek tüketilecek bütün gayret ve çırpınma boştur, abestir. Her türlü kötülük-

lerden önce enerji sarfedilmesi ve gayret gösterilmesi gereken konu bu büyük kötülüktür. Ve Resûlullah (s.a.v.) :

«Sizden biriniz bir münkeri (kötülüğü) görürse onu eliyle değiştirsin. Gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin. Bu ise imanın en zayıf noktasıdır.» buyurmaktadır.

Öyle bir zaman gelir ki müslümanlar kötülükleri elleriyle değiştirme gücüne sahip olamazlar. Dille-riyle de değiştirmezler. Bu durumda imanın en zayıf noktası kalır ki o da kalpleriyle değiştirmektir. Bu son durum ise şayet onlar gerçekten müslüman iseler aralarında çalışıp çırpınmaya lüzum bile kalmaz. Başlan-gıçta görüldüğü gibi bu durum kötülüklerle karşı olum-suz bir tutum değildir. Resûlullah (s.a.v.)'ın değiştir-me tabiriyle ifade buyurması da bunun tabiatı icabı müs-bet bir hareket olduğuna delildir. Kötülükleri kal-ben nehyetmenin ve yasaklamanın manası bütün müs-bet noktalarıyla birlikte bu kalbin kötülüklerle karşı muhafaza edilmesi demektir. Bu durumda kişi kötü-lüğü reddeder, hoş karşılamaz ve ona teslim olmaz. Kabule şayan, boyun eğilmesi gereken bir hüküm olarak değerlendirmez... Bir durumu kalben reddet-mek o kötü durumun yıkılması için iyi yol; bir duru-mun da bahşedilecek ilk fırsatta yerleştirip fırsatları gözetlemek için müs-bet bir kuvvettir. Böyle müs-bet manadan bir iş sayılır. Ama her halükârda bu, imanın en zayıf noktasıdır. Bir müslüman için en zayıf noktada durmaktan daha kötü bir durum olamaz. Kötülüklerle teslim olmak realite olduğu (bazı kere de öldürücü olacak şekilde) bir baskıya sahip olduğu için onu ka-bul etmek imanın bu halkasından da çıkmak demek-tir. En zayıf noktası da olsa tamamen imansız hale gelmek demektir...

Ya bu, yahut ta İsrailoğullarının müstahak olduğu gibi bütün toplumun lânete müstahak olması :

«İsrailoğullarından inkâr edenler, Davûd'un ve Mer-yemoğlu İsa'nın lisanıyla lânetlendiler. Bu, onların isyan etmeleri ve aşırı gitmelerindendi.» (Mâide, 78)

«Birbirlerini yaptıkları fenalıklardan alıkoymazlardı. Gerçekten ne kötü iş yapıyorlardı»?...

FERDÎ MÜLKİYET

Ferdî mülkiyet kapitalizm gibi bazı sistemler tarafından son derece serbest bırakılırken, sosyalizm ve komünizm gibi bazı sistemler tarafından bütünüyle reddedilmiştir.

İslâm ise, her iki sistemin aksine ferdî mülkiyete müsaade etmiş, fakat tamamen serbest bırakmamıştır. Ekonominin hız kazanması ve güçlenmesi için, ferdin aktivitesinden yararlanmış, fakat bunun kötü bir liberalizme, konformizme ve nihâyet tüketim ekonomisine dönüşmesi için de gerekli önlemleri almıştır.

Ferdî mülkiyet konusunda Seyyid Kutub şunları söylemektedir :

İslâm, biraz sonra açıklaması gelecek olan meşru mülk edinme yollarıyla ele geçirilmiş şeyler üzerinde ferdî mülkiyet hakkını kabul etmekte ve bunu düzeninin temel bir kuralı olarak ortaya koymaktadır. Böyle bir hakkı kabul etmesinin tabii bir neticesi olarak o, mal sahibinin malını hırsızlıktan, gasb veya herhangi bir şekilde çalınmaktan korumak konusunda gerekli hükümlerini de koymuştur. Ayrıca bedeli tam olarak ödenmeden ve umumi bir zaruret bulunmadan

malın müsadere (1) edilmemesi için lâzım gelen hükümleri koymuştur.

Bütün bunları sağlamak için de; kendilerinin olmayan ve başkalarına ait bulunan şeylere göz dikmelerini için kişilerin ruhlarını eğitmek konusunda lüzumlu yöneltmelerde bulunmaktan başka, önleyici cezaları (hudut) da koymuştur. Nitekim bu hakka bağlı bir takım sonuçlar daha ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar malda satış, icâre, rehin, hibe, vasiyet ve buna benzer olan diğer tasarruf çeşitlerini, tasarruflar için belirlenmiş olan sınırlar içerisinde olmak üzere tanıması ve bunları mal sahibinin bir hakkı olarak görmesidir.

İslâm'da böyle bir hakkın tanındığında, böyle bir hakkın İslâmî hayatın ve İslâm iktisadının bir kuralı olduğunda hiç bir şüphe yoktur. Bu öyle bir kuraldır ki, ancak zaruretler dolayısıyla, o zaruretler oranında onun akışına karşı çıkabilir.

«Erkeklerin, (kendi) kazandıklarından bir payı olduğu gibi, kadınların da (kendi) kazandıklarından bir payı vardır.

Yetimlere mallarını verin. Temizi murdara değiştirmeyin.» (Nisa, 2)

«Duvara gelince : O, şehirde iki yetim çocuğundu. Altında da onlara ait bir define vardır. Babaları iyi bir adamdı. Bu nedenle Rabbin diledi ki, ikisi de rüşdlerine ersinler, definelerini çıkarsınlar. Bu Rabbinden bir merhametti.» (Kehf, 82)

Bir hadis-i şerif'te şöyle buyurulmaktadır.

---

(1) Musâdere : Yasak olan bir şeyin kanuna uygun olarak alınması Mustafa Nihat Özön, Osmanlıca - Türkçe Sözlük, 1965.

«*Malı uğrunda öldürülen şehiddir.*» (1)

Hırsızlığın kesin önleyici cezası, böyle bir hakkın (Mülkiyet hakkı) korunduğunun ve bu hakka saldırının men'inin delilidir :

«*—Erkek hırsızla kadın hırsızın— o kazandıklarına bir karşılık ve Allah'dan insanlara ibret verici bir ceza olmak üzere ellerini kesin.*» (Maide, 38)

Gasb'a gelince o, haram kılınmıştır, onu işleyene lânet edilmiştir :

«*Kim zulmen bir arazi parçası alırsa, kıyâmet gününde arzin yedi katından boynuna bağlanacaktır.*» (2)

«*Müslüman, bir kişinin malını haksız yere alırsa, gazâbına uğramış olduğu hâlde Allah'ın huzuruna çıkar.*» (3)

Miras ve miras bırakma hakkı da, mülkiyet hakkı gibidir :

«*Ana ve baba ile yakın akrabalarına bıraktıklarından erkeklerle bir pay vardır. Ana ve baba ile yakın akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır.*» (Nisa, 7)

«*Allah size miras hükümlerini şöylece tavsiye ve emr eder : Evlâtlarınız hakkındaki hüküm erkeğe iki kadının payı kadardır.*» (Nisa, 11)

«*Habibin senden fetvâ isterler. De ki : “Allah, babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklar : Eğer erkek veya kız evlâdı ve babası olmayan bir erkek ölür, onun ana-baba bir veya sadece baba bir tek kız kardeşi kalırsa terikesinin yarısı onundur”.*» (Nisa, 176)

Ferdi mülkiyet hakkının tanınması, bu hakkın fîtrata uygun olmasının, insan ruhundaki köklü eği-

---

(1) Buhari, Müslim.

(2) Buhari, Müslim, Lafız Buhari'nin.

(3) İ. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3946.

limlerle uyum hâlinde bulunmasının yanında, çalışma ile alınan karşılık arasındaki adaleti de gerçekleştirir. İslâm ise sözkonusu eğilimleri, toplum düzenini ayakta tutmak için gözönünde bulundurur; aynı zamanda da ferdi, hayatı geliştirmek için gücünü son noktasına kadar harcamak konusunda teşvik eder ve bu, toplumun menfaatine tamamen uygundur. Bu hak hakkın tanınması kişilere izzet, şeref, bağımsızlık ve şahsiyetin gelişmesi imkânını kazandırmaktan ve onları bu dinin güvenilir bekçileri olacak hâle getirmekten başka, onları kötüye ve münkere karşı durmak, yöneticiyi sorguya çekmek ve ona öğüt vermek noktasında tutar. Ve bundan dolayı da rızıklarının kesilmesi korkusunu duymazlar. Durum böyle olmayıp, rızıkları yöneticilerin ellerinde bulunsaydı, bu noktaya gelemezlerdi.

Kişi kendini ve menfaatini seven bir fıtrata sahip olarak yaratılmıştır :

«Şüphesiz ki o, mal sevgisinden dolayı pek katıdır.»
Âdiyât, 8)

Sahip olduğu şeyi sever ve ona karşı cimrilik eder :

«De ki : “Rabbimin rahmet hazinelerine siz mâlik olsaydınız o zaman harcamaktan tükenir korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz”.» (İsrâ, 100)

«...Zaten nefislerde cimrilik hazırlanmıştır.» (Nisâ, 128)

Aynı şekilde o, zürriyetini seven ve zürriyeti için çalışmayı arzu eden bir fıtrata da sahiptir. Bilindiği gibi aslında o, miras bıraktığı mala, hayatında kazanmış olduğu özel malına zürriyetinin sahip olmasını tercih eder. Bu sebeple o, çalışıp üretirken, gücünü

sonuna kadar harcamaktan kaçınmaz. Çünkü o, bu şekilde çalışırken hem arzularını yerine getirmek istemekte, hem de kendi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Çalışmak zorunda kalmış olduğunu fark bile etmez, istemeyerek ve ümitsizlik içerisinde çalışma sıkıntısından kurtulur. Bununla birlikte ferdin çalışma ve çabalarından faydalanan bizzat toplumdur. İslâm, toplum yararına bu faydayı sağlayacak ferdin hürriyetinin ve ona özel mülkiyet hakkının tanınmasından dolayı toplumun rahatsızlanmasını önleyecek gerekli kuralları koymuştur.

Ferdin gayretini harcaması, alın teri dökmesi, kafasını çalıştırması, sinirlerinin yorulması karşısında, topluma zarar vermeyecek sınırlar içerisinde düzenin, ferdin arzularını karşılaması ve eğilimlerine razı olması adaletin gereğidir. Adalet ise İslâm'ın en büyük kaidesidir. Sosyal Adalet, hiç bir zaman ferdin yararıyla çakışmaz. Orta bir yol izlemek ve hayatta bütün şekilleriyle bir sosyal adalet gerçekleştirmek istiyorsak sosyal adaletin ferdin hakkı olduğu kadar, toplumun da hakkı olduğunu kabul etmek zorundayız.

Bütün bunlardan başka, tabii ve makûl isteklerinin yok edilmesinin toplum veya ferd için hayırlı bir şey olduğuna inanmak mümkün değildir. Fıtratı kötü anlamak, onun hakkında olumsuz düşünmek. İnsanın tabii ve makul isteklerini yok etmek ve onlara karşı çıkmak... Nitekim gerçeği olduğu gibi kabul etmeyen ütöpik bir takım teoriler, bu istekleri, birkaç nesil sonra düzenleme ve yasamalarla yok etmenin mümkün olduğunu var sayarlar. İslâm ise fıtrat hakkında böyle kötü düşünmez; derin gerçekleri tümüyle bilmezlikten gelerek onun yapısını hayâl üzerine kurmaya çalışmaz.

Denilebilir ki : İnsanlığa saygı, insanlığın tabiatının derinliğine bakmamızı, fitratının asaletini kökten kavramamızı gerektirmektedir. O zaman fitrata yön vermek ve onu düzenlemek konusunda daha akıllıca, daha tedbirli ve daha dikkatli hareket etmiş olacağız. İnsanlığın yaşadığı milyonlarca yılın tecrübeleri bir kenara itilerek ve bunlar boş kabul edilerek, insanların eğilim, fitrat ve yaşayışı için bir takım teoriler geliştirip bunları zorla uygulamaya kalkışmak, doğru olamaz.

İslâm, ferdi mülkiyet hakkını kapitalizm gibi, kayıtsız şartsız ve sınırsız olarak kabul etmiyor. İslâm bu hakkı tanıırken, onunla birlikte bir takım esaslar daha ortaya koyar. Böylece bu hak, sahibi bulunan ferdin maslahatını gerçekleştirdiği gibi, aynı şekilde ve oranda toplumun da maslahatını gerçekleştirmek için bir araç hâline gelir. İslâm bu hakkı meşru kabul ederken, onun için bir takım sınırlar ve kayıtlar da koymaktadır. Bunlarla ferde malı çoğaltmak, harcamak ve tedavülû ile ilgili belirli yollar gösterir... Toplumun maslahatı bütün bunların arkasında gizlidir. Bizzat ferdin maslahatı da öyle. Bütün bunlar, İslâm'ın hayat üzerine kurduğu «ahlâkî hedefler»in sınırları içerisinde gerçekleşir.

Ferdi mülkiyet hakkı ile birlikte İslâm'ın belirlediği ilk esas : İnsanın bu mal üzerinde toplumun bir vekili olduğudur. Onun malı elinde bulundurması mülkten çok, bir görevdir. Bütün olarak mal, toplumun bir hakkıdır; toplum da, kendisinden başka mâlik bulunmayan Allah'ın halifesidir. Ferdi mülkiyet, Allah'ın, üzerinde insan cinsini halife tayin ettiği bu genel mülkten belirli bir şeyi ele geçirmek için ferd tarafından gereken çabanın harcanmasından ortaya çıkar.

Kur'an-ı Kerim'de buyurulmaktadır ki :

«Ey insanlar! Allah'a ve Peygamberine iman edin ve sizleri vekili kıldığı mallarından Allah yolunda harcayın.» (Hadid, 7)

Anladığımız mânayı çıkarmak için bu âyetin herhangi bir şekilde yorumlanmaya ihtiyacı yoktur. Anladığımız şu : İnsanların elindeki mal, Allah'ın malıdır, onlar bu mal üzerinde halife (vekil) tayin edilmişlerdir, malın asli sahipleri değildirler. Başka bir âyet-te mükâteb köleler hakkında şöyle buyurulmaktadır :

«...Ve onlara Allah'ın size vermiş olduğu maldan verin.» (Nûr, 33)

Onlar bu mükâteblere kendi mallarından değil, aracı oldukları Allah'ın malından vermektedirler.

Ferdi mülkiyetin, bir tasarruf ve intifâ mülkiyeti olduğuna dair daha açık bir durum vardır. Bilindiği gibi, tasarruf ve intifâ hakkı olmadan aynı mülkiyetin herhangi bir değeri yoktur. Bunun kalıcılığının şartı ise «tasarruf selâhiyeti»ne sahip olmaktır. Eğer tasarruf beyinsizce (sefihsce) olursa, tasarruf hakkı mal sahibinin velisinin veya toplumun olur :

«Allah'ın, yaşayışınızın sebebi kıldığı mallarınızı, akli zayıf olanlara vermeyin. Ancak onları, o mallardan yedin ve giydirin. Ve onlara güzel söz söyleyin.» (Nisâ, 5)

Tasarruf hakkı, rüşdün varlığına ve görevi güzelce yerine getirmeye bağlıdır. Eğer mal sahibi bu ikisine sahip değilse, mülk edinmenin tabii sonuçları kalır. Bunlar ise tasarruf ile ilgili haklardır. Bu esası, «Vârisi bulunmayanın vârisi imandır». Kuralı da pekiştirmektedir. O, bir kişinin üzerine görevlendirildiği topluma ait malıdır. Onun sonu kesilince (vârisi kalmayınca) mal, ilk kaynağına geri döner.

Malın yaygınlığını kast etmek gayesiyle bu esas ifade ediyor değilim. Çünkü ferdi mülkiyet hakkı İslâm düzeninin asıl ve apaçık olan bir esasıdır. Benim bunu ifade etmemin nedeni ferdi mülkiyetin tabiatının gerçeğini ortaya koyan ince bir manâyı taşıması, İslâm'ın mala bakışının bu genel esarla kayıtlı bulunmasını ve onun kapitalizmdeki ferdi mülkiyet teorisinden bütünüyle ayrı olmasıdır. Daha açık bir ifade ile : Ferdin, elinde bulunan ve aslında toplumun mülkü olan malın üzerinde bir görevli yükleyeceği görevleri ve tasarrufları sınırlayacak kayıtları kolaylıkla kabul edecek seviyeye çıkartır. Diğer taraftan, toplumun bu mal üzerinde köklü bir hakkının bulunduğu şuuruyla İslâmî düzenin kurallarına aykırı düşmeksizin onu, ferde bir takım görevler yüklemek, bir takım sınırlamalar getirmek konusunda daha cesur kılar.

Mal mülkiyeti hakkında İslâm'ın kabul ettiği diğer bir esas da : Malın belirli ellerin tekelinde kalıp, onlar arasında dönüp dolaşmasını ve başkalarının ise mahrumiyet içinde bulunmasını hoş görmemesidir :

«...Tâ ki (o mal) sizden zengin olanlar arasında dönüp dolaşan bir devlet olmasın diye...» (Haşr, 7)

Bunun anlamı, bir miktar malın zenginlerden alınarak fiilen fakirlere mülk olarak verilmesidir. Bu nassın bir hikâyesi vardır ki İslâm'ın bu genel esasını anlamak ta bizim için faydalıdır :

Muhacirler, Mekke'den Medine'ye Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte hicret etti... Fakirlerin birlikte götürecekleri malları yoktu. Zenginler ise mallarını geride bırakmışlardı. Böylece onlar da fakir durumuna düşmüşlerdi. Ensâr ise büyük bir cömertlik göstermiş, insan ruhunda gizli bulunan fitri cimrilik duygusunun üzerine yükselmişti. Sahip oldukları her şeyde muhâcirleri kendi kardeşleri kabul ettiler, onlarla paylaştı-

lar. Kendilerine ait en özel şeylerde bile bunu büyük bir gönül hoşluğuyla ve cömertlikle yaptılar :

«Daha önceden Medine'yi yurt edinip imanı kalplerine yerleştirenler, hicret edip kendilerine gelen mü'minleri severler. Onlara verilen ganimet mallarından dolayı içlerinde hiç bir çekememezlik duymazlar, ihtiyaç içinde olsalar bile, onları kendilerine tercih ederler. Nefsinin cimriliğinden korunmuş kimseler, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.» (Haşr, 9)

Bu halleriyle onlar, inancın ruhlarda nasıl bir devrim yapabileceğine dair parlak bir örnek oldular. Zorunlulukların baskısından kurtularak en yüce arzulara varmanın güzel bir örneğini verdiler.

Fakat Medine'nin zenginleri ile muhâcirlerin fakirleri arasındaki mesafe genişliğini koruyordu. Peygamber (s.a.v.) de Ensâr'ın cömertliğini görüyor, fakat onlardan yaptıkları infaktan fazlasını isteyemiyor, sahip oldukları her şeyi muhâcirlerle kardeşçe bölüşüp dururken, mallarının bir kısmını muhâcirlere devretmeleri teklifini Ensâr yapmayı uygun görmüyordu... Bu durum fiilen savaşın cereyan etmediği, sulh ile Hz. Peygamber'e teslim olan Beni Nadr vak'asına kadar böylece devam etti. Beni Nadr'in fey'inin tümü, fiilen savaş olan diğer vak'alara aykırı olarak Allah'a ve Resûlüne aitti. Fiilen savaş olan vak'alarda ganimetlerin beşte dördü gazilere, beşte biri ise Allah'a ve Resûlüne ait idi. İşte bu vak'a sırasında Resûlullah (s.a.v.) müslüman toplumuna mali mülkiyet konusunda bir denge getirmek istedi. Bunun için, fey'in muhâcirlere tahsis edilmesini emreden vahyin hikmeti içerisinde görülebilecek ensârdan fakir iki kişi dışında, Beni Nadir'den gelen fey'in tümünü muhâcirlere dağıttı.

Bu vak'a hakkında Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır :

«Allah'ın fethedilen memleketler halkından ganimet olarak peygamberine verdiği mallar, Allah, peygamber, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece mallar sadece içindeki zenginler arasında dönüp dolaşmasın. Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi de yasakladıysa ondan da kaçın. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, azabı pek şiddetli olandır. Bu ganimet malarında, bilhassa yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış, Allah'ın lutuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Resûlü'ne yardım eden fakir muhacirlerin hakkı vardır. İşte samimi olanlar onlardır.»
(Haşr, 7-8)

Resûlullah (s.a.v.)'ın bu tasarrufunun kapalı tarafı yoktur, herhangi bir açıklamaya da gerek bırakmıyor. Bu, açık ve İslâmî olan bir esası belirtiyor. Bu esas da : Toplumun bir azınlığının elinde servetin tekelleşmesinin hoş görülmemesi ve fakirlere bir miktar malın mülk olarak verilmesi yoluyla böyle bir durumun düzeltilmesidir. Ki toplumda bir çeşit denge var olabilir ve «mallar yalnızca zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlet» olmasın. Çünkü bir tarafa servetin tekelleşmesi, diğer taraftan da büyümesi kışkırttığı kin ve nefretlerin de üzerinde büyük bir fesadın kaynağıdır. Taşkın bir servet, vücuttaki fazla enerji gibidir. Onu bir yere kenalize etmek kaçınılmazdır. Böyle bir kanalizasyonun ve güvenilir bir şekilde olması her zaman için garanti edilemez. Bazan ruhu fesâda uğratan, bedeni yok eden bir lüks hâlini, bazan da gerçekleştirilen şehvetler hâlini alması kaçınılmazdır.

Bu şehvetler, mala ihtiyacı bulunan başka bir kesimin, mal sahiplerinin şehvetlerini karşılamaları, on-

ların gurur ve kibirlerini okşamak için ırzlarını satmaları, ya yaltaklanmaları veya kişiliklerini yok etmeleri suretiyle yerine gelir. Büyük servet sahibini, taştan servetini harcayacak yer aramaktan başka bir şey ilgilendirmez. Ahlâksızlık ve buna bağlı içki, kumar, köle ve kadın ticareti, insafsızlık, şerefsizlik... gibi şeyler, servetin bir yerde toplanmasından, başkalarını ondan mahrum edip bir tarafta tekelleşmesinden ve bunun sonunda toplumdaki dengenin ortadan kalkmasından başka bir sonuç beklenmez.

Bu, ruhlarda birikecek olan kinler ve harcayacak birşey bulamayan yoksulların aşırı servet sahiplerine karşı besledikleri kötü duyguların dışındadır. Bu yoksullar ya kin besleyecekler, ya da ruhları alçaldıkça alçalacak, bunun sonucunda malın ve servetin görünümü karşısında şerefleri kendi gözlerinde alabildiğine düşecek, hakir ve küçülmüş insan parçacıkları oluvercekler ve makam sahiplerini razı etmekten başka bir endişesi olmayan zavallılara dönüşeceklerdir.

İslâm mânevi değerleri alabildiğine yükseltmekle birlikte, iktisadi değerlerin etkilerinden de gafil kalmaz. İnsanları yeryüzünün zaruretlerinin üstüne çıkartmışsa da, onlara beşeri güçlerinden fazlasını yüklemeyiz. Bu nedenle, malın yalnızca zenginler arasında dönüp dolaşmasını hoş karşılamamış ve bunu Malî Siyaset Teorisi'nin temellerinden biri olarak kabul etmiştir. Malın bir kısmının fakirlere geri verilmesini vâcip kılmıştır. Ta ki bu, onların mâlik olacakları ve kişisel şereflerini garantileyen bir rızık kapısı olsun, onları yöneticilerden kaynaklanan kötülüğü değiştirmek konusunda bu dinin emanetini yerine getirebilecek güçte tutsun.

Diğer taraftan bir çeşit mallar vardır ki, bunların

kişilere tahsis edilmesi caiz değildir. Resûlullah (s.a.v.) bunların üçünü saymıştır; su, ot ve ateş :

«İnsanlar üç şeyde ortaklırlar : Suda, otta ve ateşte.» (1)

Bunlar Arap toplumunda, toplum hayatı için zorunlu olan genel gelirler ve irtifaklar olma özelliklerine sahip bulundukları için bu şekilde ele alınmışlardır. Bu nedenle bunlardan yararlanmak, bütün toplum için yaygın ve genel ortaklık esasına göre olacaktır. Toplum hayatı için zorunlu olan şeyler ortamdan ortama ve asırdan asıra değişir. Kıyas ile ki; kıyas, İslâm'da Teşri esaslar arasındadır. Onların hükmünde olan şeyler hakkında aynı şeyleri söyleyebiliriz. Ancak bunların İslâm düzeninin temel kurallarını sarsmaması ve fertleri tüm mülkiyetlerinden sıyrıp devletin yanında birer işçi haline düşürmemesi gerekir. Çünkü bu durumda devlet, zengin fertlerin mülkle yaptıklarından ziyade kişileri köleleştirir. Nedeni ise bu takdirde devletin egemenlik gücüne bir de mal gücünü eklemesidir.

Diğer tarafta malın belirli bir kısmı, toplumdaki bazı muhtaçların hakkıdır. Bu ise «Zekât» şeklinde farz kılınmış şeydir :

«O kimseler ki, servetlerinde, isteyerek ve yoksula hak tanıyanlar.» (Meâric, 24-25)

Bu mal, zekâtı verenlerin mülkiyetinden çıkıyor, zekâta hak kazananların mülkiyetine geçiyor :

«Sadakalar ancak fakirlerindir...»

Bu, öyle bir haktır ki, bu hakkı toplum adına devlet almakta ve belirli diğer fertlere dağıtmaktadır. Bu

---

(1) Mesâbihu's-Sünne'de Hasen hadisler arasında zikredilmiştir.

durumda toplumun görevi ferdi mülkiyeti bir yerden bir yere, bir elden başka bir ele taşımaktır.

İslâm'da ferdi mülkiyetin tabiatı ile ilgili söyleneceklerin özeti şudur : Asıl olan, mal, bütünüyle toplumdur. Ferdi mülkiyet, bir takım şart ve kayıtları olan bir görevdir. Bazı mallar yaygındır, kimsenin onları mülk edinme hakkı yoktur, herkes onlardan «ortaklık» esasına göre yararlanır. Malın bir kısmı, toplum tarafından içindeki belirli grupların bu mala hem kendilerinin, hem de kendileriyle birlikte toplumun halini düzeltmek için ihtiyaçları vardır.

İslâm, mülkiyetin tabiatı ile ilgili olan bu bakışından mantıklı bir takım sonuçlara ulaşır. Bu nedenle mülkiyet için toplum maslahatının ve gerçekte toplum maslahatı içinde bulunan, hiç bir zaman da ondan ayrılmayan ferdin maslahatının dışına çıkmayacak şekilde, mülk edinmek için bir takım şartlar koyar.

İslâm ilk olarak Şâri'in müsaadesi olmadan mülk edinmenin olmayacağı prensibini ortaya koyar.

Şâri (kanun koyucu) gerçekte, şer'i delille müsaade etmesi dolayısıyla insana mülkü verendir. Bu nedenle bazı tariflerde şöyle denilmiştir :

«Mülk, aynda veya menfaatte takdir edilmiş şer'i bir hükümdür. Bu hüküm, kendisine mülk izâfe edilen (malik)in o şey (mülk)den faydalanmasını ve onun karşılığını almasını gerektirir».

«Bu anlamdaki mülkiyetin, ancak Şâri tarafından tesbit edilmesiyle sözkonusu olacağına dair bütün İslâm Fakihleri ittifak halindedir. Çünkü bütün haklar (mülkiyet hakkı da bunlardan biridir) ancak Şâri'nin tanınması ve onların sebeplerini belirlemesiyle sabit

olur. Hak, eşyanın tabiatından doğan bir şey değildir. Fakat bu, Şâri'nin izninden doğan bir şeydir».

İslâm'ın «mülkiyet hakkı» ile ilgili nazariyesinin açıklanmasında bu hükmün büyük bir değeri vardır.

Mülkiyet: Toplum içindeki ferde özel bir şeyin Şâri tarafından mülk olarak verilmesidir. Böyle bir temlik olmadan kişi mülk edinmesini gerçekleştiremez. Çünkü asıl olan: «Mal Allah'ın malıdır. İnsanogulları ise onun üzerine halife (vekil) tayin edilmiştir. Özel olarak her iznin Şâri' tarafından, hakikaten veya hükmen çıkması gerekir.» kaidesidir.

İslâm'da mülk edinme hakkına sahip olabilmek için bütün türleriyle «çalışma» biricik yoldur. Bu ise çalışma ile karşılık arasında bir «adalet» dengesinin varlığı demektir. Bunu açıklamak için diyoruz ki: İslâm'ın mülk edinmek için meşru kabul ettiği yollar şunlardır:

1 — Avcılık:

Mülk edinme yolları arasında insanlık hayatında en ilkel yoldur. Bununla birlikte yükselmiş ve uygarlaşmış ortamlarda da, mal elde edebilmek için bir yol olmakta devam etmektedir. Balık, inci, mercan ve benzeri acvılıklar devletler ve fertler için büyük ve önemli gelirlerdir. Ayrıca kuş ve hayvan avcılığı da hem eğlence, hem de ticaret için yapılmaktadır.

2 — İhyâ yollarından herhangi birisi ile Maliki bunmayan Mevât (ölü) Arazinin ihyâsı:

Kişi böyle bir araziye el koyduktan itibaren üç yıl içerisinde ihyâ etmek zorundadır. Aksi takdirde ondan faydalanmayı sağlamak suretiyle kamu maslahatını gerçekleştirmek için ölü arazinin ihyâsıdır. O araziyi

---

(1) Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Profesörü M. Ebû Zehrâ, Mülkiyet ve İslâm Şeriatında Akid Nazariyesi.

ihyâ etmek için el koyanın bu işe gücü yetip yetmediğinin anlaşılması için ise üç yıl, yeterli bir zamandır. Eğer ihyâ edemiyeceği anlaşılırsa bu sefer mâliki bulunmayan ölü arazi, belirli bir kimsenin el koyması söz konusu olmaksızın tekrar toplumun malı olur.

«Boş ve sahipsiz arazi Allah'ın ve Resûlü'nündür. Sonra da sizindir. Kim ölü bir araziyi ihyâ ederse o arazi onun olur. Üç seneden sonra muhtecir taş koyarak ölü araziyi sınırlandırıp, orayı ihyâ etmek istediğini belirtmek isteyen herhangî bir hakkı yoktur.» (1)

İslâm kanunu burada da Fransız hukukundan kaynaklanan vaz'i kanundan daha âdil ve tutarlıdır. Fransız hukukundan kaynaklanan bu kanuna göre: Arazinin, el koyanın mülkü olabilmesi için, onbeş senelik bir süre boyunca araziye elinde tutması gerekir. Bu süre içerisinde veya daha sonra da bu araziyi ihyâ etmesi ile ölü olarak bırakması durumu değiştirmez.

3 — Yerin Altındaki Madenlerin (Rikâz) Çıkarılması :

Bu yolla çıkartılan madenin beşte dördü çıkartanın mülkü olur. Beşte biri de zekâttır. Bu durumda, «rikâz'ın mübah olması ve kişi tarafından emekle çıkartılması gereklidir. Bu konuda şunların belirtilmesi kaçınılmazdır. Bu hükmün teşri edildiği zamana kadar, çıkartılan «rikâz», altın ve gümüş gibi kullanılmaları az olan madenlerden ibaret bulunuyordu. Bunlar ise, petrol, kömür ve demir gibi tüm toplumun gerek duyduğu şeylerden değildir. Acaba petrol, kömür, demir ve bunlar gibi madenler, toplumun malı olarak kabul edilen su, ot ve ateş gibi mi mütelâa edilmeli,

---

(1) Ebû Yusuf, Kitab'ül-Harac'ta, Leys'den o da Tavs'ndan ri-vayet etmiştir.

yoksa İslâm'ın ilk dönemlerinde bilinen «rıkâz» gibi mi kabul edilmeli? Biz bu konuda Mâlikilerin, bu tür madenleri kamu mülkü olarak kabul eden ve bunların bulunduğu arazi sahibine mülkiyetlerinin intikal etmesini reddeden görüşlerine taraftarız. Çünkü onlara göre, kişinin araziye mâlik olması, onun altında bulunan şeylere de mâlik olması anlamında değildir. Açıktır ki, normal olarak arazi bu gibi şeyler için mülk olarak alınmıyor.

4 — Ham haliyle herhangi bir fayda sağlamaktan uzak olan bir maddeyi işlemek veya daha büyük bir fayda sağlayacak şekilde onu güzelleştirmek... Bu gibi bir işlemde bütün türleriyle emeğin değeri apaçıktır :

5 — Ticaret :

Çeşitli aşamalar ticaret kapsamı içerisindedir. Bir veya birçok kişi bir arada ticaret yapabilirler. Fakat ticaret son tahlilde ham veya işlenmiş bulunan şeylerin, onlarla fayda sağlayarak el değiştirmesidir.

6 — Başkasının Yanında Ücretle Çalışmak :

İslâm böyle bir çalışmaya saygı duyar ve onu alabildiğine büyük görür. Böyle bir çalışmanın ücretinin hemen, tam ve eksiksiz verilmesine davet eder. Kur'an-ı Kerim çalışmayı teşvik eder, onu dikkat edilecek bir şey ve hüküm vermeye neden olacak bir durum olarak değerlendirir :

«*Ve de ki : Çalışın Allah da, Resûlü de; mü'minler de sizin yaptığınız işleri göreceklerdir.*» (Tevbe, 105)

Bunda, çalışmanın yüceltilmesi bulunduğu gibi, bir teşvik de vardır. Böylece amel (çalışma), dikkat edilecek ve gözönünde bulundurulacak bir şey olarak karşımıza çıkıyor. Başka bir yerde de Kur'an-ı Kerim, çalışmayı ve çalışmak için yeryüzünde gidip gelmeyi teşvik etmektedir :

«...O halde yeryüzünün her tarafında gezip dolaşın. Allah'ın vermiş olduğu rızıklardan yiyein.» (Mülk, 15)

Çalışmanın kutsallığı ile ilgili Resûlullah'ın hadisleri de pek çoktur :

«Allah sanat sahibi mü'min kulunu sever.» (1)

«Sizden hiçbiriniz kendi el emeğinden daha hayırlı bir şey yememiştir.» (2)

Çalışmaya dair bu görüşünden hareketle İslâm, çalışanın ücret hakkına saygı duyar. İslâm ilk olarak ücretin ödenmesini telkin eder, bu konuda haksızlık edenleri ise Allah'ın savaş açması ve düşmanlık etmesi ile korkutur. Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki :

«Allah (c.c.) şöyle buyurdu : Ben, kıyamet gününde üç kişinin hasmıyım : 1) adıma söz verip cayanın, 2) hür bir adamı köle diye satıp değerini yiyenin 3) ücretli bir kişi tutup ona işini yaptırdığı halde ücretini vermemenin.» (1)

Bu üç günahın bir arada anılmasının ve üçüne de aynı cezanın öngörülmesinin özel bir anlamı vardır. İlk günah, Allah'ın zimmetine ihanettir, ikincisi hür bir kimsenin insanlığını heder etme cinayetidir, üçüncüsü işçinin alın terini yemektir. Bu ise hür bir kimsenin değerini yemekle insanlığa yapılan bir zulüm ve Allah adına yemin ettikten sonra, yaratanın zimmetine aldırış etmeyip ahde hiyanet etmek gibidir. Bunların her biri, işleyenine, Allah tarafından savaş açılmasını ve düşmanlık edilmesini gerektirir. Çünkü bunlar çok kötü işlerdir ve gadr, hiyanet anlamı bunlarda açıkça görülmektedir.

---

(1) Kurtubi'nin tefsirinde zikrettiği bir hadisten.

(2) Buhari.

(1) Buhari.

İslâm, ikinci olarak ücretin erken ödenmesini istemektedir. Ücretin tam olarak ödenmesi yeterli değildir, onun hemen ödenmesi de kaçınılmazdır. Yüce Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır :

«İşçiye teri kurumadan ücretini veriniz.» (2)

İslâm bununla, ruhi bir durumu ve işçinin günlük hayatında bir ihtiyacının olabileceğini gözönünde bulundurmıştır. Ruhi duruma gelince işçi böylece gereken titizliği gösterecek ve işine önem verecektir. Ücretin hemen ödenmesi böyle bir anlam taşımaktadır. İşte emeğinin değerlendirildiğinin, toplumda belirli bir yerinin olduğunun şuuruna bununla varır. Günlük hayatındaki ihtiyaca gelince; çoğunlukla, işçi hem kendi ihtiyaçlarını hem de çoluk-çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamak için, ücretine bir an önce kavuşmak ister ve ücretinin geç ödenmesi onu rahatsız edebilir. İslâm, gücü yeten herkesin, bütün gücüyle, rızası ile ve yeterli bir ücretle çalışmasına büyük önem verir.

İslâm, işçiden, hakkına gösterilecek bu titizliğin karşılığında, yapacağı işi güzel ve dikkatli yapmasını ister. Çünkü İslâm'da her bir hak karşılığında bir görev vardır. Bu ise çalışma ile karşılığı arasında bir denge kurmak açısından tabii bir şeydir. Aynı şekilde bu, İslâm'ın hayatın temeli olarak görmek istediği ahlâk açısından da böyledir. İş yaparken aldatma ve ihmal göstermek, ruhi bir bozukluğun ve vicdanî bir uyuşukluğun delilidir. Bunlara alışmak, kişinin ruhunu bozar, vicdanını bomboş kılar.

7 — Savaş :

Seleb'e malik olmak savaşın bir sonucu olur. Seleb

---

(2) Mesabih'üs-Sünne'de, sahih hadisler arasında zikredilmiştir.

ise, müslüman bir kimsenin öldürdüğü müşrik üzerinde bulunan her şeydir :

«Kim (savaşta) birisini öldürürse ve onu öldürdüğüne dair bir delili varsa onun selebi, öldürenin olur.»
(1)

Ganimetten düşen payın sahibi olmak da savaşın sonuçları arasındadır. Ganimetin beşte dördü mücahidlerin, beşte biri ise Allah'ın ve Resûlününüdür.

«...Ve bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlaka beşte biri Allah'ın, Resûlünün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur...» (Enfâl, 41)

8 — İktâ :

Devlet Başkanı, varisi bulunmayan müşriklerden müslümanları Beyt'ül-Mal'ine intikal eden sahipsiz arazinin bir kısmını bazı kimselere iktâ yoluyla verebilir. Aynı şekilde sahibi bulunmayan ölü araziden de aynı yolla verebilir. Bu da mülk edinme yollarındandır. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e bir toprak parçasını iktâ yoluyla vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sonra gelen halifeler de, gözde görülür bir gayret ve İslâm'a yapılan bir hizmet dolayısıyla arazi iktâ etmişlerdir. Ancak iktâ hem dar sınırlar çerçevesinde, hem de sahibi bulunmayan ve ölü araziden yapılmıştır.

Beni Ümeyye (Emeviler) başa geçtiklerinde, insanların mallarını talan ettiler ve araziyi kendi yakınlarına ikta ettiler. Bu nedenle onlar zalim melikler idiler. Heride de geleceği gibi Râşid Halife değildiler.

9 — Yaşamak için Mala Muhtaç Olmak :

İslâm, zekât mallarının belirli şekillerde yerli yerince harcanmasını emretmiştir :

---

(1) Buhari, Müslim, Tirmizi ve Nesâi.

«Sadakalar, Allah'tan bir farz olarak fakirlere, mis-kinlere, sadaka toplayan memurlara, kalpleri müslüman-lığa alıştırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda harcamaya ve yolda kalanlara mahsustur.» (Tevbe, 60)

İnsanın bu tür kimselerden olması, onu zekât mal-larından bir paya malik olma hakkına sahip kılar. Bu-rada ihtiyaç İslâm'ın üstün tuttuğu, mülk edinmek için ilk ve son sebep olarak kabul ettiği çalışmanın yerini zarurî olarak almıştır.

10 — Akli veya bedeni bir güç harcamak suretiy-le ortaya çıkan, devamlı değişebilen çeşitli şekilleriyle çalışmak :

İşte bunlar İslâm'ın mülk edinmek için sebep ka-bul ettiği hususlardır. Bunun dışında kalan şeyleri ise İslâm reddeder ve meşrû bir sebep olarak kabul et-mez. Gasb, yağma, hırsızlık, yankesicilik, elkoymak, mülk edinmeye neden olamaz. Kumar oynamak da böyledir, çünkü haramdır :

«Muhakkak içki, kumar, tapınmağa mahsuz dikili taşlar fal okları ancak şeytanın amelinden birer pislik-tir. Onun için bunlardan kaçının ki felâh bulasınız.» (Maide, 90)

Haram bir yolla gelen mal da haramdır. Çünkü kumar bir çalışma değildir, para sızdırmaktır. Üstelik kumar, İslâm'ın insanlar arasında sevgi, yardımlaşma ve kardeşlik ruhunu yerleştirmek isteyen programıyla çalışmakta ve oynayanlar arasında düşmanlığı ve ki-ni yerleştirmektedir :

«Şeytan, içki ve kumar ile ancak aranızda düşmanlık ve kinî yerleştirmek ve sizi Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister.» (Maide, 91)

İslâm'ın mülk edinmek için bir sebep olarak ka-bul ettiği yukarıda saydığımız bu hususların hikmeti

açıktır. Çünkü hepsi de bir çaba, bir emek harcamaya dayalıdır. Çalışmanın ise karşılığı vardır. Çalışma hayatın direklerinden, çalışma ile yeryüzü imar edilir, topluma faydalı olunur, nefis arındırılır, vicdan temizlenir ve vücuda sıhhat kazandırılır. Çalışma gibi ruhu arındıracak, vücudu güçlendirecek, insan yapısını gevşeklik, tembellik ve zayıflık etkenlerinden koruyacak hiç bir şey yoktur.

Çeşitli şekilleriyle çalışmak, mülk edinmenin sebebi olduğuna göre, açıklamış olduğumuz sınırlar içerisinde ferdi mülkiyet hakkının kabul edilmesinden hiç bir kimse zarar görmez. Bilâkis bu hak, meşrû sınırlar içinde, hiç bir kimseye zarar vermeyecek durumda olduğu müddetçe birşeylere sahip olma arzusunun tatmin etmek için bütün gücünü harcamak üzere ferdi teşvik eden bir etken olur. Eğer kişi bu sınırların dışına çıkacak olursa, âdil olan onu tekrar bu sınırlar içerisine sokmaktır, onu çalışmaktan alıkoymak, oturanlarla, tembellerle, zayıf kabiliyetlerle eşit tutmak ve kötü kullanmak yoluna gidebilir diye onu mülk edinmekten alıkoymak değildir. Kötü kullanmanın da bir tedavisi vardır. Gereken ölçüde ona müdahalede bulunmakla, kişiyi bu tür kullanmaktan alıkoymak mümkün olur.

İslâm'ın mal mülkiyeti ile ilgili tezini gözönünde bulunduracak olursak, onun bu mülkiyetin aktarılması şekline müdahale ettiğini ve bu konuda mutlak bir hürriyet tanımadığını göreceğiz. Bunu miras düzeninde, vasiyet, satış ve diğer akidlerde açıkça görebiliriz. Hibe ve hediyeye gelince, her türlü kayıttan uzak tutulmuş olan tasarruflar yalnız bunlardır. Bu konuda mal sahibine bir hürriyet tanınmıştır. Mal sahibi hayatta kaldığı sürece malından dilediği gibi hibe yapabilir, hediye verebilir. Çünkü bu ikisinin de insanın

içinde var olan bir kaydı vardır. Bu kayıt şudur : Mal sahibi normal olarak ancak malının bazısını hibe eder ve hediye verir. Bundan vasiyette olduğu gibi herhangi bir mirasçıya zarar gelmez. Mal sahibi eğer savurganlık ederse, tasarruf şekli kötü olmuş olur ve hacz altına alınır, yani mülkiyetindeki tasarruf hakkı ondan alınır.

Kişinin malı üzerindeki tasarruf yetkisi ölümle son bulunca, mal kendisinden sonra geriye kalan vârislerine veya kendilerine vasiyette bulunduğu kimse-
lere geçer. Bu geçiş, konulmuş hikmetli ve makul sebepleri olan bir tertibe göre olur.

«Herhangi bir mirasçıya vasiyet yoktur.» (1)

Malın üçte birinden fazlasında da vasiyet olmaz. Üçte bir son sınırdır. Önceden de söylediğimiz gibi vasiyet, yakınlıkları mirastan pay sahibi olmalarını gerektiren bazı yakınların bazan mirastan mahrum kalma hallerini önlemek için meşrû kılınmıştır. Ancak onların yakınlıkları, başkalarının miras almaları nedeniyle kendilerinin pay almalarını önleyecek halde bulunduğundan, bu sakınca vasiyetle ortadan kaldırılır. Nitekim bu açıdan vasiyet, bir iyilik ve sadaka şekillerinden bir tanesi oluyor.

Miras yoluyla mal, miras ile ilgili âyetlerde açıklanan tertibe göre el değiştirir.

Mirastan alınacak paylarla ilgili genel esas şudur : Erkeğin payı, iki kadının payı kadardır. Böyle bir paylaştırmamanın hikmetleri önceden açıklanmışdı. Asabe'den olan mirasçıdan önceliklidir. Bazı hallerde de zûrahim, asabe'den daha fazla pay alabiliyor, bu ise, tanınan haklar karşılığında bulunan yükümlülükler açısından uygundur. Çünkü asabe'den olan mirasçı, mi-

---

(1) Ebû Dâvud ve Tirmizi.

ras bırakana karşı daha büyük yükümlülüklerin sahibidir. Meselâ, oğul, dedenin ve ninenin payından sonra geri kalan kısmın tümünü alır. Çünkü, babası hayatta muhtaç düşecek olursa ona gerekli harcamaları yapmakla mükellef olan oğuldur. Ana-baba bir kardeş, ana-baba bir olmayan kardeşi hacb eder yani mirasın tümünü o alır. Çünkü kazanmaktan âciz kaldığı takdirde onun nafakasını sağlamak şer'an ana-baba bir kardeşine düşer. İşte yükümlülüklerle mükâfatlar veya görevlerle haklar, bu düzende, bu şekilde âdil ölçüler içerisinde dağılmaktadır.

Burada miras düzeninin toplum yapısı içerisinde taşıdığı hikmetlerden söz edeceğiz.

Servetlerin yığılmasını ve sınırlı bir takım ellerde tekelleşmesini İslâm'ın hoş görmediğini önceden belirtmiştik. İslâm'ın miras düzeni ise, nesillere biriken servetleri dağıtmak için bir araçtır. Yalnızca mal sahibinin vefatı nedeni ile tek bir kişinin mülkiyeti, pek çok evlâda ve çoluk-çocuğa intikal eder. Böylece bu mülkiyet ya orta veya küçük bir takım servetlere dönüşür. Çok nâdir ve ölçü alınamayacak kadar az bazı hallerin dışında, mal sahibinin ölüp arkasından, baba, anne, eş ve kız kalmadığı için geriye kalan bir oğlunun malın tümüne sahip olması halinde olduğu gibi tüm servetin aynı büyüklüğü koruması mümkün değildir. Çoğu durumlarda ise servet pek çok kişiye dağılmaktadır.

Biz İslâm'ın miras düzeni ile meselâ geriye kalan mirasının tümünü büyük oğula bırakan İngiliz miras düzeni arasında bir karşılaştırma yapacak olursak, büyümüş serveti dağıtmakta İslâm miras düzeninin hikmeti apaçık görülecektir. Üstelik İslâm'ın miras düzeninde, mirasçılar arasında adalet gözeltilmiş olup, büyük evlâda karşı bir kin ve kıskançlık duyulması önlenmiştir.

GERÇEK MÜLK SAHİBİ

Şimdi de Seyyid Kutub'un genel mülkiyet anlayışını görmeye çalışalım. İslâm'a göre mülkün gerçek sahibi Allah Teâlâ'dır. İnsanlar ise Allah'ın kendilerine lütfettiği nisbette bu mülke vekillik yapmak-tadırlar.

Nasıl bütün kâinât'ın gerçek sahibi Allah ise, fertlerin elinde bulunan şeylerin de halûkî malîki Allah'tır. Bu konuyu Fî Zılâl'il-Kur'ân'da muhtelif ve silelelele söyle açıklar :

«Bundan sonra Allah Teâlâ Resûlü Kibriyasına ve bütün mü'minlere, Hak Teâlâ'ya yönelmelerini, kâinatı idare eden, beşer hayatına hâkim olan yegâne kuvvetin hakikatini ve ulûhiyetin mahiyetini ikrar etmelerini telkin ediyor. Bu da, o da asla şeriki ve benzeri bulunmayan ilâhî hâkimiyetin tezahüründen başka bir şey değildir...

«De ki : "ey mülkün sahibi olan Allah'ım, sen mülkü dilediğine verirsin. Sen mülkü dilediğinin elinden alırsın. Sen dilediğini aziz edersin. Sen dilediğini zelil

edersin. Hayır yalnız senin elindedir. Sen, hiç şüphesiz yok ki her şeye kaadirsın.

Geceyi gündüze geçirir, gündüzü geceye geçirirsin. Olüden diriye çıkarır, diriden ölüyü çıkarırsın. Ve dilediğin kimseye hesabsız rızık verirsın”» (Âl-i İmrân, 26-27)

İnsanı huşua sevkeden bir nida!... Bu nidanın terkiinde bir dua tonu var. Manevi parıltılarında bir bekleyiş ruhu hâkim. İnsanın gözleri önüne serilmiş bulunankâinat kitabına nazarları çekişinde bir yumuşaklık ve ünsiyet var ki duyguları cûşu hurûşa getirmektedir. Âyet-i kerime içerisinde Allah Teâlâ'nın idaresi ile insanlara tasarrufu ve kâinat içerisinde hakimiyetinin birleştirilmiş bulunmasında bir büyük hakikate işaret var : Kâinata ve insanlara hâkim olan ulûhiyet makamının hakikatına temas edilmekte ve insanoğlunun da bu kâinatın bir parçası olması itibarıyla ondan ayrı olmayacağı ifade edilmektedir. Ve Hak Teâlâ'nın dinine girmenin insanlar için lâzım olduğu kadar, kâinatın tabii icaplarından olduğu bir hakikat olarak belirtilmektedir. Bu temel kaideden sapmanın beşeriyet hudutlarından çıkıp, akılsızlığa, sapıklığa dalmak olduğu beyan edilmektedir :

«De ki, ey mülkün sahibi olan Allah'ım. Sen mülkü dilediğine verirsın. Sen mülkü dilediğinin elinden alırsın. Sen dilediğini aziz edersın. Sen dilediğini zelil edersın.» (Âl-i İmrân, 26)

İşte bir tek ulûhiyet gerçeğinden doğan mühim bir hakikat. Tek bir ilâh vardır. Öyleyse tek başına mülkün sahibi de odur. Hiç şüphesiz yok ki ortaksız «mülkün maliki» O'dur. Sonra O, kendi mülkünden dilediğine dilediği kadar mülk verir. Bu mülkiyet, emanet olarak verilen bir mülkiyettir. Dilediği zaman, dilediği kimseden mülkünü geri alır. Zira gerçek sahibi O-

dur. O takdirde bu dünyada hiç kimsenin dilediği gibi tasarruf edebileceği bir mülkü yoktur. Mülkün esas sahibi insanlar değildir. İnsanoğlunun mülkiyeti emaneten alınan bir mülkiyettir. Asıl mülk, sahibinin şartları ve talimatı dahilinde kendisine tevdi edilen bir emanettir. Emaneten mülkiyeti dahilinde bulunan kimse esas mülk sahibinin şartları hilâfına bir tasarruf yapmaya kalkışırsa onun mülkiyet hakkı bătıl olur. Dünyada mü'minlerin onun elinden mülkiyet hakkını almaları şarttır. Mü'minlerin üzerine bu, bir borçtur. Âhirette ise o kişi yaptığı bătıl tasarrufun ve asıl mülk sahibinin şartlarına muhalif hareket edişinin cezasını çekecektir...

Yine dilediğini aziz eden de O'dur. O'nun verdiği hükme muhalefet edecek, hükmünü reddedecek kimse yoktur. Bütün işlerin esas sahibi O'dur. Zira kâinatı yoktan var eden tek Allah (c.c.) O'dur ...Allah Teâlâ'dan başka hiç kimseye bu hususiyet verilemez...

Hak Teâlâ hazretlerinin bu hakimiyeti tamamen hayrın kendisidir. Çünkü bu hakimiyeti O, hak ve adalet üzere ikâme eder. Dilediğine mülk verir. Hak ve adalet ile dilediğinin elinden mülkü geri alır. Hak ve adalet ile dilediğini aziz eder, dilediğini zelil eder. Her hâl-ü kârda O'nun yaptığı şeylerin hepsi gerçek-hayırdır. Her hâl-ü kârda bu hayrın tahakkuku meşiyeti mutlak kudret hududunun dahilindedir.

«Hayır senin elindedir». «Sen her şeye kaadırırsın.» (Âl-i İmrân, 26)

İnsanoğlunun işlerine hâkim olup, onları hayırla tedbir edişi Hak Teâlâ'nın bütün kâinata ve bilûmum hayata hakimiyetinin bir yanından başkası değildir...

«Geceyi gündüze geçirir, gündüzü geceye geçirirsin. Ölüden diriye çıkarır, diriden ölüyü çıkarırsın. Ve dilediğin kimseye hesabsız rızık verirsın.» (Âl-i İmrân, 27)

Bu büyük hakikatı ifade eden şu tasvir gücü duygu ve gönlü gözü ve hissiyatı dolup taşıran bir kudrete mâlik : Bu birbiri içine giren gizli hareket... Gecenin gündüze geçirilişi, gündüzün geceye geçirilişi... Ölüden dirinin, diriden ölünün çıkarılışı... Gönül kendisini bu hakikatı kavramaya verdiği, fitratın derinden gelen sadık sesini dinlemeye çalıştığı zaman, hiç şüphe ve münakaşaya mahal veremedi Hak Teâlâ'nın kudretine bir delil olduğunu kabul eder.

«Gecenin gündüze, gündüzün geceye geçirilmesi», ister mevsimler esnasında birisinden alınıp diğerine eklenmek mânasına olsun, ister akşam sabah karanlıktan aydınlığa, aydınlıktan karanlığa geçmek suretiyle birbiri içine girdirilmiş olsun... İster böyle, ister öyle olsun, insan kalben Hak Teâlâ'nın yed-i kudretinin kâinatı hareket ettirirken, şu karanlık küreyi o aydınlık küreye geçirirken faaliyet halinde olduğunu bizzat seyrediyor. Karanlık yerleri aydınlığa, aydınlık yerleri karanlığa çevirirken nasıl çalıştığını görür gibi oluyor. Yavaş yavaş gecenin karanlığı gündüzün aydınlığında kayboluveriyor. Ve yavaş yavaş gecenin karanlığı içerisinden şafağın aydınlığı ortaya çıkıyor... Kış mevsiminin başlangıcında yavaş yavaş geceler uzuyor ve gündüzden kırpıma başlıyor. Bir müddet sonra da yavaş yavaş gündüzler uzuyor, geceler kırpılmaya başlıyor ve yaz mevsimi geliyor. Bu hareketin de gizli ve dakik ipini elinde tuttuğunu, bütün bunların kudreti dahilinde bulunduğunu iddia edecek kimse bulunamaz. Ayrıca zerre miktarı akli olan kimse, bütün bunların bir tesadüf eseri vuku bulduğunu da iddia edemez...

Hayat ve ölüm de böyle... Yavaş ve dereceli olarak biri diğerini takip ediyor. Canlılar dünyasında geçen her saniye; hayat ile birlikte ölüm de hareket ediyor.

Canlı uzviyetten ölüm bir parça koparıyor ve hayat, yeni binasını kurmaya çalışıyor. Canlıların bünyesinde bir kısım hücreler ölüyor, bir kısım hücreler yenisinden meydana geliyor. Yeni bir hücre doğuyor ve ölen hücrenin yerini alıyor. Ve yeniden doğan bu hücre de bir müddet sonra ölüme doğru yuvarlanmaya başlıyor... Bir tek canlının bünyesinde vuku bulan hareket böyle. Sonra daire genişliyor. Bütün canlılar ölüyor, ama bünyelerindeki hücreler yeni bir terkiibi meydana getirmek için toz ve toprağa karışıyor. Atomları bir başka canlının terkiibine giriyor ve orada yeniden bir hayat canlanmaya başlıyor... İşte böyle. Gece ve gündüz bütün saniyeler boyunca devam eden bir devr-i daim... Ama, hangi insan, bunlardan herhangi birisini kendisinin yaptığını ileri sürebilir? Hiç bir akıl sahibi de bütün bunların kör bir tesadüfün eseri olduğunu iddia edemez...

Bütün kâinatta cereyan eden bir hareket, bütün canlıların bünyesinde mevcut olan bir canlılık... Derin, dehşetengiz, tatlı ve gizli bir hareket... İşte bu Kur'an'ın işaret ettiği ve insanoğlunun kısa aklına, zayıf kalbine sunduğu husus budur. Müdebbiri hakiki, mübdii Lâtif, Kaadir Teâlâ'nın kudretinin ifadesidir bu. Boş yere çırpınıyor insanoğlu, kendi kendisine Müdebbir-i Hakiki'nin tedbirinden sıyırmak için. Kendi hevâ ve heveslerinin neticesi yaptıkları nizamları seçmekle boş yere çırpınıyorlar. Halbuki insanoğlu Müdebbiri Hakiki olan Allah Teâlâ'nın tahtı idaresinde bulunan kâinattan bir parçadır. Nasıl onun nizamını bırakıp da kendi kendisine uydurduğu nizamların peşine düşebilir?

Hepsinin rızkını Allah Teâlâ'nın verdiği ve cümlesi de O'nun idaresi altında bulunduğuna göre nasıl olur da insanlar Allah'ı bırakarak kendi kendilerini

Rab ittihaz edebilirler? Nasıl olur da birbirlerini kul edinirler, köleleştirirler?

«*Ve dilediğin kimseye hesapsız rızık verirsin.*» (Âl-i İmrân, 27)

Beşer kalbini bu ulu hakikata götüren son bir temastır bu. Bir tek ulûhiyet hakikatına... Tek bir hâkimiyet gerçeğine. Kâinatta tek bir kuvvetin faal halde olduğu ve her şeyi idare ettiği hakikatına. Tek bir zatın malikiyeti ve tek bir zatın her şeyi verdiği hakikatına. Sonra sadece H a y y ve K a y y u m olan Allah Teâlâ'dan başka kimseye bağlanmamak hakikatına. Mülkün maliki O'dur. Aziz eden de O'dur, zelil eden de; dirilten de O'dur, öldüren de; veren de O'dur, alan da. Her hâl-ü Kâarda hem insanları, hem de kâinatı hayır ve adalet ile idare eden yegâne ilâh O'dur.

ALLAH'IN MÜLKÜ

Bu kainatı yaratan Cenab-ı Allah'tır. Binâenaleyh gökler ve yeryüzü Allah'ın mülküdür. Bu mülkün gerçek sahibi; onu, yarattığı varlıkların istifâdesine sunmuştur. Bu evrende bulunan her canlı bu kâinat mülkünün ortağıdır. Ortaklar birbirlerinin faydasını helaldâr *etmemek* zorundadırlar. Şu halde insanın bu âlemde dilediği gibi tasarruf etme hakkı yoktur.

Mülkün sahibi, insanoğluna lûtfettiği akıl nimetinin gereği olarak onu bu mülküne vekil, halife kılmıştır. Ancak hilâfet görevini de belirli şartlara bağlamıştır. İnsanoğlu bu şartlara riâyet ettiği sürece, Allah'tan aldığı görevi yerine getirebilir. Aksi takdirde bu yetkisini yitirir.

Seyyid Kutub konuyu şöyle değerlendiriyor :

«Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'a aittir. Allah, herşeyi kuşatıcıdır.» (Nisâ, 126)

Allah'ın bir tek olduğu ve ulûhiyet hakkının sadece O'na ait olduğu keyfiyeti, Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerlerinde geçer. Kezâ mülk ve hakimiyetin de, kudret ve saltanatın da eşsiz olduğu bir çok kereler zikredilir. İslâm'ın kabul ettiği tevhid inancı, mücerred olarak Allah'ın bir olduğunu kabul ettiği tevhid

inancı, mücerred olarak Allah'ın bir olduğunu kabul etmekten ibaret değildir. Bu, vücûbi bir tevhiddir. Ama İslâm, bunun yanında kâinatı yaratmak ve kâinat hâdiselerini bizzat tesis etmek hususunda tevhid-i ilâhiyi önümüze koyar. Saltanat-ı ilhiyede, hakimiyet-i Sübhaniyede tevhidi şart koşar. (1)

Ne zaman ki insan, yer ve gökte olan her şeyin Allah'a aid olduğuna inanır, her şeyin Allah tarafından muhasara edildiğine iman eder, O'nun ilim ve saltanatından hiç bir şeyin kurtulamıyacağı şuuruna ererse, İşte o zaman uluhiyet ve ibadeti sadece Allah'a tahsis etmenin yolu açılmış olur. Hakiki mü'min vasfını ibraz etmenin en kuvvetli dayanakları temin edilmiş olur. Emri ilâhiye itaat, nizam-ı ilâhiye uyma ve bu hayata rıza; insanı mü'min yapar. Ve mü'min bilir ki, her şey Allah'ın mülkü; her şey, O'nun kabzai kudretinde, her şey O'nun tasarrufu altındadır.

Felsefecilerin bazısı, Vahdaniyeti ilâhiyeyi (Allah Teâlâ'nın varlığının tek oluşu) kabul eder. Fakat bazıları Allah'ın irâdesini, bazıları ilmini, bazıları saltanatını ve bazıları da mülkünü kabul etmezler... Diğer bazı felsefi ekoller de, başka taraflardan Allah'ın vahdaniyetine gölge düşürürler. İleri sürülen bu felsefi iddiaların hepsi; insan hayatına hiç bir tesirde bulunmuyor. Ahlâki yaşayışlarına karışmıyor. Şuur ve tasarruflarından ve hadiselerin cereyan tarzında hiç bir fonksiyonu görülüyor. Bütün bunlar lâf!... Sadece lâf!...

Halbuki İslâm inancına göre Allah, her şeyin mâlikidir. Yerde ve gökte olan her şey, O'na aittir. O, her şeyi ihata etmiştir. Her şeyde hakimiyet, sadece O'na mahsustur.

---

(1) İslâm düşüncesinin özellikleri, «Müsbetlik» bölümü.

İşte, ancak böyle bir düşüncenin gölgesinde vicdan huzura erer. Böyle bir Allah mefhumu karşısında ancak insan kulluk zevkini hisseder; huzûr ve sükûnetle kulluk hayatını devam ettirir.

Mülkiyet konusundaki nazariyesine uygun olarak İslâm, malın geliştirilmesine ve malî muamelelere, de müdahale ederek, bu yolda dilediği gibi tasarruf etmesi için mal sahibine mutlak bir hürriyet tanımaz. Çünkü ferdin maslahatının ötesinde, kendisiyle ilişki halinde olduğu toplum maslahatı vardır.

Buna göre her ferdin sahip olduğu malları geliştirmek, nemâlandırmak hürriyeti vardır. Fakat bu hürriyet meşru sınırlar içerisinde sözkonusudur. Fert, tarlayı sürebilir, hem maddeyi işleyebilir, ticaret yapabilir, vb... Fakat başkasını aldatamaz, insanların zaruri ihtiyaçlarını intikâr edemez, mallarını faizle işletemez, kârını artırmak için işçinin ücretini eksik veremez. Bütün bunlar haramdır. Malı geliştirmek için yalnızca İslâm'ın tanıdığı temiz ve helâl yollar sözkonusudur. Bu temiz ve helâl yollar da, normal olarak, toplumun çeşitli servet grupları arasındaki farklılıkları artıran sınırlara götürecek şekilde sermayeleri büyütmez. Sermayeler, kapitalist düzende gördüğümüz şekilde aldatma ile, faiz ile, ücretleri yemek ile, ihtikâr ile, ihtiyaçların istismarı ile yağma ile, gasp ile dolandırıcılık ile ve çağdaş sömürü yollarının arkasında gizlenmiş diğer suçlar ile alabildiğine büyüktür. Bütün bunlar, İslâm'ın müsamaha etmediği şeylerdir. Şimdi de İslâm'ın malın nemâlandırılması ile ilgili hükümlerini ve bu hükümlerin hikmetlerini ele alalım.

a) İslâm Karşılıklı İlişkilerde Aldatmayı Haram Kılar :

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır :

«Bizi aldatan bizden değildir.» (1)

«Alan ve satan meclislerinden ayrılmadıkları sürece (alış-verişi feshetmekte) ihtiyar sahibidirler. Eğer doğru söyleyip, açıklayacak olurlarsa, alış-verişlerinde kendilerine bereket ihsan edilir. Eğer gizleyip yalan söylediler, alış-verişlerinin bereketi kaldırılır.» (2)

Kişi olarak sen alış-veriş yapabilirsin. Fakat malda veya parada hiç bir kimseyi aldatmamak üzere. Eğer sattığında bir ayıp var ise onu açıklamak zorundasın. Aksi takdirde sen bir aldatıcısın ve aldığın kâr da senin için haramdır. Bu haram olan kârı sadaka olarak versen, sen sorguya çekilmekten kurtulamazsın. Çünkü, helâl malından olmadığı sürece senin sadakan makbul edilmez :

Abdullah b. Mes'ud'dan, o da Resûlullah (s.a.v.)'den, Resûlullah buyurdu ki :

«Bir kul haram bir mal kazanıp onu tasadduk ederse, ondan kabul olunmaz, ondan infak ederse, ona bereket ihsan edilmez, onu arkasında bırakırsa da mutlaka o mal onun ateşte azığı olur. Şüphesiz ki Allah kötü ile kötüyü mahvetmez. Fakat kötüyü güzel ile mahveder. Murdar murdarı yok etmez.» (3)

Yine buyurdu ki :

«Haramdan biten her et parçasına ateş mutlaka daha lâyıktır.» (4)

İslâm, zararı men etmek ve insanlar arasında yardımlaşmayı gerçekleştirmek yolunda kendi esasları üzere yol aldığı gibi; bu konuda da ahlâk kaideleri ile hareket eder. Aldatmak vicdanın pislîğidir, başkaları-

---

(1) Sünen Sahipleri.

(2) Buhari, Müslim.

(3) Mesâbîh'üs-Sünne, sahîh hadisler arasında.

(4) Tirmizî, Nesâî.

na zararlı olmaktadır ve insanların kalplerinde var olan güveni ortadan kaldırmaktadır. Oysa toplum arasında güven olmayınca, yardımlaşma da olmaz. Üstelik aldatma yoluyla sağlanan kazanç, meşru bir gayret olmaksızın elde edilen bir kazançtır. İslâm'ın genel kaidesi ise çalışma olmadan kazanç da yoktur. Nitekim karşılıksız hiç bir çalışma da yoktur.

b) İnsanların zarurî ihtiyaçlarını ihtikâr (stok) etmek İslâm'ın, kazanç ve malı nemâlandırma için kabul etmediği yollardan bir tanesidir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) buyuruyor ki :

«İhtikâr yapan günahkârın tâ kendisidir.» (1)

Çünkü ihtikâr, ticârî ve sınâî hürriyetin kötüye kullanılmasıdır. İhtikârcı, piyasaya sürdüğünü başkasının sürmesine veya ürettiğini başkasının üretmesine fırsat tanımaz. Böylece o, piyasaya hâkim olur, mallarına dilediği fiyatları koyar ve insanlara da kaldıramıyacıkları yükler yükletir, onları zora koşar, hayatî ve zarurî ihtiyaçlarında onlara zarar verir. Üstelik kendisi kâr ettiği gibi başkalarının kâr etmelerine, yaptığından daha güzelini üretmelerine de imkân vermez, önlerine kapıları kapatır. Bazen ihtikârcı malın ithalini durdurur ve fazla malları da imha eder. Böylelikle mecbûrî olarak bir fiyat koyabilsin diye bunu yapar. Bu ise Allah'ın yeryüzünde insanlara ihsan ettiği amme rızkını ve gıdasını eksiltmek veya mahvetmektir, hülâsa ihtikârdır.

Malı nemâlandırma yollarından biri olan bu yolu menetmek konusunda İslâm o derece tavizsiz davranmıştır ki, ihtikâr yapanın ihtikârı sebebiyle dinin sınırları dışına çıktığını bile bildirmiştir :

---

(1) Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî.

«Bir yiyeceği kırk gün ihtikâr eden bir kimse Allah'tan uzaklaşmış, Allah da ondan uzaklaşmış olur». (1)

Topluma böyle zarar veren, kamu yararının aleyhine malını artırmak için haram bir yolla kâr elde etmek gayesiyle toplum arasına korku yayan ve onları en zarûrî şeylere muhtaç bırakan bir kimse, müslümanlık dairesi içerisinde kalamaz.

c) Faiz, İslâm'ın açıkça hoş görmediği, şiddetli bir şekilde nefret ettiği, bu işi yapanları en kötü âkiyetle korkuttuğu haram bir yoldur :

«Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin. Allah'tan konrun, kurtuluşa eresiniz». (Âl-i İmrân 130.)

Burada kat kat faiz yasaklanıyor, küçük orandaki faizler helâl kılınıyor diye bir şey yoktur. Bu âyet-i kerime indiğinde, var olan durumu ortaya koymakta ve onun niteliğini vermektedir. Faiz bütünüyle haram kılınmıştır. Bu, diğer ayetlerden açıkça anlaşılmaktadır :

«Faiz yiyenler, yerlerinden şeytanın çarptığı kimse-
nin kalktığı gibi kalkarlar. Bu onların : «Alış-veriş de
aynen faiz gibidir» demelerindendir. Halbuki Allah, alış-
verişi helâl, faizi ise haram kılmıştır. Kime Rabbinden
öğüt gelirse yaptığını terkederse, geçmişte aldığı onun-
dur. Kim de tekrar faizciliğe dönerse, işte onlar, cehen-
nemliktirler. Orada ebedî olarak kalacaklardır». Bakara,
275)

«Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Ve eğer iman
ediyorsanız faizden arta kalanı bırakın. Eğer böyle yap-
mazsanız, Allah'a ve rasulüne karşı harp ilân etmiş oldu-
ğunuzu bilin. Şayet tevbe ederseniz, sadece sermayeniz
sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğra-
mamış olursunuz». (Bakara, 278-279)

---

(1) İ. Ahmed b. Hanbel, Müsned, hadis no : 4880.

İslâm, kâtip veya şahit olarak bile olsa, herhangi bir şekilde faize ortak olan kimseye lânet edecek kadar faizin çirkinliğini ortaya koymakta ileri gider. Câbir (r.a.)'den, diyor ki :

«Resûlullah (s.a.v.) faiz alana da, verene de, onu yazana da, şahitlik edenlere de lânet etmiş ve : «Onlar arasında fark yoktur» buyurmuştur. (1)

Aslında bütün bunlarda İslâm, mal, ahlâk ve kamu menfaati ile ilgili esasları doğrultusunda yol alır. Mal, sahibinin elinde bir emanettir. Mal sahibi, malı üzerinde bütün toplumun faydasına olmak üzere tayin edilmiş bir görevlidir. Görevini insanlara zararlı olacak ve mallarını haksız yollarla yiyecek bir hale dönüştüremez; ihtiyaç anlarını kollayarak, zayıflıklarını istismar ederek onlara verdiğinden fazlasını onlardan alamaz. İnsan bazen hayatını sürdürmek için yemeğe, tedavi olmak için ilaca, ilim için ve başka şeyler için bir takım masraflara ihtiyaç duyabilir. Bu durumda ya bütün bu ihtiyaçlar görülmeyecektir; ya da servet sahibi muhtacın, paraya veya mala olan ihtiyacını istismar edecek, ona az bir şeyi verecek ve verdiğinden fazlasını da ondan alacak ve böylece de onun emeğini zulmen elinden alabilecektir. Faizli borç alan muhtaç, çalışıp çabalayarak faizcinin faizini ödemeğe çalışacak, ya da her sene borcu kat kat yükselecektir.

Bu fazla kısımdan tümüyle mal sahibi yararlanır. Halbuki o, mal sahibi olmaktan öte hiç bir iş yapmamaktadır. Ortada kan ve ter vardır. Mal sahibi bunları aç gözlülükle sömürmekte, oturduğu yerde onları emdikçe emmektedir. Çalışmayı, emeği kutsallaştıran, mülk edinmek ve kâr sağlamak için onu ana sebep sa-

---

(1) Müslim rivayet etmiştir.

yan İslâm ise; malın, yerinde oturan birisine fayda sağlamasına, malın malı doğurmasına müsaade etmez. Malı doğurur, aksi takdirde o, haramdır!

İslâm, toplum arasındaki sevgiyi gözönünde bulundurduğu gibi, kişinin ahlâkının temizliğine de önem verir. Ahlâklı ve vicdanlı olan birisi faiz yiyemez. Faizin yaygın olduğu herhangi bir toplumda da sevgi ve saygı diye birşey kalmaz Benden iki lira almak için bana bir lira veren bir kişi, benim düşmanımdır. Hiç bir zaman ruhum ona ısınmaz ve kalbim de ona karşı sevgi besleyemez. Oysa yardımlaşma, İslâm toplumunun temellerinden birisidir. Bu temeli faiz zayıflatır ve çökertir. İşte İslâm, bundan dolayı faizden tiksindir.

Modern çağımızda faizin haram kılınması ile ilgili önümüze bir hikmet daha çıkmaktadır ki, muhtemelen bu ihsan, o zamanlar açıkça ortada değildi. Söz konusu hikmet şudur: Faiz, sermayenin aşırı bir şekilde büyümesine neden olur. Bu büyüme ise çalışma dolayısıyla ve emek sonucu değildir. Faiz sayesinde mallarını arttırıp, sermayelerini çoğaltmakta yalnızca bu yola güvenen, yerinde oturan bir grup ortaya çıkar. Bu grup arasında büyük bir gevşeklik, tembellik ve lüks yaygınlaşır. Bunlar ise, mala ihtiyaç duyup zor durumlarda faiz almak mecburiyetinde kalan çalışanların hesabıdır. Bundan da tehlikeli, toplumsal iki hastalık doğar: Sınırsız bir şekilde servetin çoğalması ile hiç bir bağın bağlayıcılığı sözkonusu olmaksızın üst ve alt sınıflar arasındaki farkın alabildiğine artması. Bundan sonra da tembel, gevşek, lükse boğulmuş ve hiç bir iş yapmayan fakat herşeyi elde edebilen bir sınıfın varlığı. Bu sınıfın elindeki mal, başka malların avlanması için bir tuzaktır sanki. Bu tuzaklara, aldatmak için yem koymak zahmetlerine bile katlanmazlar. İhtiyaç sahipleri bu tuzaklara kendiliklerinden düşer-

ler, kendi elleriyle zaruretlerin baskısı altında, kendilerini bu tuzaklara atıverirler! Buna bir de faiz yemenin, İslâmî tasavvurun ana kuralına aykırı olduğunu da eklemek gerekir. Bu tasavvura göre : Mal Allah'ındır. Allah insanları malın üzerine halife olarak tayin etmiştir. Ve bu makam onlara, halife olarak tayin eden Allah'ın şartlarına göre verilmiştir, insanlar diledikleri gibi tasarrufta bulunsunlar diye değil.

Faiz ilk olarak Allah'ın iradesi ile insan hayatı arasında herhangi bir ilişkinin bulunmaması esası üzerine yükselir. Yeryüzünün en başta gelen efendisi insandır. Onu Allah'a bağımlı kılan herhangi bir ahd yoktur, o Allah'ın emirlerine uymak zorunda değildir.

Diğer taraftan kişi maldan yararlanmak konusunda hür olduğu gibi, malı elde etmek için izleyeceği yollarda ve malı harcamakta da tam bir hürriyete sahiptir. Bu konuda Allah'ın herhangi bir emrine ve şartına uymak zorunda değildir, başkalarının maslahatı da kendisini ilgilendirmez. Dolayısıyla, kasasına ve hesaplarına ekleyebildiği kadarını eklemekten dolayı, milyonlarca insanın bundan rahatsız olmasının hiç bir değeri yoktur. Beşeri kanunlar bazan insanın bu hürriyetine çok cüz'i bir oranda meselâ faiz oranını sınırlayarak, çeşitli hile, gasp, talan, aldatma ve zarar şekillerini men ederek müdahalede bulunmaktadır. Fakat bu müdahalenin kaynağı, insanların kendi nefisleridir ve hevâlarıdır; İlahî bir otorite tarafından konulmuş sağlam bir esas değildir.

Aynı şekilde bu sınırlama hatalı ve fasid bir esas üzerine kuruludur. Bu esas şudur : İnsanın var olmasındaki ana gaye, hangi yoldan olursa olsun mal kazanmaktır ve arzu ettiği şekilde ondan faydalanmaktadır. Dolayısıyla insan mal toplamaya ve ondan fay-

dalanmaya azgınca koyulur ve bu yolda ilerlerken de her esası, başkalarının her türlü maslahatını çiğner, geçer.

Sonunda insanlığı mahveden ve insanları dünya hayatlarında ferd olarak, toplum olarak, devlet olarak ve halk olarak bir avuç faizci uğruna alabildiğine fakirleştiren; ahlâki, ruhi ve asabi bakımlardan onları seviyesizleştiren uğursuz bir düzen ortaya çıkar; malın el değiştirmesinde ve insanlığın iktisadi hayatlarının dosdoğru bir şekilde gelişmesinde pek çok bozukluklar meydana gelir... Sonunda çağımızda olduğu gibi tüm insanlar üzerinde gerçek otorite ve tam anlamıyla sözün geçerliliği, Allah'ın en alçak ve en şerli yaratıklarının insanlığın hiç bir hakkına riayet etmeyen, hiç bir ahd ve yasak tanımayan bir azınlığın eline geçer.

Bu azınlık teker teker kişilere borç verdikleri gibi, kendi memleketlerinin sınırları içinde ve dışında kalan hükümetlere ve toplumlara da borç vermektedir. Böylece tüm insanlığın emeğinin gerçek hasılatı, Âdemoğullarının alın terleri ve kanları, kendilerinin hiç bir emek harcamadıkları «faiz kârları» şeklinde kasalarına gerisin geriye döner. Bunlar yalnızca malın sahibi değildirler. Geçerli sözün sahibi de onlardır. Onların bağlı bulundukları bir takım esaslar, dini veya ahlâki bir tasavvur bulunmadığı bilâkis din, ahlâk, gaye, esas gibi unsurlarla alay ettikleri için; sahip oldukları bu muazzam nüfuzu, hâkimiyetlerini daha da artıracak yolları, düşünce ve şartları kurmak ve temalarının kısır hedeflerinin yolunda bu değerlerin durmamasını sağlamak için kullanırlar... Bunun için de en kestirme yol insanlığın ahlâkını yıkmak ve o ahlâki şehvet ve lezzetlerden oluşan bir denize bıraktırmaktır ki pek çok kimse, sahip olduğu son kuruşu bile bu deni-

ze fırlatır. Böylelikle bütün para, kurulu tuzak ve kapılarda kendiliğinden toplanır. Bütün bunlar aynı zamanda dünya iktisadi hayatına belirli maslahatlara uygun olarak hâkim olmalarıyla birlikte olur. Onların bu tahakkümleri, iktisad dünyasında bilinen krizlere istediği kadar yol açsın, birşey değiştirmez. Elleriinde dünya servetinin yularlarını bulunduran faizci sermayecilerin yanında, tüm insanlığın faydasına olan sanayi ve iktisadi gelişmelerde istediği kadar gerileme olsun, yine onlar için değişen birşey olmaz.

Cahiliye dönemlerinde bu derece çirkin bir şekilde bulunmayan ve modern çağda gerçekleşen musibet şudur : Geçmiş dönemlerde bir takım kişiler veya mâli kurumlar şeklinde ortaya çıkan ve günümüzde çağdaş bankaların kurucuları sıfatıyla karşımızda bulunan bu faizciler, ülkelerin içinde ve dışında ellerinde bulundurdukları korkunç ve müthiş güçle ve yeryüzünün her tarafında sahip oldukları haberleşme ve kamu oyu oluşturan gazeteler, kitaplar, üniversiteler, öğretim üyeleri, haber alma merkezleri, sinemalar ve bundan başka araçlarla faizcilerin, etlerini yedikleri, kemiklerini kemirdikleri, faizci düzenin himayesinde kanlarını ve alın terlerini içtikleri fakir ve yoksul insan kitleleri arasında bir kamu oyu oluşturabiliyorlar. Böylece kamuoyu şu zehirli ve adi düşünceye boyun eğmektedir : Faiz tabii ve makul bir düzendir. İktisadi gelişme için bundan başka doğru hiç bir temel yoktur... Batıdaki bu ilerleme, bu faiz düzeninin hareketleri ve güzellikleri arasındadır. Onu ortadan kaldırmak isteyenler, hayalci, görüşlerinin işlerliği olmayan bir topluluktan ibarettir. Onlar bu görüşlerinde yalnızca ahlâkî bir takım nazariyelere ve gerçekte hiç bir değeri bulunmayan hayallere dayanmaktadırlar. Eğer bu topluluğa iktisadî düzene müdahalede bulun-

ma fırsatı verilecek olursa, iktisadî düzeni tümüyle bozar. Bu düşünceler böylece yayılmaktadır ki, bu faizci düzeni eleştirenler, gerçekte bu düzenin kurbanları olan bu kimseler tarafından alaya alınırlar. Bir iktisat düzeni ki, dünya faizcileri tarafından tabii ve doğru olmayan bir akışa sürüklenmek zorunda bırakılır, düzenli bir şekilde sarsıntılara mâruz bırakılır. Bütün insanlığa faydalı bir düzen olmaktan çıkar, bir avuç kurdun yararına çalışan bir vakıf haline gelir.

Faiz düzeni, iktisadî açıdan da kusurlu bir düzendir. Bu düzen öyle kötüdür ki, bizzat batılı iktisatçılar onun bazı kusurlarının farkına varmış bulunuyorlar. Oysa bunlar, aynı düzenin gölgesinde yetişmiş, akılları ve kültürleri para babalarının, kültürün, düşünce ve ahlâkın bütün dallarına yaydığı bu zehirlerle dolup taşmıştır. Bu düzeni sırf iktisadî bakımdan kusurlu görenlerin başında Alman Reich Bankası'nın eski Müdürü Alman Dr. Schasht gelmektedir. 1954 yılında Şam'da verdiği bir konferansta söyledikleri arasında şunlar da vardı : «Aritmetik olarak yeryüzünün bütün malları, sayıları oldukça az olan faizcinin olmaktadır. Çünkü borç veren faizci, her işlemde daima kâr sağlamaktadır. Oysa borç alan kâr da edebilir, zarar da. Bu bakımdan aritmetik olarak sonunda malın tümünün her zaman kâr edene doğru gitmesi kaçınılmazdır. Bu görüş tam anlamıyla gerçekleşmek yolundadır. Çünkü şu anda yeryüzündeki malların büyük bir kısmına gerçek anlamıyla birkaç bin kişi sahiptir. Bankalardan kredi alan tüm iş sahipleri ile işçiler ve diğerleri ise, servet sahiplerinin hesabına çalışan bir takım ücretlilerden başkası değildirler, onların çalışmalarının ürününü ise bu bir kaç bin kişi toplamaktadır!»

Faizin cürümleri bundan ibaret değildir. İktisadi düzenin faiz esası üzerine kurulu olması halinde, mal sahipleri ile sanayi ve ticari iş yapanlar arasındaki ilişki bir kumar ve sürekli bir zorluk çıkarma ilişkisine dönüşür. Faizci en yüksek faydayı, faizi sağlamaya çalışır, bunun için ticaret ve sanayiinin mala duyduğu zorunlu ihtiyaç artsın ve böylece faiz oranları yükselsin diye, faizci piyasaya mal, para sürmez, bu şekilde faiz oranlarını yükseltmeye devam eder. Sonunda tüccar ve sanayiciler, bu parayı alıp kullanmakta kendileri için hiç bir fayda olmadığını görürler. Çünkü, aldıkları faizleri karşılayacak kârı sağlayamamakta ve kendilerine birşey artmamaktadır... Bu noktada, milyonların çalıştığı iş alanlarında kullanılan mal hacminde bir azalma görülür, fabrikalar üretim kapasitelerini azaltır, işçiler işsiz kalır ve bunun sonucunda satın alma gücü de düşer. Durum bu noktaya varınca da faizciler para talebinin azaldığını veya durduğunu görünce, bu sefer zorunlu olarak faizin sınırlarını azaltma yoluna dönerler. Bu sefer sanayi ve ticaret sahipleri yeniden para almaya başlarlar; hayat çarkında da bir rahatlama görülür... Bu çark bu halde döner durur ve dünyada periyodik aralıklarla iktisadi bunalımlar meydana gelir. İnsanlık da otlığa yayılmış davarlar gibi bu bunalımlar arasında gider, gelir.

Diğer taraftan bütün tüketiciler, dolaylı olarak faizcilere belirli bir ödemede bulunurlar. Çünkü sanayici ve tacirler, faizli olarak aldıkları borçların faizlerini tüketicilerin ceplerinden başka bir yerden ödememektedirler. Onlar ödedikleri faizleri, tüketim maddelerinin maliyetlerine eklerler. Böylece, sonunda faizcilerin ceplerine insin diye faizin yükleri yeryüzünde bulunan herkese dağılır. Hükümetlerin bazı düzeltmeler yapmak ve bayındırlık faaliyetlerinde bulun-

mak için çeşitli yerlerden sağladıkları borçlara gelince bu borçların faizlerini faiz yuvalarına ödeyenler de bizzat o hükümetlerin halkıdır. Çünkü bu hükümetler, bu borçları ve faizlerini karşılayabilmek için çeşitli vergileri artırmak zorunda kalır. Böylelikle son aşamada her fert, bu cizyeyi faizcilere ödemek zorunda kalır. Durumun bu noktada kaldığı ve borçların arkasında emperyalizmin görülmediği zamanlar ise çok azdır... Bundan sonra da emperyalizm nedeniyle savaşlar çıkar.

İslâm'a göre alınan borcun üretim veya tüketim için olması arasında bir fark yoktur. Alınan borç tüketim için yani kişinin zorunlu ihtiyaçlarını karşılaması için ise borcundan fazla bir miktar ödemesi için zorlanması caiz olamaz; borcun kendisini, gücü yettiği zaman ödemesi yeterlidir. Eğer borç üretim için alınmış ise, aslında kârı, onun harcadığı gayret sağlamaktadır; borç aldığı mal değil. Ancak kâr ve zarar sağlama ihtimali üzerine kurulmuş ortaklıkta durum böyle değildir. Bu nedenle İslâm, bütün hallerde faizi haram kılar, yerine bütün hallerde zorunlu ihtiyaçları için borç isteyene borç vermeyi emreder.

Eğer borçlu aldığı borcu ödemekte zorluk çekiyorsa : «Ona borcunu kolayca ödeyeceği geniş bir zamana kadar mühlet verilir. Ben burada ayet-i kerime'de kullanılan ifadenin emir anlamında olduğu görüşündeyim. Çünkü ifade şart ve cevap şeklindedir :

«Eğer borçlu borcunu ödemekte zorluk çekiyorsa, o halde borcunu kolayca ödeyeceği bir zamana kadar mühlet verin.» (Bakara, 280)

Şart ve cevap şeklindeki ifadeler ise, emir demektir. O işi yapmanın mendup olduğunu ifade etmek için değildir. Bunun hemen yanında kolaylık sağlamak ve

müşamaha göstermek için bir takım buyruklar da vardır. Resûlullah (s.a.v.)'in şu hadisinde olduğu gibi :

«Sattığında, aldığında ve alacağının ödenmesini istediğinde müşamahalı davranan kimseye Allah merhamet buyursun». (1)

Borcun ödenmesini isterken müşamaha göstermek, borçlunun vakar ve kişiliğini korur, ruhunda alacaklısına karşı sevgi doğurur, gücü yettiği kadar borcunu ödemek için gayret göstermeye teşvik eder; Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki :

«Allah'ın, kendisini kıyamet gününün tasasından kurtarmasını isteyen kimse, borcunu ödemekte zorluk çekene yardımcı olsun veya alacağını kısmen veya tamamen ona bağışlasın». (2) ... Yine buyurdu ki :

«(Borcunu ödemekte) zorluk çekene mühlet vereni veya ona borcunu kısmen veya tamamen bağışlayanı Allah Teâlâ kendi gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde kendi arşının gölgesinde barındırır». (3)

Buna karşılık İslâm, borçluya borcunu ödemeye çalışmasını, kendisini borçtan kurtarmasını, borç verme faziletine ödeme fazileti ile karşılık vermesini ve ferdler arası muamelelerdeki güveni böylece sağlamlaştırmasını emreder :

«Ödemek niyeti ile başkalarının mallarını borç alanın borcunu Allah ödetir. Onları telef etmek niyetiyle alanı da Allah telef eder». (4)

Edâ etmek arzusuyla başkasından borç alan, kazanmak için çalışır, gayret eder. Samimi azim sahibi

---

(1) Buhari, Tirmizi

(2) Müslim

(3) Tirmizi.

(4) Buhari.

olan gayretli kişiler de çoğunlukla kâr sağlar. Onları telef etmek sahiplerine ödememek düşüncesi ile alan kimse ise, insanların mallarıyla bedava yaşamaktan hoşlanır, çalışmaz, çabalamaz, gevşer, tembellik eder ve sonunda yok olur, gider. Ayrıca bu konuda Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır :

«Borcunu ödeyecek kadar varlıklı olanın borcunu geciktirmesi zulümdür». (1)

Bir adam Resûlullah (s.a.v.)'a şöyle bir soru sordu :

«Ey Allah'ın Resulü, Alah yolunda öldürülürsem, Allah benim günahlarımı bağışlar mı?»

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki :

«Eğer sen sabrederek, sevabını bekleyen, ileri atılıp geri dönmeyen bir halde öldürülürsen, evet.

Bir süre sonra Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

«Evet, borç müstesnâ. Cebrail (a.s.) bunu bana böyle haber verdi.» (2)

Böylece görülüyor ki, borcunu ödeyebilecek olan bir kimseyi, Allah yolunda savaşıp, sabredici, sevabını Allah'tan bekleyici, ileri atılıp geri dönmeyici bir halde öldürülmesi bile kurtaramaz. Çünkü borç yalnızca Allah'ın hakkı ile ilgili olmayıp, ödeyebilecek durumda olduğu sürece başkalarının da hakkıyla ilgilidir. Borcunu ödeyemeyecek durumda olan gelince, onun da zekâtтан bir payı vardır :

«Sadakalar ancak fakirler ve borçlular içindir». (Tevbe, 60)

Borcunu ödeyebilmek için bu gibi kimselere zekât vermek câizdir.

Ebu Saïd el-Hudri (r.a.) şöyle dedi :

---

(1) Buhari, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâî.

(2) Mâlik, Müslim, Tirmizi, Nesâî.

«Resulullah (s.a.v.) zamanında adamın birisinin satın aldığı meyvelerde bir bozulma görüldü. Bunun üzerine o adamın borcu arttı. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Ona sadaka verin.” Buna uyarak ona tasaddukta bulunuldu. Fakat bu, borcunu ödemeye yetmedi. Bu sefer de Resulullah (s.a.v.) onun alacaklılarına şunları dedi:

“Bulduğunuzu alın. Bundan fazla sizin bir hakkınız yoktur.”» (1)

Çeşitli yerlerde yapılan fetihlerden sonra İslâm devletinin merkezinde malların birikmesi üzerine Resûlullah (s.a.v.) bu konuda bir adım daha attı. Borçlu olarak ölenlerin borçlarını Resûlullah (s.a.v.) amme malından ödüyordu.

Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki :

«Resulullah (s.a.v.)’a borçlu olarak vefat eden bir adam getirildiğinde, borcunu karşılayacak kadar bir miras bırakıp bırakmadığını sorarlar. Eğer ona borcunu karşılayabilecek kadar miras bırakıldığı bildirilecek olursa, onun namazını kılar, aksi takdirde müslümanlara şöyle derdi :

“Arkadaşınızın namazını kılın.”

Allah Teâlâ Resûlullah (s.a.v.)’a çeşitli yerlerin fetihlerini nasip edince kalkıp şöyle buyurdu :

«Ben Mü’minlere kendi öz nefislerinin daha yakını. Kim borçlu olarak ölür ve borcunu karşılayacak bir şey bırakmazsa, o borcu ödemek bize düşer, kim de bir mal terk ederse, o, mirasçılarınınındır.» (2)

Böylelikle İslâm’ın, zor durumda olana yardımcı olmak ve borcunu ödemek konusunda ona kolaylık sağlamaya verdiği önem kadar, hakların sahiplerine

---

(1) Tirmizi, sahih ve sened ile.

(2) Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesâî.

verilmesine önem verdiğini görüyoruz. Bu özelliği ile İslâm, durumu bütün cepheleriyle kuşatmış, bütün menfaatleri temin etmiş, hak ve görevler arasında tam bir adalet sağlamış oluyor.

İnfâk (Harcama) Yolları :

Bunlar İslâm'ın, karşılıklı ilişkiler yolu ile malın geliştirilmesi için koymuş olduğu sınırlardır. Malın harcanmasına gelince; aynı şekilde İslâm, bunu da bağlayıcı kayıtlar bulunmaksızın serbest bırakmamıştır. Mal sahibi, dilediği kadar cimrilik etmek hürriyetine sahip olmadığı gibi, dilediği gibi harcama da yapamaz. Bu çeşit bir tasarruf, şahsi olmakla beraber, ferd İslâm'da dilediğini yapmak üzere tek başına bırakılmamıştır. Evet, ferdin şahsi hürriyeti vardır; fakat çizilmiş sınırlar içerisinde. Üstelik ferdin, başkalarıyla veya açık olmasa da ilgisi bulunmayan tam anlamıyla ferdi sayılabilecek tasarrufları çok azdır.

Cimri el, müsrif el gibidir. İslâm bu ikisini de kabul etmez. Çünkü ikisinde de hem kişiye, hem de topluma zarar vardır.

«Sakın eli boynuna kelepçelenmiş gibi cimri olma. İsrâfa dalarak da elini tamamen açma. Sonra kınanır açıkta kalırsın.» (İsrâ, 29)

«Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi giyinin. Yeyin, için! fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.» (A'râf, 31)

Cimrilik, meşrû birşeyden faydalanmaktan nefsi mahrum bırakmaktır. İslâm ise, meşru sınırlar içerisinde kişiyi kendisini faydalandırmakla mükellef tutar, haram kılınmamış bir şeyi insanların haram olarak telâkkî etmelerinden hoşlanmaz. Çünkü hayatın güzelleştirilmesi, abese ve israfa kaçmaksızın alımlı olması icab eder. İslâm, dünya nimetlerinden faydalanmama-yı, hayatın hoş şeylerinden mahrum kalmayı vacip

kılmamıştır. Bilâkis İslâm, az önce ayet-i kerimede geçtiği üzere uygun şekildete temiz ve güzel giyinmeyi Âdemoğullarına emretmektedir. Bundan sonra da Kur'an-ı Kerim, bu tür yanlış anlayışları red etmek üzere şöyle buyurmaktadır :

«De ki : “Rabbim, açık ve gizli hayasızlıkları, günah işlemeyi, haksız yere yapılan zulmü, halkında hiç bir delil indirmedeği şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı söylemenizi haram kıldı.” De ki : “Allah'ın, kulları için varetteği ziyneti ve temiz rızıkları kim haram etti?” De ki : “Bunlar, dünya hayatında, iman edenler içindir. Âhirette ise yalnız onlar için olacaktır.” İşte Biz, âyetleri bilen bir kavim için böylece geniş olarak açıklarız.» (A'raf, 32-33)

İslâm, büyük küçük, zengin fakir bütün insanların hayatın makul olan güzelliklerinden faydalanmalarını ister. Bu sebeple burada hitap : *Âdemoğullarına*» yöneltilmiştir. İslâm, bazen sabır ve rızaya davet etmişse, bu, zühde ve mahrum kalmaya bir çağrı değildir. Bu, nefsi, kendiliğinden gidinceye veya giderilinceye kadar şiddetlere karşı huzur içerisinde korumak için yapılmış bir çağrıdır. Bundan sonra ise, her ferdin helâl şeylerden faydalanması istenmiştir. Toplumdan da bütün fertlerine bu nimetlerden yararlanma imkânlarını hazırlamasını ve Allah'ın, kendilerini yararlanmaya çağırdığı şeylerden, dünya hayatından mahrum bırakmasını istemiştir.

Bu sebeple İslâm, fakirlere zekâtтан bir pay verilmesini emretmiştir. Bu emir onların rızıklarının genişletilmesi için olup onlara yalnızca yetecek kadarını verilmesi için değildir. Çünkü onlar, zaten az-çok kendilerine yetecek kadarına sahip bulunuyorlar. Bunun sebebi, İslâm'ın yalnızca yetecek kadarına davet etme-

sidir. Faydalanmak ise, yetecek miktardan fazla şey demektir.

İslâm, fakire durumunu rahatlatacak, zaruri ihtiyaçlarından ileride olan şeylerle faydalanmasını sağlayacak şekilde zekâtta bir pay verdiğiine göre; imkânı olanın cömertçe harcaması, hayatta makûl ölçüler içerisinde faydalanması ve kendisini hayatın lezzetlerinden ki bunlar çoktur, mahrum bırakmaması gereği kendiliğinden ortaya çıkar. Böylelikle hayal, aydınlığıyla, güzelliğiyle devam eder; ruh da yüce düşünüş, yüksek duygu, kâinatın ve mahlukatın yaratılışına dikkat, güzeli ve mükemmeli gözönünde bulundurmak gibi zaruri olan şeylerin üstüne yükselir. Yüce Resûl buyuruyor ki :

«Allah sana bir mal verdiğinde, Allah'ın nimetinin eseri ve fazl-ü keremi senin üzerinde görünsün.» (1)

İslâm, gücün yetmesi halinde sıkıntı çekmeyi de darlık içinde kalmayı, Allah'ın hoş görmediği bir şey olan «nimeti inkâr» olarak değerlendirmektedir.

Bunların tümü meselenin bir açıdan görünümüdür. Malın tedavülden ve infaktan alıkonulmasında İslâm'ın gözönünde bulundurduğu bir nokta daha vardır. Malı infaktan (harcamaktan) alıkoymak da, malın görevini yapmasını engellemektir. Oysa çeşitli görünümünde hayatın gelişmesi, en geniş alanlarında üretimin garanti edilmesi, çalışanlara iş alanlarının hazırlanması ve tüm insanlığın rahat ve huzurunun sağlanabilmesi için amme mallarının tedavülüne toplumun ihtiyacı vardır. Malı alıkoymak bütün bu faydaları ortadan kaldırır. Bunun için bu, İslâm'a göre haramdır. Çünkü malın alıkonulmasında hem kişisel fayda, hem de kamunun faydası ortadan kalkar.

---

(1) Ebû Dâvûd, Tirmizi.

İsrafa gelince; o da madalyonun öbür yüzüdür. Aynı şekilde o da hem fert için, hem de toplum için bозuluştur. İlk olarak şunu belirtelim ki; hepsi bu yolda verilse bile, Allah yolunda malı infâk etmek israf değildir. Resûlullah (s.a.v.)'ın «*bir dağ kadar altınım olsa*» diye başlayan hadisinden bunu anlıyoruz. Sözü geçen hadiste, bir dağ altını bile olsa, iki kırat kadarını bile bırakmaksızın hepsini Allah'ın yolunda infâk etmeyi temenni ettiğini görmüştük. İsfraf; yalnızca nefse yapılan harcamalarda israf etmek, ileri gitmektir. İşte İslâm'ın kast ettiği budur.

Bu anlamıyla israf, İslâm'ın ileri derecede hoş görmediği lüks yaşamadır. Servetin büyüyüp lüks uğruna harcanması sonucuna ulaştırmaması için malın, zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlet olmasını kesinlikle reddeder ve lüksü kişinin kendisi ve içinde yaşadığı toplum için bir «şer» olarak kabul eder. Buna göre lüks, bir kötülüktür. Toplumun bu kötülüğü değiştirmesi vâcibdir. Aksi takdirde toplum, kendisini tehlikeye atmış olur.

Lüksün hoş görülmediğine ve hatta haram kılındığına dair ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler pek çoktur ve apaçıktır. Bu ayet ve hadisler, lüks ve israfın Allah'ın ve Resûlünün en çirkin gördüğü birer haram oldukları hissini veriyorlar. Hayatın hoş şeylerinden faydalanmaya insanları teşvik eden, kendilerine helâl oldukları halde bunları haram kılmalarını hoş karşılamayan, hayatı reddedilmiş ve karanlık birşey olarak değil de aydınlık, parlak ve makbul bir şey olarak görmeye dâvet eden İslâm; evet bu İslâm'ın kendisi aynı zamanda lüks ve israfı bu kadar ileri bir derecede hoş görmemektedir.

Kur'an-ı Kerim, rahat ve lüks bir hayat yaşayan-

ları, gayretin azlığı ile, güçsüzlük ile hamiyetin düşüklüğü ile nitelendirmektedir :

«Allah'a iman edin, Resûlü ile birlikte cihâda gidin, diye bir sûre indirildiği zaman, içlerinden servet sahibi olanlar senden izin isteyip : "Bırak bizi savaşa gitmeyip oturanlarla beraber olalım", dediler.» (Tevbe, 86)

İslâm'ın cihad tutkusunu, ona teşvikini, ona hazırlananları yüceltmesini ve Resûlullah (S.A.V.)'in :

«Gazâyâ çıkmadığı ve kendi kendine gazâyâ çıkmak konusunda niyet etmediği halde ölen bir kimse, bir nevi münafıklık üzere ölür.» meâlindeki hadisini biliyorsak, öte tarafta bu servet sahiplerini, mücâhidlerin saflarından geri kalıp oturmaları nedeniyle ne derece aşağıladığını kavrarız. Bunda şaşılacak birşey yoktur. Lüks hayat süren gevşeklik içindedir, iradesi zayıftır, yumuşaktır, zorluğa alışmamıştır. Bunun için de gayreti sönüktür, hamiyeti yoktur. Cihâd için gayret ise, ucuz şehvi arzularından faydalanma imkânını kaldırır, bir süre onu hayvanî zevklerinden mahrum bırakır. O ise hayatta bu âdi ve gayr-i ahlâki değerlerden başka değerleri tanımaz.

Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim, bazan tarih boyunca lüks ve rahat bir hayat sürenlerden söz eder. Görüyoruz ki onlar her zaman hem kendilerinin, hem de kendilerini gerçekleştiren, onlar arasında haşareler gibi yok olanlara uyan zayıf düşürülmüşlerin hidâyet yolu üzerinde durmaktadırlar. Bir yerde lüks içerisinde bulunanlar varsa, orada kibir ve gururlarını okşayan, şehvetlerini gerçekleştiren, onlar arasında haşareler gibi yok olan zayıf düşürülmüşler (mustaz'afûn) de vardır :

«Biz her hangi bir ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, mutlaka oranın refah içinde olanları : "Biz sizin getirdiklerinizi inkâr ediyoruz." demişlerdir.» (Sebe, 34)

«Onun kavminden kendilerine bu dünya hayatında refah verdiğimiz hâlde küfür ve inkâr eden, âhirete kavuşmayı yalan sayan ileri gelen bir topluluk dedi ki : “Bu, sizin gibi bir insandan başkası değildir. Sizin yediklerinizden yiyor, içtiklerinizden içiyor. Eğer kendiniz gibi bir insana boyun eğecek olursanız and olsun ki, bu takdirde siz, mutlaka hüsrana düşersiniz.» (Mü'minûn, 33-34)

«Onlara uyanlar da o gün : “ey Rabbimiz, hakikat biz, reislerimize ve büyüklerimize uyduk. Onlar da bizi yoldan saptırdılar” diyeceklerdir. “Ey Rabbimiz, onlara iki kat azâb ver. Onları büyük bir lânetle rahmetinden kov.» (Ahzâb : 67-68)

Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Refah ve lüks içinde olanlar, hasta, istisnâ, kabilinden ve rahat hayatlarına tutkundurlar. Şehvet ve lezzetlerine tutkundurlar. Etraflarında dönüp dolaşanlar arasında nüfuzlarına boyun eğen bir grup insanın olmasına tutkundurlar. Din, iman ve hidâyet ise, tutkun oldukları pek çok şeyden onları mahrum eder ve onlara mübah faydalanma yollarını sınırlar. Bu sınırlar içerisinde kalan ise, kendilerine göre azdır ve cılızdır. Bu onların hasta nefislerini ve şehvetlerini tatmin edemez. Tüm insanların değerini yükselttiği için, artık mustaz'aflar üzerindeki mutlak otoriteleri kalmaz. Oysa bu otoriteleri önceden mustaz'afları, itaat eden ve uygulayan âletler hâline getirmiş idi. Ayrıca din ve hidâyet, etraflarında çevirdikleri, sapık, câhil ve teslimiyetçi toplumlara uyguladıkları hurâfe, vehim ve efsanelerden de onları mahrum eder... Bu nedenle bunlar her türlü hidâyet ve irfanın düşmanıdır. Bütün bunlar lüksün vicdanda yaptığı yıkımdan, kabaca bir faydalanmanın ortaya çıkardığı duygusal donukluktan ayrıdır :

«Rabbin onları da, Allah'dan başka taptıklarını da mahşerde topladığı gün : «Siz mi bu kullarımı saptırdığınız, yoksa kendileri mi yoldan saptılar?» der. Onlar şöyle diyeceklerdir : «Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yakışmaz. Fakat sen onları ve atalarını nimetler içinde yaşatın da, sonunda seni anmayı unuttular ve yok olmaya mahkûm bir kavim oldular.» (Furkan, 17-18)

Uzun süreli, babalardan miras alınmış büyük bir lüks ve faydalanma, insana zikri unutturur ve verimsizliği doğurur. Onlar hakkında helâk olmuş birer kavim oldular ifadesi, müthiş, derin anlamlı tablolar ortaya koyan bir anlatımdır. «*Helâk bir arazi*» hiç bir şey üretmeyen, hiç bir verimi olmayan kuru arazi demektir. İşte bu lüks ve refah içerisinde bulunanların kalpleri, ruhları ve hayatları da böyledir, kupkuru, verimsiz, hayat eseri görülmeyen bir toprak.

Resûlullah (s.a.v.)'de lüks ve refah sahiplerinin evlerini, ortadan fışkıran fesad ve oradan çıkan fitneler sebebiyle «*şeytanların evleri*» diye adlandırmaktadır.

Şeytanların develeri evleri vardır. Şeytanların develerini gördüm : Sizden biriniz, semirttiği develeriyle yola çıkar da bunlardan bir tanesine bile binmez. Yola devam edecek takatî kalmamış müslüman kardeşini yolda görür de, onu bindirmez. Şeytanın evlerine gelince, onları henüz görmüyoruz». Râvi der ki : Bunlar insanları atlas perdelerle örten şu kafeslerdir.» (1)

Resûlullah (s.a.v.) şeytanların develerinin niteliklerini şöyle görmüştü : O develerin sahiplerinin onlara binmeye ihtiyaçları yoktur. Oysa binecek bir şey bulamadığı için yoluna devam edemeyenler vardır. Bugün de şeytanların binekleri şunlardır : Çok önemsiz

---

(1) Ebû Dâvûd.

şeyler için lüzumsuz yere giden otolar. Öte tarafta vasıtaya binecek para bulamayan binlerce kişi. Yüzlerce kişi de yaya bile yürüyebilecek durumda değildir. Resûlullah (s.a.v.)'in insanları atlas perdelerle örten evler olarak gördüklerini biz günümüzde, hiç bir insanın hatırından geçmeyecek konforu bulunan evler olarak görüyoruz.

Buna göre lüks yaşama, tarih boyunca helâk olmak için bir sebep olarak kalacaktır. Çünkü lüks, azgınlığın nedenidir :

«Biz bol geçimi ile halkı şıarmış nice memleketler helâk ettik. İşte kendilerinden sonra ancak pek az kimselerin konuştuğu harab meskenleri.» (Kasas, 58)

Sebepler olduğu günahlar nedeniyle, lüksün âhirette azâba neden olacağından şüphe yoktur :

«Amel defterleri sollarından verilenler, ne bedbaht insanlardır. Amel defterleri sollarından verilenler! Onlar vücudun delikçiklerinden işleyen alevli bir ateş ve kaynar bir su içindedirler. Kapkara bir dumanın gölgesi altındadırlar. O gölge onlara ne bir serinlik verir ne de bir fayda... Çünkü dünyada onlar refah içinde yüzerlerdi. Büyük günahı işlemede ısrar ediyorlardı. «Ölüp toprak ve kemik olduğumuz bir zaman mı, biz mi tekrar dirileceğiz.» derlerdi. «Önceki atalarımız da mı?»» (Vakıa, 41-48)

Fakat, helâk ve azâb yalnızca lüks içerisindeki ferde isabet etmez, bilâkis onların varlıklarına mûsamaha gösteren topluma da isabet eder :

«Bir ülkeyi yok etmek istediğimiz zaman, oranın nimet ve refahtan şıarmış elebaşlarına hakka uymalarını emrederiz. Fakat onlar dinlemeyip yoldan çıkarlar. Artık o ülke yok olmayı hak eder. Biz de orayı tamamen helâk ederiz.» (İsrâ, 16)

Çünkü toplum içerisinde lüks ve israf içinde yüzenlerin bulunması, toplumun onların varlıklarına müsamaha göstermesi, bunlara karşı susması, lüksün sebeplerini gidermemesi ve lüks içerisindekileri fesat yapmakta serbest bırakması, evet bütün bunlar, varlıkları gereği kesinlikle helâke ve mahvolmaya götüren sebeplerdir. İşte âyette geçen «isteme»nin anlamı budur. Yani sonuçlar, o sonuçları gerektiren öncülere bağlıdır; sebepler varolduğu vakit, Allah'ın kâinat ve hayatta geçerli olan, iradesiyle ortaya koyduğu sünnetine uygun olarak sonuçlar meydana getirilir.

Yapısı içerisinde meydana gelen bu kötülükten toplumun kendisi sorumludur. Toplum içerisinde varlığının gereği olarak lüksün kötülüğe götürmesi kaçınılmazdır. Artan fazla güç ve imkânların harcancak bir yerlerinin bulunmasının kaçınılmaz olduğunu daha önce açıklamıştık. Buna göre lüksün olduğu yerde artan bir mal vardır ve bu bir güçtür. Fazla olan beden bir güç de bir imkândır. Düşünce ile veya işle değerlendirilmeyen zaman da bir fazlalıktır, bu da bir güçtür. Lüks ve refah içindeki genç erkek ve kızların da ki bunlar gençliğe, boş zamana ve gayrete bir arada sahiptirler fâsıklık yapmaları kaçınılmazdır; bedeni ve mal güçleri ile zaman güçlerini harcayacak başka alanlar araştırmamaları imkânsızdır. Çoğunlukla bu alanlar, içinde yaşadığı zaman ve ortamın karakteristiğini yansıtacak şekilde çok aşağılık olur. Bu alanların hepsinin ortak özellikleri aşağılık, hiss ve manevi pisliktir.

Diğer tarafta köle tüccarlarından, kuyrukçulardan ve lüks içerisindekilerin dalkavukluklarından oluşan çıkarıcılar ve muhtaçlar, ahlâksızlığı ve tembelliği yayar, lüks içerisinde yüzen erkek ve kadınların hoşuna gitmeyen bütün ciddi değerlerini ucuzlatırlar.

Bundan sonra da hastalık hayatın diğer alanlarına yayılır. Sonunda kaçınılmaz âkibet gerçekleşir. Sonuç; bu ümmet içinde ahlâksızlığın yayılması, ibâhiliğin (herşeyi mübah görme) başgöstermesi, beden ve akılların gevşeklik içine düşmeleri, maneviyâtın çökmesidir... İşte tam bu sırada Allah'ın emri hak olur ve o toplum da kökünden helâk olur!

İste lüks yaşayış suçu hakkında İslâm'ın görüşü budur. Bu suç ilkin ferdi olarak başlar. Eğer toplum buna sesini çıkarmazsa bu kötülüğü, el ile, dil ile ve kalp ile ortadan kaldırmazsa; bu suç semerelerini verir vebâ gibi toplumun bünyesine yayılır, sonunda toplumu yok olmakla karşı karşıya bırakır. Bütün bunlar, sonuçların öncülere ve nedenlere bağlı olduğu kuralına göre ortaya çıkar :

«Allah'ın sünnetini değiştirmeye ise aslâ imkân bulamazsın.» (Ahzâb, 62)

Peki lüks ile mahrumiyetin sınırı nedir ve ikisinin arasındaki orta ve mutedil yol hangisidir?

İslâm'ın ilk dönemlerine dönecek olursak, fakirlik ve mahrumiyetin açıkça görüldüğü fakir bir vaziyetle karşılaşırız. Resûlullah (s.a.v.)'in ipek giymeyi yasakladığını görürüz.

«Dünya ipek giyen, onu ahirette giymeyecektir.»

(1)

Hiz. Ali (r.a.) rivâyet eder ki :

«Resûlullah (s.a.v.) bana altın yüzük kullanmayı yasakladığı gibi, ipekten çizgileri bulunan ve usbur denen boya ile boyalı elbise giymeyi de yasaklamıştı...»

Bütün bunlar erkekler içindir. Kadınlara gelince, onlara kendi kızı Fatımâ'nın altın takmasını hoş karşılamamışsa da altın da, ipek de helâl kılınmıştır. An-

---

(1) Buhari.

cak onun kizinin altin takinmasini hos karşilamaması, Peygamber (s.a.v.)'e ait bir özelliktir, insanları bunun için mecbur tutmamıştır.

«İslâm, ortamın şartları ve toplumun durumu gerektirmediği takdirde dar bir geçime dâvet etmemektedir» dersek, bir haramı helâl kılmadığımızı sanıyoruz. İpek elbise, usfurla boyalı ve aşırı süslü elbise giymek erkeklerin kıymetini düşürür, onları, özellikle cihâd zamanlarında yumuşaklığa, rahat ve gevşeklığe dâvet eder. Fakat Resplullah (s.a.v.) dar geçimin, çirkin görünüşe ve kıyafette ihmale varmasını istememiştir. Hz. Câbir Resûlullah (s.a.v.) ziyarette geldiğinde, saçları darmadağın, taranmamış bir adam gördü. Resûlullah (s.a.v.) :

«*Bu adam, saçlarını düzeltecek bir şey bulamadı mı?*» diye sordu.

Resûlullah (s.a.v.), üzerinde kirli elbise bulunan birini gördüğünde ise şöyle buyurdu :

«*Bu adam elbiselerini yıkayacak bir su bulamadı mı?*»

Ebu'l-Ahvas babasından rivâyetle dedi ki :

«*Resûlullah (s.a.v.) üzerimde eskimiş bir elbise ile beni görünce :*

«*Senin herhangi bir malın var mı?*» diye sordu.

«*Evet, dedim.*»

«*Hangi maldan?*» diye sordu. Ben :

«*Allah, bana hepsinden, koyundan da, deveden de vermiştir.*»

Buyurdu ki :

«*Allah sana bir mal ihsan ettiğı vakit, O'nun sana olan nimet ve kereminin eseri üzerinde görülsün.*»

(1)

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor :

«Allah iyidir, iyiyi sever. Temizdir, temizliği sever. Kerimdir, keremi sever. Cömerttir, cömertliği sever. Evlerinizin çevresini temiz tutun ve Yahudilere benzemeyin.» (1)

Allah'ın, Âdemoğullarına emri daha önce geçmişti. Allah onlara her mescide gidişlerinde temiz ve güzel giyinmelerini ve kendilerine helâl kıldığı hoş şeyleri haram kılmamalarını emrediyor. Bundan özet olarak şunu anlıyoruz: Toplumun genel hayat seviyesi, neyin lüks, neyin mahrumiyet olduğunu belirler. Allah Teâlâ, yeryüzünün çeşitli bölgelerinin fethini müslümanlara müyesser kılınca, kamu serveti artınca ve yaşayış düzeyi yükselince, onların da giyinişleri değişti, daha önce faydalanmadıkları şeylerle faydalanmaya başladılar. Normal sınırları aşmaları hâli müstesna, hiç kimse de onların bu durumlarına karşı çıkmadı. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmaktadır :

«Dilediğini ye, dilediğini giy. Seni ancak iki şey hataya düşürür : İsrâf ve gurur.» (2)

Bununla birlikte şunu vurgulamak istiyoruz: Sade yaşayış, İslâm'ın tutkun olduğu bir özelliktir. Ruhun, dünya metânı hâkimiyeti altına alması da, İslâm'ın müslümanlarda bulunmasını istediği bir niteliktir. Böylelikle onlar bu metâa kul olmaktan kurtulmuş olurlar.

«Dirheme köle olan helâk olsun. Dinara köle olan, elbiseye köle olan helâk olsun. (Böyle bir kimseye) verilirse memnun olur. Verilmezse de kızar.» (3)

---

(1) Tirmizi, hasen bir senedle rivâyet etti.

(2) Buhârî.

(3) Buhârî.

Dünya metândan normal ölçüde faydalanmak istenmiş olmakla birlikte, metâa hâkim olmak da İslâm'ın temel özelliklerindendir.

«Allah'ın fethedilen memleketler halkından ganimet olarak peygamberlerine verdiği mallar, Allah, peygamberlerine verdiği mallar, Allah, peygamber, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece mallar sadece içinizdeki zenginler arasında dönüp dolaşmasın. Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi de yasakladıysa ondan kaçın. Allah'dan korkun. Şüphesiz Allah, azabı pek şiddetli olandır.» (Haşr, 7)

Bu âyeti kerime tafsilâtıyla zikrettiğimiz hükmü beyan ediyor. Sonra da feyy'in bu şekilde taksiminin sebeplerini söylerken, İslâm toplumundaki iktisadi ve içtimai kaidelerden en büyük bir kaideyi tesis ediyor :

«...Böylece mallar sadece içinizdeki zenginler arasında dönüp dolaşmasın.» (Haşr, 7)

Ayrıca İslâm cemiyeti için tesis olunan anayasa nizamının en büyük kaidesini de koyuyor :

«Peygamber size ne verdi ise onu alın. Size ne yasak ettiyse ondan da sakının.» (Haşr, 7)

Bu iki kaide, bu ganimet ve onun taksimi münasebetiyle gelmişlerse de, vuku bulan bu hadiseyi aşmakta ve İslâm'ın sosyal ve nizamında çok uzak ufuklara açılmaktadırlar.

Birinci kâide :

İktisadi (ekonomik) nizamı düzenleyen kâide, İslâm'da iktisadî görüş esaslarının büyük bir yanını temsil eder. İslâm nazarında ferdî mülkiyet muteberdir. Lâkin bu bir takım kaidelere bağlıdır. Malın zenginler elinde dönüp dolaşmaması, fakirler arasında tedavülüne mani olunmaması kaydıyla. Bir malın yalnız zenginler arasında dölüp dolaşmasına yol açan, bu duru-

ma meydan veren her türlü nizam, İslâmiyetin iktisadî görüşüne uymaz ve topyekûn sosyal nizamın hedef ve gayesine aykırı düşer. İslâm toplumundaki her türlü münasebet ve muamelelerin bu türlü iktisadi düzene meydan vermeyecek, şayet varsa ortadan kaldıracak şekilde tanzim edilmesi gerekir.

Nitekim İslâm, iktisadî nizamını bu esas üzerine kurmuş, zekâtı farz kılmıştır. Zekât olarak verilecek miktar, nakit üzerinden senede % 2,5 dur. Diğer ürünlerde ise % 10 veya %5 dir. Eti yenen (davar, sığır, deve gibi) hayvanlarda buna muadil olan miktar verilir. Rikaz'ın yeraltındaki maden ve definelerin hesabı ise nakit paraya tâbidir. Bu nispetler, büyük sayılır. Sonra ganimetlerin beşte dördünü İslâm, fakir-zengin mücahitlere ayırmış, ganimetin tamamını fukaraya tahsis etmiştir. Arazinin icarında makbul olan nizam müzaraadır. (1) Yani çıkan mahsulün tarla sahibi ile ekici arasında paylaşılmasıdır. Bundan başka İslâm, bazı zaruret ve ihtiyaç hallerinde zenginlerin fazla mallarından alıp fukaraya verme ve beyt'ul-mâl (hazine) azalıp boşaldığında zenginlerin mallarına daha başka vergiler koyma yetkisini devlet reisine vermiştir. İhtikârı (stokçuluk) haram kılmış, faizi kaldırmıştır. Zaten bu ikisidir serveti zenginler elinde dönen bir devlet haline getiren...

Hülâsa İslâm, bütün iktisadî nizam ve prensiplerini, ferdî mülkiyet hakkının, diğer kayd-ı şartların yanı sıra, asıl şartı sayılan bu büyük ve temel kaideyi gerçekleştirecek tarzda tesis etmiş bulunmaktadır. (2)

-
- (1) Gerçi bu konuda görüş farkları vardır. Tercihle şayan ve açık olan görüş bizim kaydetmiş olduğumuzdur. (Müellif)
  - (2) «İslâm'da Sosyal Adalet» kitabının «Mal Siyaseti» faslına bkz.

Bu itibarla İslâm nizamı, ferdi mülkiyeti kabul eden bir nizamdır. Fakat bu nizam, kapitalist nizam değildir kapitalist nizam da İslâm'dan aktarılmış değildir. Kapitalist nizam ribasız (faiz) ve ihtikârsız olarak aslâ vücuda gelemez. İslâm nizamı, bizzat Hakîm ve Habîr olan yüce Allah tarafından kurulmuş, nev'i şahsına münhasır bir nizamdır. Müstakil doğmuş, kendi başına yürüyerek gelişmiş ve bugüne kadar tek ve eşsiz bir nizam olarak yaşamıştır. Her yanı ölçülü-biçili, hak ve vazife sistemi adaletli, tıpkı bütün varlıklardaki insicam gibi âhenkli, kâinatın yaratıcısından sudûr ettiği şekilde taptazedir. Bütün varlık âlemi, birbirine uyumlu ve denge halindedir.

İkinci kaide :

Bu da ölçüyü bir tek kaynaktan alma kaidesidir :

«Peygamber size ne vermişse onu alın. Size neyi yasak etmişse ondan da sakının.» (Haşr, 7)

Bu kaide aynı zamanda İslâm'ın temel görüşünü temsil eder. İslâm'da hâkimiyet, bu ölçünün Kur'an veya Sünnet olarak, peygamber tarafından getirilmiş olmasından doğar. Başta müslümanların imamı olmak üzere bütün millet, peygamberin getirdiğine muhalefette bulunamaz. Şayet ona muhalif bir hüküm vaz edilirse, onun geçerlilik vasfı yoktur; çünkü hâkimiyetin birinci dayanağını kaybetmiştir. Bu görüş; milleti hâkimiyetin asıl kaynağı, yani millete kendisi için verdiği gibi teşrî yetkisi verip, vaz ettiği her kanunu hâkim ve geçerli sayan da dahil olmak üzere beşeri görüşlerin hepsine muhaliftir. İslâm'da hâkimiyetin kaynağı, Peygamber (s.a.v.)'in tebliğ ettiği Allah'ın D i n i'dir. Hükümdar bu işte milletin vekilidir. İşte milletin hukuku buna münhasırdır. Hiç bir zaman herhangi bir teşride Peygamberin verdiği muhalefette bulunamaz. İslâm'daki nizam budur.

Milletin herhangi bir meselesini hükme bağlamak için Peygamberin tebliğ ettiği «n a s s» yani âyet yahut hadis bulunmadığı takdirde ise, Resûlün getirdiği prensiplerinden birine ters düşmeyecek hükümler konar. Bu, İslâm'ın bahis mevzuu görüşüne aykırı değil, onun bir parçasından ibarettir. Her türlü teşriin ilk mercii, ortada bir nass varsa, Peygamberin getirdiği nassa uyması, nassın yokluğu halinde de İslâm esaslarıyla bağdaşmasıdır. Milletın ve onun vekili olan hükümdarın hâkimiyet ve selahiyeti bu çizgiden öteye geçemez. Bu, biricik nizamdır ki, insanlığın bilip duyduklarına benzemez. Bu, insanlar için teşrii, bütün varlığın kanununa bağlar. Allah'ın, kâinat için vaz ettiği kanunla, beşere hükmeden kanun arasında tam bir âhenk sağlar. Tâ ki beşerin kanunu ile kâinatın kanunu birbiriyle çarpışıp da insanoğlu mutsuzluğa uğramasın, veya parçalanıp mahvolmasın, yahut emekleri hiçe gitmesin!

Âyet-i kerime bu iki kaideyi mü'minlerin kalbinde ilk ve ana kaynağına bağlıyor, Allah'a. Ve mü'minleri takvaya davet ediyor, Allah'ın azabından sakındırıyor :

«Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.» (Haşr, 7) İşte bu, en büyük teminattır ki, başka türlü bir kaçamak ve kurtuluş yolu yoktur. Mü'minler bilmiş ve inanmışlardır ki, yüce Allah gizliliklere âşina, yapılan işlerden haberdardır; sonunda dönüp huzuruna varılacak nihai merci O'dur. Ve yine bilmişlerdir ki Allah'ın azabı şiddetlidir. Ve nihayet bilip öğrenmişlerdir ki kendileri, mal ve mülkü yalnızca zenginler elinde dolaştırmamakla ve Hz. Peygamberin verdiğini hoşnutluk ve itaatla almak, nehyettiği şeylerden de, önlerindeki çetin günü düşünerek tevil ve tembelliğe yaslanmadan sakınmakla mükelleftirler...

B e n i N a d i r'in bıraktığı feyy'in, (ganimet) Ensar'dan iki kişi hâriç sadece Muhacirine dağıtılması, bu feyy'e mahsus, «Yalnız zenginleriniz arasında dö-nüp dolaşmasın» (Haşr, 7) kaidesini gerçekleştirmek için yapılan bir uygulama idi. Umumî hükümse, bu gi-bi malların bütün fukaraya verilmesini gerektirir. Ge-rek muhacir, gerek ensar ve onlardan sonra gelecek olan nesillerin fakirleri. Gelecek âyetlerin ifade ettiğı hüküm budur.

Durum böyle olmakla beraber, Kur'an-ı Kerim, hü-kümleri kuru ve mücerret olarak zikretmez de, can-lıların hissedip cevap vereceğı diri, hareketli bir hava içinde ifade eder. Bunun için bu üç gruptan her bir grubu, tabiat ve hakikatini tasvir eden diri ve gerçek sıfatlarıyla anarak, yaşayan kişilerle muamele ede-cek tarzda hükmünü koyar :

«Bu ganimet mallarında, bilhassa yurtlarında ve mallarından uzaklaştırılmış, Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Resûlune yardım eden fakir muha-cirlerin hakkı vardır. İşte samimi olanlar onlardır.» (Haşr, 8)

Bu, hak yolda hicret etmişlerin mümeyyiz haslet-lerinin mühimlerini belirten gerçek bir ifadedir. Yurt-larından ve mallarından çıkarılmış, Mekke'deki kendi yakınlarının eza ve işkencelerine maruz kalmışlar-dır. Reva görülen bu muameleye karşı günahları «*Rab-bimiz Allah'tır*» demelerinden başka birşey değildir. Yurtlarını ve mallarını terkederek çıkmışlar, «*Allah'tan bir lütuf ve rıza dilemişler*» ve Cenab-ı Hakkın fazlu ke-remine güvenmişlerdir. O'ndan başka sığınacakları, O'nun rahmet kapısından gayri iltica edecekleri bir merci yoktur. Sayıca az ve anavatanlarından uzaklaşmış ol-dukları halde «*Allah'ın dinine ve peygamberine yardım ederler.*»

İman kelimesini dilleriyle söylemiş, iş ve davranışlarıyla doğrulamışlardır. Allah'a imandaki sadakat ve samimiyetlerini, Peygambere uymadaki cidiyetlerini dürüst davranışlarıyla isbatlamışlardır. Hak karşısındaki sadakatları, O'nun (Hakkın) yeryüzünde yürüyen ve insanlarca görülen bir sureti halinde bulunmalarıyla teberrüz etmiştir.

«Daha önceden M e d i n e'yi yurt edinmiş ve gö-nülllerine imanı yerleştirenler (hicret edip) kendilerine gelen müminler. Onlara verilen ganimet malları karşısında içlerinde bir kaygı hissetmezler. Kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Nefsinin cimriliğinden tamahkarlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar, kurtuluşa erenlerdir.» (Haşr, 9)

Bu da yine Ensar'ın en mühim hasletlerini belirten gerçekçi, parlak bir portredir. Bir takım sıfatlarla teferrüd edip ufuklara yükselişi eğer fiilen vaki olmasaydı bu mümtaz topluluğun, insanlar bunu hayalin icat ettiği tatlı rü'ya ve mücerret yüce sıfatlar olarak tahayyül ederlerdi.

«Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gö-nülllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler...» (Haşr, 9)

Hicret evi olarak Ensar «Peygamber şehri» Y e s r i b'i (Medine'yi) Muhacirlerden önce yurt edinmişlerdir. Orayı aynı zamanda iman evi olarak kabul etmişlerdir. Sanki iman, onlar için bir yurt ve mesken-dir. Bu, gölgeli, derin mânalı bir tabirdir. Ensarın imanı durumunu tasvir etmektedir. İman onların bir yurdu, bir menzili ve bir vatanıdır ki, içinde kalben yaşar, ruhen sükûnet bulur, hep ona döner, emniyet ve huzuru onda bulurlar; kişinin gözü gönlü kendi evinde olduğu gibi...

«...Kendilerine hicret edip gelen mü'minleri severler. Onlara verilen ganimet karşısında içlerinde bir kaygı hissetmezler.» (Haşr, 9)

Bütün bir beşeriyet tarihi, Ensar'ın muhacirini karşılayışına benzer bir hadiseye şahit olmamıştır. Bu asil sevgi ve bu cömert kerem ve memnuniyet içinde misafirleri mal ve mülklerine ortak etme... Onları barındırmak, ağırlamak, türlü sıkıntılarına seve seve katlanmak vs... hususlarında adeta birbirleriyle yarışmaları, hattâ rivayete göre hiç bir muhacir kur'a çekmeksizin bir ensârinin evine inemiyor. Çünkü misafir etmeye can atan Ensar'ın sayısı, hicret edenlerden daha çok!

«...Onlara verilen ganimet karşısında içlerinde bir kaygı hissetmezler.» (Haşr, 9)

Muhacirlerin bazı yerlerde nail oldukları üstün makam ve bu feyy'de (ganimet) olduğu gibi, bazı mal ve nimetlerin onlara tahsis edilmesi gibi. Bu hususlarda içlerinde istememezlik ve kıskançlık gibi bir şey hissetmezler. Hasedinden veya sıkılmasından demiyor da bir «şey» diyor. Kalplerinin tam mânasiyle temiz, ruhlarının pâk olmasından dolayı, Ensar'a verilenlerden içlerinde hiç bir şey (hiç bir kötü his ve düşünce) duymazlar.

«Kendileri ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler.» (Haşr, 9)

Kendisi muhtaç olduğu halde başkasını tercih edip üstün tutmak, ahlâk ve faziletin en yücesidir. Ensar (r.a.) bu mertebeye, beşeriyetin bir eşine rastlamadığı derecede yükselmiştir. Ensar-ı kirâm, her hususta ve her halükârda, insanlığın ezelden beri alışageldiğinin hilafına bu hasletini elden bırakmamıştır.

«Nefsinin tamahkarlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar saadete erenlerdir.» (Şems, 9)

Bu hırs, nefsin bu cimriliği... İşte her hayra mâni olan illet... Çünkü hayır, herhangi bir şekilde cömertçe, bol bol vermektir. Bu fedakârlık, bu hayır ve kerem, malı, parayı sarfetmekle, sevgi ve şefkatle, gayret sarfetmekle olur, gerekirse hayatı vermekle olur... Devamlı surette «almak» isteyip, hiç bir zaman «vermek» istemeyen tamahkâr cimriden bir hayır beklenmez. Nefsinin tamahkârlığından korunabilmiş olan kimse, hayrın bu engelini aşmış hayra doğru koşar adımıyla giderek, varlığından bol bol vermeye başlamış olur. Gerçek mânasiyle kurtuluş buna denir.

Bunların arkasından gelenler şöyle derler : *«Ey Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla. Mü'minlere karşı kalplerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok şefkatli ve merhametlisin.»* (Haşr, 10)

Bu, temiz, uyanık ve mesut zümrenin üçüncü sınıfı... Bu âyetteki hasletler, Tâbiîn'in en mühim vasıflarıdır. Aynı zamanda her ülke ve her zamandaki bütün İslâm Ümmetinin özelliklerinin en hasını göstermektedir.

Muhâcirin ve Ensâr'dan sonra gelen bu zevatın kalpleri ve gönülleri, Rabbine yönelerek hep mağfiret dilemek, yalnız kendisi için değil, aynı zamanda evvel-den iman etmiş olan selefi için bağışlanma talebinde bulunmakla meşguldü. Bir de, iman bağı ile bağlanmış oldukları bilumum mü'minlere karşı kalpleri kinden arınmış olarak dua ederler. Bu talep ve duayı Allah'ın şefkat ve merhametini düşünüp sığınarak yaparlardı :

«Ey Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok şefkatli ve merhametlisin.» (Haşr, 10)

Bu âyet-i kerîmelerin gerisinde bu müslüman milletin tabiatı ve onun bu varlık ve mevcudat içerisinde-

ki şeffaf sureti zuhûr etmekte ve bu ümmetin başını sonuna, sonunu başına bağlayan sağlam ve kuvvetli alâka ortaya çıkmaktadır. Hem de tam bir dayanışma, sevgi ve muhabbet içinde, zaman mekân, ırk nese gibi çizgileri aşan ve müstakil olarak gönüllerin derinliğine yerleşip his ve şuuru, uzun asırların içine ve ötesine kadar uzanacak derecede uyandıran engin yakınlık bağıyla... Mü'min, kardeşi mü'mini asırlar sonra anıyor onu hayırla yâd ediyor, hakkında mağfi-ret niyazında bulunuyor. Tıpkı sağ bir kardeşini anar gibi, daha fazla izzet ve ikramla, sevgi ve muhabbetle... Hülâsa selef halefi hesaba katıyor, halef ise selefin izini takip ediyor... Bütün bunlar aynı yolda ve istikamette, tek saf ve bir ordu halinde, bütün zaman ve mekânlarda, Allah'ın sancığı altında, en aziz ufka doğru, Raûf, Rahim olan Rabbi teâlaya yönelerek hareket ediyor...

Gözle görünen gerçeği temsil eden, açık ve parlak bir sima... Temiz ve olgun bir kalbin tasavvur edebileceği en yüce şerefli örneği temsil ediyor. Bu güzel simanın kıymeti, daha çok, meselâ komünizmin Karl Marx'ın kitabında temsil edip yayınladığı kin ve alçakca tahrip etme görüşü ile kıyaslandığı vakit belli olmaktadır. Komünizm'de, sınıf ve tabakalar arasına serpiştirilen ve geçmiş nesillere kadar uzanan ve bu doktrini benimsemeyen, hangi millet ve hangi dinden olursa olsun, bütün imana ve mü'minlere karşı köklü bir kin ve düşmanlık vardır.

İki ayrı sima. Birbirinden hem şekil, hem ruh, hem madde hem de mânada ayrı... Birleştikleri hiç bir noktada yok. Birinci görüş insanlığı kemal ve olgunluğun zirvesine çıkarıyor. Diğeri ise, en aşağı dereceye indiriyor. Biri nesillere zaman, mekan, cins, vatan, kabile, ırk gibi şekli mefhumların gerisinden bakıyor, bü-

tün insanları el ele, omuz omuza verdirtip, birleştirip, kaynaştırıp, kardeş yapıp seviştirerek, Hakk'a giden yolda, kalbi kin ve nefretten uzak, içi haset ve kıskançlıktan arınmış olarak yürütüp yükseltiyor. Diğeri ise bunun aksine insanları, kısımlara ayırıyor, sınıf ve tabakalar haline getiriyor, zengini fakire, fakiri zengine düşman ediyor. Millet fertleri arasına her türlü ahlâksızlığın (kin, haset, husumet, hile, desise vs. gibi) her türlüünü saçıyor. Hattâ bunlar ma'betlerinde âyin yaparken dahi devam ediyor. Zaten bunların âyini bir tuzaktır. Dinleri de, sermayedarın fakiri düşürmek için kurduğı ayrı bir tuzaktan başka bir şey değildir!

ZEKÂT FARİZASI

İslâm ekonomi sisteminin en önemli ilkesi şüphesiz ki zekâttır. Zekât, dini bir farîza olduğu kadar beşerî ölçülerin çok fevkinde manevî kökleri olan sosyal bir kurumdur. Zekât, fakîri devamlı elaçan kimse olmaktan çıkarıp kısa müddet içinde zekât veren kişi durumuna yükseltir. Tarih içerisindeki çarpık uygulamaları nazar-ı itibâra almayıp müessesenin temeline inildiğinde zekâtın muazzam bir sosyo-ekonomik yapı oluşturduğu görülür.

Zekât müessesesini prensip olarak ele alan Seyyid Kutub, İslâm'da Sosyal Adalet başta olmak üzere «Fi zilâl'il-Kur'an» ve öteki eserlerinde konuyu geniş olarak inceler :

Şimdi de İslâm'ın rûkûnlarından biri ve sosyal manzaralı görünümlü bir rûkûn olan olan «Zekât»tan söz edelim. Zekât ile ilgili söylenebilecekler, İslâm'ın mâli siyasetiyle en yakından ilgili olan şeylerdir.

Zekât, maldaki haktır. Zekât bir taraftan ibadettir, diğer taraftan sosyal bir vazifedir. İslâm'ın ibadetlerle ve sosyal hayatla ilgili görüşünü gözönünde bulunduracak olursak, şunu söyleriz : Zekât taabbudî sosyal bir görevdir. Bu sebeple ona «zekât» adını ver-

miştir. Zekât, temizlik ve nemâ büyüme, gelişme demektir. Farz kılınmış olan bu hakkın ödenmesiyle borçtan kurtulunur ve vicdan temizlenmiş olur. Aynı zamanda nefis ve kalbin, cimrilikten ve bencillikten arınmasıdır. Mal sevimlidir, mülk de hoştur. Nefis başkalarına karşı maldan cömertlik gösterince temizlenir, yücelir ve aydınlanır. Ayrıca o, kendisinde bulunan hakkın ödenmesi ve bundan sonra da helâl olması ile malın temizlenmesi demektir. Zekât, ibâdet anlamını da ihtivâ ettiğinden İslâm, inceliği icâbı kitap ehli olan zimmilerden zekât vermelerini istememiş, bunun yerine onlara «cizye» koymuştur, böylelikle onlar da devletin kamu harcamalarına katılmış olsunlar. Zimmilere, kendilerinden cizye istenmesi müstesna, İslâmî ibâdetlerden herhangi birisi farz kılınmamış olur.

Zekât bazen toplum içindeki bir takım kesimlerin yetecek kadar ihtiyaçlarını karşılamak, bazen de yetecek kadardan fazlasını bile onlara sağlamak için toplumun, ferd üzerindeki bir hakkıdır. Böylelikle İslâm :

«Tâ ki o mal, sizden zengin olanlar arasında dönüp dolaşsın.» (Haşr, 7) diye ifadesini bulan genel esasının bir kısmını gerçekleştirmiş olur... Çünkü İslâm, insanların fakirlik ve ihtiyaç içerisinde bulunmalarından hoşlanmaz; gücü yettiği takdirde her ferdin kendi özel çalışması ve hususi gelirleri ile yetecek kadarını elde etmesini, herhangi bir neden dolayısıyla bunu yapamadığı takdirde ihtiyacının toplum malından sağlanmasını kesinlikle istemiştir.

İslâm, insanların fakirlik ve ihtiyaç içerisinde bulunmalarından hoşlanmaz. Çünkü o, daha büyük ve Allah'ın Âdemoğullarına özel olarak verdiği insani yüceliğe daha lâyık olan hedeflere yönelebilmeleri için, onları hayatın zorunlu maddî ihtiyaçlarının baskısından kurtarmak istiyor :

«Andolsun ki biz Âdemoğullarını bir izzet ve şerefe mazhar kılmışızdır. Onlara karada, denizde taşıyacak vasıtalar verdik, onlara güzel güzel rızıklar verdik, onları yarattığımızın bir çoğundan cidden üstün tuttuk.» (İsrâ, 70)

Allah insanları akıl, duygu ve beden için zorunluluk ifade etmekten yüce olan bir takım ruhi arzularla, fiilen üstün kılmıştır. Hayatın zaruri ihtiyaçlarından kendilerine bu ruhi arzulara ve bu fikri alanlara harcamak üzere imkân, gayret ve zamanı bulamayacak olsalar, bu yüce ve üstün kılınmışlığı kaybedip hayvan mertebesine düşerler. Hattâ bazı hayvanlar yeteri kadar yiyecek ve içeceğini aldıktan sonra gider gelir, hoplayıp zıplar; bazı kuşlar da sevinçlerinden neşeli neşeli öter.

Yeme ve içme gibi zorunlu ihtiyaçlarının içerisinde çarpınan ve Allah'ın üstün kıldığı insanın uğraşması gereken şeylerle uğraşamaması bir yana, kuşun ve hayvanın elde edebildiğine bile sahip olmayan insana, gerçekten insan nazarıyla bakılamaz, Allah'ın istediği ve öyle nitelediği insan tipi bu olamaz. Bütün gayret ve zamanını harcadığı hâlde ihtiyacına yetecek kadarını elde edemeyecek olursa; işte bu, insanı Allah'ın tekrimine (yüce ve şerefli kılmasına) lâyık olmayan aşağılık bir toplum olarak ayıplanacak hâle getirir. Çünkü bu toplum, hâliyle Allah'ın iradesine ters düşmüştür.

İnsan, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Allah, hayatı ilerletmek ve geliştirmek, sonra da hayatı aydınlık kılarak güzellik ve aydınlığıyla hayattan faydalanmak üzere onu yeryüzünde halife yapmıştır. Bundan sonra da kendisine verdiği nimetler dolayısıyla Allah'a şükretsın diye bu makama oturtulmuştur. İn-

san ise, hayatı yeterli bile gelse bir lokma uğruna tükenip gidiyorsa bütün bunların hiçbirisini yapamaz. Peki ya yeteri kadar ihtiyaçlarını karşılamayarak hayatını sürdürürse, tüm bunları nasıl gerçekleştirebilecek?

Bir kısmı lüks ve israf seviyesinde, diğer bir kısmı fakirlik ve mahrumiyet düzeyinde yaşayan bir ümmetin fertleri arasında bu derece farkların bulunmasını sonraları da bunun yoksulluk, açlık ve çıplaklığa varmasını İslâm, asla hoş karşılamaz. Böyle bir toplum, «İslâm ümmeti» olamaz. Resûlullah (s.a.v.)'de şöyle buyurmaktadır.

«Herhangi bir yerde bulunanlar arasında bir kişi olsun aç sabahlayacak olursa, onların üzerinden Allah'ın himayesi kalkar.» (1)

Başka bir hadiste de şöyle buyuruyor :

«Kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe; sizin herhangi biriniz (tam) iman etmiş olmaz.» (2)

İslâm, toplum kesimleri arasındaki bu farklılıkları hoş karşılamaz. Çünkü bunların arkasında toplumun temellerini paramparça eden kin ve nefretler gizlidir. Çünkü bunda ruhu ve vicdanı dejenere eden bencillik, katılık ve açgözlülük vardır; bunda muhtaçları hırsızlığa, gasba zorunlu olarak götüren veya zillete, şerefini ve yüceliğini satmaya mecbur eden özellikler vardır... Bütün bunlar ise aşağılık şeylerdir. İslâm, toplumu bunlardan uzak tutar.

İslâm, malın zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlet olmasını, çoğunluğun harcayacak bir şey bulamamasını hoş görmez. Çünkü bu, sonunda bu ümmet içerisinde hayatın, çalışmanın ve üretimin don-

---

(1) Ahmed bin Hanbel, Müsned, 4800, hadis.

(2) Buhârî ve Müslim.

durulması sonucunu verecektir. Oysa bir ümmetin büyük çoğunluğunun elinde mal varsa, malın bu büyük çoğunluğun hayati zaruretlerinin alınmasına harcanması sonucunu sağlayacak, böylece mallara yönelik çoğalacak, bu da üretimin çoğalması sonucunu sağlayacak, doğuracaktır. Bu ise çalışabilecek durumda olan herkesin çalışmasına imkân sağlayacaktır... Böylelikle hayat, çalışma, üretim, tüketim çarkı, tabii ve verimli dönüşüyle devam edecektir.

İşte bütün bu anlamlı gerekçeler dolayısıyla İslâm zekâtı teşri etmiş, malda farz kılmış, verenler tarafından faziletli bir davranış olarak değil de, hak sahiplerinin bir hakkı olarak farz kılmıştır. Onun için belirli bir nisâb belirlemiş, gücü yetenlerin tümünü onu yerine getirmede bir araya getirmiştir. Zekât verilecek en yüksek miktar, yirmi miskal altın değerine eşit olan mal veya paradır. Ayrıca bu yirmi miskal altının veya ona eşit değerdeki başka malın, sahibinin zaruri ihtiyaçlarından ve borcundan fazla olması, üzerinden de bir senenin geçmiş olması gereklidir. Bunun nedeni açıktır. Çünkü zekât alabilecek durumdaki birisinden zekât vermesi istenemez. Ekin ve meyvelere gelince, bunların zekâtı mevsimlik, hasad ve devşirme zamanlarında verilir. Ticaret malları, altın ve gümüşe göre değerlendirilir. Hayvanların zekâtı da, altın ve gümüş oranlarına denk, belirli oranlardadır. Bu oran da yaklaşık olarak öşürün dörtte biri (yani kırkta biri) kadardır. Rikâza gelince, çeşitlerine göre bu rikâz arazi sahibinin mi olacak yoksa toplumun mu olacak. ihtilâfının varlığı ile birlikte onda da, beşte bir zekât verilir...

Zekât almak hakkına sahip olanlara gelince, Kur'an'ın belirlediği gibi bu kimseler şöyle sıralanır :

Fakirler : Nisâbdan aşağı değerinde olan mala veya nisâb değerinde mala sahip oldukları hâlde, buna karşılık borçlu olan kimselerdir. Bu grup insanın bir şeylere mâlik oldukları açıktır. Ancak bu, az bir şeydir. İslâm ise, insanların kendilerine yetecek kadarına, hattâ mümkün olduğu kadar da dünyadan faydalanmakta kendilerine yardımcı olacak şekilde yetecek miktardan fazlasına mâlik olmalarını ister.

Mesâkin (Miskinler) : Bunlar, hiç bir şeye mâlik olmayanlardır. Hâliyle bunlar, zekât verilmeye fakirlerden daha layıktırlar. Âyet-i kerimede fakirlerin onlardan önce zikredilmiş olmalarından, az bir malın ellerinde bulunmasının fakirlere yetmediğini seziyoruz. Bu nedenle onlar da sanki miskinler gibidir. Çünkü İslâm'ın hedefi, yalnızca zaruri ihtiyaçların karşılanması değildir. Daha önceden belirttiğim gibi, yetenden fazlasının sağlanmasıdır.

Zekât Amilleri (Toplama Memurları) : Bunlar zekât toplayıcılarıdır. Zengin bile olsalar çalışmalarının karşılığı onlara verilir. Bu, emeğin bir karşılığıdır. Emek ve ücret düzeni ile ilgilidir. İhtiyaç ve ihtiyacın karşılanması ile ilgili değildir.

Müellefetü'l-Kulûb (Kalbleri Isındırılacaklar) : Bunlar İslâm'a yeni girmiş olup hem kalplerindeki imanı güçlendirmek amacı gözetilir, hem de başkaları bu yolla İslâm'a doğru çekilmeye çalışılır. Fakat bu harcamaya kapısı Hz. Ezû Bekr (r.a.) döneminde Ridde savaşlarından sonra Allah'ın İslâm'ı aziz kılmasıyla kapatılmış ve İslâm'ın, kalplerin mal ile ısındırılmasına ihtiyacı kalmamıştır. Bunlara zekât verilebileceğini Kur'an âyeti hükme bağlamış olmamasına rağmen Hz. Ömer (r.a.), bu konuda bir tasarrufta bulunmakta bir sakınca görmemiştir.

Köleler : Bunlar, sahipleriyle üzerinde anlaştıkları belirli bir miktardaki mal karşılığında hürriyetlerine kavuşacak olan mükâteb kölelerdir. Hürriyete kavuşmaları için kolaylık sağlamak amacıyla zekâttan onlara pay verilir.

el-Gârimin (Borçlular) : Borçları servetlerini kapsayan kimselerdir. Ancak bu borçları günah işlerinden dolayı olmamalıdır; yine lüks ve benzeri şeyler, borcun nedeni olmamalıdır. Bunlara zekâttan bir pay verilmesi suretiyle, borçlarını ödemelerine yardımcı olunur ve borç yükünden kurtarılmış olurlar. Ayrıca bunda şerefli bir hayat sürmelerine yardımcı olmak da vardır.

Fi Sebilillah (Allah yolunda) : Bu genel bir harcama yeridir. Bunun sınırlarını şartlar çizer. Mücâhidlerin ihtiyaçlarının karşılanması, hastaların tedavisi, öğrenmek imkânı bulamayanlara yardım sağlamak ve benzeri diğer hususlar bu türdendir. Bu konudaki tasarrufu, diğer şart ve ortamlar içerisinde sosyal her çalışmayı kapsayacak kadar geniş boyutlara ulaşır.

İbn'üs-Sebil (Yolda Kalmış) : Harcayacak bir şey bulamayan ve malından uzakta bulunan kimselerdir. Savaş, talan ve zulümden dolayı hicret edip mallarını geride bırakan ve mallarından yararlanma imkânını bulamayan kimseler gibi.

İslâm bu grupların zekâttaki mallarını, ancak bizzat kendilerinin rızık aramak için özel yolların tümünü denemelerinden sonra tanır. İslâm, insanın kerâmetini (şeref ve haysiyetini) korumasına tutkundur. Bu bakımdan o, her ferdin bir rızık kapısına sahip olmasını ve bu konuda topluma bile boyun eğmesini şiddetle ister.

Bu nedenle İslâm, çalışma yoluyla ihtiyaçtan kurtulmayı teşvik etmiş ve içinde yaşayan her bir ferde

çalışma imkânı hazırlamayı toplumun ilk görevi olarak belirlemiştir. Resûlullah (s.a.v.)'a birisi gelip ondan yardım ister Resûlullah (s.a.v.) ona bir dirhem verecek, odunculuk yapıp, elinin emeği ile geçinebilmesi için bu parayla bir ip almasını emreder ve buyurur ki :

«Sizden biriniz sırtında bir yük odun getirmesi, dilencilik yapmasından daha hayırlıdır. İnsanlar ister bu dilenciye versinler ister vermesinler.» (1)

Zekât şeklindeki bu yardım, toplumsal bir muhafaza, bütün gücünü harcadığı hâlde birşey elde edemeyen veya yetecek miktardan azını veya ancak yetecek kadarını elde edebilen kimseler için de bir garantidir. Diğer taraftan zekât, üretim, tüketim ve çalışma arasında malın sağlıklı ve mükemmel bir şekilde dolaşımını gerçekleştirmek için, bütün toplum arasında dönüp dolaşan bir devlet olabilmesi için de bir araçtır. Böylelikle İslâm her ferdin bütün gücüyle çalışmasını, sosyal yardıma güvenerek çalışmayı bırakmamasını sağlamış, hem de ihtiyaç olana açığını kapatacak şekilde yardımcı olmayı, zaruretlerin ağırlığını, ihtiyaçların baskısını üzerinden kaldırmayı ve ona şerefli bir hayatı kolaylaştırmayı gerçekleştirmiş olur. Bundan ayrı olarak da önceden açıkladığımız gibi ümmetin sermayesinin sağlıklı dolaşımını garantilemiş olur.

Zekât, dayanışması ve karşılık garantisi bulunan, hayatının hiç bir cephesinde faizci düzenin hiç bir garantisine gerek duymayan bir toplumun ana direğidir.

Bizim duygularımızda ve İslâm düzeninin uygulanmasına tanık olmayan, bu düzenin imanı bir düşünüş, imanı bir terbiye, imanı bir ahlâk esası üzerine kurul-

---

(1) Buhârî, Müslim.

duğunu, insan ruhunu özel bir şekilde dokunulduğunu, bundan sonra da doğru tasavvurlarını, temiz ah-lâkını ve yüce faziletlerini yerleştireceği düzenini kurduğunu görmeyen kuşakların duygularında «zekât» bir şaşkınlığa yol açmıştır. İslâm'ın zekâtı, faiz esası üzerine kurulu câhili düzenin karşısına koyduğunu, ferdi gayret, veya faizden uzak bir yardımlaşma yoluyla hayatı geliştirdiğini, iktisadî ilerler hâle getirdiğini göremeyenlerdir, bu şaşkınlılar.

İnsanlığa mal olmuş bu yüce tabloyu göremeyen bu bahtsız kuşakların hissinde bu tablo şaşkınlık uyandırmıştır. Bu bahstsız kuşakların faiz esası üzerinde yükselmiş materyalist düzenin çukurlarında doğmuş ve yaşamıştır. Cimrilikten, birbirini yemekten, ferdiyetçilikten, insanların vicdanlarına egemen olan ve malın muhtaç olanlara ancak aşağılık faizle aktarılmasını öngören bencillikten başkasına tanık olmamıştır bu kuşaklar. Onların tanık oldukları bu düzenler insanları bir mal birikimi olmadıkça veya mallarının bir kısmı ile faizci sigorta kurumlarına ortak olmadıkları sürece hiç bir garanti ve güvenlikleri olmaksızın yaşamak zorunda bırakmıştır. Bu düzenler, faizci yollarla elde etmediği sürece, sanayi ve ticareti, kendilerini ayakta tutan malı elde edemez hâle düşürmüştür. İşte bu bahtsız kuşakların duygularında, bu faizci düzenden başka bir düzenin bulunmadığı, hayatın ancak bu temel üzerine kurulacağı kanısı yer etmiştir.

Bu kuşaklar zekâtın şeklinden o derece hayrete kapılmışlar ki onu, gülünç ve ferdi bir ihsan sanıyorlar ve bu temel üzerine çağdaş hiç bir düzenin yükselemeyeceğini kabul ediyorlar : kârı ile birlikte sermayelerin yüzde iki buçüğünü ifade eden zekâtın toplam

özel bir şekilde işlediği, tevcihât (yöneltmeler) ve teşriat (yasamalar) ile özel bir şekilde eğittiği içinde yaşamayanların vicdanlarındakine oranla daha yüce bir tasavvura sahip özel hayat düzeniyle ortaya çıkardığı insanlar bu zekâtı verirler. Müslüman devlet de bu zekâtı, ferdi bir ihsan olarak değil, farz kılınmış bir hak olarak tahsil eder ve onunla müslüman toplum içerisinde özel imkânları yeterli gelmeyen herkese güvenlik sağlayacak şekilde harcar. O kadar ki fert, her durumda kendisinin de, çocuk çocuğunun da hayatının güvenlik altında olduğunu anlar; borcu sermayesini kaplayan borçluların borcu, ticari olsun veya olmasın zekât gelirinden ödenir.

Düzenin şekilliliği önemli değildir. Önemli olan düzenin ruhudur. Yöneltmeleriyle, yasamalarıyla ve düzeniyle İslâm'ın getirdiği toplum, düzenin şekil ve uygulamalarıyla uyum hâlinindedir, yasama ve yöneltme ile birlikte mükemmeldir. Dayanışma, bu toplumun vicdanından ve düzenlemelerinden birlikte, uyumlu ve mükemmel hâlde ortaya çıkar. Bu gerçeği, diğer materyalist düzenlerin gölgesinde doğup büyümüş ve yaşamış olanlar düşünemezler. Fakat bu, biz müslümanların yakından bildiğimiz ve imanî zevkimizle zevkine vardığımız bir gerçektir. Eğer onlar, talihsizlikleri, napsizlikleri ve liderliklerini ellerinde bulundurdıkları insanların bedbahtlığı nedeniyle bu zevkten mahrum iseler, onların payı da varsın bu olsun ve Allah Teâlâ'nın :

«İman edip sâlih amel işleyen, namaz kılıp zekât verenler...» diye müşdelemiş olduğu bu hayırdan mah-

---

(1) Bu oran ziyaret ve kenzlerde % 20'ye, % 10'a ve % 5'e kadar yükselir.

rum kalsınlar... Ecir ve sevaptan mahrum olmaları-
nın yanında rahat, huzur ve endişesizlikten mahrum
kalsınlar. Onlar, başka bir nedenden değil, yalnızca
câhillikleri, câhiliyetleri, sapıklıkları ve inatları dola-
yısıyla tüm bunlardan mahrum kalıyorlar!

ZEKÂT MÜESSESESİ

«Onlardan bazıları, sadaka hakkında sana dil uzatırlar. Kendilerine zekât verilirse razı olurlar, ondan bir şey verilmezse bir de bakarsın kızarlar. Eğer onlar, Allah'ın ve peygamberinin verdiği şeye razı olsalar ve : "Allah bize yeter, Allah bizi ilerde lütfuyla rızıklandırır, resûlü de. Biz Allah'ı istiyoruz" deselerdi; bu, onlar için daha hayırlı olurdu. Zekât Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, yoksullara, zekâtı toplayan memurlara kalbleri "İslâm"a ısındırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihad edenlere ve yolda kalanlara verilir. Şüphesiz Allah, "Alim'dir, Hakîm'dir" her şeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.» (Tevbe, 58-59-60)

Münafıklardan bazısı, kırıcı sözlerle sana sataşıyorlar. Sadakaların tevziindeki adâletini ayıplayıyorlar. Taksim ederken senin adam kayırdığını iddia ediyorlar. Onlar, adâletsizliğe kızdıklarından bunu söylemiyorlar. Hakkı arzu ettiklerinden ve dine karşı duydukları gayretten dolayı da böyle konuşmuyorlar. Onlar ancak kendi canları ve hırsları hesabına, menfaatleri ve emniyetleri namına böyle konuşuyorlar :

«Onlara verirsen hoşnut olurlar.»

O zaman hakka, adâlete ve dine aldırmazlar!

«Vermezsen, hemen öfkeleniverirler.»

Bu âyetin nûzul sebebi hakkında müteaddit rivâyetler mevcuttur. Bu rivâyetler, sadakaların taksim-

deki adâletinde Peygambere dil uzatan kimseler hakkında muayyen hadiseleri hikâye etmektedir.

Buhâri ve Neseî, Ebû Said el Hudrî'den şöyle rivâyet ederler :

«Resûlullah (s.a.v.) sadakaları taksim ederken, Zu'l-Huveysir et-Temimi gelip şöyle dedi :

“Adil ol, ey Allah'ın Resûlü!”

Resûlullah (s.a.v.) şu karşılığı verdi :

“Yazık sana! Ben adil olmazsam, kim adil olabilir?”

Ömer İbn Hattâb da : *«Müsâde et, onun boynunu vurayım»* diyerek Peygamberimizden (s.a.v.) izin istedi. Peygamber (s.a.v.) bunun üzerine şöyle buyurdu :

“Bırak onu... Onun bazı arkadaşları vardır ki, bizden biri onların namazıyla beraber kendi namazını ve onların orucuyla beraber kendi orucunu da hakir görebilir. Onlar, ok hedefi delip geçtiği gibi dini delip geçerler.”»

Ebû Said : *«“Sadakalar hakkında sana dil uzatanlar vardır” âyeti, işte bunlar hakkında nâzil olmuştur»* der.

İbn Merdâveyh'de, İbn Mes'ud'un şöyle dediğini rivâyet eder :

«Resûlullah (s.a.v.) Huneyn ganimetlerini taksim edince, bir adamın şöyle dediğini işittim :

“Şüphesiz bu, Allah'ın rızası gözetilmeyen bir taksimdir.”

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.)'a geldim ve durumu O'na haber verdim. O, şöyle dedi :

“Allah, Musa'ya rahmet etsin. O, bundan daha fazlasıyla eziyet edilmişti de, sabretmişti...”

İşte “Sadakalar hakkında sana dil uzatanlar vardır.” âyeti, bunun üzerine nâzil olmuştur.»

İbn Cerir ise, Dâvûd İbn Ebû Âsım'ın şöyle dediğini rivâyet eder :

«Resûlullah (s.a.v.)'a bir miktar sadaka getirdim. O da, şunu şuraya, bunu buraya koyarak sadakaları taksim etti. Ben de döndüm gittim. Sonra ona ensardan biri geldi ve şöyle dedi :

“Bu, adâlet değildir”!

İşte o zaman nâzil oldu bu âyet.»

«Sadakalar hakkında sana dil uzatanlar vardır.»

Âyet-i kerime hakkında Katâde şöyle der :

«Onlar, sadakalar hakkında sana tâ'n ederler. Bize anlatıldı ki, kısa bir müddet önce şehre gelen bir bedevi Peygamber (s.a.v.)'e geldi. Resûlullah (s.a.v.) o anda altın ve gümüşü taksim ediyordu. Dedi ki :

“Yâ Muhammed!. Vallâhi, Allah sana adâletli olmanı emretti, ama sen âdil davranmadın”...

Resûlullah (s.a.v.) buyurdu ki :

“Yazık sana! Kimbenden daha fazla adâletli davranır”?»

Nasıl olursa olsun... Kur'an bu sözün münafıklardan bir grup tarafından söylendiğini beyan ediyor. Onlar bu sözü, dine karşı duydukları gayretten dolayı söylemezler şüphesiz. Aksine kendilerine bir hisse verilmediğine, taksime dahil edilmediklerine kızdıklarından söylerler. Bu söz, onların münafıklıklarının açık delilidir. Bu dinde hiç bir mü'min, Resûlullah (s.a.v.)'ın ahlâkında şüpheye düşmez. Zira o, peygamberlikten önce de emîn ve sâdık olarak bilinirdi. Adâlet de, Resûlullah (s.a.v.)'tan öte mü'minlere tevdi edilen ilâhi emanetlerin bir cüz'üdür... Anlaşıyor ki bu âyetler, önceden meydana gelen olayları hikâye etmektedir. Ama bunu; münafıkların savaş esnasında ve savaştan önceki hallerini tasvir etmek için muharebenin safahatını arzederken dile getiriyor.

Bu münasebetle, imanda sadık mü'minlere lâayık olan güzergâhı da tespit ediyor.

«Halbuki onlar, Allah ve Peygamberinin verdiği kanaat ederek "Allah bize yeter. Allah bize lûtuft ve kereminden daha fazlasını ihsan eder, peygamberi de" deselerdi haklarında daha hayırlı olurdu.» (Tevbe, 59)

Bu bir ruh ve lisan terbiyesidir. İman terbiyesidir : Allah ve Resûlü'nün taksimine razı olmak; zorla yumrukla değil, gönül arzusuyla ve teslimiyetle razı olmak, iman terbiyesinin sonucudur. Allah'ı kendine kâfi görmek ve aynı terbiyenin gereğidir. Allah, her kuluna kâfidir. Allah ve Resûlü'nün, lûtuft ve kereminden ümitvâr olmak, her türlü maddi kazançtan ve dünyevi ihtirastan uzak olarak samimiyetle Allah'ı arzulamak, aynı iman terbiyesinin meyvesidir. Evet, bütün bunlar, mü'min kalplerde yeşeren hakiki iman terbiyesidir. Ama ruhları imanın parlaklığıyla dolmayan ve kalpleri iman nûru ile aydınlanmayan münafıklar onu bilemezler!...

Allah ve Resûlü'nün hukuku hakkında arzu ve teslimiyetle kabul edilmeye lâyık bu terbiyenin beyanından sonra, ilâhi kelâm buyuruyor ki; bu emir, sadece peygambere ait değildir. O, Allah'ın buyruğu ve taksimidir. Peygamber ancak, âlemlerin Rabbi tarafından taksim edilen bir farizayı yerine getirmekle mükelleftir. Bu sadakalar, yani zekâtlar, Allah'ın emriyle zenginlerden alınır, yine Allah'ın emriyle fakirlere verilir. Zekât, Kur'an'ın beyan ettiği muhtaç insanlara mahsustur. Hiç bir şahsın isteğine, hatta Resûlullah'ın arzusuna bile terkedilmemiştir :

«Zekât Allah'dan bir farz olarak fakirlere, yoksullara, zekât toplayan memurlara, yürekleri hakka ısındırılmak isteyenlere, azâd edilecek kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalanlara verilir. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.» (Tevbe, 60)

İşte böylece, Allah'ın şeriatında ve İslâm nizamında yerini alıp, kendilerine zekât farz olan kimselerin lutfu ve ihsanı değildir zekât... Çünkü o, kesin bir farizadır. Taksim eden tarafından, ölçüsüz tartısız ve hediye olarak da alınmaz. Çünkü İslâm devleti, mahdud içtimâî hizmet için kullanmak üzere muayyen bir nizamla onu toplar. O, veren için bir ihsan olmadığı gibi, alan için de bir dilencilik lekesi değildir. İslâm'ın sosyal nizamı, asla dilencilik esasına dayanmamıştır!.. Bundan sonra da dayanmayacaktır!..

İslâm nizamında hayatın temeli çalışmaktır... Her yönüyle, her çeşidiyle çalışmak... İslâm devleti, çalışabilecek her fert için iş bulmak, iş sahası açmak, imkânları geliştirmek ve geçimine yetecek ücreti vermekle mükelleftir. Çalışma gücüne sahip olanların zekât almaya hakları yoktur. Zekât, âcizlerle güçlüler arasında içtimâî dayanışmayı temin eden bir vergidir. Devlet onu tanzim eder, toplamak ve tevzi etmek işini deruhte eder. Cemiyet, Allah'ın nizamını uygulayarak sağlam İslâmî bir esasa istinad ederse, bir kanun ve sistem aramak ihtiyacını duymaz.

Hız. Ömer (r.a.)'den şöyle rivâyet edilir : Resûlullah buyurdu ki :

«Zengin, hali vakti yerinde olan insanın zekât alması helâl olmaz.» (1)

Abdullah İbn Adiyy İbn Hiyan naklederki iki kişi kendisine, Resûlullah'tan zekât istemek için vardıklarını söylemişler. Resûlullah'ta gözlerini onlara doğru çevirerek iki sopayı göstermiş ve buyurmuş :

«İsterseniz size onları veririm. Zengin ve çalışıp kazanacak durumda olanın zekâtta payı yoktur...» (2)

---

(1) İmam-ı Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizi.

(2) İmam-ı Ahmed, Ebû Dâvûd, Nesei.

İslâm'ın kurduğu sosyal dayanışma nizamının bir dalı da zekâttır. Şurası muhakkak ki İslâm'ın sosyal dayanışma nizamı zekâtı içine aldığı gibi daha geniş sahalara da uzanır. Bu nizam hayatın muhtelif bölümlerini ve beşeri münasebetlerin çeşitli yönlerini içine alır ki zekat bölümü bunlardan sadece bir tanesidir. Ancak en köklülerindendir. (1)

Malların çeşidine göre malın aslından 1/10, 1/20, 1/40 nisbetinde alınır. Ayrıca zaruri ihtiyaçların dışında artan para 20 cüneyhi (2) bulur da üzerinden bir yıl geçerse ondan da zekât alınır. Böylece malın hasılatına millet ferdlerinin çoğunluğu iştirak etmiş olur. Ve âyeti kerimenin beyan ettiği şekilde kullanılır. Öncelikle zekâta müstahak olanlar, fakirler ve yoksullardır. Fakir, yaşamak için zaruri olan şeyleri temin edemeyenlerdir. Yoksul da fakir gibidir. Fakat o, ihtiyacını açıklayamaz, dilencilik yapamaz, yüz suyu dökemez.

Bazan bir sene zekât verenlerin çoğu, gelecek sene zekât almaya müstehak olabilirler. Elleriindeki servet azalır ve ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelir. İşte bu bakımdan zekât, herkes için sosyal bir teminatıdır. Bazılarına da müstahak oldukları halde zekât hasılatından bir şey ödenmez. Bu bakımdan da zekât içtimai bir garantidir. Fakat o, her şeyden önce Allah'ın emri, farzasıdır. Nefs, onu ödemekle temizlenir ve Allah'a ibadet etmiş olur. Böylelikle cimrilikten uzaklaşıp yücelere ulaşır.

---

(1) Bkz. «İslâm'da Sosyal Adalet» ve «İslâmi Etüdler» adlı eserlerimizle, tefsirimizin üçüncü cildindeki Bakara sûresinin son âyetleri hakkındaki izahatımız.

(2) Cüneyh, Mısır para birimidir. Bugünkü kurlara göre bir cüneyh 25-30 TL. arasındadır.

«Zekât yalnız fakirlere, yoksullara...» (1)

Bu hususun izahı, daha önce yapıldı.

«Zekât toplamağa memur olanlara...» (2)

Yani bizzat zekâtı tahsil etmekle mükellef olanlara.

«Yürekleri hakka ısınanlara...» (3)

Bunların bir kısmı İslâm'a yeni girmiştir, müslümanlıkta sebat etmeleri arzu edilmektedir, bir kısmının da, kalplerinin İslâm'a ısınması ve müslüman olması ümit edilmektedir. Bazıları ise müslüman olmuşlar, dinde sebat göstermişler ama kabilesinde kendileri gibi olanların kalplerini İslâm'a ısındırmaları ümit edilmekte ve kardeşlerinin müslüman olmakla kendisine nimetler verildiğini, mesut bir hayat yaşatıldığını görünce kabilenin de İslâm'a girmesi tahmin edilmektedir... Gerçi İslâm muzaffer olduktan sonra kâlpieri hakka ısındırılmak istenenlere verilen zekât hissesinin sakıt olduğu hakkında fıkhi bir ihtilâf vardır... Fakat bu dinin hareketli nizamı, çeşitli hallerin müteaddit merhalelerinde hadiselerle cevap verme özelliğini daima muhafaza etmiştir. Bazı kimselere bu tarzda vermek icabeder. Ama verilen bu zekât, her ne kadar İslâm oldukları için geçim savaşına girişmiş olsalar da İslâm'da sebat göstermeleri ve İslâm'a yaklaştırmak için verilir. Bu hakikati idrâk edersek, ahval şartların farklılığına rağmen Allah'ın müslümanlara emrettiği hususların tedbirlerindeki ilâhi hikmetin tam bir tezahürünü müşahade ederiz.

«Azâd edilecek esirlere...» (4)

---

(1) Tevbe, 60

(2) Tevbe, 60

(3) Tevbe, 60

(4) Tevbe, 60

O devirde kölelik, bütün dünyada yaygın bir nizamdı. Müslümanlarla düşmanları arasında da esirleri köleleştirmek muamelesi cereyan ediyordu. Müslümanlar da elbetteki aynısıyla karşılıkta bulunmak ihtiyacını duyacaklardı. Tâ ki dünya, kölelikten başka bir nizamı tanıyıncaya kadar... Bu hisse, hürriyeti karşılığında muayyen bir meblâğı ödemek üzere efendiyle anlaşma yapan kölelere yardım gayesiyle veriliyor ve böylece köle, zekâtın da yardımıyla hürriyetini kazanıyordu. Veyahut bu hisse, devlet marifetiyle köle satın alıp azâd etmek gayesiyle ayrılırdı.

«Borçlulara...» (1)

Hiç bir kötülüğe düşmeden borçlananlara borçlarını ödemeleri için zekât verilir. Sebepler ne olursa olsun borçlu tüccarlara maddi medeniyetin yaptığı gibi, iflas edenlere de verilir. İslâm, dayanışma nizamıdır. Orada şerefli, şerefini; emin olan emniyetini kaybetmez. Bugün yeryüzünün kanunlarında olduğu gibi, orada insanlar birbirlerini yemezler.

«Allah yolunda olanlara...» (2)

Bu kapı sonuna kadar açıktır ve Allah'ın kelâmını yeryüzünde tahakkuk ettiren cemiyetin bütün menfaatlarını içine alır.

«Ve yolda kalanlara.» (3)

Bunlar, her ne kadar memleketinde zengin olsalar dahi, malından ayrı düşen yolculardır.

İşte bugün üzerinde çokça konuşulan, bir lûtf ve dilencilik nizamı olarak ayıplanan zekât budur. Zekât; sosyal bir farizadır. İslâmi bir ibadet şeklinde öde-

---

(1) Tevbe, 60

(2) Tevbe, 60

(3) Tevbe, 60

nir. Allah, onunla kalpleri cimrilikten temizler ve onu, Müslümanlar arasında bir merhamet ve yardımlaşma bağı haline getirir. Zekât, insan hayatını olgunlaştırır. İnsanlığın yaralarını sarar ve en geniş şekliyle sosyal dayanışmayı ve sosyal emniyeti gerçekleştirir. Kendisine sadece, beşer kalbi ile halkını birbirine bağlayan tıpkı Allah'la insanları da birbirine bağladığı gibi ibadet vasfı kalır. (1)

«Allah'dan bir farz olarak.» (2)

O insanların faydasına olan şeyleri bilir. Beşeri meseleleri, ilâhi hikmetle tedbir ve idare eder:

«Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.» (3)

---

(1) Bkz. «Cihan Sulhu ve İslâm» adlı eserimiz.

(2) Tevbe, 60

(3) Tevbe, 60

İslâm ekonomik sisteminde, mecburi vergi niteliğinde olan zekâtın yanı sıra, gönüllü vergi olarak «infâk yer alır. Sistemin zaman içinde esas niteliğini yitirip yozlaşmasından sonra basit bir şekil almış olan ve fakiri baştan sıvırmak için verilen «Sâdaka-; haddi zâtında en önemli sosyo-ekonomik yapıyı teşkil eder.

Muhtaç olan kişiye, yardımcı olurken, aynı zamanda onun beşeri zaafılarını tahrik etmeme amacını güden infâk, aşırı amel birikimini de önleyen bir faktördür. Zira mecbûri olan % 2,5'luk zekâtın üstüne ve ondan daha fazla olarak yapılan infâk, ekonominin tekellerde kümeleşmesini önler ve böylece İslâm'ın ekonomik yapısı içersinde aşırı kapitalleşmeye imkân kalmaz. Verâset yoluyla paylaşılan ana para, çağdaş Batı kapitalizminin aksine belirli ölçüden öteye büyüme imkânı bulamaz.

Seyyid Kutub, infak konusu üzerinde fazlasıyla durarak onun önemini vurgular :

«Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah yolunda infak ederler.» (Bakara, 3)

Onlar, ellerindeki servet ve paraların öz sahibinin Allah (c.c.) olduğunu başlangıçta itiraf ederler. Bilirler ki, sahip bulundukları şeylerin yaratıcısı kendileri de-

gildir. Bunlar rızık olarak Allah (c.c.) tarafından kendilerine bahşedilen bir ikrâmdan ibârettir. İşte bu itirâf ve şuur neticesinde mü'minler, Allah'ın (c.c.) fakir ve zayıf kullarına karşı iyilik, ikrâm kapılarını açarlar. Bu kapıların açılması kulların birbirine karşı kardeşlik duygusunu, insanlık şuurunu ve beşerî tesânüdünü meydana getirir. Bu sıfatların kıymet ve ehemmiyeti insandaki cimriliğin ve egoistliğin zail olup yerini iyiliğe, cömertliğe terketmesiyle meydana gelir. Aynı zamanda bu sıfatlar, hayatı çatışma ve ihtiraslardan uzaklaştırıp sevgi ve yardımlaşmaya sevkeder. Zayıf ve çâresizlere tam bir emniyet sağlıyarak onlara, vahşet ve hırs pençeleri arasında değil, kalplerde gönüllerde yaşadıklarını hissettirir...

İnfak, zekâtı, sadakayı ve hayır yolda verilen her yardımı içine alan bir ifadedir. Zekât, infakın ihtivâ ettiği umûmilikten bir cüzdür. Ve infâk, asıl olması hasebiyle zekâttan önce emrolunmuştur.

Fatıma bint Kays'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (s.a.v.) :

«*Malda zekâttan başka da hak vardır.*» (1) buyuruyor. Bu hadis-i şerifte kastolunan mâna, zekâtı içine almakta olan infakın zekâttan önce emrolunmasıdır.

«*Onlar sana indirilene de, senden evvel indirilmiş olanlara da inanırlar.*» (2)

Bu sıfat; ancak, semâvi inançların vârisi; beşerin zuhurundan beri süregelen Peygamberlik makamının vârisi, nübüvvet ve inanç mirasının muhâfızı ve iman kervanının kıyamete kadar devamlı öncüsü olan İslâm ümmetine lâyıktır. Bu sıfat, insanları bir araya ge-

---

(1) Hadisi Tirmizi rivâyet etmiştir.

(2) Bakara, 4

tirdiği; insana tek dini, tek Peygamberi ve bir Allah'ı tanıttığı için büyük değer taşır.

Bu sıfatın dinlere ve bu dinlere inanıp doğru yolda yürüyen mü'minlere karşı ruhlardan kötü taassubu söküp atmasından dolayı mühim tesiri vardır.

Bu sıfat nesiller ve asırlar boyunca insana Allah'ın himâyesinde olduğunu hissettirip onu emniyette yaşatmasından dolayı önemlidir. Zira insanlık bu himâye sayesinde, Peygamberden Peygambere intikal eden tek dini ve tek kurtuluş yolunu bulmuştur. Bu sıfat çok önemlidir. Çünkü dinler, asırlar ve devirler boyunca zifiri karanlıkta istikameti tayin eden kutup yıldızı gibi parlaklığını muhafaza etmiş ve kurtuluş yoluna ışık tutmuştur :

«*Ve onlar âhirete de yakinen inanırlar.*» (3)

İşte bu; sıfatların son noktasıdır. Dünyayı âhirete bağlayan, başı sona ulaştıran, ameli karşılığıyla birleştiren sıfat. Bu sıfat insanoğluna başıboş olmadığını, lüzumsuz yere yaratılmadığını ve kendi keyfine terk edilmediğini öğretir. Ona kat'i bir bildirişle bildirir ki mutlak bir adâlet kendisini beklemektedir. Bu suretle kalbine güven dolar, gönlü huzur ve sükûna erer ve iyi amellerle bezenerek dönüp dolaşıp varacağı Allah'ın adâletine, rahmetine sığınır.

Âhirete şüphesiz iman, dar kalıplar arasına sıkışıp hisleriyle yaşayan kimseyle, sonsuz bir mutluluk içinde yaşayan kimse arasındaki yolun ayrılış noktasıdır. Bir yanda hayatı; sadece bu dünyadan ibaret sanıp, bu mahdut hayata bağlayan kişi, diğer yanda bu hayatın ancak bir imtihan yeri olduğunu ve hakiki hayatın geçit noktasını teşkil ettiğini bilen mahdut ve küçük

dünyanın ötesinde hakiki büyük âlemin varlığına inanan insan...

Görülüyor ki bu sıfatların her birisi insan hayatında büyük kıymetler ifâde etmektedir. Müttakilerin sıfatı oluşu da işte bundandır. Bütün bu sıfatlar arasında, sonsuz bir âhenk ve insicâm vardır. Pürüzsüz, mütekâmil birliği meydana getiren de bu insicamdır.

Takvâ, içte duyulan bir şuur, gönülde hissedilen bir hal-i mânevidir. Hal ve hareketlerde büyük tesiri görülür. Gönüldeki iyi duygularla dıştaki hal ve hareketleri birleştiren takvadır. İnsanoğlu takva ile içten ve dıştan Allah'a ulaşır. Rûhun şifası bununladır. Bütün zâhir ve bâtın âlemlerde ruh arasındaki perdeler takva ile açılır. Ve bu sayede, bilinenler de, bilinmeyenler de, ona aşikâr olur. Ruhla bütün varlıklar arasındaki perdelerin izâlesi için ruhun sıhata kavuşması ve zâhirle bâtının farksız hâle gelmesi gerekir.

Bu ancak sonsuz bir kat'iyetle gaybe inanmak ve ruhla gayb arasındaki rabıtayı kurabilmekle mümkündür. Takvânın ve gaybe imanının yanında Allah'ın gösterdiği şekilde ibâdet gelir. Rabb ile kul arasındaki râbıtayı sağlamak için Allah ibâdeti seçmiştir. Onu emredildiği şekilde yerine getirmek gerekir. Diğer bir şart da sahâvettir. Sahâvet, kendisine verilen nimeti takdir etmek ve onu yerli yerine cömertçe değerlendirmektir.

İnfâkın değeri; hırsın, cimriliğin, zaafın ve hotkamlığın köleliğinden kurtulup azat olmaktan ibarettir. İnsanları Allah yolunda harcamaktan alıkoyan, nefisleri cömertlikten men edip, insan ruhunun yayılmasını önleyen mal sevgisinden ruhun kurtulup azat oluşu âyet-i kerime'nin işaret ettiği mal sevgisi üzerindeki ruhi değerlerdir. İnsanın sevdiği malın değersi-

zinden yahut kötüsünden değil de, sevdiğinden elini ve gönlünü çekip salıvermesinin insan şuurunda meydana getirdiği değer... Böylece insan, malın kulu olmaktan kurtulup hürriyete erişir ki, bu kulluk, insanı zillete, alçaklığa, bayağılığa duçar edip başları öne eğdiren kulluktur. Böylece, insan hırstan kurtulur. Hırs, insanı zelil ve bayağı eder. Bu; İslâm namına büyük bir insani değerdir. Dâimâ insanı; nefsinin vesveselerinden, hırsından ve zaafından kurtarıp, onu, çevresindeki dış münasebetlerinden evvel şahsi hürriyetine ulaştırmaya çalışan İslâm'dır. İslâm nazarında kendi arzu ve nefislerinin kölesi olanlar, cemiyetin de kölesidir. Ancak kendi arzu ve nefislerindeki şehvi duygulara karşı hürriyetini elde etmiş olanlar, toplumlar içinde de hür olarak yaşarlar... Ve neticede; toplum içinde tamamen insani bir değere haizdirler... Akrabalarla sıla-i rahimde bulunmak; şahsi mürüvveti, ailenin şerefini ve akrabalık bağlarını tahakkuk ettirmesi bakımından önemlidir. Aile, cemiyetin ilk nüvesini teşkil eder. O yüzden üzerinde dikkatle durulmakta ve önem bakımından başa alınmaktadır... Yetimlere yardım ise; toplumda büyüklerle küçükler ve kuvvetlilerle zayıflar arasındaki yardımlaşmanın tahakkuku içindir. Bu suretle yetim kalmış küçüklerin, anne ve baba himayesinden mahrum kalmış yavruların korunması sağlanır. Aynı zamanda toplum da, küçüklerin yanlış yola gitmesini, yoldan çıkma tehlikesini, kötü alışkanlıklar elde etmesini önlediğinden, muhafaza görevini yapmış olur ve cemiyet bozulmaz. Bu hüküm, yetim kalmış yavrulara iyilik yapmayıp onları muhafaza etmeyen toplumlar için ceza mahiyetini taşır... Muhtaç olduğu halde, yüz suyu döküp kimseden bir şey istemeyen miskinlere yardım etmek; hem de İslâm cemiyetindeki yardımlaşma prensibinin ta-

hakkuku bakımından büyük önem taşır. O İslâm cemiyeti ki, hiç bir ferdi ihmale maruz kalmaz. Ailesinden ve mülkünden uzak düşmüş yolculara yapılan mâlî yardım; zorluk anında imdadına yetişilmesi bakımından vaciptir. Maldan, aileden ve diyardan uzak kaldığı ve yolda kaldığı bir zamanda yardım elini uzatmak suretiyle, bütün insanlığın bir aile olduğu, yer-yüzünün insanlar için müşterek bir vatan olduğunu, bu vatanda ailelerin ailelerle, malın malla, kararın kararlar ve münasebetlerin karşılıklı olarak kabul edildiği izhar edilmiş olmaktadır... Dilenenlerin de ihtiyaçlarını giderip, onları dilencilikten kurtarmak, İslâm'ın şiar edindiği şeyler arasındadır. İslâm'da kendi kendisini geçindirebilen veya geçindirecek iş bulabilen kimse dilenemez. Böyle bir kimse dinî bakımdan dilenmek yerine çalışmakla, çalışmıyorsa kimseye avuç açmadan kanaat etmekle mükelleftir. İşten ve maldan mahrum olmadıkça dilencilik yoktur...

İslâm'ın köleye mâlî yardım yapılması hakkındaki emrine gelince; bu, İslâm'a kılıç çekmek gibi bir fiilî işlemesi sonunda köle olmuş kimseyi, hürriyete ve insanlık şerefine kavuşturmak içindir. Ona bu imkânı sağlamak ise, ya satın alıp azad etmekle, yahut da efendisiyle yapmış olduğu mükâtebe anlaşmasının tahakkuku için mâlî yardım yapıp, hürriyetini sağlamakla olur. Köle, azad olmayı veya mükâtebe ile kölelikten kurtulmayı istediği an, İslâm onun hürriyetini ilân eder. O günden itibaren, kölenin çalıştığı ve kazandığı şeyler kendi hesabına kaydedilir. Zekât ve hayır yolda verilen yardımları almağa hak kazanır. İslâm'ın temin ettiği bütün bu imkânlar, onun en kısa zamanda kölelikten kurtulup hürriyetine kavuşması içindir...

Bir de bütün hayrı içine alan «birr» ölçüsü içinde namazın değerine göz atalım :

Namaz, yüzü doğuya veya batıya çevirmekten ibaret değildir. Namaz; insanoğlunun zahiri, batını, cismi, ruhu, akli ve bütün benliği ile Rabbine yönelmesidir. O, ne sadece bir idman hareketi, ne de yalnız bir ruhani harekettir. İslâm'daki namaz, hayat görüşünü İslâmi yönden hülâsa edip özetleyen bir ibâdettir.

İslâmiyet, insanı ancak cismi, akli ve ruhuyla birlikte bir varlık olarak kabul eder. Ondaki bu hasletlerin birbirine zıt olmadığını haber verir. Ruhun harekete geçmesi için cismin hareketsiz kalması şart olmadığından, ikisinin de hareket ve faaliyetini temin eder. Böylece büyük namaz ibâdetinde, üç kuvveti birlikte harekete geçirerek, tam bir teslimiyetle Hâlik'ına yönelir: Kıyam, rükû ve sücûdla vücudunu, kıraat, tede-bür ve manaları tefekkürle aklını, tam bir teslimiyet içinde Allah'a yönelmesiyle de ruhunu harekete geçirmiş oluyor ki; bunların hepsi aynı anda yapılmaktadır. Böyle bir namaz, her rek'at ve her çeşidinde İslâm'ın hayat nizamının ve hayat görüşünün hatırlanmasına vesile olur.

Zekât verme bahsine gelince... Zekât, Allah Teâlâ'nın, zenginin servetinden fakire hak olarak tanıdığı ve İslâm'ın içtimai vergisi olarak ödenmesi gereken bir farizadır. Mal ve mülkün asıl sahibi Allah Teâlâ olduğundan, kullarına servet ihsan ederken, bu servetten fakirlere zekât ismi altında bir hak ayırmalarını da şart koşturmuştur. Daha önceki bahislerde zekâtla sadaka mutlak olarak zikredildiği halde, buradaki âyet-i kerîmede önce Allah yolunda verilecek sadaka, sonra da zekât beyan edilmektedir. Bu bahiste açıkça anlaşılıyor ki; sadaka zekâtın yerine kaim olamadığı gibi, zekât da sadakanın yerine kaim olamamaktadır. Zekât, farz kılınan bir vergi; sadaka ise gönülden kopan bir yardımdır. «Birr» denen hayır, ancak ikisinin

de icrasıyla tahakkuk eder. Her ikisi de İslâm'ın emirlerindenidir. Kur'an-ı Kerim, sadakayı müteakiben zikrettiği zekâtı farz olarak bildirmiştir. Zekât farızasını yerine getirmekle sadakadan kurtulmuş olamayacağımız gibi, sadaka vermekle de zekâtı yerine getirmiş olamayız.

Sıra, ahde vefa (verilen sözde durma) bahsine geliyor... İslâm'ın prensip edindiği ahde vefayı, Kur'an-ı Kerim; iman, ihsan ve insanlığın alâmeti olarak birçok yerinde zikreder. Fertler, milletler ve devletler arasında itimad ve güvenin sağlanabilmesi için ahde vefa şarttır. Bu ise, Allah'la kullar arasında ahd'e, vefa etmekle başlar. Bu meziyete sahip olunmadığı takdirde, hayatı kararsızlık ve endişe kaplar; kimse kimse'nin va'dine güvenmez ve insanoğluna i'timad edilemez. İslâmiyet hem dostuna, hem düşmanına karşı takip ettiği ahde vefa prensibinde, tarih boyunca beşeriyetin ulaşamadığı zirveye ulaşmıştır. Bu zirveye ancak İslâm'ın nizamı ve hidâyeti sayesinde ulaşılır.

Nihayet âyet-i kerimenin temas ettiği; sıkıntıda, hastalıkta ve harpte sabr-u sebât gösterme bahsine geliyoruz. Bu, facialar ve şiddetler karşısında paniğe kapılmaması, hayatın sıkıntı ve çetin günlerinde kendine hâkim olabilmesi için, ruhların terbiye edilip hazır hale getirilmesidir. Allah Teâlâ'nın her zorluktan sonra bir kolaylık lütfedeceğini bilip, çöken kara bulutlar ve etrafı saran karanlıklar dağılıncaya kadar sabır, sebat ve taammül göstermek Allah'dan ümidi kesmemenin, O'na bağlanıp, O'na güvenmenin ifadesidir. Bilhassa, beşeriyetin kurtarılmasıyla görevli, yeryüzünü islâh edip adâleti hâkim kılmakla vazifeli olan bir ümmetin, bütün güçlükler karşısında sabır ve metanetle yoluna devam etmesi lâzımdır. Fakirlik ve yoksulluğa karşı sabır... Kuvvetsizlik ve hastalığa

karşı sabır... Kifayetsizlik ve azlığa karşı sabır... Cihad ve muhasaraya karşı sabır... Her hale ve her duruma karşı sabır... Yüklenen büyük vazifeyi huzur, emniyet ve i'tidalle (ağır başlılık ve temkin) hedefine ulaştırabilmek için bu sabırlar şarttır.

Hastalığa, sıkıntıya ve savaş anındaki şiddete karşı gösterilecek «sabır» sıfatı üzerinde âyet-i kerime ehemmiyetle duruyor. «Birr»i temsil eden sıfatlar arasında sabra verilen bu hususiyet, büyük ağırlık taşımaktadır. Bu suretle sabırlı insanların değer ölçüsü, diğerlerinin üstüne çıkmakta ve Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, Allah yolunda sadaka vermeye, namaz kılmaya, zekât vermeye ve ahde vefa göstermeye taallûk eden iman sıfatlarıyla, bu sıfat arasında bir hususiyet farkı olduğu meydana çıkmaktadır. Bu, sabrı tatbik edebilenler için büyük bir makkamdır. Ve sabır sıfatının Allah nizamındaki ağırlığına dikkati çekmektedir.

Böylece; bir tek âyet, i'tikat esaslarıyla şahsi ve mâli mükellefiyetleri birleştiriyor ve hepsini bölünmeyen bir bütün, ayrılmayan bir birlik haline getiriyor. Ve bütün bunlara da bir tek ünvan koyuyor: «Birr» yahut da hayrın tamamı, veya bâzı hadislerde varit olduğu gibi imanın bizzat kendisi... Hakikatte bu; İslâm tasavvurunun kâmil bir hülâsası, İslâm nizamının mütekâmil bir prensibidir. O olmadan İslâm olamaz.

O yüzden âyet-i kerime, bu vasfa sahip olanları şöyle zikrediyor :

«İşte sâdık olanlar da onlardır, müttaki olanlar da.»
(Bakara, 177)

İşte, müslüman olarak Rablerine karşı sadâkat gösterenler onlardır. Onlar, iman ve i'tikatlarına sadâ-

kat göstermişler ve bu imanın, bu i'tikadın fiili hayatta tatbiki için gayret sarfetmişlerdir.

Rablerinden korkanlar ve O'na bağlananlar, Rablerine karşı vazifesini hassasiyet ve titizlikle yerine getiren müttakiler işte onlardır.

Biz bu âyetlerin gerisinde, Allah'ın sağlam ve yüce nizamıyla insanları yüceltmek istediği o yüce ufuklara bakıyoruz... Ve sonra gözümüzü, bu nizamdan kaçırıp uzaklaşmağa çalışan insanoğluna çeviriyoruz. Evet; insanoğlu, bu nizama karşı savaş ilân ediyor ve bu nizama davet edenlere karşı mücadeleye giriyor... Üzülen ellerimiz açıp, Allah Teâlâ'nın söylemiş olduğunu biz de tekrarlıyoruz. Yazıklar olsun şu kullara!...

Sonra bir daha bakıyor ve görüyoruz ki Allah'a sağlam bir imanla bağlanıp, şu sarsılmayan nizama sarılanlar için ufuklar açıktır. O ufuklarda ilâhi tecellinin nûrları parlıyor. Şüphesiz ki şu beşeriyet, uzun bir müddet yorulduktan sonra bu yüce nizama mutlaka boyun eğecek ve bu parlak ufuklara doğru tırmanacaktır. Ve yardım sadece Allah'tandır.

İslâm'ın sosyal ve iktisadi nizamı farz olan zekât ve gönüllü olarak herkesin serbest olduğu sadakada kendisini gösteren sosyal yardımlaşma ve dayanışma nizamıdır. Bundan dolayı gelecek âyet-i kerimelerde sadakanın âdâbı anlatılırken faiz tel'in ediliyor. Ticaret ve borçlar hususundaki hükümler açıklanıyor. Bütün bunlar, sosyal hayatın üzerine kain olduğu İslâm iktisat nizamının esash bir tarafını teşkil etmektedir. Bu üç mevzu arasında yakın bağlar mevcuttur. Esasen üç mevzu birden, çok çeşitli yönleri bulunan bir ana bahsi meydana getirmektedirler.

Bu bahiste tasadduk ve infaktan ve sadaka ile yardımlaşmanın esas prensiplerinden söz edilmektedir.

Allah yolunda infak; Hak Teâlâ'nın müslümanlara farz kılmış olduğu cihadın bir nevidir. Allah Teâlâ müslümanları infak ile mükellef kılarken aynı zamanda hak dâvasını da onlara emanet etmekte, infak ile mü'minlerin himayesini, şerri, fesadı ve zulmü def etmeyi, yeryüzünü fesada çeviren, Allah yolunda olanlara engel olan, İslâm nizamının ihtiva ettiği hayırdan beşeriyeti mahrum etmek isteyen ve mü'minlere zulmeden kuvvetin bertaraf edilmesini sağlamaktadır. Beşeriyetin İslâm'dan mahrum olması gerçekten bütün suçların üstünde bir suçtur. Mallara ve ruhlara yapılan tecavüzlerin üstünde bir tecavüzdür.

Bu âdâp sayesinde sadaka, veren kişinin nefsinin terbiye eden bir amel haline geliyor. Yine alan kişi de aynı âdâp sayesinde huzur buluyor ve faydalı bir amel olduğunu kabul ediyor. Neticede cemiyet bu âdâp ve erkan sayesinde birbirini seven, birbirini sayan, birbirine yardım elini uzatan fertlerden müteşekkil bir seviyeye çıkarılıyor. Bu cemiyette alan da veren de ulvi bir seviyeye ulaşır...

Bu bahiste geçen hükümler her ne kadar zaman ve vakıalar ile sınırlı değilse de şunu söylememiz yerinde olur ki, o günkü müslüman topluluğun karşı karşıya bulunduğu vakıa ve ahvali cevaplandırmak için gelmiştir. Nitekim daha sonraki devirlerde de müslümanların ihtiyaçlarına cevap verici mahiyettedir. Âyet-i kerimenin ifadesinden anlaşılıyor ki o zaman mevcut olan bazı şahısların nefislerini mal hırsı o kadar bürümüştü ki bunca tesirli ilhamlara ve kuvvetli temaslara ihtiyaç vardı. Hakikatların daha da derinliklere inebilmesi için konuşan manzaralar halinde tasvirlerle dolu olmasını ve darb-ı meselelerle süslü bulunmasını icap ettiriyordu.

O günkü cemiyete mal hırsıyla gözü dönmüş kimseler faiz almadan kimseye bir Şey vermiyorlardı. Bazı kimseler de istemiyerek ve riya için infak ediyorlardı. Bu arada verdiği sadakayı müteakip minnet ve eza da bulunanlar da vardı. Malın iyisini kendisine alıko-yup kötüsünü infak edenler de bulunuyordu. Tabii ki bütün bunların karşısında bir de ihls ve samimi-yetle Hak yolunda mallarının en iyisini veren, gerek-tiği zaman gizlice, gerektiği zaman açıkça infak etme-sini bilen tertemiz, muhlis ve feragtkr mü'minler de vardı.

Resûlullah'ın devrinde müslüman topluluk arasın-da her iki grup ta mevcut idi. Bu hakikati bilmemiz bize bir takım önemli faydalar sağlayacaktır :

I — Evvelâ Kur'an-ı Mbiin'in vazife ve mahiye-tini idrâk etmemizde büyük faydalar sağlar. Şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim canlı ve hareketli bir bünyeye sa-hiptir. Müslüman topluluk içerisinde cereyan eden h-diselerden anlıyoruz ki, Kur'an-ı Kerim o günkü top-luluk içerisinde kendisine düşen ameliye ve hareketle-ri baŐarı ile yürütmüş, bazı vakıaları reddederek bir takım vakıaları kabul ederek müslümanlara yn ver-miŐ ve kumanda etmiştir. Kur'an, devamlı bir hareket ve sonsuz bir faaliyet unsurudur. O gün hem harp meydanlarında, hem de hayat sahnesinde müteharrik bir unsur olarak gereken mevki i braz etmiştir.

Kur'an'ı bu Şekilde anlamaya ve O'nu her zaman hareketli, canlı bir varlık olarak telâkki etmeye ne ka-dar muhtacı... Bizim neslimiz ile peygamber nesli ara-sında uzun zaman geçti. Bizim his dünyamızda Kur'an-ı Kerim gerçek tarihi ve hayati formasyonunu kay-betti. Artık Kur'an-ı Mübin, bir zamanlar dünyaya hâkim olan bir hayat tarzını temsil etmiyor, İslâm

cemaatının tarihindeki canlılığı da göstermiyor. Ve biz şimdi Kur'an-ı Azimüşşan'ın dinmeyen savaş müddetince müslüman askerlere, «günlük emirler veren kumanda» kitabı olduğunu hatırimızdan bile geçirmiyoruz. Müslüman neferlerin hareket ve tabya usulünü öğrendikleri prensipler kitabı olduğunu kavrayamıyoruz. Bizim his âlemimizde Kur'an öldü... Ya da derin bir uykuya daldı... Artık Kur'an'ın ilk inmeye başladığı zaman müslümanların hissiyatında yer eden hakiki şekli kalmadı. Biz o Kitab-ı Mübin'i mest olarak dinlenen nağmeler haline soktuk. Veya karma-karışık, tuhaf vicdani tesirler icra eden bir kitap haline getirdik. Şimdi biz Kur'an-ı Azim'i evrad ve dua manzumesi olarak okuyoruz. Halbuki sadık mü'minlerin hissiyatında bu en son gelen husustu. Evrad ve dua manzumesinden ibaret olan Kur'an, gönüllerde ya vecd ve sükûnet hali peyda eder, ya da mübhem olduğu kadar mücmel olan bir nevi huzur havası estirir... Hadd-i zatında Kur'an bunların hepsini birden icra eder. Ama bunların yanı sıra Kur'an'dan beklenen, müslüman gönüllerde bir ideal hayatı bekliyoruz ki onunla birlikte inşa etmek için geldiği gerçek hayat tarzı teşekkül etmiş olsun. Kur'an'dan istediğimiz; her müslümanın katıldığı savaş meydanında onu bizzat görmesidir. Bugün de Kur'an İslâm ümmetinin hayatında aynı savaşı devam ettirecek güçtedir. Kur'an'dan beklediğimiz; tıpkı ilk müslümanların yaptığı gibi her müslümanın ne yapacağını ve nasıl hareket edeceğini ondan öğrenmesidir. Müslüman ona yönelirken çevresinde cereyan eden hâdislere, hayatın çeşitli ve karmakarışık problemlerine karşı nasıl davranacağını ve o mevzuda Kur'an hakikatlarının nasıl emrettiğini bilip, kavramalıdır. Müslüman; İslâm cemaatının tarihinin kelimeleri ve yönlendirmeleri ara-

sında teker teker İslâm tarihini okumalıdır. İşte ancak o zaman bu tarihin kendisine yabancı olmadığını anlar. Çünkü bu tarih, bizzat onun tarihidir. Bugünkü hayatı bu uzun tarihin devamından ibarettir. Bugün karşı karşıya bulunduğu hâdiseler, dün geçmişlerinin karşılaştığı hâdiselerin aynısıdır. Veya onların semeresidir. Bu Kur'an dün ecdadını o hâdiselere karşı bir takım belli tasarruflar yapmaya davet etmiştir. Bütün bu sebeplerden dolayı müslüman bu Kur'an'ın kendinin malı, kendi Kur'an'ı olduğunu yaşayarak hisseder. Evet, karşı karşıya bulunduğu hâdiseler ve problemlerde onunla istişare eder. O'na danışır. Kur'an, müslümanın düşünce ve hareketlerini, hayat ve idealini tanzim eden bir anayasadır. Bu vazifesini bugün de yapacak, yarın da yapacak, hiç aralık vermeksizin ebediyete kadar devam ettirecektir.

II — Beşeriyetin iman dâvasına ve bu dâvanın mükellefiyetlerine karşı hiç değişmeyen fıtratını ve bu fıtratın mahiyetini görmemizi sağlar. Evet, ilk müslümanların hayatında tesirler icra eden işaretleri bizzat vakıaların gerisinden gerçek yanıyla görmemizi temin eder. Resûlü Ekrem'in saadet devrinde yaşamış şerefine erişen ve bu Kur'an-ı Azîm'in ilk olarak kendilerine indirdiği müslüman topluluğun içinde bir takım zaaf ve noksanlıklar mevcut idi. Bu zaaf ve noksanlıkları bertaraf etmek için devamlı bir gözetim ve ilhamlarla dolu yönlendirmelerin bulunması lâzımdı. Ama bu zaaf ve noksanların mevcudiyeti; onların cihana gelmiş en yüce ve ideal neslin fertleri olmalarına mani değildi.

Bu hakikatı iyice bilmemiz bize şu faydaları sağlar :

a) Bir kere beşer cinsinden olan bir topluluğun mahiyetini mübalâğa yapmadan, uçucu heveslere ka-

pilmadan, hevai sözlere aldanmadan görmemizi temin eder.

b) İslâm'ın plânladığı ve bütün insanlığı dâvet ettiği o yüce ufuklara ulaşmak için çırpınıp da ulaşamadığımız vakitlerde ümitsizliğe düşmemizi önler ve nefislerimizdeki ümitsizliği defeder. Bu durumda Hak yolunda olmak yeter. Yeter ki gayeye ulaşmak için gereken samimiyeti gösterip, dinmeyen bir hareket içinde bulunablm.

c) Bu hususu bilmemiz bir başka hakikatı daha idrâk etmemizi temin eder: Şurası hiç unutulmamalıdır ki, mükemmel bir dâva mutlaka halka inmelidir. Bir takım eksikler, zaaf ve noksanlar belirince kemal dâvasında ümitsizliğe düşmemeli, ümitsizliğe kapılmamalı ve Hakka dâvet etmekten yılmamalıdır. İnsan nefsi böyledir. Vazifeye çağrıldığı zaman hemen koşmaz. Yavaş yavaş gelir. Onu daima kemal yoluna çağırmalı, hayır ve hidayeti hatırlatmalı, hayır yolunu güzelleştirip, şer yolunu kötülermeli. Zaaf ve noksanın fena taraflarını açıklayarak ondan nefret ettirmeli, Hak yolunda yürürken, ayağı kaydıkça elinden tutmalı, yoruldukça yardım etmeli!...

III — Bu hakikatların bilinmesi bir de çok zaman basit olarak görüp unuttuğumuz şu hakikatın kavranılmasını sağlar. Gerçekten insanlar aynı insanlardır. Dâva aynı dâvadır. Ve girişilen savaş aynı savaştır. Bizim savaşımız, her şeyden önce nefislerin derinliğinde hırsa, cimriliğe, zaaf ve noksanlara karşı girişilen savaştır. Sonra pratik hayatın içinde delâlet, tuğyan, şer ve batıl karşısında girişilen bir savaştır. Her iki sahada da savaşa katılmak mecburiyetindeyiz. Yeryüzünde İslâm dâvasına sarılan kimseler ve bu dâvayı yürütenler, zikrettiğimiz bu iki sahada da tıpkı Kur'an'ın ve peygamberin ilk müslümanlara karşı gi-

riştikleri gibi bir savaşa girişmek mecburiyetindedirler. Bu iki tarafı da karşılayıcı vasıtaları temin etmekle mükelleftirler. Elbette ki yanlışlıklar ve yoldan sapmalar olacaktır. Uzun yol merhalesi boyunca zaaf lar ve noksanlıklar, tezahür eden bu zaaf ve noksanlıklar tedavi edilmelidir. Kur'an-ı Azimüşşan'ın; dâvanın tebliğinde takip ettiğ i metoda muvafık olarak gönüller Allah yoluna tatlı üslûplarla yöneltilmeye çalışılmalıdır. şimdi tekrar mevzuun başına dönebiliriz. Artık pratik hayatımızda karşılaştığ ımız hâdiseleri bertaraf etmek için Kur'an-ı Mübin'i dinleyelim. İlk müslümanların hayatında faal bir unsur olarak hareket ettiğ i gibi kendi hayatımızda ve duygularımızda da Kur'an'ın tekrar faaliyet ve hareket unsuru olması için onunla istişare edelim.

«Mallarını Allah yolunda infak edip de sonra infak ettikleri şeyin ardından başa kakmayan ve eziyet etmeyenlerin mükâfatı Rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Ve mahzun olacak da değildir.» (Bakara, 262)

Başa kakmak; gerçekten çirkin bir harekettir. Hasis olduğu kadar da aşağılık bir fiildir. İnsanoğlu; aldatıcı bir yücelik taslamak, alan kişiyi herkesin gözü önünde küçük düşürmek, yahut da efkârı umumiyenin dikkatini çekmek için birşey infak ettikten sonra onu başa kalkar. O takdirde gaye Allah rızası değil, halkın teveccühüdür... Bütün bunlar şüphesiz ki temiz bir kalpten coşmayan ve mü'min gönüllere gelmeyen basit duygulardır... Bir sadaka verdikten sonra tekrar başa kakmak hem alan hem de veren için eziyet verici bir şeydir. Verene eziyet vermektedir; zira kendi nefsinde kibir illetinin belirmesine vesile olmakta, karşısında müslüman kardeşinin zelil ve kırgın olarak durmasını arzu etmekte ve kalplerde riya, nifak hallerinin belirmesine sebep olmakta, Allah Teâlâ'dan uzaklaşmaktadır... Gönünde hezimet ve burukluk ettiğinden, kin ve intikam duygularını kamçıladığından dolayı da alan için eziyettir. İnfak emriyle İslâm, mücerred olarak ihtiyaç defetmeyi, karın doyurmayı ve bir delik kapamayı asla arzu etmiş değildir... Hak Teâlâ infak emriyle, hem infak eden kişinin nefsini temizleyip terbiye ve tezkiye etmektedir, hem de fakir

düşen kardeşine karşı insânî duygu ve alâkalarını Allah ve insanlık için harekete geçirmektedir. İnfak ile; aynı zamanda, veren kişiye Allah'ın nimeti hatırlatılmakta ve bu nimeti israfa dalmadan yedikten sonra bir kısmını da «Allah yolunda» infak etmesi belirtilmektedir. Ayrıca infak ile; alan kişi de memnun edilmiş ve gönlü alınmış oluyor. Böylece hem insanlık kardeşi, hem de iman kardeşi ile olan münasebetleri takviye edilmiş oluyor. Temelde birlik, yaşayışta birlik, yöneliş ve mükellefiyetlerde birlik esası üzerine kaim olan ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma esası üzerine oturan müslüman cemiyetin ihtiyaçları defedilmiş oluyor. Halbuki minnet bütün bunları yok etmektedir. Ve sadakayı ateş ve zehir yığını haline getirir. Her ne kadar elle ve lisanla eziyet mevcut değilse de mahiyeti itibarıyla büsbütün eziyettir. Bu hareketler zatiyeti itibarıyla verilen sadakayı mahvetmesi cemiyet hayatını zedelemesi, kin ve küskünlükler saçması yüzünden eziyet mânası taşımaktadır.

Günümüzdeki psikoloji bilginlerinin yaptıkları araştırmaya göre insanoğlu yapılan ihsanlara karşı bir gün mutlaka düşmanlık beslemektedir. Psikolojik bir vakıa olarak ihsanın karşılığı düşmanlıktır.

Psikoloji âlimleri buna sebep olarak şunu ileri sürmektedirler : Sadaka alan kişi verenin karşısında zaaf ve noksanlık hissetmekte ve bu duygu şuur altında yer ederek kendisini rahatsızlandırmaktadır. Kendisinden üstün olan kişiye karşı kin ve düşmanlık emareleri göstererek ondan daha üstün olduğunu kabul etmeye çalışmaktadır. Zira hep veren kişinin karşısında kendisinin küçüldüğünü ve zaafını kabul etmektedir. Veren kişi de daima karşındakine karşı kendisinin üstünlüğünü izhar etmektedir. Bunun neticesi sada-

kayı alan kişi karşısındakine düşmanlık yapacak kadar nefsinin rencide edildiğini hissetmektedir.

Bu sayılan sebeplerin bütünü belki Cahiliyet cemiyetleri için doğru olabilir. Ne yazık ki bu cemiyetler İslâm'ın ruhundan habersizdirler. İslâm'ın hükümlerini bilmezler. Fakat aynı iddialar bu din için mevzuubahis değildir. Zira İslâm bu problemi daha başka şekillerde halletmiştir. Fertlerin gönüllerine, mal ve mülkün Allah'ın ihsan ettiği rızıklar olduğu fikrini yerleştirerek bu probleme çare bulmuştur... Bu hakikat karşısında uzak ve yakın bütün rızıkların esas sebebini bilmeyenlerden başka kimse münakaşa etmez. Bütün rızıklar Allah'ın ihsanıdır ve oraya hiç bir insanın kudreti ulaşamaz. Bir buğday tanesinin yetişmesi için güneşten toprağa, havadan suya kadar bütün tabiat kuvvetleri birlikte emek sarfetmişlerdir. Ve bütün bunları var etmek insanoğlunun kudreti dahilinde olmayan şeylerdir... Bir damla sudan tutun da kâinatta mevcut olan her şeyi bu bir buğday tanesine kıyas edin. Mal sahibi bir şey infak etmişse Allah'ın malından infak etmiştir. Verdiği her sadaka Allah için verilmiştir. Şüphesiz ki, Allah Teâlâ onların karşılığını kat kat verir. Bunun karşılığında sadakayı alan kişi de Allah Teâlâ'nın kat kat ihsan etmesi için mal sahibine bir vasıta'dır. İşte şu anda karşısında bulduğumuz İslâm âdâbı bu şuurun neticesinde ortaya çıkmıştır. Âyet-i kerime bir kere daha bu duyguyu gönüllere yerleştirmekte. veren kişinin üstünlük taslamasını, alanın da horlanmamasını temin etmektedir. Çünkü her ikisi de Allah'ın rızıkından yemektedirler. Veren kişi Allah'ın yolunda yine Allah'ın malını vermişse mutlaka bunun mükâfatını Allah'tan görecektir. Verirken de Allah'ın belirttiği bu edep tavrını takınmalıdır. Allah Teâlâ'nın kendilerinden almış olduğu ahde sadakat göstermelidirler.

«Onlara korku yoktur.»

Ne fakirlik korkusu vardır, ne kinden doğan korku vardır. Ne de hasetten...

«Ve mahzun olacak da değillerdir.»

Ne dünyada infak ettikleri şeylerden ötürü mahzun olurlar. Ne de âhirette ulaşacakları neticeden dolayı.

Âyet-i kerime az önce mevzuubahis edilen ve hikmeti açıklanan infak hususunu bir daha tekrarlıyarak teyid etmektedir. Zira infaktan maksad; nefisleri temizleyip, terbiye etmek ve gönülleri hoş kılmaktır. Alanı da, vereni de Allah sevgisi bağıyla bağlamaktır. Müteakip âyet-i kerimede Hak Teâlâ hazretleri buyuruyor ki :

«Güzel söz söylemek ve bağışlamak peşinden eza gelecek sadakadan daha hayırlıdır. Ve Allah, Gani'dir, Halim'dir.» (Bakara, 263)

Âyet-i kerime açıkça peşinden eza gelen bir sadakanın hiç bir fayda vermeyeceğini ve lüzumsuz olduğunu beyan ediyor. Hiç şüphe yok ki tatlı bir söz, okşayıcı bir duygu o sadakadan çok daha iyidir. Tatlı bir söz, gönül yarasını sarar. Yaralı gönüllere sevinç ve güler yüz bahşeder. Nefislerdeki kin duygularını yıkayıp tertemiz kılar. Gönüllere intikam yerine kardeşlik ve sadakat duygularını yerleştirir. Bu takdirde bir tatlı dil, bir af, sadaka ile temine çalışılan nefisleri terbiye etme ve gönülleri okşama vazifesini daha iyi temin eder.

Hem, sadaka verenin alana karşı bir üstünlüğü yoktur. Allah Teâlâ şükretmedikleri halde kullara yine de rızık ihsan eder. Onları hemen azabına müstahak kılıp eziyete düşürmez. İnsanlara her şeyi veren O'dur. Her şeyden evvel onlara kendi varlıklarını bahşetmiştir. Bunun için Allah'ın Hilim sıfatından çe-

kinerek kullar, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği şeyleri infak ettikten sonra eziyet ve minnet yapmasınlar. Verdikleri sadaka ile bekledikleri şeyleri bulamazlarsa veya istedikleri teşekkürü alamazlarsa Allah'ın Hilim sıfatını düşünsünler, minnet ve eziyet etmeye kalkışmasınlar!...

Kur'an-ı Kerim hep insanlara Allah Teâlâ'nın sıfatlarını hatırlatmaktadır. Ki bunlar sayesinde gereken edebi takınsınlar. Müslümanların terbiyesi hep Rabbi Zülcelâlin sıfat-ı Rabbaniyesine vasil olmak arzusunun ileri gelir. Kendi payına düşenleri almak ve fitratı nisbetinde onlardan müstefid olmak için o yüce basamaklara yükselmeye çalışır...

Vicdanların derinliklerine inen ve tesirli ifade son noktasına varınca... Evet, Allah yolunda infak edip de peşinden minnet ve eza etmeyenlere misal olarak verimli ve olgun bir başakta vücut bulan hayati manzarlara sunulduktan sonra... Ve Allah Teâlâ'nın peşinden eziyet gelen sadakalardan müstağni olduğu, rızıkları veren kendisi olduğu halde acele gazaba gelip eziyet etmediği levhalar halinde canlı olarak belirtildikten sonra... Evet, vicdanlardaki tesir derecesi bu noktaya varıncaya kadar Allah Teâlâ hitab-ı ilâhisini iman edenlere yöneltiyor ve sadakalarını minnet ve eza ile heder etmemelerini bildiriyor. Bunu belirtirken de gayet hayretâmiz bir manzara sunuyor. Daha önce geçen bitki ve başak manzarası ile birlikte birbiri ile gayet uyumlu iki manzara çiziyor. Her iki manzarada Hak Teâlâ, sırf Allah rızası için yapılan infak ile minnet ve eza ile lekelenen infakın mahiyetini tasvir etmektedir. Ve bu tasvirler Kur'an-ı Kerim'deki edebi tasvir metoduna uygun bir şekilde sunulmaktadır. Ki bu tasvirlerde mânalar; tablolar halinde, mânala-

rın tesirleri hareket halinde, hâdiseler de hayaller önünde müşahhas şekilde arz edilmektedir :

«Ey iman edenler, Allah'a ve âhiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını infak eden kimse gibi sadakalarınızı başa kakarak ve ezâ ederek boşa çıkarmayın. O gösteriş yapanın hali, üzerinde toprak bulunan bir kayaya benzer ki, şiddetli bir yağmur isabet ettiğinde onu katı bir taş halinde bırakır. Onlar kazandıklarından hiç bir şey elde edemezler. Allah kâfirler gü-rûhunu hidayete erdirmez.

Allah'ın rızasını kazanmak ve kalblerindekini sağlamlaştırmak için mallarını infak edenlerin hâli, yüksek bir yerdeki güzel bir bahçenin haline benzer. Kuvvetli bir sağnak düşünce yemişlerini iki kat verir. Bol yağmur yağmasa bile bir çisintisi bulunur. Ve Allah işlediklerinizi görür...» (Bakara, 264-265)

İşte birinci manzara...

Şekli, vaziyeti ve neticesi itibarıyla birbiri içine girmiş mükemmel ve karşılıklı iki tablo... Ve her tabloda daha başka küçük tablolar yer alıyor ki bunlarda hem estetik, hem de resim sanatı yönünden birbirleriyle gayet düzgün bir intizam göze çarpıyor. Manzara bütünüün resmettiği, canlandırmaya, müşahhas halde temsil etmeye çalıştığı mâna ve duyguları gayet iyi bir düzen ve tertip içerisinde sunuyor.

Birinci manzarada biz, kaskatı bir kalple karşı karşıya bulunuyoruz :

«Allah'a ve âhiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını infak eden kimse gibi...» (1)

Bu kimse imanın bahsettiği huzur ve saadetten habersizdir. Anlamaz onu. Ancak bu katılığı riyadan örülmüş bir kabukla kapatmak istemektedir. Bu riya

---

(1) Bakara, 264

örtüsüne bürünmüş kaskatı kalbi «Üzerinde toprak bulunan kaya» temsil eder. Yumuşaklıktan ve bitkiden eser bulunmayan bir taş parçası. Katılığını gizlemek için üzeri hafif bir toprakla örtülmüş. Tıpkı iman nûrundan mahrum kalplerin katılığını riyanın örtüp kapattığı gibi...

«Şiddetli bir yağmur isabet ettiğinde onu katı bir taş halinde bırakır.» (2)

Şiddetli yağın yağmur o kaskatı kayanın üzerindeki toprağı da silip götürür. Ve kaskatı kaya apaçık meydana çıkar. Ne bir bitki var üstünde, ne de bir meyveden eser... İnsanlara gösteriş için malını infak eden kalpler de aynen o kaya gibidir. Ne hayırlı bir semere verir, ne de âhirette bir sevaba ulaşır.

Bu manzaranın karşısında yer alan ikinci manzara ise şöyle : İmanla dolmuş bir kalp. Tebessümle güzelleşmiş bir gönül. Sırf «Allah'ın rızasını» kazanmak için infak ediyor. Ve infak ettiği şeyi de hayırlı olduğuna can-ı gönülden inanarak veriyor. İnfak ettiği şey imanından coşup gelmektedir. Kökleri ta vicdanının derinliklerine inmektedir. Riya ile perdelenmiş katı bir kalbi üzerinde az bir toprak yığını bulunan kaskatı bir kaya temsil ettiğine göre, inanmış kalbi de cennetin temsil etmesi gerekir. Evet, üzerine bir avuç toprak serpilmiş kaya yerine bir tepenin üzerine konmuş bir bahçe temsil ediyor. Böylece manzaradaki bütün şekiller gayet uygun bir düzen içerisinde yerleşmiş oluyor. Şiddetli bir yağmur gelince oradaki bir avuç toprağı götürdüğü gibi buradaki verimli toprağı alıp götüremiyor. Bilâkis toprağı canlandırıyor, verimli bir hale getirerek yemyeşil yapıyor.

«Kuvvetli bir sağnak düşünce yemişlerini iki kat verir.» (Bakara, 265)

  zerine düşen sağnak; tıpkı sadakanın mü'min gönülleri temizleyip arıtarak Allah ile olan alâkalarını geliştirdiği, malını da tertemiz kılıp, Allah Teâlâ'nın dilediği kadar artırdığı gibi toprağı canlandırıyor. Sadakanın   sl  m cemiyetinin hayatını   sl  h edip geli  stirdiği gibi o sağnak ta toprağı geli  stiriyor ve ihya ediyor.

«Bir yağmur yağmasa bile...» (1) Bol bir yağmur d    mesi dahi... «Bir   isintisi bulunur.» (2) Bir   isinti; verimli bir arazi için kâfidir. Hatta daha azı bile yeter...

Gayet m  kemm  l bir manzara. Tablolar kar  şılıklı, bölümler birbirine uygun şekilde. Fevkal  de bir uygunluk ve mucizev   bir ed   ile sunuluyor. M    ahhas halde beliren şekillerin ta g  n  ll  rin i  ine, hatıraların derinliklerine inen bir temsil kudreti, zıddı olan hal ve durumları   uurların ve vicdanların içine kadar yerleştiriyor. Ve gönüllere gayet tatlı bir acayip kolaylıkla hangi yolu seçmesi icap ettiğini çabucak ilham ediyor.

Manzara bir yanı ile gözlere, bir yanı ile de basiretlere hitap ettiğine göre ve en sonunda bütün işler r  yetullah'a ve marifeti Rabbanîyeye bağlı bulunduğuna göre müteakip âyet-i kerime gönüllere dokunan bir tarzda varid oluyor.

«Ve Allah i  lediklerinizi görür.» (3)

  kinci manzara ise sadakayı müteakip minnet ve ez  n  n nihayetini temsil etmektedir. Sadaka sahibinin hiç bir kuvvete ve yardım gücüne sahip olmadığı ve heder edilen sadakasını tekrar döndürmeye gücünün

---

(1) Bakara, 265

(2) Bakara, 265

(3) Bakara, 265

yetmediği bir anda verdiği sadakalarının nasıl heder olduğunu belirtiyor...

Çok çirkin ilhamlarla dolu fena bir manzara, bu kötü akibeti temsil ediyor. Rahat ve huzurdan sonra sahip olduğu her şey hostur artır.

«Hiç biriniz arzu eder mi ki, hurmalardan ve üzüm-lerden bir bahçesi olsun, altından ırmaklar aksın, her çeşit meyveleri de bulunsun da, kendisi ihtiyarlamış olup, çocukları güçsüz kalmışken bahçeleri ateşli bir kasırga ile yanıversin? düşünürsünüz diye Allah size âyetlerini böyle açıklar.» (Bakara, 266)

Aslında ve neticeleri bakımından bu sadaka hissiyat dünyasında temsil ediliyor.

«Hurmalarından ve üzümlerden bir bahçe, altından ırmaklar aksın. Her çeşit meyveleri bulunsun.» (1)

Yemyeşil, gölgeli, meyveli ve tatlı bir ağaç. Mahiyeti ve tesiri bakımından sadaka da böyledir. Cemiyet hayatındaki tesirleri, alanın yaşayışında, verenin hayatındaki iyilikleri yönünden de böyledir sadaka... Sadakada ayrı bir ruhaniyet ve sevimlilik vardır. Bereketi başka, hayrı başkadır. Bu şekilde verilen sadakada bir başka temizlik, bir başka verimlilik vardır.

Kim ister ki böyle bir bahçeye veya hayra sahip olsun da sonra yaptığı başa kakmalar ve ezalarla bunu büsbütün heder etsin, mahvetsin. Tıpkı ateşli bir kasırganın donanmış bir bahçeyi mahvetmesi gibi!

Ne zaman heder olsun bu bahçe? Artık kurtarılbilme gücüne sahip olmadığı ve gölgesine, verimine en çok muhtaç olduğu en sıkışık demlerinde. Kim ister bunu?

«Kendisi ihtiyarlamış olup, çocukları da güçsüz kalmışken, bahçeleri ateşli bir kasırga ile yanıversin...» (2)

---

(1) Bakara, 266

(2) Bakara, 266

Kim ister bunu? Ve kim bu akibeti düşünür de sonra ona duchar olmaktan sakınmaz?

«Düşünürsünüz diye Allah sizlere âyetlerini böyle açıklar.» (Bakara, 266)

İşte muşahhas ve canlı manzara böyle sunuluyor. Başlangıçta refah, sevinç ve neşe ile dolu. Ruhaniyet, parlaklık ve güzellik var her yanında. Sonra birdenbire ateşli bir kasırga ile yanıp kül oluyor... Bu hayretâmiz manzara insan şuuruna korkunç duygular vermeye başlıyor. Artık hangisini seçeyim diye tereddüde mahal kalmıyor. Ve seçebilme fırsatı geçmeden çabuk davranmak lâzım. Meyveli, verimli, gölgelerle dolu bahçeye ateşle dolu kasırga gelmeden davranmak gerek...

Bundan sonra her manzaranın başlı başına nice terkiplerle dolu gayet güzel insicamı her tabloda ayrı ayrı kalmıyor. Bilâkis kanatlarını manzaranın bütününe uzatarak mevzuun başlangıcından sonuna kadar tabloların tümünü içine alıyor. Manzaraların bütünü mütecanis ve uygun bir muhit içerisinde sunuluyor. Manzara tamamen zirai bir muhit içerisinde yer alıyor. Yedi başak veren bir tane. Şiddetli bir yağmurun isabet ettiği ve üzerinde toprak bulunan bir kaya. Yemişlerini iki kat veren bir tepenin üzerindeki bir bahçe. Hurmalardan ve üzümlerden bir arazi. Hatta ziraat muhitini tamamlayan şiddetli yağmur, çisinti ve kasırga bile gayet tesirli edebî sunuş çevresinden hali bırakılmıyor.

Bu edebî sunuş tarzının gerisinde büyük bir gerçek vardır. İnsan ruhu ile yeryüzünün toprağı arasındaki alâkanın gerçek tarafı. Hem insan ruhunda, hem de toprakta gelişen hayatın ve müşterek tabiatın hakikatı. Hem toprağa, hem de insan ruhuna isabet eden mahv ve heder olma hasletinin hakikatı.

Bu Kur'an, güzel olan hakikatın ifadesi, Hakim ve Habir olan Allah tarafından gönderilen mübarek kitap...

Âyet-i kerime sadaka prensibi hususunda bir adım daha ilerliyor. Sadakanın âdâbını ve neticeleri açıkladıktan sonra şeklini ve çeşidini de beyan etmeye başlıyor :

«Ey iman edenler, kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın helal ve temiz olanlarından Allah için harcayın. Ancak gözünüz kapalı iken alabileceğiniz kötü şeyleri sadaka olarak vermeyin. Bilin ki Allah, Ganî'dir Hamîd'dir. Hiç bir şeye muhtaç değildir ve övülmeye layık olandır.» (Bakara, 267)

Geçen âyet-i kerimelerden ortaya çıkan infak ruhunun ve sadaka şuurunun doğduğu esasların icabı olarak, mevcudatın en büyüğü olan insanoğluna verilen ihsanların gayet tabii ki eski ve kötü olmaması lâzım olduğu açıkça beliriyor. Elbette verilen yardımların, veren kişiyi rencide edici tarzda olmaması, kendisine başkası tarafından ikram edildiği takdirde kabul etmiyeceği bir şey olmaması gerekir. Şurası bir gerçektir ki Hak Teâlâ hazretleri kötü ve çirkin şeyleri kabul etmez...

Her zaman ve her devirde gelen ehl-i imana şamil olan bu davet, mü'minlerin ellerinde bulunan her türlü malı ihtiva eder. Mü'min gönüllerin kazandıkları helâl kazancın tümüne ve Hak Teâlâ'nın yeryüzünden insanoğlu için yetiştirdiği bitki, tahıl ve bitkilerin umumuna şamildir. Yerden çıkan petrol ve madenler de bu hükmün şümulu içerisinde. Bu sebeptendir ki âyet-i kerimenin nassı içerisinde Hz. Peygamber devrinde bilinen ve sonraları bulunacak olan bütün mal cinsi girmektedir. Hüküm umumidir. Ne zaman bulunursa bulunsun hiç bir mal ve hükmün dışında

kalmaz. Malın her çeşidine de zekât düşer. Ancak verilecek miktarlar hususunda o devirde maruf olan mal cinsinin bütününe hadis-i şerifler beyan etmiştir. Daha sonra bulunan çeşitli eşyadan verilecek zekât hususu da o hükümlere kıyas edilerek belirtilir.

Bu âyetlerin ilk nâzil olduğu mevcut olan sebepler üzerinde pek çok rivayetler vardır. Kur'an'ın ilk nâzil olmaya başladığı sıralarda karşı karşıya bulunduğu hayat tarzının mahiyetini belirtmesi ve Kur'an'ın nefisleri terbiyeye edip, ulvi bir seviyeye yüceltmek için sarfettiği cehdi iyice anlatması bakımından bunları zikretmemizde bir beis yoktur.

«Allah'a ve peygamberine iman edin. Sizleri vekili kıldığı mallardan Allah yolunda harcayın.» (Hadid, 7)

Burada muhatap müslümanlardır. Ama müslümanlar Allah'a ve Resûlüne imana çağırılmaktadırlar. Şu halde bu dâvet gerçek imanı hakiki manasıyla kalplerine yerleştirmek içindir. Çon ince bir noktadır burası. İmanla birlikte infaka çağırılıyorlar. Ama bu çağırının yanı sıra duygu yüklü bir ifade var. Şöyle ki onlar infak ederken kendiliklerinden infak etmiyorlar. Bilakis Allah'ın kendilerini halife kıldığı şeylerden infak ediyorlar. O «göklerin ve yerin mülkü» kendisinin olandır. O insanları mülküne vekil, halife tayin etmiştir. Ve o «dirilten ve öldüren»dir. İşte O, nesiller boyu Âdemoğullarını bu dünyadaki mülküne vekil tayin etmiştir.

Böylece bu ifadeyle giriş kısmındaki gerçekler birbirine bağlanıyor. Ve sonra bu gerçek insanı Allah'a karşı haya ve mahcubiyet duygusuna sevk ediyor. Şöyle ki insanları yeryüzüne halife tayin eden ve onlara nimetleri lutfeden asıl mülk sahibi Allah'tır. Öyleyse mülk sahibi kendilerine verdiği mülkünden bir kısmını infaka çağırdığı zaman söyleyecek ne sözleri ka-

lıyor. Bu ifadelerin ruhlardaki hodgamlık ve cimrilik duygusunu yok etmek konusunda da ayrı bir tesiri vardır. Şöyle ki kendilerine bu mülkü ve nimeti veren Allah olduğuna göre ve Allah'ın yanındakilerin tükenmesi mümkün olmadığına göre öyleyse onları Allah yolunda harcaııp dağıtmaktan alıkoyan nedir. Sahibi bulundukları her şey Allah tarafından kendilerine vekâleten verilmiştir.

Âyet-i kerime burada onları sadece utandırıcı, mahcup edici müsamaha ve ümit duygularına bağlamakla kalmıyor, yeni bir tesir çarpıcı ifadeyle hitabını tekrarlıyor. Allah'ın lütfu karşısında onları mahcup ederek fazl-u keremine ermelerini teşvik ediyor :

«Aranızdan iman edip de infak eden kiselere büyük mükâfat vardır.» (Hadîd, 7)

Bu lütuf, bu kerem ve ihsanlar karşısında hangi döneğ Allah'a imandan ve infaktan kaçıp dönebilir.

Ne var ki Kur'an onları yalnız bu ilk dokunaklı ifadelerle de bırakmıyor, ısrarla hayatlarından ve karşılaştıkları hadiselerden alınma iman işaret ve delillerini kalplerine yerleştirmeye çalışıyor :

«Peygamber sizi Rabbinize iman etmeye çağırdığı halde niçin Allah'a inanmıyorsunuz? Halbuki O, sizden kesin söz almıştır. Eğer iman ediyorsanız bu yeter. O'dur sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indiren.» (Hadîd, 8-9)

Nedir öyleyse onları imandan alıkoyan? Halbuki aralarında bulunan peygamber onları imana çağır-maktadır. Daha önce ona biat edip söz vermişlerdi. Nedir şu halde onları Allah'a imandan uzaklaştıran şey? Halbuki Allah kuluna apaçık âyetlerini indirmekte ve onları kararsızlık, şüphe ve dalâlet karanlığından çıkararak güven, kat'iyet ve hidayet aydınlığına erdir-

mektedir. Bunlar Allah'ın onlara şefkatinin ve rahmetinin delilleri değil midir?

Şüphesiz ki peygamberin onların arasında bulunması, kendilerine Allah'ın kelimisiyle hitap etmesi, göğün diliyle onları çağırması, kendi ruhlarında ve hahusi hallerinde bile onları Allah'a bağlaması büyük bir nimettir. Biz bu nimeti uzaktan anlamaya çalıştığımız zaman görüyoruz, tasavvurun üzerinde büyük bir nimet olduğunu... Bu dönem, Peygamberin hayatta olduğu vahiy dönemidir. Gerçekten fevkalâde bir dönemdir. Çünkü Allah (c.c.) kendi yarattığı şu insan topluluklarına sevgili kulunun lisanıyla hitap etmekte ve tatlı bir şefkatle onlara «şunu yapın, bunu yapmayın». buyurmaktadır. «Ayağınız kaydı, haydi bir daha» demektedir. «Yanıldınız, günah işlediniz, tevbe edin, işte bak tevbe kapılarım ardına kadar açıktır». buyurmaktadır. «Gelin, gelin uzaklara kaçmayın. «Ey falanca sen, kendin şöyle dedin ama o yanlış, içinden şöyle geçti ama o günahdır. Şöyle yaptın ama o hatadır. Gel, beri gel, önüme gel temizlen, tevbe et ve sığınağıma dön»... buyurmaktadır. «Ey falanca sen, sen kendin işte çözemediğin o mesele var ya al onun çözümünü, kafanı kurcalayan o soru var ya işte onun cevabı. Yaptığın o iş var ya işte onun değeri» buyurmaktadır...

Evet bunları söyleyen Allah Teâlâ'dır. Şu yaratıklara söylüyor ve onlar kendisiyle birlikte hayat sürüyorlar. Fiilen ve gerçekten onun kendi yanlarında olduğunu hissediyorlar. Gecenin karanlığında dertlerini dinlediğini ve devasını gönderdiğini görüyorlar. Atıkları her adımda onları koruyup gözettiğini anlıyorlar.

Dikkat ederseniz bu hadise, onu yaşamamış olan insanların düşünce kapasitelerinin ve takatlarının çok

üstünde büyük bir hadisedir. Ne var ki bu âyetlere muhatap olanlar onu fiilen yaşamışlar, sonra da böyle tedavi yollarına, böyle ifadelere ve böyle hatırlatmalara ihtiyaç hissetmişlerdi. Bütün bunlar Allah'ın bir lütfu ve ihsanıydı. Her şeyin üstünde bir rahmet ve keremiydi. Bu fevkalâde dönemde yaşama imkânını kaderin bahşetmediği kimseler o nimeti, o keremi ve ihsanı gayet iyi idrâk etmekte ve anlamaktadırlar.

İmam-ı Buhârî sahîhinde der ki : «Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün ashabına şöyle buyurdu : “Hangi mü'minlerin imanı size daha hayret vericidir”? Onlar da “meleklerin” dediler. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.) : “Meleklerin imanı niçin hayret verici olsun? Zira onlar Rablerinin katındalar” buyurdu. Sonra, sahabeler “peygamberlerin” deyince buyurdu ki : “Peki peygamberlerin ki niçin hayret verici olsun. Allah'ın vahyi iniyor onlara.” Daha sonra Sahabeler : “bizimki” deyince Allah'ın Resûlü buyurdu ki : “Sizinki de hayret verici değildir. Zira ben aranızda değil miyim? Mü'minlerden en hayret verici imana sahip olanlar, sizden sonra gelirler, sahifeleri görürler. Ve o sahifelerdeki gerçeklere iman ederler işte bu zümrenin imânı hayret vericidir.”»

Ne kadar doğru söylüyor Allah'ın Resûlü, gerçekten farklı bir durum. Onların karşısında dehşet verici kendilerinden geçirecek üstün, son derece üstün iman işaretleri var. Bunun için hayretini belirtiyor zaten. «Onlar niçin inanmayacaklar» diye. Sonra da onlardan gerçek mü'min iseler ruhlarına imanı yerleştirmelerini istiyor.

Bilâhare âyeti kerime onları imanın işaret ve zâretlerinden döndürerek tekrar tekrar infakın zâretine yöneltiyor :

«Ne oluyor size ki Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır?» (Hadid, 10)

Bu işaretle tekrar, «Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler ancak O'na döndürülür.» Âl-i İmran, 109) Gerçeğine avdet ediliyor. Göklerin ve yerin mülkü O'nun olduğuna göre ve buraların mirası, kendilerinin elinde bulunan şeyler en sonunda O'na ulaşacağına göre neden öyleyse onlar Allah yolunda infaka çağırıldıkları zama infak etmiyorlar? Daha önce söylemiş miydi onlara kendilerini bu yeryüzüne halife kıldığını? Burada da demiyor mu kendilerine, en sonunda ona döndürüleceklerini? Bunca gerçekler ortadayken hâlâ cimrilik ve hodgamlığın anlamı var mıdır?

Doğrusunu söylemek gerekirse muhacirlerin ve ensarın önde gidenlerinden bir avuç seçkinler kitlesi, neleri var neleri yoksa Mekke'nin veya Hudeybiye'nin fethinden önce şiddet ve sıkıntı anlarında Allah yolunda verdiler. Ve böylece İslâm izzet buldu. Bir zamanlar her taraftan kuşatılmış, düşmanları tarafından takibe maruz bırakılmış güçsüz ve kuvvetsiz bir garipler zümresi iken, bu fetihlerden sonra hâkim zümre oldular. O dönemlerde verilen infaklar hiç karşılıksız, bir menfaat beklemeden saf ve katıksız infaklardı. Galip İslâm zümrelerine karşı gösterişte bulunma temayülü yoktu. Doğrudan doğruya kendi içlerinden gelen ve Allah tarafından seçilmiş bir kitle olmanın minnetinden neşet eden, bağlandıkları inanç için infak etmekteydi onlar. İnandıkları inanç için infak etmekteydi onlar. İnandıkları dâvâyı mallarından ve ruhlarından çok daha fazla sevmekteydiler. Tabii ki onların verdikleri, bu fetihlerden sonra verenlerin infakına nispetle kemiyet bakımından çok az idi. Fetih-

ten sonra bazıları önceki müslümanların verdikleri miktarı vermekle yetinmek istediler. Ama bunun üzerine nazil olan âyet gerçek ölçüyü yerleştirdi. Bunlarla onların harcadıklarını değerlendirerek bu ölçüde kemiyetin değil verilen şeye âmil olan duygunun ve imanın ağır bastığını belirtti :

«İçinizden fetihten önce infak eden ve savaşanlar daha sonra infak edip savaşanlarla bir değildir.» (Hâdîd, 10).

İnancın takibata uğradığı, destekçilerin az olduğu ve görünürde hiç bir menfaat ve saltanatın göze çarpmadığı günlerde infak edip savaşanlar. İnancın emniyete kavuştuğu, destekçilerin çoğaldığı, ufukta zafer ve galibiyet görüntülerinin belirlediği zamanlarda infak edip savaşanlarla aynı değildirler... Öncekiler doğrudan doğruya hiç bir şüpheye yer bırakmadan, her türlü görünür görünmez, uzak veya yakın sebeplerden sıyrılarak Allah'a güven ve derin bağlılık içerisinde vermişlerdi kendilerini. Onların verdiği zaman inananları destekleyecek hiç kimse yoktu. Hayır yolunun yardımcıları yalnız inananlardı. Binaenaleyh daha sonra hayır yoluna destek olanlar çok da verseler ve ilk müslümanların feragati gibi feragat ta gösterseler, niyetleri sağlam da olsa öncekilerin bunlara üstünlüğü vardır.

«İmam Ahmed der ki : Bana Abdülmelik oğlu Ahmed, ona Zeyr, ona Hamid, Enes İbn Malik'den rivayet etmiştir. Enes diyor ki : Hâlid İbn Velid ile Abdurrahman İbn Avf konuşuyordu. Hz. Hâlid Abdurrahman (r.a.)'a demişti ki : "Siz bizden önce müslümanlıkta geçirdiğiniz günlerle üzerimize dikiliyorsunuz". Duyduğumuza göre bu söz Hz. Peygambere ulaştırılmış. Ve Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu : "Ashabımı bana bırakın. Nefsim yedi kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki siz

*U h u d dağı kadar veya dağlar kadar altın infak etse-
niz de onların yaptıklarının derecesine ulaşamazsınız.”*
(1)

Bir sahîh hadiste buyuruyor ki : *«Ashabıma dil uzat-
mayın Nefsim yedi kudretinde olan Allah'a kasem ede-
rim ki sizden biriniz U h u d dağı kadar altın verse Al-
lah yolunda onlardan herhangi birisinin yarıcığına ve-
ya bir avuç verdiğine ulaşamaz.»*

Her iki kitlenin de Allah nizamındaki gerçek de-
ğeri belirtildikten sonra âyeti kerime dönüyor ve her
iki grup içinde en güzel olanın kararlaştırıldığını be-
lirtiyor :

«Hepsine de Allah en güzel olanı vaad etmiştir.»

Aralarında farklılık olmakla beraber hepsi de gü-
zel olanı seçmişlerdir. Binaenaleyh bu farklılığa rağ-
men hepsine de güzel mükafatlar verilecektir. Çünkü
Allah onların durumlarını takdir etmekte, yaptıkları-
nın ötesindeki niyet ve gayelerini bilmekte, gerçekten
amellerinden haberdar bulunmaktadır.

«Allah işlediklerinizden haberdârdır.» (Hadîd, 10)

Bu, kalpleri uyarıcı bir ifade olup zahiri amellerin öte-
sinde gizli niyetler âlemine inmekte ve gerçekte ağırlı-
ğın orada olduğunu, onun değerini haiz bulunduğunu
belirtmektedir.

Bilâhère kalpleri harekete geçirmek, iman ve in-
fak için coşturmakla beraber yukarıdaki tesirlerin di-

-
- (1) Bu hadisten anlaşılıyor ki, haklarında çekingen davranılma-
sı belirtilen peygamberin eshabının muayyen bir ifadesi var-
dır. Ashab denince o ilk müslümanlar zümresi anlaşılma-
lıdır. Nitekim Hz. Peygamber çevresindeki müslümanlara
ve arkadaşlarına ilk müslümanlar hakkında eshabımı ba-
na bırakın buyurmaktadır ki, bununla hususi sohbet kas-
tedilmiş olsa gerektir. Bir keresinde yine Hz. Ebû Bekr hak-
kında da «Arkadaşımı bana bırakın» buyurmuştu.

şında daha yığınlarca tesirler ihtiva eden bir yeni bölüm başlıyor :

«Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa Allah karşılığını kat kat verir. Ve onun için ahirette çok değerli bir mükâfat vardır. O gün, mü'min erkeklerin ve kadınların nûrlarının önlerinde ve sağlarında koştuğunu görürsün. Melekler onlara : "Bugün sizin müjdeniz, altından ırmaklar akan cennetlerdir. Orada ebediyen kalacaksınız. İşte büyük kurtuluş budur" derler. O gün, münafık erkek ve kadınlar, mü'minlere : "Bize bakın da nûrunuzdan istifade edelim" derler. Onlara : "Arkınıza dönün de nûr isteyin" denilir. Mü'minlerle münafıklar arasında kapısı olan bir sur çekilir. Onun içinde rahmet, dış tarafında da azap vardır. Münafıklar mü'minlere : "Dünyada biz sizinle beraber değil miydik?" diye çağırırlar. Mü'minler de : "Evet, fakat siz kendinizi fitneye kaptırdınız, mü'minlerin bir belaya uğramasını beklediniz, din hususunda şüpheyi düştünüz, Allah'ın emri gelinceye kadar boş emeller sizi aldattı. Sizi Allah'a karşı aldatıcı şeytan aldattı" derler. Bugün ne sizden, ne de kâfirlerden, kurtulmanız için hiç bir fidye kabul edilmeyecektir. Yeriniz cehennemdir. Dostunuz da odur. O ne kötü bir yerdir!" (Hadid, 11-15)

Gerçekten duygu dolu köklü ve etkili bir sesleniş bu. Bu hitapta Cenab-ı Allah muhtaç kullarına sesleniyor ve buyuruyor ki :

«Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa Allah karşılığını kat kat verir.» (Hadid, 11)

Müslümanın, fakir ve muhtaç olduğunu düşünerek Rabbi için ödünç talebi onun ruhundaki cömertlik duygularının harekete geçmesi için kâfidir. İnsanlar muhtaç olduklarından Allah için ödünç almak üzere adeta koşuşmaktadırlar. Çünkü alacakları ödünç teminat altına alınmıştır. Kendi aralarında servet sahi-

bi birisinden ödünç almak için yarışanlar, neden zenginlerin zengini olan ve hamde lâıyk olan Allah için yarışmasınlar?

Hem Hak Teâlâ onları sadece bu düşüncelere teslim etmiyor. Her türlü duygudan arınmış olarak sırf Allah için ödünç vermeğe dâvet ediyor.

Ammeyi ilgilendiren meselelerde maslahata riayet örneklerinden bir de: Beyt'ül-Mâl'in boşalması veya ordunun ihtiyaçlarının yükselmesi ve onlara yetecek miktarın Beyt'ül-Mâl'da bulunması halinde, imamın, Beyt'ül-Mal'da mal toplanıncaya veya yetecek miktar oluşuncaya kadar, zenginlere yeterli göreceği kadar mali ödeme yükleyebilme yetkisine sahip olmasıdır. Ayrıca bunun zenginleri ürkütmemesi için de bu ödemeleri ekinlerin biçilmesi ve meyvelerin toplanması zamanında toplanmasını isteyebilir. Böyle bir uygulamadaki maslahat şu şekilde açıklanabilir: Âdil İman, eğer bunu yapmayacak olursa gücü azalır, İslâm diyarı fitneye ve oraya göz dikenlerin istilasına maruz kalır. Birisi şöyle diyebilir: İmam zenginlere böyle bir görev yükleyecek yerde, Beyt'ül-Mal adına borçlanabilir. Şâtıbî böyle bir itiraza karşı şunu söylemiştir:

«Bunalımlar arasın borç almak, Beyt'ül-Mâl'a bir takım girdilerin beklenmesi halinde olur. Herhangi bir girdi beklenmiyor ve ihtiyacı gidecek şekilde girdiler azalmışsa, yeni vergi koyma hükmünün yürürlüğe girmesi kaçınılmaz olur.» Şatibî devamla der ki:

«Zerâi: Zeria'nın çoğulu olup, yol, araç demektir. Seddü'z-Zerâi'in anlamı ise, o yolları kaldırmaktır. Buna göre: Harama götüren yol haram, vâcibe götüren de vâcipdir. Zina haramdır; yabancı (nâmahrem) kadının avretine bakmak da haramdır. Çünkü bu ba-

kıış, zinaya götürür. Cuma namazı farzdır, bu nedenle cumaya gitmek de, gitmek için işi bırakmak da farzdır. Hacc farzdır, bunun için Beyt'ül-Haram'da da, diğer hacc menâsikini yerine getirmek için gitmek, dolayısıyla farzdır.

«Seddü'z-Zerâi'in gözönünde bulundurulmasında aslolan, işlerin sonuçları ve topluca vardıkları noktadır. Eğer insanların karşılıklı ilişkilerde bulunmaktan gözettikleri gaye ve maksatlardaki maslahatlara yönelik sözkonusu ise; bu zeria da bu maksada uygunluğu kadar istenen bir şey olur. Bu zerianın yerine getirilmesinin istenişi, maksadın yerine getirilmek istenişine eşit olmasa da bu, böyledir. Eğer bu ilişkiler fesadlara yönelikse, bu fesadların haram kılınına uygun düşecek şekilde bu zeria (yol)lar da haram olur. Yolun haram kılınma derecesi daha aşağı olmakla birlikte bu, böyledir.

«Bu gibi durumlarda amelde bulunanın maksat ve niyetine değil de, amelinin sonucuna ve verdiği ürüne bakılır. Kişi niyete göre, âhirette mükâfatlandırılır veya cezalandırılır. Sonuca göre de yaptığı iş, güzel veya çirkin olur, yapılması istenir, ya da reddedilir. Çünkü dünya hayatı kulların maslahatları ve adalet ölçüsü üzerine kuruludur. Bu maslahat ve adalet, bazan sevabı umulan niyet veya güzel maksat yerine sonucu ve alınan ürünü gözönünde bulundurmaya gerektirebilir. Sırf Allah rızası için putlara küfreden, kendi bozuk kanaatına göre niyetinin ecrini Allah'tan umabilir. Fakat Allah Teâlâ, müşrikleri galeyana getirip Allah'a küfretmeleri sonucunu vereceği takdirde putlara küfretmeyi yasaklamak üzere şöyle buyurmuştur :

«Bir de Allah'tan başka putlarını çağıran(ın putlarını) a küfretmeyin. Onlar da adavetle, bilgisizce Allah'a küfrederler.» (En'am, 108)

Bu ilâhi yasaklamada gerçekleşen sonuçlardır, sevabı umulan niyet değildir. Buradan anlıyoruz ki, günaha veya fesada götüren konulardaki yasaklama, yalnızca sonuca yöneliktir; Allah Teâlâ niyetin ihlâslı olduğunu bilmekte ise de, verdiği kötü sonuç dolayısıyla o iş, men edilir.

Kişi bazan mübah bir işi yapmakla kötülük kasdında bulunabilir. Kendisi ile Allah arasında kişi günahkâr olur, fakat hiç kimse onu bu hareketinden dolayı kınayamaz ve bu tasarrufun Şer'an bâtil olduğuna hükmedemez. Rekabet ettiği tacire zarar vermek için malını ucuzlatan kimse gibi. Şüphesiz bu ucuzlatma işi, mübah bir iştir ve aynı zamanda bir günaha nedendir. Bu da : Başkalarına zarar vermek ve buna yönelmektir. Bununla birlikte onun işinin geçersiz olduğuna mutlak olarak hükmedilemez ve mahkemenin uygulayacağı açık haramın sınırları içerisine girmez. Şüphesiz ki böyle bir iş, niyet bakımından şerre götürür. zâhiri bakımdan ise genel ve özel menfaat sağlar. Satıcı, bu satışından, ticaretinin hızlanışından ve müşterilerinin artmasından yararlanır; bazan da böyle bir iş, fiatların düşmesine yol açabilir.

Görüldüğü gibi Seddü'z-Zerâi' esasında yalnız niyet ve maksatlara bakılmaz. Bilakis bununla birlikte kamu faydası sağlamak veya kamu zararını önlemek gayesi vardır. Bunun için de ya kasıt ile birlikte sonuç da gözönünde bulundurulur veya yalnız başına sonuç...

Zerâi'in delil olmasının kaynağı Kur'an ve Sünnetle sâbit olmuştur. Kur'an'dan delili Allah Teâlâ'nın şu buyruğudur :

«Bir de Allah'tan başka (put)larını çağıranlar(ın putların)a küfretmeyin. Onlar da adâvetle, bilgisizce Allah'a küfrederler.» (En'am, 108)

Peygamber (s.av.)'in ihtikârı yasaklaması da, seddü'z-Zerâ'in sünnet delilleri ile tespit edilmiş olmasıdır.

Resûlullah (s.a.v.) : «*Ihtikâr yapan günahkârdır.*»
(1) buyurmuştur.

Ihtikâr, insanlar aleyhine onlar için zorunlu olan her şeyde darlığa neden olan bir zeria (yol)dur. Bu nedenle meselâ sūs eşyası ve benzeri zaruriyât ve hâciyât kapsamına girmeyen şeylerden olan, insanlara yokluğu zarar vermeyen şeylerin ihtikârı men'edilmez.

Resûlullah (s.a.v.), veren kimsenin, aynı sadakayı sonradan çarşıdan satılırken görse, onu satın almaktan nehyetmiştir. Bununla, karşılığı ile de olsa, Allah rızası için vermiş olduğu şeyi geri almak yolunu kapatmak istemiştir. Sadaak veren, sadakasını değeri karşılığında da olsa geri almaktan men edildiğine göre, karşılıksız olarak onu geri almak daha şiddetle men edilmiş olur. Sadakanın değer karşılığında satın alınmasına cevaz verilmesi, fakire hile yapmak için açık bir yol (zeria)dır. Şöyle ki : Zengin malının sadakası (zekâtı)nı verir, sonra da sadakayı ondan, değerinden daha aşağısıyla satın alır. Fakir ise bununla ihtiyacının bir kısmını karşılayabileceğini göreceği için, böyle bir satışa razı olmak zorunda kalır.

İşte bu konuda Resûlullah (s.a.v.)'den ve Ashâbından gelen haberlerin pek çok olduğunu böylece görüyoruz. İbn'ül-Kayyim, İ'lâm-ül-Muvakiin adlı eserinde, Seddü'z-Zerâi'a delil olacak şekilde nehyin yer aldığı doksan civarında delil kaydetmiştir.

«Zerâi', İslâm ahkâmının yarısı kadar kabul edilmiştir.»

---

(1) Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî.

Masâlih-i Mürsele ve Seddü'z-Zerâi esasları daha geniş bir çevrede içerisinde uygulanmaları halinde, Allah'ın nizâmını uygulamakla görevli olan İmam'a, topluma zarar verecek herşeyi gidermek konusunda geniş bir yetki verir. Çünkü malları yüklenecek yeni vergilerde, ümmetin maslahatına olan sosyal adaleti gerçekleştirmek imkânını verecek özellikler vardır.

İslâm'da ferdi mülkiyet hakkının varlığı, devletin kârdan belirli bir oran almasına veya bizzat sermayeden bir miktar almasına engel teşkil etmez. Şu kadar var ki, İslâm düzeninin temeline riayet sürekli olarak sözkonusudur. Bu temel ilke de şudur: İnsanlar özel mülklerine, özel üretimlerine meşrû üretim yollarına bağlı kalmak şartıyla sahip olacaklar ve özel mallara konacak yeni yükümlülükler, ortaya çıkan zaruret oranında olacaktır. Ki insanlar bundan ürkmesin, gayretleri dinmesin, serveti geliştirmeye, üretimi güzelleştirmeye olan ihtimamları azalmasın... Fakat bütün bunlardan da önemlisi ve bütün bunlardan önde gelen, onların rızıklarından emin olmalarının devam etmesi, öğüt verdikleri takdirde veya ona karşı geldiklerinde rızıklarının kesilmesinden korkan «devlet köleleri» haline gelmemeleridir. Çünkü tüm müslümanlar yöneticiyi gözlemekle ve Allah'ın nizamından uzaklaşmaktan onu alıkoymakla mükelleftirler. Peki müslümanların rızık kaynakları kendi ellerinde değilse, malları yoksa bunu nasıl yapabilecekler?

İslâm'a göre maldaki bütün hak sadece zekâtın ibaretmiş gibi zekât hakkında söylenenleri ve Allah'ın ayetlerini az bir paha karşılığı satan çıkarıcıları ve karınlarına ateşten başka bir şey doldurmayanları açığa çıkarmak için böyle bir açıklamada bulunmak zorunludur. İslâm düzenindeki güvenlikleri küçümseyen, bunların yetersizliklerinden söz eden ve burdan hare-

ketle İslâm düzeninin çağımızda yetersiz olduğunu ileri süren birtakım kimseleri teşhir etmek için de böyle bir açıklama gerekli idi.

Bütün bunların yaptıkları birer iftiradır. Bunlar İslâm gerçeğini bilmemek, bu düzenin ortaya çıkarıldığı tarihi gerçeklerden habersiz olmak demektir.

Biz «İslâm'ın iktisadî düzenini yazmakta olmadığımız için, bir düzeni bütün yönleriyle ortaya koymak durumunda değiliz. Biz burada «Sosyal Adâlet» ile ilgisi kadarıyla «Mali Siyaset'ten söz ediyoruz... Gerçek ise şudur ki: Hayat için mükemmel ve kapsamlı İslâm düzeninin bir yönünü başka bir yönünden ayırmak mümkün değildir. Fakat bu kitabın ele aldığı konu, «İslâm İktisad Düzeni» ile ilgili bundan fazla açıklamalara girişmemize imkân vermemektedir.

O halde bu düzenin ana ilkelerinin aşağıdaki şekilde özetlenebileceğini söylemekle yetinmeliyiz:

1 — Bu düzen «Şarh İstihlâf (halife yapma)» temeli üzerinde yükselir... Allah Teâlâ, yeryüzünde bulunan tüm gıda rızık ve malların Hâlikı (yaratıcısı) ve Mâlikidir... Yeryüzünde de insanoğlunu, bu mülke Allah'ın nizâmına uygun olarak tasarruf etmek şartıyla, halife yapmıştır. Bu şartın dışına herhangi bir şekilde çıkarmak, insanın tasarrufunu geçersiz kılar, halife yapma ahbine aykırı düşer.

2 — İstihlâf umumidir... Fakat bireyler «ferdi mülkiyet» hakkını «çalışma» karşılığında elde ederler. Bundan dolayı Şâri (kanun yapıcı) ki Allah'tır onlara maldan belirli bir miktarı mülk olarak verir. Bu hakkı da ferdi aziz, kerim ve rızıkından emin kılacak her türlü güvenlik ile korur; ki Allah'ın nizâmının uygulanması konusunda gözetim görevini gereği gibi yapabilsin.

3. — Ferdi mülkiyet bu düzenin bir direği olmakla birlikte mülk edinme yolları, mülkiyeti geliştirme yolları ve harcama yolları ile ilgili bir takım kayıtlarla sınırlıdır. Bu kayıtlarla ferd ve toplumun maslahatı kolaylıkla gerçekleşir ve ferd veya toplumdaki birinin diğeri aleyhine taşkınlık, zulm ve azgınlığını önler.

4. — Tekâfül (dayanışma) ferdi mülkiyet esası korunmakla birlikte müslüman ümmetin hayatının ana kurallarındandır. Bu kural, ferdi mülkiyete İslâm nizamında açıklanmış ve bizim de önceden söz ettiğimiz bir takım mükellefiyetler getirir. Bu mükellefiyetler ise «kamu dayanışmasını» gerçekleştirmek için bütünüyle yeterlidir.

5 — Bu düzen yoluyla sosyal adalet, hatası da, sevabı da bulunan beşer yapısı herhangi bir düzende gerçekleştirilenden daha üstün ve faziletli bir şekilde gerçekleştirilir.

İslam'ın kalplerden ve beyinlerden uzaklaştırılması ile birlikte, birçok problemin girdabında kendini yitiren ve kurtuluşun kendisine uzanacak elini bekleyen günümüz insanı için hazırlanan, SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI, Seyyid Kutub'un bütün eserleri taranarak on değişik konudaki fikirleri özetlenerek hazırlanmıştır. On kitaptan oluşan SEYYİD KUTUB KÜLLİYATI, ideoloji karmaşasının olduğu çağımızda, gerçek İLAH'ın kim olduğunu, o'nu tanımanın, indirdiği kitaptan tat almanın, kısacası "eşrefi mahlûkât" olmanın özelliklerini anlatmaktadır.